ISTORIILE

DOMNILOR ŢĂRIĬ-ROMÂNEŞTĬ

CUPRINZÎND

ISTORIA MUNTEANĂ DE LA ÎNCEPUT PĂNĂ LA 1688

Compilate şi alcătuite de

CONSTANTIN CĂPITANUL FILIPESCU

Publicate din noŭ de

N. Iorga

PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTĬ

I. V. SOCECU, Bucureştĭ

1902

CONSTANTIN CĂPITANUL FILIPESCU

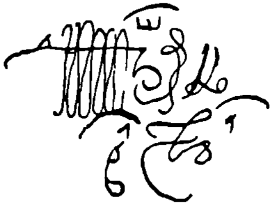
frescă în biserica de la Matești; după *Literatură și artă romînă*
IV, nº 8.

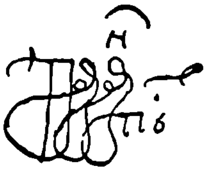
Actul de întărire pentru moșia Tămburești,
dat la 15 Maiŭ 1687, luĭ Constantin Căpitanul Filipescu de Șerban-Vodă Cantacuzino.

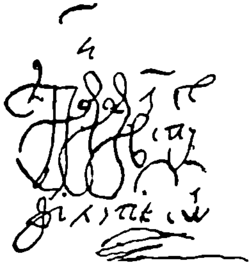
Inscripţia de pe biserica din Mateşti, innalţata de Constantin Căpitanul Filipescu; dupa *Literatura şi artă rom̃nă*, IV. nº 8.

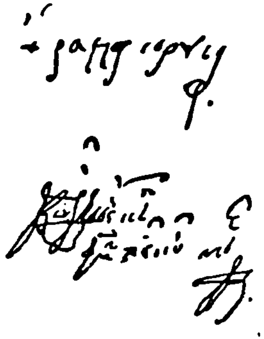
1.

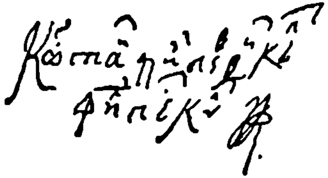
2

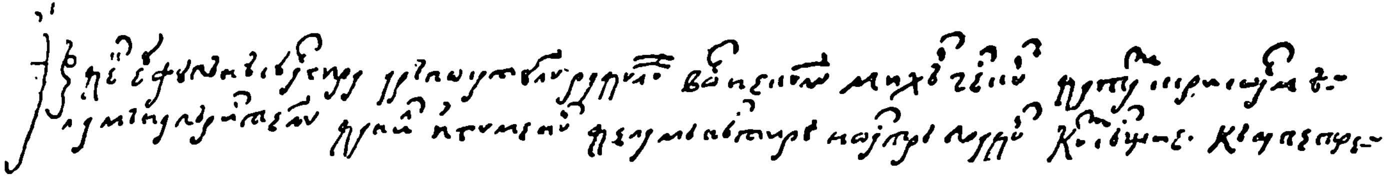
3.

4.

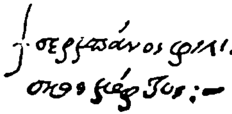

5.

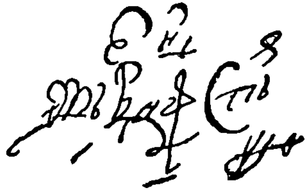

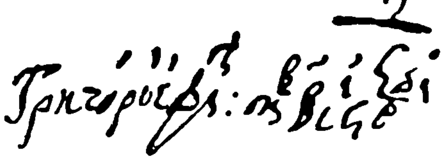
6.

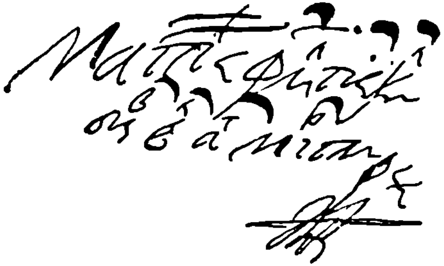
1-2. Iscăliturile lui Dumitrașco și Pană Filipescu, în josul documentului din 3 Maiŭ 1643.
3. Iscălitura lui Pană Filipescu, supt documentul din 17 Decembre 1654.
4. Iscălitura lui Constantin Căpitanul Filipescu și a viitoarei lui soții Rada, supt actul din 15 Septembre 1683.
5. Semnătura obișnuită a lui Constantin Căpitanul Filipescu.
6. Cele d'intăiŭ două rînduri din actul nº 4, scris de Constantin Căpitanul.

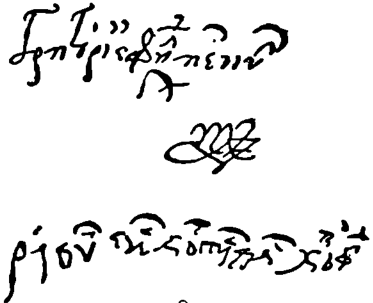

7.

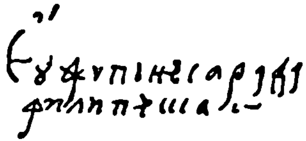

11.

8.

10.

7. Semnatura luĭ Șerban, fiul luĭ Constantin, supt actul din 4 Maiŭ 1693.
8. Iscaliturile luĭ Șerban, Grigore și Radu Filipescu, fiiĭ luĭ Constantin Căpitanul.
9. Semnatura obișnuită a luĭ Grigore Filipescu.
10. Semnatura din 28 Octombre 1703 a Radeĭ Filipescu.
11. Semnătura luĭ Mateĭ, fratele luĭ Constantin Căpitanul, supt actul din Buzăŭ.

PREFAȚĂ

În 1845, Nicolae Bălcescu începea să tipărească în Magazinul istoric pentru Dacia» o cronică munteană, al căruĭ rost, cu știrile ce se aveaŭ atuncĭ despre istoriografia țeriĭ, știri puține și nesigure despre unele manuscripte risipite, nu putea să-l înțeleagă. Vechia povestire energică a luptelor trecutului era cuprinsă într'un siugur manuscript, ce purta — în josul unui fragment din cellalt leatopiseț contemporan, al luĭ Stoica Ludescu, fragment ce servia drept un fel de introducere, — această însemnare: «Acastă carte s'aŭ scris de Costandin Căpitanul; Maĭ 10 d., l[t] 7269». Bălcescu a înțeles că notița vine de la copistul tarziu al scrieriĭ, ce se vedea bine a fi din vremile ce zugrăvia. Dar, necunoscînd pe autor, el dădu croniciĭ titlul prudent, de și foarte puțin lămuritor, de Istoriile Domnilor Țăriĭ-Rumăneștĭ, *scrise* de Constantin Căpitanul .

Tipăritura s'a făcut într'un chip foarte simplu, manuscriptul unic servind și drept copie pentru lucrătorĭ. Aceștia — trebuie s'o recunoaștem — au înțeles bine textul, și au cruțat prețioasa carte ce li se încredințase. Pe atuncĭ ea se afla în stapînirea profesoruluĭ I. Brezoianu; pe urmă Cesar Bolliac a fost unul din proprietariĭ manuscriptuluĭ. De la dînsul a fost cumpărat, direct sau indirect, de d. D. A. Sturdza, care l-a daruit Academieĭ.

Până la ieșirea la iveală a unuĭ material nou privitor la cronică și la autorul eĭ, nu s'a adus nicĭ o îndreptare textuluĭ, iar, în privința biografieĭ povestitoruluĭ, ea s'a imbogățit prin-

tr'o singură constatare. Anume, Aron Densușianu observâ cel d'intăiu, în «Istoria limbeĭ și literatureĭ române [1]», că acest Constantin Căpitanul din însemnare nu e un copist, ci acel Constantin Capitanul Filipescul, despre o misiune a căruia în Ardeal, în 1688, se vorbește cu o insistență, care arată orĭ-cuĭ un interes personal în această afacere [2].

Într'adevăr, așa e: pentru nimenĭ altul decît pentru Filipescu nu putea să aibă atîta însemnătate un drum de pețitor peste munțĭ, pentru a aduce de la Curtea «Craiuluĭ» Apaffy un mire celeĭ maĭ marĭ, maĭ cumințĭ, și maĭ frumoase din Domnițile nemăritate ale luĭ Șerban-Vodă Cantacuzino. Pe de altă parte, leatopisețul întreg e întipărit de pe la 1660 încoace de patimile viĭ ale contemporanuluĭ, stăpînit de dușmăniĭ și amestecat în lupte. Știrile bogate despre persoana scriitoruluĭ care nu se *numește* însă pe sine, aceste știrĭ se potrivesc în toate cu cariera de postelnic și căpitan, de alcătuitor de cărțĭ pentru străinătate, de purtător al soliilor și de poruncitor al oștilor, pe care a avut-o Constantin Filipescu. În sfîrșit, în a doua jumătate a secoluluĭ al XVIII-lea, Căpitănia decăzuse cu totul, și umiliĭ boierinașĭ cari o îmbrăcau, n'aveau tragerea de inimă, nicĭ priceperea de a compune cronicĭ sau de a le prescrie măcar într'o slovă frumoasă și cu o ortografie bună.

În *Cronicile muntene,* ca și în *Istoria literaturiĭ romîne* am expus pe larg viața cronicaruluĭ nostru, și am analisat spiritul opereĭ sale. Ar fi nefolositor să repet aicĭ lucrurĭ arătate în întregimea lor aiurea.

Cum s'a alcatuit această ediție, se înțelege lesne. Am luat cu basă singurul manuscript complect, acel întrebuințat de Balcescu, și de la dînsul am împrumutat și aspectul grafic al cronicii, adoptîndu-ĭ adecă felul de scriere a cuvintelor. Dar am maĭ găsit manuscripte tărziĭ saŭ fragmentare, a căror listă

[1] Ed. I-a, Iașĭ, 1885, p. 175.

[2] Părerea luĭ Aron Densușianu e admisă și în Xenopol, *Istoria Romînilor,* IV, p. 626.

se dă la sfîrșitul Prefeții, și din ele am cules unele îndreptări și întregiri.

Cu acestea ar fi să se încheie lămuririle preliminare, dacă n'ar fi de spus unele lucruri nouă cu privire la Constantin Căpitanul însuși sau la neamul său. Dacă asupra cronicarului nu vor mai fi multe de găsit, cele ce se împărtășesc aici asupra Filipeștilor trebuie privite numai ca o scurtă schiță, scoasă din cîteva documente inedite și din acele, ceva mai multe la număr, care s'au tipărit până acum. De la interesul pentru ai lor și de la spiritul de sacrificiu al membrilor actuali ai familiei, atîrnă să se cunoască mai bine istoria acestei însemnate familii muntene [1].

La începutul veacului al XVII-lea trăiau în părțile muntoase ale județului Prahovei coborîtori, înrudiți între ei, a trei neamuri vechi, care, ca toate celelalte de la noi, nu se pot descurca bine până în cele d'intâiu timpuri din viața principatului. Domnița Elina, fiica lui Radu-Vodă Șerban, învingătorul Ungurilor, mort în pribegie la 1620, era, după mamă-sa Elina, «nepoata lui Udriște Vistiiarul , tăiat, în vreme de războaie lăuntrice, în vara anului 1548 [2], a doua zi după înfrîngerea de la Periș, de către Mircea-Vodă Ciobanul, prin groază al trufașilor boieri. Ea adăugea și: «strănepoată lui Drăghici Dvornic ot Mărgineni [3]», — care avu o bogată și cunoscută carieră de boier supt Neagoe, al patrulea Basarab, și supt urmașii lui. Pe acest începător al seminției boierilor din Mărgineni, urmașii săi, fiii și strănepoții Elinei Cantacuzino, îl prefăcură, din mîndrie familiară, în Comisul cel Mare al lui Negru-Vodă [4], sau într'o vlăstare a fratelui Basarabilor [5]. Gîndindu-se la acest «bătrîn» al ei de spre mamă,

[1] D. N. Filipescu a dat exemplul, luînd asupra-i cheltuielile de tipar ale volumului de față.

[2] V. Hurmuzaki, X, p. III.

[3] Iorga, *Documentele Cantacuzinilor*, p. 42.

[4] Cronologia italiană a Domnilor Țerii-Romănești, de Constantin Stolnicul Cantacuzino, în *Operele* acestuia, pp. 55-6.

[5] *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 80.

numi Domnița Elina pe cel d'intâiu copil al eĭ cu acest vechiu nume de legendă vitează și măreață, al luĭ Drăghicĭ Mărgineanul.

La 4 Iunie 7089 (1581), Mihnea-Vodă întăria boierilor săĭ «Banuluĭ Udriște și Postelniculuĭ Stoica» și, după formula obișnuită, «feciorilor săĭ, cîțĭ li va dărui Dumnezeŭ»[1], satul Comarnicul. Udriște se poate să fie un urmaș al celuĭ tăiat de Mircea Ciobanul. Din Stoica, ce arată să-ĭ fi fost frate, se născu o fată, Maria din Bucov [2], care avu pe Ilinca, măritată întăiŭ cu un Iani și despre care vom ajunge a vorbi îndată. *Bucoveniĭ* aceștia ar fi decĭ încă un neam pornind din vechiul trunchiŭ mărginenesc.

«Genealogia Cantacuzinilor» ni spune în maĭ multe rîndurĭ că Filipeștiĭ au de strabun al lor pe Drăghicĭ din Mărgineni [3], lamurind și aceia că legătura lor cu acesta ar fi după femeĭ, ca și a Domniței Elina și, prin urmare, a Cantacuzinilor. Jupănesele din Bucov recunoșteau și ele niște rude în ceĭ d'intăiu Filipeștĭ pe cari-ĭ putem urmări cu siguranță în veacul al XVII[lea], și pe aceștia-ĭ vedem avînd o veche stăpînire, o *moșie* în Comarnic [4]. Pană Filipescu, unul din eĭ, avea moșiĭ «la munte», ca și socrul său Constantin Cantacuzino, soțul Elineĭ [5].

O întîmplare fericită a păstrat într'un document din 1712, dat de Constantin Brîncoveanu, luĭ Vlad Filipescu, — care nu e însă unchiul» omonim, cronicaruluĭ nostru, — numele strămoșilor, luĭ, și decĭ ale începătorilor ramureĭ luĭ. Radu și Tiha, «stramoșăĭ Vladuluĭ Log.», fac o cumpărătură în Măgurenĭ încă supt Alexandru, fiul luĭ Mircea (Ciobanul sau cel Bătrîn)[6].

[1] Traducere din grecește, în Archiva d-luĭ G. Gr. Cantacuzino. E interesant ca, între marturĭ, la Constantin Vistierul i se dă numele de familie, pe care-l cunoșteam însă de aiurea: Frangopulo.

[2] V. pp. 79, 80, 412.

[3] Un Tud r din Bucov fu omorît de Alexandru Mircea (maĭ jos, p. 70).

[4] V. maı departe.

[5] Stoıca Ludescu, în *Magazin*, IV, p. 349.

[6] *Documentele Cantacuzinilor*, p. 155 și urm., nº LXVIII.

In ce legătură stau eĭ cu Drăghicĭ din Mărgineni, nu se poate însă spune.

De obiceiu, familiile noastre boierești nu impun numele lor satuluĭ pe care ajung a-l stăpîni, ci-șĭ împrumută de la dînsul o numire deosebitoare. Satul Filipeștiĭ ar fi fost decĭ acela după care s'ar fi început șirul boierilor Filipeștĭ. În afară de aceasta, nu avem încă nicĭ o dovadă că Filip, Marele-Armaș, care, trăind pe la 1580-1620, avea un frate Berislav, era însurat cu o jupăneasă Anca și cumpăra pamînturĭ de la «meghiiașiĭ ot Văcăreștĭ», ar fi tatăl sau orĭ-ce alt fel de rudă ascendentă a celuĭ dintăiu Filipescu sigur: Dumitrașco, de supt Mateĭ Basarab[1].

Nu cunosc o pomenire maĭ veche a luĭ Dumitrașcu de cît aceia din 15 (?) Iulie 7134 (1626), cînd el, jupan Dumitrașco ot Filipeștĭ», face o vînzare la Cepturoaia către Vistierul Buzinca[2].

În luptele ce urmară din partea țeriĭ împotriva luĭ Leon-Vodă și a Grecilor, numele său nu se întîmpină în listele destul de complecte pe care le dau cronicile. La 1633, în noua Domnie de țară a «Basarabuluĭ» Mateĭ, vedem pe un Dumitrașcu, care ar putea să fie acesta, mergînd la Brașov, cu o misiune și ducînd după sine alțĭ treĭ oamenĭ domneștĭ[3]. Peste treĭ anĭ, Ilinca din Bucov și soțul eĭ Iane Spătarul[4], strînșĭ pentru o datorie de Mihaĭ, fiul vestituluĭ Lupu Mehedințeanu, năvălitorul impotriva luĭ Alexandru Iliaș, luase șeptezecĭ de galbenĭ ungureștĭ împrumut de la «Dumitrașco Clucerul din Filipeștĭ,» zălogindu-ĭ, pentru aceasta și pentru un alt împrumut, maĭ vechiu, făcut Marieĭ, mama Ilincăĭ, a patra parte din Comarnic:

[1] V., pentru Filip, două acte slavone nedatate, în Bibl. Ac. Rom., 1-iu Decembre — și 71/XI.

[2] Scrie Brașov, малн днвк; Arch. Statuluĭ, *Cotrocenĭ*, XXXVII, 6.

[3] Iorga, *Socotelile Brașovuluĭ*, p. 75.

[4] După o genealogie alcătuită pe documente și comunicată mie de d. Iuliu Tuducescu, Iani ar fi fost fiul luĭ Stoica Spăt. din Filipești, ca si Dumitrașco. Această din urmă înrudire nu se poate admite din motivele ce se pot vedea maĭ departe.

Adecă eu Iane Spatarul și cu soția mea Ilinca, fiica jupănesei Maria din Bucov, scriem și mărturisim prin acest al nostru zapis, ca să fie de mare credință la mîna luĭ Dumitrașco Clucerul din Filipeștĭ, cum să fie știut că, cînd au fost în zilele prea-înnălțatuluĭ nostru Domn Matei Basarab Voevod, iar noĭ, căzînd la mare nevoe de către Mihaĭ Clucerul, ginerele luĭ Lupu Păharnicul, de aceia am cerut și am căzut cu rugăciune la toate neamurile noastre ca să ne ajute la această nevoe; iară eĭ nicĭ unul n'a voit să ne ajute, fără de cît Dumitrașco Clucerul, de ni-aŭ dat 70 ughĭ în mînile noastre; iară noĭ i-am dat luĭ Mihaĭ Clucerul . . . și ne-am scapat de la nevoia noastră. Și iar aŭ maĭ dat Dumitrașco Clucerul Marieĭ, muma soțieĭ mele Ilinca Spătăreasa, ughĭ 30, pe cînd trăia încă numita . . . Decĭ și noĭ . . . am zălogit la dumnealuĭ satul Comarnicul, însă a patra parte din sat, cu rumînii . . ., iar sorocul a fost . . . la Paștĭ. Iar . . . noĭ n'am avut de unde . . ., și ne-au mutat sorocul până la Sfîntul Dumitru . . . Iar, dacă nu-ĭ vom da . . ., sa ni maĭ dea încă ughĭ 100, și să ție dumnealuĭ parte din satul Comarnicul . . . Marturĭ: dumnealuĭ Constantin Mare-Postelnic, și dumnealuĭ Comisul Buzinca, și Radu Vistier, și Constantin Mare-Postelnic, și Socol Mare-Clucer. . . Și am scris eŭ Stoica Șerbanovicĭ în Bucureștĭ; Iunie 2, anul 7144 [1].

Boieriĭ din Bucov nu putură plăti la sorocul pe care-l așezase, și în anul următor eĭ fură siliți a cere prelungirea termenuluĭ pe maĭ multă vreme. Învoiala se face înnaintea luĭ Constantin Marele-Postelnic, Cantacuzino, care era să fie apoĭ cuscrul luĭ Dumitrașco; înnaintea luĭ Buzinca, o veche cunoștință, a luĭ Fotea, unul din tineriĭ Greceni, și a altor cîți-va: ea privește, nu numaĭ pe Clucer, ci și pe soția luĭ, Voica, și pe coconul lor, care e numit din greșală Ioan. Acest fiu se chema Pană — nume pe care-l purtase la începutul secoluluĭ și o însemnată personalitate grecească — și avea dregătoria de Spătar. El trebuie să fie acel Pană, Trimis al Domnuluĭ muntean, care apare la Brașov, în cele d'intăiu zile ale acestuĭ an tocmaĭ: 1637.

Adecă eŭ Iane Spătarul, cu soția mea Ilinca, fiica luĭ Staico Post. din Bucov . . . la mîna luĭ Dumitrașco Clucerul din Filipeștĭ și a jupîneseĭ luĭ Voica și a coconuluĭ lor, Ion *(sic)* Spătarul, precum să se

[1] Copie în Archiva d-luĭ G. Gr. Cantacuzino. Cf. *Documentele Cantacuzinilor*, pp. 7-8, nº x. În același an, maĭ găsim pe Cluceriĭ Mateĭ și Radul; *Soc. Brașovuluĭ*, pp. 79-80. Mare-Clucer era în 1633 Dragomir (pergament în posesia d-luĭ Gr. P. Olănescu).

știe [ca în nl precedent, dar suma e de ughĭ 130]. Ne-au mutat sorocul până la doĭ anĭ. Dacă nu plătesc pana atuncĭ,] sa aiba a ni da înca ughĭ 70, spre îndeplinirea de la ughĭ 200, [și să iea moșia]. Și marturĭ aŭ fost: dumnealuĭ Constantin Mare-Postelnic, și Radu Mare-Spatar, și Buzinca Mare-Vistier, și Mitrea Spatarul, și Stroe Mare-Vornic, și Socol Clucerul, și Drăghici Slugerul, și Fotea Spatarul, fiul luĭ Papa Logofăt... Am scris eŭ, Dumitru Logofăt, din Bucureștĭ, în anul de la Adam 7145 [1].

Din Maiu 1642 se menționează un hrisov al răposatuluĭ Mateĭ-Vodă Basarab, în mînile dumnealuĭ Stolniculuĭ Dumitrașco Filipescu, în pricina luĭ Stoian, rumîn din Comarnic [2]. Ca Stolnic se întîmpină Filipescu cel bătrîn și aiurea, în 1642 și în 1643 [3].

Tot în 1643, Mateĭ-Vodă întărește luĭ Pană, care e calificat de fost Postelnic — fost *al doilea* Postelnic —, a patra parte din Comarnic, pe care i-o dăruise Ilinca din Bucov, ca unuĭ «nepot» de nepot.

Io Mateiŭ Basarab Voevod... boierului Domniei Mele Pană biv Vel *(sic)* Postelnic, fiul prea-cinstituluĭ boier... Dumitrașco Filipescu, Mare-Stolnic, nepot al jupănesiĭ Ilinca, fiica dumneaeĭ Maria, care au fost nepoată Staiculuĭ Mare-Postelnic din Bucov [caruia Mihnea-Voda îĭ dă, la 4 Iunie 7089, ca și luĭ Udriște Banul, Comarnicul], și fiilor luĭ, cîțĭ Dumnezeŭ îĭ va dărui, ca să-ĭ fie luĭ toata partea din moșia mătușeĭ sale, jupăneasa Ilinca, din satul Comarnic..., afara numai de vecinul pe care l-aŭ fost iertat jupăneasa Ilinca, anume Ștefan din Comarnic..., pentru că i-aŭ fost slugă... Aceasta... moșie... au fost a jupăneseĭ Ilinca..., părintească, și de la parințiĭ ei. Iar dupa aceia, când aŭ fost în zilele Domnieĭ Mele, la anul 7149, neavînd jupaneasa Ilinca fiŭ din trupul eĭ, ea aŭ dat și au lăsat aceasta moșie, partea ei din sat de la Comarnic..., nepotuluĭ eĭ Pană Filipescu, pentru sufletul eĭ... Precum am văzut Domnia Mea și cartea de danie a jupănesiĭ Ilinca... și cu mulțĭ boierĭ marturĭ..: Iordachi Vornicul, Nedelcu Paharnicul, și soră-sa Frusina, și jupaneasa Caplea Stolniceasa, și popa Sîrbu, și Radoslav din Bucov... Boierĭ: Dragomir Ban, Dumitru Vornic, Radu Log., Stroe Vist., Preda Spăt., Socol Cluč., Mi-

[1] Copie în Archiva d-luĭ G. Gr. Cantacuzino.

[2] *Ibid.*

[3] Iorga, *Studiĭ și doc.*, V, pp. 181-2, nº 28; document din 27 Maiu 7150, în posesia d-luĭ Gr. P. Olănescu: Dumitrașco Filipescul V. Stol.»

halcea Comis, Marco Păh., Constantin Post. Scrie Dumitru, în Tîrgoviște; 8 Maiu 7151 [1].

Trec cîțîva anĭ de zile, și, în 1646, avem două știrĭ despre Dumitrașco: una e o scrisoare a luĭ, datată 11 Februar, către Brașovenĭ, pentru niște iepe ce i se furase[2]. Cealaltă e vînzarea, făcută la Tîrgoviște, în ziua de 22 Novembre[3], de ginerele luĭ Dumitrașco către Evstratie Vel Vistier[4]. «Chirca vtori Post. ot Curtișoara[5], împreună cu jupăneasa sa Dumitrana, fata jup ă]nuluĭ Dumitrașco băiv Vel Stol. Filipescu», înstrăineaza astfel a patra parte din satul Berteștii: «care parte de očnă și cu rum[ă ni iaste a noastră de ziastre, dată de socru-mieu, pan Dumitrașco Stol.», luînd în loc satul Coluneștiĭ, dobîndit de la Miho Spătarul: «pentru căč satul Coluneștiĭ ne iaste maĭ aproape de casă și maĭ în prilej de toate lucrurile». Și schimbul se face «cu știrea și cu voia socru-mieu, jupănuluĭ Dumitrașco Stolnic, și a cumnatu-mieu Pană Log., și încă maĭ vărtos dumnealor ne-au fost la mijloc tocmealnič, împreună cu dumnealuĭ jupănul Constandin Vel Post.». În adevăr, «Dumitrașco biv Vel Stolnic, Filipescul», semnează în josul zapisuluĭ, împreună cn Postelnicul Cantacuzino, cu «Pană Logft. Filipescul», și cu Vornicul-cel-Mare Dragomir, cu Banul Ghiorma, Vistierul Stroe Leurdeanu, Radu Logofăt, Barbul biv Vel Ban, «Preda Vel Cluč. Brăncovenul», bunicul viitoruluĭ Constantin-Vodă Brîncoveanu, Ioan Catargì, Udriște Năsturel Vel Logofăt și Clucerul Ghinea. Actul e scris de Logofătul cantacuzinesc, autorul cronicii de familie a neamuluĭ, «Stoica Log. Șărbanovicĭ» Ludescu[6]. S'ar crede că, la această dată, Pană să se fi căsătorit cu fiica maĭ mare a Postelniculuĭ, Marica, dar Cantacuzino n'avea încă pe atuncĭ fete de măritat.

[1] Copie în Archiva d-luĭ G. Gr. Cantacuzino.
[2] *Socotelile Brașovuluĭ*, p. 96.
[3] Se da și data de la Hristos.
[4] V., asupra luĭ, Ilie Nicolescu, în *Noua Revistă Romînă* pe 1901.
[5] Cf. *Socotelile Sibiiuluĭ*, p. 18 n. 1.
[6] Bibl. Ac. Rom., 93/XLIII. Și la 9 Novembre 1643 găsim pe Dumitrașco Vel Stolnic în calitate de martur (Arch. Statuluĭ, *Brîncovenĭ*, XI, 6).

Încă de la 1643 Pană era însă căsătorit, ţiind pe o fată a jupănesei Ancăi de la Văleni, care mai avea de gineri pe Radu Fărcășanu și pe Ghinea Brătășanu:

Adecă eu jupan Dumitrașco Filipescul Vel Stol., denpreuna cu fiiu-meŭ Pan a] Post., scris-am și marturisim cu cesta alt nostru zapis, ca să fie de mare credință la măna fraților noștrii Radul Capt. ot Farcaş, Ghinea Sluj ot Bratesanii, cum să se știe că, dup[a moartea cuscra-mea, jupăneasei Ancai ot Valeani, soacra dumnealor, avut-am para și galceavă păntru partea ei de moșai; deč într'alt chip n'am avut cum fač e], ca să avem pač[e] unii de catre alții, ce am loatu noi cu voia noastra, a tuturor, boiari tocmealnič: jupan Radul Vel Log. i jupan Stroe Vel Vist. i jupan Costandin Vel Post., ca să ne împač[e] și sa ne tocmeasca cum vor adevăra dumnealor ca va fi mai cu direptul. Într'aceaia dumnealor cautat-au cum aŭ socotit că va fi mai cu dreptate sa fim tocmiț; deč au ales dumnealor den moșail[e] cuscră-mea Ancai, soacra dumnealor, partea den sat den Blădeșt[i] și den Navrapeaasa, cata să va aleage să fie a fiiu-meŭ Pan a] Post., și a nurori-mea Predei, iar cu alte par i de moșai și Țigani și alte ce să va afla, cum s'au tocmit ei, noi sa nu avem nič o treaabă, ci să fie pre sama lor, cum au lasat și cuscra-mea pan au fostu vie. Păntru ca nič la moartea ei n'au lasat, nič au dat zeastre mai denainte; iar apoi, dup[a] moartea dumneaei, Radul Capt i Ghinea Sluj. socotit-aŭ ca să nu mai avem galceava între noi și să fim tot o casă: ales-aŭ și aŭ dat aceaste 2 părți de sat, ce scriu mai sus, fiiu-meŭ lui Pan[ă] Post., și nurori-mea Predei. Derept aceaia făcut-am și noi acest al nostru zapis la măna Radu[lui] Căpt. i Ghinea Sluj., cum de acum nainte să fim în pač e] unii de către alții, noi și fičorii noștrii în vac, cum ne-aaŭ tocmit acest[i] boiari ce sănt mai sus zășŭ. Și la această tocmeaal[ă] mulți fost-au și alți boiari mărturie, carii nu scriu pre nume, și-ș vor pune pecețil e] și iscălituril e] mai jos. Și pantru mai adevărată credință ne-am pus și noi pecețil e] și iscalituril e , ca să-s crează. Și am scris eu Udrișt[e], fičorul Oprei ot Șărineaas a , în Tîrgoviст[e], mșța Mai 3; vlt. 7151. — Doua peceți neînțelese. Semnaturile [1].

În 1649, prin actul, al căruĭ resumat urmează, Domnul hotărește procesul pe care-l deschisese, pentru a patra parte din Comarnic, luată de la Ilinca, un Hrizea Comisul, fiul Frusinei, sora cunoscutei Ilinca, și al lui Nedelco din Bucov.

Tîrgoviște, 16 Novembre 7158. Mateĭ-Vodă confirma lui Dumitrașco Filipescu biv Vel Stolnic și fiului Pană Logofatul, «cu fiii lor», a patra

[1] Cartonul I al Doc. episcopului Ghenadie din Rîmnic, la Academia Romînă.

parte din Comarnic, a Ilincaĭ, căreia-ĭ era «părintească, de la mama eĭ, jupăneasa Maria, fiica luĭ Staico Postelnicul din Bucov, mătuşa Stolniculuĭ Dumitraşco Filipescu». În 7144, ea o zalogeşte Filipeştilor, «cu ştirea însă şi a sori-săĭ Frusina, şi a ginere-săŭ Nedelcu Comisul din Bucov». Se platesc toţĭ ceĭ 200 de ughĭ. «Pentru că au avut şi numiţiĭ boerĭ acolo în satul Comarnicul a lor veche şi dreaptă moşie, asemenea a patra parte, şi cu rumîniĭ, şi peste tot hotarul, şi pe din două cu jupăneasa Ilinca... Acum, la anul 7158, după moartea *(sic)* jupanesiĭ Ilinca, nepotul eĭ Hrizea Comisul, fiul luĭ Nedelco Comisul şi al jupănesiĭ Frusina, au pornit jalbă pentru această parte de moşie din Comarnic, zicînd cum ca luĭ i se cade maĭ mult ca să dea baniĭ, şi că luĭ i se cuvine ca să o stăpînească... Am cercetat singur... şi am chibzuit... că nu se cade, nicĭ este după legea ţeriĭ a întoarce baniĭ înapoĭ după atîta vreme, pentru că pe atuncĭ tatăl săŭ... era viŭ şi mumă-sa... vie, şi nu aŭ vrut să dea nicĭ un ban». Decĭ jumătate din Comarnic va fi a Filipeştilor. Boierĭ: Ghiorma Ban, Dragomir Vor., Radu Log., Stroe Vist., Diicu Spăt., Drăguşin Păh., Radu Com., Constantin Post. Scrie Dumitru Log. [1].

Peste zece zile, Stoica Ludescu, în fiinţa luĭ Constantin Postelnicul, redactează apoĭ zapisul prin care Ilinca maĭ dă jumătate din ce-ĭ rămăsese la Comarnic, păstrînd ultima bucată din moşie pentru moştenire, către al doilea bărbat al eĭ, Antonie Postelnicul, sau pentru binefacerĭ:

26 Novembre 7158. «Jupăneasa Ilinca, fiica jupănesiĭ Maria, nepoata luĭ Staico Post. din Bucov», dă zapis Filipeştilor, arătînd împrumutul şi cedarea. «Iar, cînd aŭ fost maĭ apoĭ..., la anul 7158, iară nepotul mieŭ Hrizea Comisul s'aŭ sculat cu pîră..., şi aŭ rămas... de lege... Dar, pentru că eĭ se temeaŭ oare-cum şi bănuiaŭ pentru rămăşiţa părţiĭ mele ce maĭ era nevîndută din Comarnic, ca nu cumva eŭ să fac vre o meşteşugire şi să o vînd la alţiĭ, saŭ să o dăruesc nepoţilor mieĭ, sau să între niscareva străinĭ în această moşie, fiind dumnealor moşnenĭ şi dintr'un sînge cu mine, şi maĭ fiind fost eŭ căutată şi îngrijită de dumnealor la toate neajunsurile mele... Să aibă dumnealor a ţinea din a patra parte a mea... pe jumătate..., şi cu cealaltă jumătate din moşie asemenea... Iar cealaltă jumătate să am a o ţinea eŭ pentru hrana mea, pre cît voiŭ avea viaţă, şi, la moartea mea, de voiŭ voi să o închin pentru sufletul mieu, saŭ să o las soţuluĭ mieŭ Antone Postelnicul, să fiŭ volnică. Iar, de voiŭ voi ca să o vînd, să aibă să o cumpere tot dumnealor..., nicĭ nepoţilor mieĭ, nicĭ ne-

[1] Copie în Archiva d-luĭ G. Gr. Cantacuzino.

poatelor... Marturĭ... dumnealor Constantin Mare-Postelnic şi Iordachi Vornic. Scrie Staico Log. din Tîrgovişte [1].

Încă în 1652 «Dumitru Stolnic Filipescu iscăleşte supt o hotărîre domnească privitoare la nişte lipsurĭ în Vistierie [2]. El muri peste puţină vreme.

Trebuie să adaugim că pe atuncĭ trăia un Vlad Portarul Filipescu, şi că verĭ aĭ acestuia erau fiiĭ luĭ Mihăilă din Bălţaţĭ: Lazar, Stroe, Neagoe şi Oprea, boierinaşĭ de ţară, ce au trăit fără sgomot, lăsînd moşia unor rude cu o viaţă ceva maĭ răsunătoare [3]. Vlad trăia în 1638, şi-şĭ avea sălaşul la Măgureniĭ din Prahova. Murind, el nu lasă alţĭ urmaşĭ decît o fată, Ilina, care se mărită cu un anume Libăr sau Labăr, şi avu cu dînsul un fiu: Toader Libăr.

«Unchiu» numeşte pe bătrînul Vlad un alt Vlad Filipescu, ce se întîmpină la 1712, şi numeşte «vară» pe fata Portaruluĭ omonim. Acest «Vlad Logofătul ot Filipeştĭ» era fiul unuĭ Cătăniţă, tot Portar [4]. El lăsă un fiu, Constantin, ce era Logofăt de taină în 1715 [5]. De aicĭ se maĭ vede că maĭ fusese un Vlad, şi fratele său Radu, şi că amîndoĭ aceştia erau fiiĭ luĭ «Drăghicĭ cel bătrîn», frate al luĭ Vlad Portarul şi verĭ aĭ luĭ Vlad Logofătul.

În ce legătură anume se aflau aceştialalţĭ Filipeştĭ, din Măgurenĭ, cari vegetară în obscuritate, cu ceĭ cunoscuţĭ şi însemnaţĭ, nu se poate hotărî. Constantin Căpitanul vorbeşte la 1688 [6] de un «unchiu Vlad» şi de un văr, Pană, dar se pare că nu e Logofătul din vremea luĭ Brîncoveanu.

Fiul luĭ Dumitraşco, întăiul Pană, ajunge întăiu Mare-Stolnic, şi merge la Ţarigrad pentru Domnia luĭ Constantin-Vodă, în 1654. Mare-Păharnic, tot în 1654, apoĭ, cu întrerupere, Mare-Spătar în

[1] *Ibid.*
[2] *Magazinul istoric*, I, p. 129.
[3] *Documentele Cantacuzinilor,* p. 155, nº LXVIII.
[4] *Ibid.*
[5] *Ibid.* pp. 175-6, V. nº LXXV.
[6] Vezĭ maĭ departe, p. XIX.

1655 [1], anul măcelului boierilor, sosiriĭ pedepsitoruluĭ «Craiu» unguresc și nimiciriĭ Seimenilor, — în timpul de luptă, la Șoplea, el se găsia în fruntea oștilor domneștĭ, peste care rămase și după biruință [2].

Tot în acest an 1655, Pană cumpără de la un Căpitan din Gherghița muntele Floreiul, care rămase mult timp în stăpînirea urmașilor luĭ.

Un zapis al luĭ Dumitrașcu Căpitanul, care era la Gherghița, din anul 7164, Sept. 10, prin care vinde luĭ Pană, Mare-Spătar, un munte anume Floreiul . . . , cu marturiĭ : Gheorghe Baleanu Mare-Vornic, Stroie Mare-Logofăt, Radu Mare-Comis, Bunea biv Vel Vistier, Radu Mare-Stolnic, Pîrvu Mare-Vistier, Stefan Fărcășanu Mare - Vistier, Stanciu Jitrea martur (!), Danciu Parăianu Mare-Postelnic, Neagoe Căplescu Căpitanul, Vlad Logofăt [3].

In Decembre 1657, Domnul scutește pe săteniĭ din Dragoslavele de rumînie față de maĭ mulțĭ boierĭ, între cari cumnațiĭ Pană Spătarul și Banul Chirca:

Constantin Șerban da «satuluĭ Dragoslavel[e] de la scal[a] ot Mușcel, unde iaste chiaia, și tuturor săteanilor, de la mare pan la mic» : li se dă tot satul. E în hotar cu Stoeneștiĭ și «Vrăhul luĭ Leaotă . . . , de se hot ă]rașt[e] cu hotarul Țaraĭ Ungureștĭ și cu Rucăreaniĭ». Un munte-l cumpărase de la săteniĭ din Albeștĭ. «Și să fie în pač[e] și slob[o]zĭ Dragoslăveaniĭ de rum[ă]nie, eĭ și feč[o]riĭ lor, de cătră jupăn Pano Filipescul Vel Spat. i Chirca Banul, și de cătră feč[io]riĭ lu Negoiță Log., anum[e] Ventil[ă] Log. i Dumitrașco, și de cătră feč[iorii] lu Drăghič Sluj.: Papa Čauș, Ventilă Post., Mihai Spăt. și alalțĭ frațĭ, nepoțiĭ lu Ventil[a] Vornic, și de catra Drăgoiŭ Căpt., ginerel[e] luĭ Teod[o]sie Ban[u]l». Fusese proces la Mateĭ-Vodă între sătenĭ și părințiĭ boierilor. Eĭ aduc 12 «megiiaș» de jură ; erau să aducă ceĭlalțĭ *preste leage* 24, dar «raposatul Mateĭ-Vod[a] aŭ întrat la mijloc singur, decăt sa maĭ poarte părințiĭ cestor boiarĭ leğ[e] și gălčavă, maĭ bine să fie o tocmeală și o răscumpărătoare cu banĭ; pentru că și Dragoslăveaniĭ, fiind un sat de marginea țărăĭ, la hotar, și poart[ă] atătea greutățĭ și slujbe împărateșt[ĭ], și crăeșt[ĭ], și domneșt[ĭ], cu solĭ, cu ol[ă]căriĭ, și

[1] Și chiar la 17 Decembre 7163, = 1654. Bibl. Ac. Rom., 18/XLIV.

[2] Cf. *Studiĭ și doc.*, IV, p. CCXLVIII și n° 1 ; p. 268 ; V, p. 121, n° 19; p. 184, n° 34.

[3] Resumat în Archiva d-luĭ G. Gr. Cantacuzino.

cu toate treabele] ce iaste porunca Domnii și a țării». Boierii capătă 3 000 de galbenĭ în Divan. După șeĭsprezece anĭ, «după moartea acelor boiarĭ, coc[o]niĭ lor, ce scriu maĭ sus», oferă a aduce ceĭ 24, dar văd blestemul. Totușĭ li se maĭ dau 300 de galbenĭ. Gheorghie Băleanul Vel Vornic, Stroe Leurdeanul Vel Logofăt, Prăvul Vistier, Radul Stolnicul, Radul Com., Radul Păh., Neagoe Post. Scrie Dumitru Log. Boldiciŭ. Tîrgoviște, 22 Decembre 7166 [1].

Pe acelașĭ timp, Pană va fi făcut cu cumnatul său Drăghicĭ Cantacuzino cumpărătura de moșie în Zoreștiĭ din județul Buzăuluĭ, de la Grăjdana, văduva luĭ Buzinca, precum și cea din Cornățenĭ și Răduleștĭ [2].

Cînd Turciĭ porniră să sfărîme Domnia necumpănituluĭ Constantin Basarab, căruia Pană, ce era acum soțul Maricaĭ Cantacuzino, iĭ era totușĭ nepot după nevasta-ĭ, — el n'avu îndrăzneala ce trebuia pentru a da o luptă. Grecul ex-turc, ce veni în loc, Mihaĭ-Vodă contrafăcutul, saŭ Mihnea al III-lea, cum i se zice de obiceiu, nu-ĭ dădu nicĭ o dregătorie, și făcu numaĭ de formă Mare-Logofăt pe socrul luĭ Pană Cantacuzino [3]. Domnul bănui uneltirĭ din partea acestor două rude ale predecesoruluĭ său, și căută să-ĭ prindă la moșie, unde șĭ căutau de recoltă, în August 1655. Amîndoĭ putură fugi în Ardeal, și acolo-l găsim pe Filipescu în April 1659 încă, luptînd pentru causa luĭ Constantin-Vodă [4].

Pană se întoarse, de sigur, supt Ghiculeștĭ, cari-l facură Vistier întîiŭ [5], apoi Logofăt. Data morțiĭ luĭ n'o cunoaștem nicĭ pe aproape măcar [6].

O fată a luĭ, Maria, a luat pe Barbu Milescu Banul [7]. Iar

[1] Pergament. Bibl. Ac. Rom., 44 XLIV.

[2] *Documentele Cantacuzinilor*, pp. 28-9; pp. 63-4, nº XXVI.

[3] Cf. *Studiĭ și doc.*, V, pp. 185-6 și *Despre Cantacuzinĭ*.

[4] *Studiĭ și doc.*, IV, p. 57, nº LIII.

[5] La 13 Mart 1660: «Pana Filipescul Vel Vistier». Tot așa la 16 August următor; Bibl. Ac. Rom., doc. 54/XLIV și 58/XLIV.

[6] *Studiĭ și doc.*, V, p. 122.

[7] Iorga, *Cronicĭ muntene*, p. 41. Cf. hrisovul luĭ Constantin Brîncoveanu pentru Hurez (copie în mssle. Academiei): «De la Barbul Banul Milescul... au cumparat jupăneasa Stana..., de la jupaneasa Mariia Baneasa, care o au ținut Barbul Banul Milescu, și de la cocoanele eĭ, Stanca și Marica, featele Banuluĭ Barbul Milescul» satul «Baia de her»).

fiĭ a avut doĭ: pe Constantin Căpitanul și pe Mateĭ Stolnicul, care era frate maĭ mare. Iată ce se poate spune nou cu privire la eĭ.

Amîndoĭ fiiĭ apar lîngă mama lor, Marica, în 1666, cînd ea face cumpărăturĭ la Păpenĭ, în Ialomița:

10 Maiŭ 7174. «Nepoți Papeĭ din Păpenĭ, împreună, anume Colțea i Papa i Simon», vînd «jupănesiĭ Maricăĭ biv Spătărea‹s›[ă] și coconilor, anume Mateiu Spătar și luĭ Costandin», 100 de stînjenĭ la Păpenĭ, cu 15 ughĭ. Scrie «dasc. Oancea».

30 Septembre 7175. «Radul snă Radu Logf. Dudescu» vinde «dum[nea]eĭ jupănesiĭ Maricăĭ a răposai[u]luĭ Pană Spătar Filipescul și coconilor dumneaeĭ, Mateĭ și Costandin», 300 de stînjenĭ la Păpenĭ, în Ialomița. Marturĭ: Barbul Fărcășanu, Mihaĭ Cantacuzinò, Mateiŭ Cantacuzinò, Stoica Dedul Logf [1].

Cariera boierească a luĭ Constantin începe — știm și de aiurea — încă supt predecesoriĭ luĭ Șerban Cantacuzino: la 13 Ianuar 1680, el era numaĭ vtori Postelnic, și iscălia ca martur supt un document, cu frumoasa luĭ scrisoare ceteață și îngrijită [2]. Fratele săŭ nu se afla pe acest timp în țară: plecat, împreună cu unul din unchiĭ săĭ, Iordachi Cantacuzino, la 1675, cînd Duca-Vodă hotărî închiderea și nimicirea partideĭ cantacuzineștĭ, el se însură acolo cu Safta, fata luĭ Chiriac Sturdza. Din această căsătorie, el avu treĭ fete: una, Maria, luă pe Iordachi Caramanlîul, rudă cu Postelnicul luĭ Brîncoveanu; alte două, Voichița sau Anița [3], pe Radu Clucerul, pe Tudor Știrbeĭ al luĭ Cernica și pe Pantazì Medelnicerul; iar a patra, Păuna, fu măritată de Nicolae Mavrocordat cu Ioniță, fiul vestituluĭ Iordachi Ruset [4]. La 1693, el se afla încă în Moldova, dar în 1697 scria Brașovenilor din Bucureștĭ [5].

[1] Condica mănastiriĭ Slobozia luĭ Ienachi, la Arch. Statuluĭ (mi-a fost semnalată de d. Tuducescu), fol. 245-5 V°.

[2] *Studiĭ și doc.*, V, p. 188. Cf. *Cronicile muntene*, p. 40 și urm.

[3] Ieau numele din genealogia comunicată de d. Tuducescu, care întrebuințează și un document din 1733, în posesiunea d-neĭ Wartha, din Bucureștĭ.

[4] Cf. Radu Popescu, în *Magazin*, IV, p. 129; *Studiĭ și doc.*, V, pp. 108-9, n° 138; *Ist. lit. rom.*, II, p. 620 n. 1; Neculce, p. 226.

[5] Sturdza, în *An. Ac. Rom.*, VIII; Bibl. Ac. Rom., doc. XXI/214.

Pornit din țara ca fost al doilea Postelnic, el se înnălță apoĭ la Agie [1], și până la Stolnicia cea Mare, în care se afla și la 8 Iunie 1694 [2].

La 15 Maiu 1687, încă tot supt Șerban-Vodă, Constantin Filipescu era acum Căpitan [3], și el se iscălia încă din 1685 6 fost Mare-Căpitan:

26 Februar 7193. «Vasilie Post. [fiul luĭ Vasilie Stol. Câmpineanul» dă «dumnealuĭ Mateiŭ biv Vel Agă și frateluĭ dum[nea luĭ, Costandin biv Vel Căp i]tan, Filipeștiĭ», 150 st. la Păpenĭ, *trebuindu-ĭ banĭ pen tru păsul său.* Scrie «Pascul Logft.». Marturĭ: «Dumitrașco sin Colțiĭ Clucer» [4].

7 Ianuar 7194. Sima și frațiĭ luĭ, Pavel, Moș și Radul, din Frățileștĭ daŭ luĭ «jupăn Costandin Filipescul Căpitanul», 50 de stînjenĭ la Bădenĭ, în Ialomița, cu 33 de banĭ fiecare. Scrie «eu Radul diiacu ot Tămbureștĭ».

26 Mart 7194. «Jupâneasa Nastea a jupânuluĭ Lucăĭ ot varoș Flocĭ», cu fiiĭ, Caraman și Moisi, vînd aceluiașĭ, la Bădenĭ și Frățileștĭ, 60 st. Sima ot Frățileștĭ martur.

12 Octombre 7196. «Stoica fečorul luĭ Dan Pungoiul», cu fiiĭ, din Bădenĭ-Frățileștĭ, vînd aceluiașĭ 40 st. în Bădenĭ. Marturĭ: «Radu Spăt. Doicesc u], Papa ot Berleștĭ [5]».

Se însurase cu fiica luĭ Radu Comisul Mihalcea sau Mihălcescu, dintre Cîndeștĭ: acesta era un boier de însemnătate, care călătorise în Ardeal ca Trimis domnesc, la 1638 [6] și făcuse parte din Divan alăturĭ cu Dumitrașco Stolnicul încă, rămîind Comis de la 1642 cel puțin pană la 1654, în cursul Domnieĭ luĭ Mateĭ-Vodă și a nepotuluĭ său [7]. Radu Mihalcea,

[1] La Arch. Statuluĭ, *Bradu*, XX, 14, se află actul prin care se face o vînzare la Plășcoĭ, de față cu «Mateĭ Filipescul biv Vel Ag ă] , în Buzau, «la Scaunul domnesc, în mijlocul târguluĭ în Buzău» (scrie și un «diiacon ot episcupie ot Buzău»).

[2] Bibl. Ac. Rom., cartoanele Ghenadie al Rîmniculuĭ.

[3] Cf. *Cronicile muntene*, p. 41.

[4] Arch. Statuluĭ Slobozia luĭ Ienachi, fol. 246 V°-7.

[5] *Ibid.*, pp. 270-70 V°.

[6] *Soc. Brașovuluĭ*, p. 85.

[7] V. documentele din 27 Maiu 7150, în Colecția d-luĭ Gr. P. Olanescu și *Studiĭ și doc.*, V, p. 184, n° 34. În pachetul XXIX al manastirii Bradu. la Arch. Statuluĭ, se păstrează o sumă de acte de proprietățĭ ale acestui R dul Vel Comis, «fiul luĭ Mihalcea Vor. de la Pătărlagi».

omorît de Mihnea al III-lea împreună cu fraţiĭ săĭ [1], lăsase, murind, maĭ multe «cocoane micĭ», a căror avere se risipi. Cînd una din ele, Rada, ajunse ceva maĭ mare, ea deveni soţia Căpitanuluĭ nostru.

O întîmplare cu totul rară ni-a păstrat de pe timpul peţiriĭ luĭ Constantin un act scris întreg de mîna luĭ, pentru viitoarea soacră Arghira Mihălceasa, o Greacă, după cît se pare, căreia îĭ ajută cu meşterul său condeiu, izvoditor de mărunte şi elegante slove, a pomeni la o mănăstire vecină pe o altă fată, ce-ĭ murise, Neacşa. Supt acest zapis, care e de toată frumuseţa, întipărit de o distincţie deosebită, în artistica-ĭ caligrafie de cărturar, jupăneasa Arghira aruncă stîngaciu literele greceştĭ ale numeluĭ eĭ, Rada, jupaniţa, care vrăjise pe logofătul-căpitan, încearcă o iscălitură fină, dar nedibace, din vina condeiuluĭ sau a luĭ «Costandin Căpitanul Filipescul Măgureanul», care mlădie maĭ jos liniile meşteşugiteĭ luĭ iscăliturĭ:

Adecă eu jupăneasea Arghira a răposatuluĭ Raduluĭ Vorneculuĭ Mihălcescul dat-am scrisoarea mea la măna părinteluĭ Danil igumenul de la mănăstirea noastră Bradul, cum să-s ştie, că la petrecania fie-mea Neacşăĭ lăsat-aŭ cu sufletul eĭ să-s dea mănăstiriĭ o moşăe şă Ţiganĭ pentru sufletul eĭ, ca să pomenească. Decĭ eŭ am socotit şă am ales den moşăil[e eĭ, ce i-aŭ fost partea eĭ, de am dat o moşăe ce să chiamă Gugeştiĭ, care aŭ fost cumpărat[ă de soţul mieŭ Radul Vornecul Mihălcescul, şă i-am dat tot[ă] moşăia, precum scriŭ zapisel[e] de cumpărătoarea, însă stănjănĭ 1175; şă i-am dat şă zapisil[e] aceal[e] de cumpărătorea la mana părinteluĭ Daniil igumenul, ca să fie călugărilor caţĭ vor fi lăcuitorĭ într'acăstă sfăntă mănăstir[e], de hrană, şă fie-mea Neacşăĭ de poman[ă]; şă i-am dat Ţiganiĭ, anume pe Necula Ţiganul ot Pătărlagiĭ şă cu Ţiganca luĭ Chirana şă cun *(sic)* un ficor al luĭ, Radul, şă cu o fată a luĭ, anume Nedelea, ca să fie iar sfănteĭ mănăstiriĭ de slujbă, şă fie-mea Neacşăĭ de poman[ă], pentru că aşa aŭ lăsat la mortea eĭ, să-s dea, şă am dat şă un toc de tipsiĭ de cositorĭ, ca să fie de treaba mănăstiriĭ. Iar şă părinţiĭ car[i] s'ar afla lăcuitorĭ la acăstă sfăntă mănăstir[e], să poarte grij[ă] să o pomenească în tot ceasul, şă făclie de la cap să nu-ĭ lipsască, — că pentru aceaia li s'aŭ dat moşăe forte bun[ă] de hrană. Decĭ pentru credinţa am pusu maĭ jos pecetea, ca să-s crează; şă ş'aŭ pus numel[e maĭ jos şă Rada, fie-mea, sora răposateĭ Neacşăĭ; şă alţiĭ

[1] Cronicile ţeriĭ. Era Vornic la moarte, în 1659.

car[i] s'aŭ întămplat aicĭ, aŭ pusu-ș iscăliturile] pentru mărturie. Șă am scris eŭ, Costandin Filipescul, cu zisa dumneaeĭ. Pis Sept. 15 d., lt 7192.

'Αργίρα. † Rada soru-sa.

Costandin Căpt.
Filipescul Măg.
Az Neguiță mart. [1].

După puțină vreme se făcu căsătoria, și Constantin izbuti, în Maiu 1687, să-șĭ hotărească și moșia de zestre, Tămbureștiĭ:

[Șerban-Vodă; titlu pompos slavon] cinstituluĭ boiariuluĭ Domnieĭ Meale Costandinŭ Căpitanulŭ Filipesculu și fiiloru luĭ, cațĭ Dumn[e]zeŭ îĭ va darui, ca să-ĭ fie luĭ moșia ce să chiiamă Tămbureștiĭ ot sud Ial[o]miță, de preste totu hotarulu, cu cămpulu și cu balta și cu totu venitulŭ, de în hotaru pană în hotaru. Pentru că ačasta moșie iaste a boiariuluĭ Domnieĭ Meale ce scrie maĭ susu, de zeastre de la răposatulŭ Radul Comisul Mihălcescul, carea o au și hotărătu încă de în zilele răposatuluĭ Mateĭ-Vodă pre den susu cu moșiia manastiriĭ Dealuluĭ, ce să chiamă Brănceaniĭ și Jegăliia, și pre deîn jos cu Dudeștii, precum scrie și hrisovulu Domnieĭ Mial[e]. Iară, petrecandu-se Radulu Comisulu Mihălcesculŭ, fostu-i-au rămas cocoane micĭ, și n'au avut cine căuta de ačastă moșie, ce aŭ ramasŭ parasitĭ, și aŭ stricatu unii ș'alțiĭ pietrile și seamnile hotaruluĭ, pre den susŭ, de catră moșiia mănăstiriĭ Dealuluĭ, ș'au fostu întratu și ispravniciĭ cariĭ au fostu aĭ manăstiriĭ, de au fostu luîndu dijma și venitulu eĭ, pană în vreame ce aŭ luatu boiariul Domnii Meale Costandinu Capitanulŭ Filipesculu pre jupăneasa Rada, fata raposatuluĭ Raduluĭ Com. Mihălcesculu. Decĭ, vazăndu-o el ačasta moșie împresuratĭ, și stricate pietrile și seamnele hotaruluĭ, n'au pututu îngadui, nicĭ au suferit ačasta; ce au venitu naintea Domnieĭ Meale cu părintele egumen Ghenadie de la manăstirea Dealulu, de au luatu dennaintea Domnii Meale și a boiarilor Domnieĭ Meale hotarnicĭ 12 boiarĭ pre răvașe domneștĭ, fiindu ispravnicu sluga Domnieĭ Meale Bratulu v[t] Portar, și au mersu cu toții la acea moșie, și, întăiu, au cititu răvașele domn[e]ștĭ și hrisovulu rap satuluĭ Mateĭ-Vodă, ca sa vază pre unde-ĭ direptează și-i mana seamnele aceluĭ hotaru al Tambureștilor, care mearge pre langă hotarulu manastirii; ș'au cititŭ și hrisoavele mănăstiriĭ: hrisovulu Raduluĭ-Vodă și alu luĭ Alexandru-Vodă snă Raduluĭ-Vodă, ca să știe pre unde mergŭ seamnele și hotarulu moșieĭ mănăstiriĭ, să nu se zmintească eĭ de undeva. Și, așa, au mersŭ aceĭ boiarĭ la hotarulu Tambureștiloru, de au luatu întăiŭ de lăngă baltă, de în piatra acea mare carea iaste lăngă hotarulu

[1] Arch. Statuluĭ, *Bradu*, XX, 21.

moşiei mănăstirii Dealului, şi aŭ mersu totu de în piatră în piatră, pana tocma în piatra cea cu ochiu în mijlocŭ, la Odaia luĭ Palazu; iara de acolo nainte, pre în mijloculŭ cămpuluĭ, pană în capul moşieĭ Tamburestiloru, unde să lovescŭ în capete cu moşiia Berileştilorŭ şi a Pisculeştiloru, care moşiĭ vinu de spre Ial[o]miţă, — n'au maĭ pututŭ gaşi aici boiari nicĭ o piatră, saŭ măcarŭ alte seamne, ce aŭ totu mersu dreptu, om de om, asupra moşieĭ Berileştilorŭ şi a Pisculeştiloru, pana in capulŭ moşieĭ Tămbureştiĭ, cum scrie hrisovulu răposatului Mateiu-Voda. Şi, vrandu aceĭ boiarĭ hotarnicĭ ca să pue pietrile pre acolo, iarî egumenul Ghenadie de la mănăstirea Dealulŭ, văzandu ca nu se mai află pietri de în piatra cea cu ochiŭ spre Ial[o]miţă, pănă unde sa tălneaşte Tămbureştiĭ în capete cu Berileştiĭ şi Pisculeştiĭ; zicea că nu mearge hotarulu pre-acolo, vrăndŭ să maĭ împresoare de în moşiia boiariuluĭ Domnieĭ Meale ce scrie maĭ susŭ.

Într'aceaia, văzăndŭ aceştĭ 12 boiarĭ hotarnicĭ pricea şi netocmirea acasta, au scrisŭ D[o]mnieĭ Meale carte, cu sluga D[o]mnieĭ Meale Bratulu vt. Post., într'acesta chipŭ, pentru că eĭ, după cum aŭ aflatŭ cu sufletele lorŭ şi după cum scrie hrisovulŭ răposatuluĭ Mateiŭ-Voda seamnele şi hotarăle Tămbureştilorŭ, aŭ urmat, iară numaĭ, neaflăndu-se aceale 2 seamne, Valea Găvoiĭ şi Valea Cuptoriĭ, fiind price pentr'acealea, n'au îndrăznitŭ eĭ a pune pietri şi hotarŭ. Şi au venitu de faţa şi Costandin Căpt. Filipesculŭ cu părintele egumenulu Ghenadie, naintea Domnieĭ Meale, şi amŭ pus D[o]mniia Mea de au cetitu hrisovulu raposatuluĭ Mateiu-Vodă, totu bine şi pre amăruntu, spuindu seamnele hotaruluĭ Tămbureştilor totu anume, în lungul moşieĭ, căriia iĭ scrie că-ĭ mearge în lungŭ de să loveaşte în capete cu Berileştiĭ i Pisculeştiĭ, şi hrisoavele mănăstiriĭ: întăiŭ hrisovulŭ Radului-Vodă şi hrisovul luĭ Alexandru-Vodă snă Radulŭ-Vodă; întru care scriia toate seamnele ceale neştiute, fiindŭ scrise în hrisoave; şi se-aŭ dreptatu şi hotarulu mănastiriĭ şi al boiariuluĭ D[o]mnieĭ Meale, de nu lipseaşte moşie nicĭ unuia, nicĭ altuia. Şi aşa bine am adevăratŭ D[o]mniia Mea, împreună cu tot Divanulŭ Domnieĭ Meale, cum aŭ umblat bine şi cu dreptate aceĭ 12 boiari hotarnicĭ totŭ pre seamnele şi hotarăle ceale batrăne, după cum le-aŭ scrisu şi hrisovulu lu Mateiŭ-Vodă răposatulŭ, iară n'aŭ întratu nimicŭ în seamnele şi hotarulŭ mănăstirii, ce numaĭ aŭ fostu umblandu parintele egumenulŭ Ghenadie pre poveştile a unoru oamenĭ fără de lucru, careĭ aŭ fostu şi ispravnicĭ moşieĭ Dealuluĭ, ş'aŭ fostu măncăndŭ şi venitulŭ aceştiĭ moşiĭ a boiariuluĭ D[o]mnieĭ Meale Costandinu Căpt. Filipescul. Într'aceia Domniia Mea amŭ trimisŭ pre sluga Domnieĭ Meale Bratulŭ vt. Port. la aceĭ 12 boiarĭ, de i-au strănsŭ a do-ara, şi au mersŭ atunce de iznoavă acolo la acea moşie Tămbureştiĭ, fiindŭ acolo de faţă şi părintele egumenul Ghenadie, şi Drăghicu Log., ispravnicul boiariuluĭ D[o]mnieĭ Meale ce să numeiaşte maĭ susu; şi aşa se-au dusu la piatra cea cu ochiŭ, puindu de acolò pietri pre unde au fostu maĭ nainte şi acumŭ lipsescŭ; precum aŭ adevărat cu

sufletele lor, au pusu totul pren petrele ceale de'ntaiu, para în capulu moșiei Tamburestilor, unde să întalnescu în capete cu moșiia Berileștilor și a Pisculeștiloru; au pusă 7 pietri totu înfierate în fierul boiarului Domniei Meale, și așa au hotarat, și au înpietrit acești 12 boiari hotarnici această moșie Tămburestii; și i-au facut boiariului Domniei Meale, lui Costandin Căpt. Filipescul și carte de alesu și de hotărnicie, precumu au aflatu cu dreptate cu sufletele lor, și dupa cum au scris și hrisovulu răposatului Mateiu-Vodă, — precum am vazut Domniia Mea și cartea de hotărnicie. Dreptu aceaia și Domniia Mea încă am facut acestu hrisovă al Domniei Meale boiariului D[o]mniei Meale lui Costandin Căpt. Filipescul, să-i fie de întărire ca sa o stapanească și să o moștenească această moșie Tamburestii cu totu hotarul, cu cămpulu și cu balta și cu tot venitulu, de în hotaru pană în hotaru, cu buna pace, elu și fečorii lui, nepoții, strenepoții și totu neamulu lui, în veacă Ini ot cogojdo nepocolea bih povelениiu gsdmi. Seje isvedeatele postavih gspdtvmi Radulu Năsturel Velichi Ban, — Vel Vornic, Costandinu Brancoveanul Vel Log., Iordachie Cantacuzino Vel Spat., Carstea Vel Vist., Alexandru Vel Cluč., Barbul Urdarcanul Velichii Păharnic, Cărstea Vel Postealnic, Diculu Velicai Stolnicu, Șerbanu Velichii Comisu. Pis Bunea vt. Log. I ispisah az Radul Șut., snă Gherghe Șufariul ot grada Tărgovișt[e]; msța Maiu dni 15, tecenie leatom ot săzdaniia mira 7195.

Io Șerban Voevod.

Costandin Brăncoveanul v[1] Logt. proč. — Monogramă; pecete ruptă[1].

În 1688, cu două luni înnainte de moartea lui Șerban-Vodă, unchiul de care era să scrie cu atîta ură Constantin Căpitanul, dăruiește văruluі sau Pana, fiul lui Vlad, ocina ce avea în Cepturile, din județul Secuienilor:

Datoriu iaste fieste cine a căuta și a ajutora pre cei neputincioși, că atunce să va chiema plinitor poruncilor dumnezeești. Cu căt mai mult să cuvine a căuta și a ajutora fiecine pre ai neamului său. Dereptu aceaia și eu, dentru inima mea socotindu a cauta și a ajutora pre vărul mieu Paană, după dereaptă slujba lui ce ne slujaște și sa afla pre langă noi pururea, daruitu-l-am și eu cu o parte de moșie ot Cepturile ot sud Saac; care moșie iaste și mie de cumparatoare de la unchiul nostru Vladu, însă a treia parte de moșie dentr'acest hotar, — după cum scrie zapisul unchiu-nostru, și o am dăruit această moșie ca să-i fie de hrană și de ajutoriul casii lui, și noao de pomenire. Derept aceaia am dat acest zapis al mieu la măna lui ca să-i fie moșie ohabnică în veaci, lui și fečorilor carii îi va da Dumnezeu. Și pentru mai adevărată credința mi-iam pus peceatea și iscălitura, ca-s să să creează; fiindu marturii și mulți

[1] Bibl. Ac. Rom. Fot tipia anexată la acest volum.

boiari, carii vor iscăli mai jos. Și am scris eŭ Costandin snă Mihaĭ Log. Conțescul, cu învățatura dumnealuĭ Costandin Căp. Filipescul, în Bucureștĭ; Avgust 11 dni, l^t 7196. Costandin Căpt. Filipescul [pecetea cu K. Φ. . Iordache Cantacuzinò Vel Spăt. mărturie. Cârstea Vel Vistiar mart[u rie. Barbul Urd[ă reanul Vel P‍ăh. mărt. Dumitrașco Vel Pit. mart. Poenariul. Costandin Băl[ă]ceanul Vel Ag[ă] mărt. Șărban Vel Comis marturie. Bunea v^t Logt. mărturie. Gligorie Băleanul mărt u]rie. Șerban Cantacuzino mărturie. Mihaĭ vt. Post. Cor[beanul] mart. Costandin Vistiar mărturie. Șărban Logft. mărturie. Barbul Brăt. văt. za aproz marturie. Radul Logft. P^cu [Popescu] mărturie. Ghinea Logft. marturie. Gheorghie P[o]s[telni c, mărturie [1].

În 1691, el și soția luĭ, Rada, înnalță în satul Măteștĭ din Buzău, veche stăpînire a Cîndeștilor, în fața caselor luĭ astăzĭ în ruină, o biserică, pe care se cetește încă această inscripție, împodobită, sus, cu stema ctitoruluĭ: vulturul și doĭ leĭ, avînd de-asupra coroana cu crucea și pe laturĭ literele K. M. Φ. K. [Constantin Mărgineanu Filipescul]:

Acastă sfănta și d[um]nezeiască bisearică cu ajutoriul Tatăluĭ și al Fiuluĭ și al Sf[an]tuluĭ Duh, sf[ăn]ta Troiță nedespărțită, unul D[um]nezeu, și cu ajutorul d um]n[e]zaeștilor și în chipu cu Apostoliĭ, sf[i]nțiĭ mariĭ împărațĭ: Costandin i Elena, a carora iaste hramul, den temelie și pănă în sfărșit facutu-s'au cu cheltuiala a cinstiților și de D[um]n e zeŭ iubitorĭ creștinĭ și de neam bun și ales: dumnealui jupăn Costandin biv Vel Căp. Mărgineanu Filipescul, fiiul luĭ Pană Spătr. M[ărgineanu] F[ilipescu]. și a jupăneasi dumnealuĭ Radei, fica Raduluĭ Com. Mihălcescul, în zil e i e] slavitului D. Io Costandin Basarab V[oe]v[od , întru veacĭnica pomenire; leat 7200, Sept. 25. [V. Iorgulescu, în *Literatură și artă romînă* pe 1900; și facsimilele anexat].

Cronicarul e zugrăvit în lăuntru lîngă Rada și avînd cu dînșiĭ și pe fiul cel mare, numit Șerban [2], poate cu un gînd la Domnul supt care Constantin fusese necontenit în favoare.

Tot în 1691 Constantin face un număr de cumpărăturĭ la Păpenĭ, unde, încă de pe timpul de epitropie al mameĭ lor, îșĭ aveau moșie amîndoĭ frațiĭ:

[1] Arch. Statuluĭ, *Cotrocenĭ*, XXXVII, 58.

[2] El e acel Șerban, care, la 4 Maiu 7201 (1693), era un tînăr în stare să-șĭ puie o frumoasă iscălitură grecească pe un zapis: anume zapisul prin care «Vasile Abagiul» face o vînzare, în ființa și a luĭ «az Avraam sin popa Frățil[ă] *ot Măteștĭ*» (Arch. Statuluĭ, *Bradu*, XXIX, 2). Asupra actelor de la *Bradŭ* mi-a fost atras atenția prin notele d-luĭ Tuducescu.

11 Maiŭ 7199. Popa Radu vinde «Căpitanuluĭ Costandin Filipesc[u]» 12 st. la Păpenĭ.

28 Septembre 7200. «Colţea ot Păpenĭ» vinde aceluiaşĭ 10 st. acolo. Semnează şi «Pătru părc. ot Tămbureştĭ».

5 Decembre 7201. Domnul la 12 boierĭ pentru a hotărî luĭ «Mateĭ Stolnic i brat ego Costandin Căpt. Filipeştiĭ», moşia Păpenĭ[1].

În anul următor, la 2 Decembre 1692, el face o altă danie, către mănăstirea Iviruluĭ, închinîndu-i moşia sa Rătunda din Ilfov, după ce înnapoieşte egumenuluĭ de la Radu-Vodă baniĭ cu cari i-o vînduse. La această dată Constantin era fost Căpitan şi-şĭ căuta numaĭ de afacerile sale la moşiĭ:

Costandin Capitanul Filipescul dat-am scrisoarea mea sf[in tă şi dumnezeeştiĭ mănastirĭ Iverul de la Sf[ăn tul Munte, ce-s chiama Sf. Gora, unde iaste hramul —, cum sa-s ştie ca, cumparand o moşie, ce-s chiaama Ratunda, care iaste pă apa ce-ĭ zice Colceacul ot sud Elh., derept t[1] —, deĉ parintele Parthenie de la S făn ta Troiţa, ce-s chiaamă mănăstirea Raduluĭ-Vod ă , de aici den Bucureştĭ, care iaste închinata acolo, la sf[ăn]ta manăstire ce scrie maĭ sus, m'au pohtit ca-s o vanzu Sf[i]nţii Sale aĉastă moşie drept acel preţ ce iaste maı sus zis, şi mi-au dat toţ baniĭ. Apoĭ eŭ m'am socotit şi am dat Sf i]nţii Sal e] iar baniĭ înnapoĭ pă deplin, şi am dăruit aĉastă moşie sf[in tei şi dumnezeeştiĭ măn[ă stiri, ce iaste maĭ sus zis[ă , a Iveruluĭ, ca-s fie măn a stirii de 'nterire şi de adaogire, şi părinţilor calug ă rĭ de hrana, şi n ao veaĉnică pomenire. Iar, de s'ar ispiti, au pari nţiĭ de acol de la man a stire, au aceştĭ de aicĭ de la Radul-Vod a], a o vinde, aŭ a o face schimbu cu altă moşie, să nu fie volnicĭ, pentru ca-s nu-s piaarza pomenirea noastra. Iar, de ar faĉ[e] vre o dat[a] far de ştire, sa avem voe a ne lua noĭ moşiia înnapoĭ; ci s[ă] aiba a o ţinea şi a o stapăni măn[ă]stirea în veacĭ. Şi pentru credinţa am întărit zapisul cu peceatea şi cu iscalitura mea. Şi mărturie boiari careĭ v r iscali maĭ jos. Şi am scris cu Stanĉul Log., cu învăţ[ă]tura dumnealui, în Bucureştĭ. Meşţa Dechem. 2 dn., vlt 7201. Pecete cu K. Ф.

Costandin biv Vl Capt. Filipescul.

Ion Golescul Vl. Ag[ă] marturie.
Radul Vl Cluĉ. za Arie marturie[2].

Cumpărăturile la Păpenĭ urmează şi în 1695:

13 Mart 7203. Petco Frăgărescul şi fiul, Tatul, vînd luĭ Constantin Căpitanul Filipescul 20 st. în Păpenĭ.

[1] Arch. Statuluĭ, Slobozia luĭ Ienachi fol. 247-8.

[2] Arch. Statuluĭ, *Radu-Vodă,* XLII, 70.

23 Mart 7203. Mușat și alții vînd aceluiași 16 st. acolo.

23 Mart 7203. Colțea și alții vînd aceluiași 25 st. acolo[1].

17 Maiu 7203. Belciu, cu fiul Radu, din Frățileștii Ialomiței, vinde luĭ «Costandin Căpt. Filipescul» 34 de stînjenĭ la Bădenĭ. Scrie «Barbul Logf, snă Petco pârcălab ot Bădenĭ».

20 Iunie 7203. Același vinde aceluiași încă 26 de st., tot acolo[2].

În Octombre 1696 Constantin Capitanul murise: am găsit de curînd o parte din testamentul său, aceia care privește pe fiul Șerban, și actul are data de 7 August 1696[3]. În ceastă diată a sa, el își împarte moșiile, în Săcăria, Măgurenĭ, Brebul și celelalte, între fiul maĭ mare, Șerban, și ceĭlalțĭ doĭ: Grigorașco și Radu[4].

În 1698, Șerban era al doilea Spătar, iar frațiĭ luĭ nu se învrednicise încă de boierìĭ, cum se vedea din actul domnesc al căruĭ resumat urmează:

«Mlstieĭ bjiciu Io Costandin Basarabŭ Voevod i gspdrŭ văsoe zemle ugrrovlahiescoe davat gsdmi sie povealenie gvsdmi luĭ Ion și fraților luĭ Staico i Dragomir, fečoriĭ Raduluĭ și luĭ Neagoe, cu fraților luĭ Dragomir i Stănislav i Stan, fečoriĭ luĭ Ion, nepoțiĭ luĭ Stan Bleaghizu de la Breaza, ca să fie în pace și slobozĭ de rumănie, eĭ și cu toțĭ fečoriĭ lor, căț D[um]nezeu le va da, însă capetile lor, făr' de moșie, de către featele boiarenuluĭ Domnii Meale Mateĭ biv V[l] Stol. și de către Șarban v[t] Spăt. și de către frațiĭ luĭ Gligorașco i Radul, fečoriĭ boiarenuluĭ Domnii Meal[e] Costandin biv V[l] Căpt., Filipeștiĭ, strenepoțiĭ luĭ Dumitrașco biv V[l] Stol. și a jupăneasiĭ luĭ, Voica.» Eĭ fusese rumînĭ «de baștină den Breaza luĭ Dumitrașco Stol., moșul boiarenilor Domnii Meale Mateĭ Stol. i Costandin Căpt. Filipeștiĭ . Dumitrașco și Voica iartă pe Stan supt Mateĭ-Vodă, dar, «păna vor fi eĭ viĭ, el încă tot să le slujască cu dereptate, la ce vor fi trebile, și la bine și la rău; iară după moartea lor, el să fie în pace de rumănie de către eĭ și de către fiiul lor Pană Post. și de către tot neamul luĭ. Și, cănd i-ar fi voia să iasă den sat den Breaza, să fie volnic să iasă cănd ar vrea den sat și să să ducă unde i-ar fi voia să șază». Acum, urmașiĭ luĭ Stan, «văzănd că li s'aŭ învechit zapisul ce aŭ la măna lor», se roagă a li se întări actul. Îl vede Domnul «bun și adevărat, cu pecețile și cu iscăliturile luĭ Dumitrașco Stol.

[1] Arch. Statului, Slobozia luĭ Ienachi, fol. 248-9 V°.
[2] *Ibid.*, fol. 271-1 V°.
[3] *Documentele Cantacuzinilor*, p. 161 și urm., n° LXX.
[4] V. *Cronicile muntene*, pp. 151-2.

și a jupăneasiĭ luĭ, Voicăĭ, și a fiiuluı dumnealor Pana Post. ,i a nepoților lor, Mateĭ i Costandin Filipeștiĭ, și a strencpoților lor, Șarban v^{t} Spat. i Gligorașco i Radul», cu blestem asupra cuĭ i-ar *rumăni*. Boierĭ: Cornea Brăiloiul Ban, Stroe Leurdeanul Vor., Diicul Rudeanul Log., Mihaĭ Cantacuzinò Spat., Șărban Greceanul Vist., Vergo Cliuč., Dumitrașco Caranmanlăul Post., Scarlatu Păh., Radul Izvoranul Stol., Radul Golescul Com., Iorga Slug., Costandin Corbeanul Pit., Ștefan Cantacuzino vt. Log. Bucureștĭ, 4 Decembre 7207. Scrie Șarban Log.». Monogramă cu roș. Pecete pe hîrtie. Desemnurĭ. Pergament [1].

În Maiu 1700, se îngăduie luĭ Ianachi Văcărescu, Agă, a-șĭ sădi viĭ în dealul Scăienilor, la Bucov, pe moștenirea luĭ Constantin, de văduva luĭ, Rada, și de fiul, Șerban. Marica Stolniceasa Filipeasca», care se află printre marturĭ, trebuie să fie o a doua soție a luĭ Mateĭ Stolnicul Filipescu, și o întîlnim pomenită și în testamentul, din 1697, al luĭ Radu Crețulescu, care o numește: cumnata sa [2]:

† Dat-am scrisoarea noastră dumnealuĭ fratelui nostru Ianachie Vac a-rescul V[e]l Ag[ă], cum să-s știe că, poftindu-ne dumnealuı ca sa-ș fac a vii pre moșia noastră a Bucovuluĭ, și noĭ pentru voia dumnealuĭ i-am dat aceast[ă] scrisoare a noastră ca s[ă] aibă dumnealuĭ a-ș face 20 de pogoane de vie, orĭ unde ar gasi loc sterpu pe moșiia noastra a Bucovuluĭ, și-s le stăpănească cu bun[ă] pace dumnealuı și coconıı dumnealuĭ; iar de spre noĭ și de spre feciorиĭ noștri să aibă pace de dijma de vin; nimic bănuial[ă] n' aibă. Aceasta scriem. Maĭ 26 dn., $l^{t.}$ 7208.

Rada Căpităneasa Filipeasca (pecete cu Pa. Фл.). Marica Stolniceasa Filipeasca (pecete neintcligibilă). Bunea Grădișteanul V[e]l Comis, marturie. Barbul Brăt[ă]ș[a]nul V[e]l Vistiar, mărturie.

Viile din Scăianĭ, cumpărate de Constantin, sînt cuprinse în testamentul luĭ, ca făcînd parte din moștenirea fiuluĭ Șerban [3], ce adauge și el, decĭ, actul său de danie:

Adecĭ eŭ, Șerban al doilea Spătariŭ, feciorul pomenituluĭ Costandin Vel Căpitan Filipescul, scriŭ și mărturisescu cu acestu al mieŭ adevaratu zapis ca să fie de mare credințĭ la mana dumnealuı Ianache Vacărescul Vel Agă, cum să să știe că, avăndu eŭ moșie în dealul Scaianilor, ce să zice Pața, de moștenire de la moșĭ, de la parinți, — dec i] dumnealuĭ Ianache Vel Agă, neavăndu viĭ într' acestu deal, pohtitum'a ca să-ĭ daruescu pămăntu, să-ș facă dumnealuĭ viĭ. Dec i] și eu, după

[1] Originalul, cred, în Archiva D-luĭ C. Basarab Brăncoveanu.

[2] *Documentele Cantacuzinilor*, p. 165.

[3] *Ibid.*, p. 163.

pofta dumisale, dentru toată voia inimiĭ meale, de nimenilea silitu, și pentru al nostru bun priiteșug ce avem întru noĭ, și cum ca să ne aflam întru dragoste și cautare, și încă maĭ zicu ca maĭ nainte au fostu avutu dumnealuı niște viĭ pre pamăntul nostru, iar apoı tat[ă]-meu Costandin Capitanul, denpreună cu maica, nesuferindu pre dumnealuĭ, l-aŭ scosu dantr'ale dumisale viĭ far de nic ı] o dreptate. De care și pentru acesta lucru iar am maı socotitu, ca să nu rămae sufletele părinților mieı în pacate, cătu și pentru ceale ce maı sus am zisu, am datu și am dăruitu pre dumnealuı, însă den partea mea de moșie ce am acolo, într' acestu deal, însă pamăntu țealina de 20 de pogoane, — ca să-ș facă dumnealuı vıı și case și ce va vrea, și sa-ĭ hie viia aceasta a dumnealuĭ în pace de vinerič de către mine. Pentru ca eu de a mea bună voe am datu și am daruitu pre dumnealuĭ cu acestu pămănt ce iaste maĭ sus zis. Și, pentru ca sa-ı hie dumnealuĭ statatoriu și făr de nič o galceavă de catră tot neamul mieŭ, i-am datu dumnealuĭ acestu al mieu adev[ă]ratu zapis la mana dumnealuĭ, ca să aibă a ținea și a stăpăni acestu pămantu de 20 de pogoane ce iaste în dealul Scĭianilor, cu bună pace de cătra toate rudeniile meale, precum i l-am datu și i i-am dăruitu dumisal[e] den partea mea, sa-ĭ fie dumnealuĭ stătator, și cuconilor dumisale naclătitu în veacu. Și la această danie întămplatu-se-aŭ și boiarĭ marĭ, mărturiĭ, cariĭ maı jos s'aŭ iscălitu. Și eŭ pentru maĭ adev[ă]rată credință am întaritu zapisul acesta cu peceate, și am iscălit cu mana mea, ca sa sa crează. Și am scris eŭ Isar Log[o]feț[e]lul, cu voıa și învăț a]tura dumnealuĭ Șerban vt. Spătariu.

† Șărban Filipescul

vt. Spătar (pecete neinteligibilă: III . . .).

Costandin Știrbiaı biv V[e]l Cluč , mărturie.

Mihalce Cándescul biv V[e]l Stol., mărturie.

Bunea Gradișteanul V[e]l Arm., marturie [1].

La 23 Mart 1701, boieriĭ Doiceștĭ, ce făcuse o vînzare luĭ «Costandin Căpt. Filipescul , dau baniĭ înnapoĭ «Radiĭ Căpitănesiĭ și fiu-său, Șărban Spăt. [2].

În 1702-3, Rada face cumpărăturĭ de moșie în Bădenĭ:

8 Decembre 7210. «Mihaiŭ Căpt. za Spăt.», cu «Cărstea ceauș ot Perieți» și alțiĭ, «și cu toțĭ slujitoriĭ», vinde «dumneaeĭ jupănesiĭ Radiĭ Filipeascăĭ» 67 st. în Bădenĭ. «Și o am vîndut cu porunca Măriiĭ Sale luĭ Vodă, împreună cu cinstită cartea Mărti Sale luĭ Vodă, pentru par-

[1] Bibl. Ac. Rom., documente legate ale Văcăreștilor. Semnalate de d. Nerva Hodoș.

[2] Arch. Statuluı, Slobozia luĭ Ienachi, fol. 253.

tea lor de bir, de banii semii cei mari.» Semnează și «Stoica ceauș ot steag Spătăreilor».

18 Ianuar 7211. Tatul Mogăldacul din Frățileștĭ vinde Radeĭ 40 st. la Bădenĭ.

21 April 7211. «Mitrea Căpt. de Spătareĭ, împreună cu uncheaș Sima ot Frățileștĭ și cu Iarcul Spătărelul ot Poiană , etc., dă aceleiașĭ 80 st. tot acolo. «Căcĭ acesta Radul, fiind la hrasla Spătăreilor cu noĭ împreună, au fugit și s'aŭ lăsat dajdia luĭ în spinarea noastră; decĭ noĭ, fiind îngreoețĭ și cu dajdea luĭ, și neputând birui, am mersu dă ne-am jăluit la Măriia Sa», care ordonă vînzarea. «Nec o Iae Căpt. ot Crăceanĭ mart. [1]».

În 1703 Rada, înțelegîndu-să cu fiiĭ eĭ, face o danie mănăstirea neamuluĭ eĭ, la Bradu:

Adecă eu jupăneasa Rada, fata Raduluĭ Coms. Mihălcescul, care am fost jupăneasă răposatuluĭ dumnealuĭ Costandin Căpitanul Filipescul, împreună cu coniĭ mieĭ... dat-am zapisul nostru... egumenuluĭ Theofan de la sfânta mănăstire a noastră Bradul... că, vrându e i ca să ma ajutorez sfânta manăstire, la slăbiciune și îngreuiată cu dajde mare; deci nevrând coconiĭ mieĭ ca să daŭ acea moșie de la părințiĭ mieĭ, am socotit împreună cu coniĭ mieĭ de am dat moșiia ce se chiamă Piepteștiĭ, care moșie iaste cumpărată de răposatul dumnealuĭ; decĭ după petrecaniia răposatuluĭ dumnealuĭ m'am sculat eu, împreună cu coconiĭ mieĭ, de am luat 12 boiarĭ hotarnicĭ, de o am hotărăt, și o am împietrit, și o am lipit lângă moșiia ce să chiamă Gigeștiĭ, care moșie iaste dată de răposata soru-mea Neacșa sfinteĭ mănăstirĭ... Am scris eu Drăghicĭ, cu învățătura dumnealor. Oct. 28 dni, l[t] 7212.

Eŭ jupăneasa Rada Filipeasca, Șerban F. Spăt. Grigorie Filipescul. Radul sin Costandin Căp. Fil. [2].

Din 1709, în sfîrșit, avem curioasa socoteală ce s'a făcut cu prilejul hotărniciei satuluĭ Cetățile de al Radei:

Să-s știe chieltuiala ce s'au cheltuit când s'au scos Cetațile, mo ie, de s'au hotărăt cu jupăneasa Rada Filipeasca. S'au băutu vin ved. 22, vadra bani 30, și s'au mâncat grâu cez. 5, cezvârta cate banĭ 50; s'au mancat pește oc[a] 20, cate banĭ 6; s'aŭ dat la p rtari ug 4; și păna s'au adus portari și până s'au dus, s'aŭ cheltuit t[l] 12. Ș'acești banĭ s'au luat cu dobând[ă]; pentru t[l] 22 s'au dat t[l], 18. Și am maĭ dat la portar, la cărțĭ, zloț 2; ș'am maĭ dat luĭ Tudor Ichim, et .

Iunie 7218 [3].

[1] *Ibid.*, fol. 271 V°-2.

[2] Arch. Statuluĭ, *Bradu*, XX, 22.

[3] Arch. Statuluĭ, *Cotro enĭ*, XXXVI, 3.

Urma luĭ Şerban o pierdem după aceasta. Fratele maĭ mic al acestuia intră, însă, la rîndul luĭ în dregătoriĭ, şi la 25 Ianuar 1725 Grigorie Filipescul, biv vel Căpitan za darabanţĭ, dă şi el viĭ la Bucov mănăstiriĭ Vălenilor[1].

La 1[iu] Mart 1731, mănăstirea din Mărgineni, împreună cu schitul, supus eĭ, de la Verbila, înnălţat de Pană Filipescu[2], şi cu toate veniturile lor de la moşiĭ, de la Ţiganĭ, din vinăriciu şi ocnă, se închină de către ctitorĭ, mănăstiriĭ, vestite în tot Răsăritul, de pe Muntele Sinaĭ, unde călătorise cu vre-o jumătate de veac în urmă Elina Cantacuzino şi cucernicul eĭ fiu Mihaĭ. Calugăriĭ sinaiţĭ vor pune însă numaĭ egumenĭ bunĭ gospodarĭ şi plăcuţĭ închinătorilor, ĭĭ vor schimba după cerere şi vor adeveri prin exarchĭ sau mandatarĭ mînuirea banilor de către egumeniĭ scoşĭ din vrednicia lor; la biserică se vor face slujbele obişnuite şi cuvenitele pomenirĭ; nimic din averea mănăstiriĭ nu se va înstrăina şi, în sfîrşit, la vremĭ de nevoie şi de sărăcie, ctitoriĭ vor avea dreptul de a cere un ajutor din fundaţia lor. Iscălesc, ca vechĭ boierĭ de Mărginenĭ: Constantin Dudescu, fiul feteĭ celeĭ maĭ marĭ a luĭ Constantin Stolnicul Cantacuzino, Constantin Ramadan biv Vel Stolnic, soţul Marieĭ moştenitoare a luĭ Iordachi Cantacuzino, Ancuţa Cantacuzino, văduva luĭ Constantin, fiul celuĭ d'intăiu Pîrvu, Mateĭ biv vel Agă şi Pîrvu Postelnicul, fraţiĭ acestuĭ din urmă Constantin, Stanca Spătăreasa, văduva luĭ Răducanu Cantacuzino, mort în 1715, Pantazi Primichiriu, un om de casă al familieĭ Cantacuzino [3] şi, după cît se pare, soţul Voichiţeĭ luĭ Mateĭ Filipescu. Iar, dintre Filipeştĭ şi rudele lor, Grigore, acum biv Pitar, Ioan Ruset, care ţinea pe Păuna fiica luĭ Mateĭ Filipescu, şi Constantin Brezoianu, înrudit cu dînşiĭ, dacă nu cu Cantacuzino, într'un chip pe care nu-l cunoaştem[4].

[1] *Ibid.* LV, 32.

[2] «Schitul ce se numeşte Vărbila, ot sud Saac, ce este hramul acestuĭ schit Adormirea de Dumnezeŭ Născătoareĭ şi pururea-Fecioareĭ Maria, care este făcut din temelie iar de răposatul moşul nostru, Pană Filipescu Mare-Spătar »

[3] *Do umentele Cantacuzinilor,* p. 184.

[4] Traducere din greceşte, în archiva d-luĭ G. Gr. Cantacuzino.

Grigore Filipescu, care înnaintă până la Cluceria cea Mare și și-ar fi facut diata la 7246 [1]», nu mai trăia la 20 Iulie 1737, cînd fiul său mai mare, «Radul sin Grigorie Filipescul , ce era un boierinaș cu rangul de al doilea Spătar, dă, împreună cu frate-său Pană, o proprietate Vălenilor. «Fiind», lămurește el, și tată-nostru cu zile, s'au milostivit de au ertat dijma viilor mănăstirii, însă pogoane 30, pentru pomenirea dumnealor». Și în anul următor, la 30 April, el apare ca donator al unui «pogon de păragină [2]». În cel d'intăiu din aceste zapise, iscălește și un «Matei biv V[1] Sărdar» care e fiul lui Șerban poate saŭ al lui Radu, frații lui Grigore. Moșia fu vîndută apoi de călugării din Văleni lui «Ianea ot Izvoare», vătah, la 28 Maiu 1750 [3].

Grigore avuse și o fată Zoița ce se mărită cu Serdarul Drăghici Greceanu, cum se vede din acest zapis mai tărziu :

> 13 Februar 1753. Drăghici Greceanu biv Vel Sărdar, Zoița Greceanu Sărdăreasa (marturi: Iordache Cantacuzino biv Vel Pah., Pană Filipescu Vel Medelnicer, Ștefan sin Iane Logof.) vînd mănăstirii Slobozia lui Ienachi 500 st. «dați zestre de dum[nea]lui Grigore Filipescu biv Vel Clucer. . ., fiind departe de noi», stricînd vînzarea către Iane Log. de Divan [4].

La 20 Februar 1743, de față cu Pîrvul Cant a]cuz[ino], biv Vel Sărdar», fratele generalului Mihai, o «Ancuța Filipeasca adeverează la sfănta mănăstire la Mărgineni, pentru partea de moșie Breaza, fără rumăni, a răposatii soru-mii Maricăi Filipeascăi, ce au lăsat-o danie sfintii mănăstiri Mărgineni [5]». Trebuie să fi fost amîndouă fetele vre unuia dintre fiii Căpitanului.

[1] V. mai departe. Într'un act din 7241 (1732-3) el semnează ca biv Vel Sărdar și judecător numit de Domn în afacerea moștenirii Zărafului «Cărstea Brașoveanul Țop» (*sic*) (Arch. Statului, *Bradu* XXVI, 13.

[2] Arch. Statului, *Cotrocenĭ*, LV, n-le 37, 38.

[3] Arch. Statului, *Cotrocenĭ*, XL, 11. La 1768, 2 Maiu, găsim un proces al lui Amvrosie de la schitul Vălenilor pentru o moșie «ot hotar Homoraci, ce este danie de la dum. răposatul Grigorie Filipescul», Archivele Statului, *Cotrocenĭ*, XL, 12.

[4] Arch. Statului, Slobozia lui Ienachi, fol. 254-4 V°.

[5] Copie în Archiva d-lui C. Basarab Brâncoveanu.

Ea avea un nepot, Constantin, care, fost al treilea Vistier, în 1747, cedează și el mănăstirii partea din Breaza dăruită de «mama Marica Filipeasca, mătușă-sa», precum se vede din resumatul ce urmează:

28 Ianuar 7255. «Costandin Filipescu biv 3-ti Vist.» dă zapis egumenuluĭ «de la sfănta manastire Mărgineni chiriu chir Anthim»; pentru ca, «avand cu o moșie anume Breaza, sud Praova, împreună cu dum: mama Marica Filipeasca, mătușă-mea; deci, întămplăndu-să dum: mătușa-mii moarte, s'au îngropat la manăstirea Mărgineni, lăsăndu-ș partea dumneaeĭ la manăstire danie; dar, vrănd și eu ca sa-mi vanzu partea mea», iea 500 de taleri. Era «a patra parte: moșia stearpa, făr de ruman[ĭ]; iar rumani să fie tot ai mieĭ». Semnează ca marturi: Iordache (? Cant. Vel Medl., Pană Fil. Vel Șătr., Toma Cant. biv 3-ti Vist., Radu, Toma și Nicolae Crețuleștiĭ[1].

Peste doĭ anĭ, la 25 Ianuar 1749, același Vistier Constantin Filipescu face o vînzare către mănăstirea de familie a Mărginenilor[2]. Și, la 28 Februar, Mateĭ Cantacuzino Vel Serdar dă o hotărîre în privința uneĭ morĭ la Breaza, «pe moșia sfinteĭ mănăstirĭ Mărgineni de la Breaza, care a cumpărat-o de la dumnealuĭ Costandin Filipescu, biv Vel *(sic)* Vistier[3].»

«Boieriĭ Filipeștĭ» la un loc: adecă fiiĭ luĭ Grigore, dintre cari văzurăm că Pană maĭ era în viață, și acest Constantin, vînduse muntele Floreiul de la Comarnic unuĭ Tănase Serdarul, precum se vede din următorul resumat:

20 Iunie 1751. Boierĭ judecătorĭ hotaresc între rumîniĭ din Comarnic și Tanase biv Vel Serdar, ce cumpărase Floreiul «de la boieriĭ Filipeștĭ», Rumîniĭ spun că e al lor «și că cu nedrept l-aŭ călcat boeriĭ Filipeștĭ». Tanase arată actul din 7164 și cel din 7048. Se decide pentru el[4].

De la Vel Șătrar, Pană ajunsese la Vel Medelnicer, în 1753, și la Vel Armaș, în 1755, cînd, la 27 Iunie, el se înțelege cu Maria Lupoianca pentru niște Țiganĭ[5]. La 1761, el era biv Ciucer și se judeca, împreună cu Nicolae, fiul luĭ Constantin

[1] *Ibid.*

[2] *Ibid.*

[3] Traducere în Archiva d-luĭ G. Gr. Cantacuzino.

[4] Copie în Archiva d-luĭ G. Gr. Cantacuzino. — Nicolae Argintoianu biv Vel Șatrar, soțul Păuneĭ, fiica luĭ Tănase biv Vel Păharnic, cedează Floreiul, zălogit, episcopuluĭ Antim, — în Ianuar 1762.

[5] Bibl. Ac. Rom, doc., 86/XI.

Dudescu, înnaintea Domnuluĭ cu sătenii din Comarnic, ce nu voiau să i se recunoască rumînĭ:

17 Maiŭ 1761 (1767 ?). Proces între rumînii din Comarnic, de o parte, și Nicolae Dudescu și biv Clucerul Filipescu, de alta, pentru muntele Floreiul: fusese vîndut, împreuna cu Comarnicul, «de raposata Spătareasa Stanca, catre fostul episcop Antim, în preț de 70.000», și răscumpărate de «parintele Clement Dudescul [1]». «Aratîndu-ne pentru aceasta dumnealuĭ Clucerul și diata tatăluí sau Grigorie Filipescu, fost Mare-Clucer, din anul 7246, prin care arata ca muntele Floreiul este al dumnealor și, ca să numaĭ îngaduie pe rumînĭ de a maĭ vinde venitul». «În acest munte sînt patru părțĭ, adecă una, care a fost a Stancaĭ Spătăreseĭ, pe care astăzĭ o stăpînește dumnealuĭ Vornicul Dudescu, și o parte a dumnealuĭ Clucerului Filipescu, care este închinată la manastirea Mărgineniĭ; iar celelalte două părțĭ, care aŭ fost ale Paharnicului Tanase, fiind-că le stapînește dumnealuĭ Mihaĭ Cantacuzino», etc.[2].

În Comarnic, el, Pană, maĭ era singurul boier dintre Filipeștĭ, și aceasta se spune anume în cursul procesuluĭ ce urmează în 1776:

1776, 13 Februar. Judecată între maĭ mulțĭ «cetași, rumînĭ din satul Comarnicul», cu vechilul luĭ Mihaĭ Cantacuzino, luĭ Nicolae Dudescu și Mareluĭ-Logofăt Pană Filipescu, și cu epitropul Colțeĭ. Eĭ se dau drept oamenĭ liberĭ. «Din această împărțeală... se vede că a ramas a se stăpîni satul acesta Comarnicul de patru stăpînĭ, adeca de doĭ Cantacuzinĭ și de doĭ Filipeștĭ, anume: dumnealuĭ Vornicul Nicolae Dudescu și cu mănastirea Colțea, partea Cantacuzinilor, iar gheneralul și dumnealuĭ Logofătul Filipescu, partea Filipeștilor. S'a maĭ văzut încă și o carte de judecată cu anul 1751, în care se vedercază cum ca, pe acea vreme stăpînindu-se partea Voichițeĭ Filipeasca de Atanasie Păharnicul (care parte o stăpînește astăzĭ gheneralul), avea judecata Voichița cu oameniĭ din Comarnic pentru muntele Floreiul». Și în 1768 pretinsese rumîniĭ că muntele e al lor, luat de la Răuță Brașoveanul. Și din acte ale Dudesculuĭ se vede «că atît satul Comarnicul, cît și muntele Floreiul și alțĭ munțĭ sînt drepte moșiĭ ale boierilor Cantacuzinĭ și Filipeștĭ. S'aŭ maĭ văzut încă și la dumnealuĭ Logofătul Filipescu o diată a răposatuluĭ tataluĭ său, care zice că, muntele Floreiul fiind al acestor două neamurĭ de boierĭ, eĭ, pentru slujbele ce le făceau oameniĭ din Comarnic, li dedeau venitul acestuĭ munte, ca sa le

[1] Constantin Dudescu, ce se călugarise, dar abia după 1764 (*Genealogia Cantacuzinilor*, pp. 140-1).

[2] Traducere din grecește, în Archiva d-luĭ G. Gr. Cantacuzino.

fie pentru hrana vitelor lor, iară nu ca să-l aibă supt stăpînirea lor de moștenire».

Sateniĭ aduc, din partea lor, zapise de zalogire. Între actele boierilor: Și iar au maĭ scos un hrisov al luĭ Mateiŭ-Vodă Basarab, cu anul 7151, care zice ca să aibă a stăpîni Pană biv vtori Postelnic, fiul Stolnicului Dumitrașco Filipescu, toată partea de moșie din satul Comarnic și cu rumînii, cîțĭ se vor alege partea moșieĭ *(sic)* lor, Ilincăi. Și iar au maĭ scos alt hrisov, cu anul 7158, tot al luĭ Mateiŭ-Voda Basarab, în care scrie că Dumitrașco Stolnicul Filipescu și cu fiul său Pană Logofătul aŭ cumpărat de la jupăneasa Ilinca a patra parte din Comarnic, cu rumîniĭ și cu tot venitul, cît se va alege, în preț de 200 de galbenĭ, și ca aceasta este afară de altă a patra parte, tot din Comarnic, împreună cu rumîniĭ și cu venitul cît se va alege, partea pe care o țin numițiĭ boierĭ de la stramoșiĭ lor.» În împărțeala Elineĭ Cantacuzino s'ar adăugi «că se vedereaza că [Breaza, Secăria și Comarnicul] sînt 236 de anĭ de cînd merge stăpînirea din neam în neam, în aceste doua neamurĭ de boieri». Săteniĭ fusese «încă și clăcașĭ la neamul pomeniților boierĭ, până în zilele luĭ Constantin-Vodă Mavrocordat, cînd atuncĭ s'a dat voie a să răscumpăra rumîniĭ. Și, de și s'aŭ rascumparat eĭ, dar se vede ca și-aŭ răscumpărat numaĭ capetele lor și ale copiilor lor, iar nu și moșia [1].»

Generalul Cantacuzino cumpărase o parte din averea neamuluĭ acolo, și el avea și Filipeștiĭ-de-pădure, pe cari-ĭ dădu nepoților săĭ de frate, la plecarea din țară [2].

În 1777, Pană, acum biv vel Logofăt, se desfăcea cu totul și de ce avea în Comarnic, trecîndu-șĭ partea în stăpînirea Doamneĭ luĭ Alexandru-Vodă Ipsilanti, care fusese unul dintre ceĭ maĭ însemnațĭ cumpărătorĭ aĭ moșiilor generaluluĭ pribeag [3]:

Al Ungrovlachieĭ Grigorie adeverez.

Prin acest vrednic de credință zapis al mieŭ, încredințez la mîna Prea-Luminateĭ noastre Doamne a toată Ungrovlachia, Ecaterina, a Prea-Înnălțatuluĭ nostru Domn Alexandru Ioan Ipsilanti Voevod, precum știut sa fie, că, avînd eŭ a patra parte din moșia Comarnicul, precum și din sat asemenea a patra parte, și, încă și din muntele Floreiul, tot a patra parte; care aceste patru părțĭ fiindu-mĭ mie rămase de la răposațiĭ pă-

[1] Traducere din grecește în Archiva d-luĭ G. Gr. Cantacuzino. Cf. *Documentele Cantacuzinilor*, pp. 257-8, nº XXXV.

[2] *Ist. lit. rom.*, II, p. 123.

[3] V. și Cronologia Domnilor din compilația tipărită în grecește de frațiĭ Tunusliĭ.

rinții mieĭ, — de a mea bună voie, am voit de le-am vîndut Luminaț ei Sale în leĭ 1000, adecă o mie; și am primit toți banii deplin în mînile mele.

Decĭ, atît Luminăția Sa, cum și luminatele-i odrasle, să aibă a stăpîni în bună pace, din partea neamuluĭ mieu, ca o prea-bună cumpărătoare ce este, a Luminațieĭ Sale. Și, pentru maĭ adevărată credin a am întărit aceasta cu iscălitura mea și a fiil r meĭ, fiind fața ,i alți boierĭ, carĭ s'aŭ iscalit.

1777, Martie 29.

Pana Filipescu biv Vel Logofat, vînzator.
Nicolae Dudescu Vornicul, martur.
Nicolae Filipescu Paharnicul.
Constantin Filipescu biv Vel Comis.
Scarlat Greceanu, martur.
Alexandru Greceanu, martur.
Radu Filipescu Mare-Medelnicer [1].

Între marturĭ se întîmpină, cum se vede, treĭ alțĭ Filipeștĭ. Doĭ: Nicolae Păharnicul și Constantin, fostul Comis-Mare, sînt fiiĭ bătrînuluĭ Pană și aĭ soțieĭ luĭ Anița, născută Cîmpineanu [2], și cel din urmă purta numele cronicaruluĭ nostru. Radu, Marele-Medelnicer, amintește prin numele său pe cel maĭ mic fiu al Căpitanuluĭ, și ar avea și el de tată pe Pană [3].

Pană maĭ trăi multă vreme. Îl vedem icĭ și colo în izvoarele timpuluĭ clădind, printr'un architect sas, o biserică la Poiana, verificînd socotelile Vistieruluĭ Brîncoveanu scos de Mavrogheni, într'o toană a luĭ calculată, dînd loviturĭ în loc de banĭ unuĭ meșter neamț, care cerea cu prea multă îndrăzneală plata uneĭ canapele de modă [4]. Domnul nu-l iubia, cum nu iubia pe nimenĭ din mîndra boierime de țară, care desprețuia pe acest insular parvenit: cînd se începu, în ajunul

[1] Traducere din grecește, în Archiva d-luĭ G. Gr. Cantacuzino.

[2] *Genealogia Cantacuzinilor,* p. 108. Inscripția de pe mormîntul eĭ, în biserica Raduluĭ-Vodă, e aceasta: 1786, Ἰανουαρ. 24. Τὰ ὀστὰ τῆς δούλης τοῦ θεοῦ Ἄννης Κιμπινάνκας, συζύγου τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος Μπάνου Πάνου Φιλιππέσκου ὑπὸ τῶν λίθων τούτων ἐν μακάρων χώρᾳ.

[3] În notele genealogice ale d-luĭ Tuducescu, el se arata ca menționat în 1790, mort în 1799: fusese căsătorit cu Maria, fiica luĭ Radu Văcărescu. Era la moarte biv Vel Stolnic.

[4] Cf. *Ist. lit. rom.,* II, p. 29 n. 10; *Studiĭ și doc.,* III, p. 79 n. 2, pp 82-3, n° XV.

războiuluĭ, cu surgunirea boierilor bănuițĭ de necredință față de Turcĭ, Filipescu fu îndreptat supt pază spre mănăstirile din stîncile tesaliote, spre vestitele *Meteora* [1]. Întors în țară după pace, el moare în curînd. Dar fiiĭ săĭ amîndoĭ se amestecă în Divanurile noilor Domnĭ [2]. Constantin, Medelnicer în 1793 [3], era Vistier supt Alecu Suțu, și, cînd acesta fugi în Ardeal de frica Pazvangiilor, la 1802, el fu oprit de boală, zăcînd chiar la Curte, în mijlocul Bucureștilor lăsațĭ pe mîna crailor [4]. Frate-său Nicolae fusese Mare-Logofăt și el, în 1786, Mare-Vistier încă înnainte de 1793, Vornic în acest an [5].

Constantin avu în curînd cel maĭ mare rol în țară, stăpînind prin toate mijloacele și trăgînd toate foloasele, sigur că, la urmă, prin agerimea sa și prin intortochiarea dibace a intereselor sale cu ale celor puternicĭ și foarte puternicĭ, va scăpa de răspunderea greșelilor și păcatelor sale. Supt Constantin Ipsilanti, înlocuitorul luĭ Suțu și cel maĭ hotărît și îndrăzneț din iubitoriĭ de Rușĭ, el căpătă iarășĭ Vistieria, din care-șĭ făcuse o specialitate [6], și el avu o parte însemnată în alcătuirea «așezămîntuluĭ țeriĭ , din care s'ar fi îmbogățit maĭ mult decît orĭ-cine [7]. Se știe că în 1806 Ipsilanti fu scos prin voința luĭ Napoleon, pus înnapoĭ de frica Rușilor și că el nu veni, fiind așa de compromis, decît după luarea în stăpînire a țeriĭ de aceștia. Cînd eĭ se apropiară, între fugariĭ

[1] Cf. Naum Rîmniceanu, în Erbiceanu, *Cron. grecĭ,* p. 260; Fotinò, la Domnia luĭ Mavrogheni, și Sulzer, în *Ist. lit. rom.*, II, p. 116.

[2] V. articolul mieu *Un Mitropolit de altă dată: Filaret al II-lea,* în *Convorbirĭ literare* pe Novembre 1901.

[3] Notele genealogice citate.

[4] Fotino.

[5] *Studiĭ și doc.,* I-II, pp. 240-1, nº XIX; Cartoanele episcopuluĭ Ghenadie de Rîmnic, la Ac. Rom., cart. VIII. Altul e Nicolae Filipescu, Păharnic, ispravnic de Secuienĭ în 1788 (Arch. Statuluĭ, Slobozia luĭ Ienachi, fol. 518-9). Acela ținea pe o Smaranda (notele d-luĭ Tuducescu).

[6] Naum Rîmniceanu, p. 266. În pomelnicul Țințărenilor — la Ac. Rom. — se adauge la acest Domn: «aŭ chinuit greu țara cu muncĭ în vreme de iarnă, în ger, ca să scoață banĭ».

[7] Papiu, *Tesaur,* II, pp. 335, 339.

în Ardeal se afla și Filipescu, care pe atuncĭ încă tot n'avea un gust deosebit pentru pravoslavnicia lor [1].

Cînd Constantin-Vodă fu însă din noŭ așezat în Scaun Decembre —, ca un fel de delegat la administrația civilă din partea generalilor rușĭ, Filipescu se întoarse acasă, rămîind în sufletul luĭ însă un prieten al vechiuluĭ stăpîn, Suțu. Cînd, după încheiarea armistițiuluĭ de la Slobozia, Ipsilanti trebui să plece, în August, Filipescu ar fi fost înțeles cu Turciĭ ca să-l prindă în calea spre Milcov [2].

La începutul anuluĭ 1808, principatele fură organisate, înlăturîndu-se Domnia formală a luĭ Ipsilanti și dîndu-se fiecare țară pe mîna unuĭ Divan, ce se afla supt presidenția de coordonare a senatoruluĭ Cușnicov. Între noiĭ Caimacamĭ se afla și Filipescu. Pe urmă, cînd Căimăcămia fu înlocuită, în Septembre, printr'un «comitet» de cincĭ, el fu unul dintre ceĭ treĭ boierĭ ce ajutau în ocîrmuire pe Mitropolit și pe episcopul de Argeș [3]. El avea acum o partidă, un *taraf*, cum se zicea atuncĭ, alcătuit din cea maĭ mare parte a boierimiĭ, pe cînd adversarul său, Constantin Varlaam, n'avea cu dînsul decît vre-o duzină de boierĭ marĭ: Costachi Ghica, Grădișteanu, Brîncoveanu, Nenciulescu, Slătineanu, și alțĭ cîțĭva.

Varlaam fusese ofițer rus în cellalt războiu, de la 1769, și stătuse mult timp în cele două capitale ale Împărățieĭ; era un om foarte cinstit și de o credință sigură față de noiĭ stăpînĭ; dar îĭ lipsiaŭ, se vede, mijloacele de înțelegere și voință pentru a învinge [4].

Încă din 1808 dușmaniĭ luĭ Filipescu se gătiau a scrie împotriva luĭ la Împăratul, dar generalul Miloradovicĭ, care stătea în casa luĭ Filipescu în cvartir și căzuse amorezat nebun după una din fetele oaspeteluĭ [5], chemă pe nemulțămițĭ

[1] Naum, p. 269.
[2] Memoriile luĭ Langeron, în Hurmuzaki, *Supl.* I [3], p. 138.
[3] *Ibid.*, pp. 276, 281.
[4] Langeron, pp. 133-4.
[5] Langeron presintă lucrul ca o «prostituire» a feteĭ din partea părinteluĭ eĭ, dar afirm din noŭ că am aflat undeva știrea despre căsatoria în Rusia a luĭ Miloradovicĭ cu fata Filipesculuĭ: izvorul nu mi-l pot însă aminti.

la dînsul şi îi făcu o aspră morală. Iordachi Slătineanu urmînd însă cu flecăriile», poate şi în privinţa patimeĭ vădite a uşurateculuĭ general, el fu surgunit în August[1].

În Ianuar 1809, Varlaam isbuti să adune iscăliturĭ supt o adresă a Divanuluĭ, care cerea să se supravegheze în viitor şi să se cerceteze pentru trecut «comitetul , — adecă Filipescu, fiind că membriĭ cleruluĭ n'aveau un rost mare, Ştefan Văcărescu era un bătrîn cu totul slab, iar Isac Ralet un om despre care nu se aude nimic. Dar Cuşnicov trimise luĭ Varlaam porunca să se astîmpere, şi apoĭ îl chemă chiar la dînsul, în Iaşĭ [2].

Dacă Miloradovicĭ nu ştia decît să facă din ţara întreagă un dar pentru tatăl iubiteĭ luĭ, superiorul săŭ, Prozorovschi, nu şĭ ascundea neîncrederea în Filipescu, pe care-l bănuia înţeles cu Turciĭ prin Greciĭ proaspăt veniţĭ la noĭ, carĭ roiau în jurul luĭ [3]. În August 1809, el ceru luĭ Miloradovicĭ a trimite pe puternicul boier la Iaşĭ, dar porunca n'avu urmărĭ din partea amorosuluĭ cuceritor, nicĭ din partea luĭ Cuşnicov, căruia i se adresà [4].

Prozorovschi muri îndată, şi locul luĭ fu luat de Bagration. Miloradovicĭ trebui să iasă din Bucureştĭ, dar urmaşul luĭ în comanda oraşuluĭ, Langeron, care uria de moarte pe Filipescu şi-l învinuieşte în amintirile sale până şi de otrăvirea acelor de cari putea să se teamă, acest pătimaş Langeron nu putu să scape de boierul aşa de urît de dînsul.

La începutul anuluĭ 1810, Bagration se aşeză însuşĭ în Bucureştĭ. Mitropolitul Dosofteĭ, un sprijinitor al luĭ Filipescu, fu dat jos din Scaun, luĭ Miloradovicĭ i se găsi o comandă în Rusia, unde trebui să plece, şi ast fel, pe cînd, la 1iu Februar st. v. 1810, Vistierul dădea, în casele sale din jos de Mihaĭ-Vodă [5], un mare *zaiafet* «generalilor, ofiţerilor, unor boierĭ şi exarchuluĭ» Gavriil, generalul Zass veni nepoftit,

[1] Naum, pp. 279, 281.

[2] *Ibid.*, p. 282.

[3] V. Langeron, pp. 188-90.

[4] *Ibid.*

[5] Comunicaţie a d-luĭ Iuliu Tuducescu.

cînd ceĭlalțĭ se așezară la masă, și ceti ordinul împărătesc, după care în patruzecĭ și opt de ceasurĭ Filipescu, cu toată familia luĭ, trebuia să fie dus la Elisabetgorod, în părțile Odeseĭ. El porni fără zăbavă într'acolo, cu ceĭ treĭ fiĭ aĭ saĭ, surorile, fetele, nepoțiĭ și patruzecĭ de trăsurĭ cu buclucurı [1]. O comisie de dușmanĭ fu numită pentru a da de rostul celor patru milioane ce i se aruncase în spinare. Din comisie, din cercetarea eĭ și din administrația luı Bagration — din Ianuar pănă în Mart — nu se alese nimic, dar, pănă după tratatul din Bucureștĭ, Filipescu nu se maĭ întoarse în casa sa, unde conăciaŭ înnalțĭ negociatorĭ din partea Rusieĭ, ce nu maĭ aveaŭ nicĭ vrîsta, nicĭ inima, dar nicĭ priveliștea luĭ Miloradovicĭ [2].

Supt Carageà, surgunitul, care n'avea maĭ mult de vre-o cincĭzecĭ de anĭ [3], se întoarse, și luă iarășĭ Vistieria, în folosul Fanariotuluĭ, precum o ținuse în folosul Rușilor, și întru cîtva, totdeauna, în folosul luĭ [4]. El ținea ca odinioară casă deschisă, și una din nurorile sale, Ecaterina Balș, soția fiuluĭ al doilea, Iordachi, era o femeie foarte distinsă, care fusese crescută la Petersburg [5]. În casa luĭ a crescut poetul Barbu Mumuleanu [6]. La 1828, cînd Langeron se rătăci iarășĭ, cu Rușiı săĭ, prin Bucureștiĭ noștri, Filipescu era însă mort de mult [7].

[1] Naum, p. 290; Langeron, p. 216.

[2] Naum, pp. 290-1, 294.

[3] Langeron, p. 184.

[4] Un alt Constantin Filipescu, fiul luĭ Radu (notele d-luĭ Tuducescu) se află atuncĭ ca Vel Logofăt, și e descris ca un om «înțelept și bun patriot». V. Papiu, II, pp. 359, 365, 369, 376; *Istoria lit. rom.*, II, pp. 361-2. Poate să fie acela care, Păharnic în 1804, ținea atuncĭ isprăvnicia de Prahova. Archiva d-luĭ C. Basarab Brăncoveanu.

[5] Langeron, pp. 186, 189 n. 2. Inscripția eĭ lîngă paretele de afara la Radu-Vodă are acest cuprins: «Supt acĭastă piatră să odihnește întru vecĭnica fericire Marea-Băneasă Ecaterina Filippescu, născută Balș, la anul 1784, căsătorită la 20 Ianuarie 1803 cu Ecselenția Sa Marele-Ban și întîiul boer al Țăriĭ-Româneștĭ Gheorghie Costantin Filippesculŭ; rechemată în sinul Cerescului Părinte la 5 Iulie 1842».

[6] *Ist. lit. rom.*, II, p. 491.

[7] P. 184 n. 1.

Ni se spune că avea treĭ fiĭ, dar găsim îndată după întîmplările de la 1821 maĭ mulțĭ Filipeştĭ ce au o însemnătate politică şi, urmînd în stabilirea înrudiriĭ lor notele ce-mĭ comunică d. Iuliu Tuducescu, voiu arăta pe scurt ceia ce se ştie din tipăriturĭ despre viața fiecăruia dintre dînşiĭ.

Maĭ sus decît a tuturora se ridica ambiția luĭ Iordachi Filipescu, un candidat de Domnie. E născut la 1782[1]. Mare-Căminar în 1803[2], el ajunge Logofăt-Mare supt Carageà[3], şi stăpîneşte cu totul pe Alexandru Suțu, venit în locul acestuia. La moartea Domnuluĭ, în 1821, soția luĭ se adăposteşte în casa Filipesculuĭ. Fugar în Ardeal, cînd izbucnesc amîndouă răscoalele, de care era de o potrivă de străin, el nu se împacă răpede cu noul regim al Domnilor pămîntenĭ şi nu binevoieşte a veni în țară pentru a vedea aice ca oblăduitor pe colegul său Banul Ghica, acum Grigore-Vodă. Se întoarce din Rusia, unde trecuse, — numaĭ cînd se reieaŭ relațiile diplomatice dintre această Putere şi Poarta şi ceĭ maĭ îndărătnicĭ dintre pribegĭ părăsesc atitudinea lor de nemulțămire. Vine cu gîndurĭ de Domnie, răspîndeşte banĭ, de şi avea maĭ multe datoriĭ, şi e bănuit că ar fi pus la cale răscoala luĭ Franguli. E ales în comitetul pentru Regulamentul Organic, şi supt Domnia luĭ Alexandru Ghica, pe care trebui să-l îndure şi pe acesta, salonul fostuluĭ efor al şcolilor[4], unde strălucia prin spiritul eĭ soția luĭ «Bălaşa, femeia cea maĭ distinsă din Bucureştĭ[5]», scrie consulul frances, era locul de întîlnire al rusofililor anexioniştĭ[6].

Grigore, fiul luĭ Radu Filipescu, se născuse în 1779[7]. Era Ban-

[1] Catagrafia din 1829 a boierilor munteni, în dosariul «Adm. vechiu, 220, albastru», la Arch. Statuluĭ. E aratat acolo ca locuind în coloarea de Galben, nº 410, «podul luĭ Mihaiu-Vodă, în casele părinteştĭ»; Vornic de Țara de-jos.

[2] Papiu, II, p. 321.

[3] *Ibid.*, p. 356.

[4] *Ist. lit. rom.*, II, p. 51-2.

[5] Ecaterina să fi avut şi acest nume?

[6] Hurmuzaki, X, tabla.

[7] Dosarul citat. Stătea la nº 414, «pe Pod Mogoşoai, în casile sale», şi era Vornic de Țara de-sus. Alt Grigore avea treĭ anĭ maĭ puțin, sta tot acolo, la nº 597.

Mare în 1813, iar în 1815 Mare-Vornic [1]. La moartea luĭ Suțu, în 1821, el face parte din comitetul provisoriu al cîrmuiriĭ. Fuge peste munțĭ, și călătorește la Viena. Dar se întoarce încă din Martie 1823, și e făcut Spătar, cu toate că gîndul luĭ era numaĭ la Rușĭ, ca și al luĭ Iordachi, în lipsa căruia el făcea pe șeful grupăriĭ. Uniĭ îl doriaŭ Ban, iar el căuta Vistieria, pe care ar maĭ fi avut-o. Scos din dregătorie în 1825, e restabilit în anul următor. În Iulie 1827 e Mare-Postelnic, și, cu toate că avea șeptezecĭ de anĭ în 1834, voi și el să primească Domnia din mîna Puteriĭ protectoare prin alegerea boierilor. Învingătorul său Ghica îl făcu president al Divanuluĭ judecătoresc. Ni e zugrăvit ca un «om plăcut», dar nestatornic: cînd pentru Rușĭ, cînd pentru Nemțĭ, și de o moralitate îndoielnică [2].

Grigore avea un frate Nicolae, care era în 1827 Hatman [3].

Alecu Filipescu, alt frate a luĭ Radu, zis *Vulpe*, era Vel Stolnic în 1804 [4], și, în împrejurările de schimbare a Domnilor și de războiŭ din 1806, el trecu prin Moldova în Rusia [5]. Nu știm ce a făcut după 1812, dar Iordachi, ruda sa, avea mare încredere în el, și-l întreba în toate, supt cîrmuirea luĭ Suțu, dominată de dînsul. Om plăcut și intrigant, el seduce pe nevasta Banuluĭ Ghica, viitorul Grigore-Vodă, și face pe soțĭ a trăi unul într'o parte, altul în alta. Firește că acesta nu se grăbi să se întoarcă pentru a vedea dacă prietenul Ghica-ĭ păstrase vre-o mare dregătorie; dar, după convenția de la Akkerman, cînd regimul consular fu iarășĭ înființat la noĭ, Domnul trebui să uite și să facă din amicul «Vulpe» un Mare-Logofăt al Țeriĭ-de-sus, în 1827. Și el lucrează în comitetul Regulamentuluĭ Organic, și avu și el, maĭ tărziu decît Iordachi, Eforia Școlilor. Rusofil convins, ca și

[1] Papiu, II, pp. 355, 395.

[2] *Ibid.* Cf. Iorga, *Acte și fragm.*, II, p. 678.

[3] Hurmuzaki, X, p. 406.

[4] Papiu, II, p. 355. Născut la 1776. Sta ca și ceĭ-lalțĭ doĭ (coloarea de Galben, 395), pe podul Mogoșoaieĭ. Era la 1829 Logofăt de Țara-de-sus (dosariul citat.

[5] Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, I, p. 150.

aproape toţĭ Filipeştiĭ din generaţia sa, el se grăbeşte a felicita pe Ţarul Nicolae la suirea luĭ pe tron[1].

Un Filipescu *Buzatu* se întîlneşte în 1821; el moare în ţară peste patru anĭ: numele-ĭ de botez nu ni se dă în corespondenţa consulară din care scoatem aceste amănunte[2].

Mihăiţă Filipescu, un om priceput şi nesupus, era la 1814 Păharnic titular şi ispravnic al Buzauluĭ[3]. După revoluţie e unul din deputaţiĭ ţeriĭ la Constantinopol, şi apoĭ Caimacam. Ghica, pe a căruĭ nepoată o ţinea, îl numeşte Sluger, apoĭ Aga. Dar vorba luĭ slobodă îl face a fi luat în ură de Domn, care-l trimite în surgun la Tismana, — lucru care nu era nou pentru dînsul, fiind că maĭ fusese surgunit şi supt Carageà. E liberat, după aproape un an de viaţă singurătecă, în mănăstire şi la moşia sa, în Maiu 1824, şi capăta îndată Vornicia de Politie şi Hătmănia de Divan. Ceia ce nu-l împiedecă de a refusa iscălitura uneĭ anaforale pentru o nouă împovărare bănească a ţeriĭ[4].

În sfîrşit, Iancu Filipescu, soţul uneĭ fete a luĭ Nenciulescu şi fratele luĭ Mihăiţă, se întîlneşte şi el pe aceasta vreme[5].

Acestea sînt cele ce se pot spune astăzĭ; de la proprietariĭ de archive de familie atîrnă să se poată şti mîne cu mult maĭ mult.

Iulie 1902.

N. Iorga.

[1] Hurmuzaki, X: locurile arătate în tablă.
[2] *Ibid*, p. 124, nº CLXV.
[3] Papiu, II, p. 383.
[4] Hurmuzaki, X, tabla.
[5] *Ibid*.

MANUSCRIPTELE ÎNTREBUINȚATE

1. Bibl. Academieĭ Romîne, ms. 439, întrebuințat ca basă. Sec. al XVIII-lea. Poartă la început această notă: «Să să știe că această carte s'aŭ cumpărat de Postelnicul Pană Zugrav de la un călugăr Pahomie ot Poiana Măruluĭ, în leat 1818, Maiŭ 21, cînd zugrăveam la Nica Mușcelean, în județ Buzăuluĭ, în tal. 33, adică treĭze[cĭ] și treĭ p .... rețirea unor preoț ianiĭ ... ce le-am și ... după ... ertat ...» Se în seamnă cutremurele din 3 Februar 1821 și din 1838. *Complect.*

2. Biblioteca Academieĭ Romîne, ms. 436. Secolul al XVIII lea. «Scris de Dim[i]trache Log[o]f[ăt]u de Divan»; fost, la 1831, în posesia unuĭ Mihaĭ biv Logofăt de taină. *De la fol. 84 V° e cronica luĭ Ludescu* (merge cu Constantin Căpitanul pănă la uciderea luĭ Socol Cornățeanu de Seimenĭ= p. 129 din ediția noastră, rîndul 4 de sus).

3. Bibl. Academieĭ Romîne, ms. 180. Sec. al XVII-lea. *E la început Cronica luĭ Ludescu, întreruptă apoĭ la moartea luĭ Radu Mihnea. De la Alexandru Iliaș se începe Constantin Căpitanul.* După sfîrșitul acesteĭ cronicĭ se trece la legătura analisată în Iorga, *Cronicile muntene,* p. 18 și urm.

5. Bibl. Academieĭ Romîne, ms. 537. Sfîrșitul secoluluĭ al XVIII-lea. *Începe cu Alexandru Iliaș și urmează cu Cronica Bălăcenească.*

6. Bibl. Academieĭ Romîne, ms. 173. Sec. al XIX-lea. Merge pănă la suirea pe tron a luĭ Petru Cercel.

1. Domnia Raduluĭ Voevod Negrul.

Radul-Vodă Negrul, viind den Făgăraş, s'aŭ aşezat la Câmpul-Lung. — Pentru ce şi-aŭ mutat Negrul-Vodă Scaunul peste plaiŭ. — Mihail Paleolog Împărat la Ţarigrad. — Otoman Turcul aŭ luat cetatea Sevastie şi aŭ omorăt pre Domnul cetăţiĭ. — Împăraţiĭ Turcilor sănt den neamul Comninilor, împăraţiĭ greceştĭ.—Chiverniseala rea a Împărăţieĭ Grecilor cine aŭ făcut. — Ladislav Craiŭ Unguresc. — Andriiaş Craiŭ Unguresc. — Făgăraş cetate cănd s'aŭ zidit. — Radul-Vodă Negrul moare.

Cănd aŭ fost cursul anilor de la Adam leat 6798 (de la Hr. 1290) Radul-Vodă Negrul, care avea Scaunul săŭ la Făgăraş, de la moşăĭ şi strămoşăĭ Rumănilor, cariĭ venise de la Roma, în zilele luĭ Traian Împăratul Romiĭ, s'aŭ socotit ca să-şĭ mute Scaunul den coace, peste plaiŭ. Pricina pentru ce, nu să găseşte scris nicĭ de aĭ noştri, nicĭ de striinĭ, numaĭ mi să pare, pentru doao pricinĭ să-şĭ fie mutat Scaunul. Dentru care, socotind bine, una tot va să fie fost. Căcĭ, potrivindu-să văleaturile şi Împăraţiĭ turceştĭ, greceştĭ, şi pre alţiĭ den prejurul nostru, aceasta găsesc. Şi poate fi pentru frica Turcilor. Că într'această vreame s'aŭ rădicat Otoman Turcul, fiara cea rea şi cumplită, de aŭ supus multă parte a Răsărituluĭ, ce să numeşte Anadol, carele, înghesuind pre Împăraţiĭ Grecilor cu luarea pămăntuluĭ lor de la Anadol, poate fi că făcea [1] jalbă ţărălor creştineştĭ, dănd ştire de întămplările acestea. De care auzind şi Radul Negrul-Vodă, şi-aŭ mutat Scaunul den coace de plaiŭ, pentru ca să-şĭ facă întăriturĭ locurilor de paza oamenilor, şi să-ĭ fie maĭ lesne a păzi pre ceĭ den Ardeal,

[1] Adecă Împăraţiĭ.

de s'ar cumva apropia Turciĭ. Iaste și altă pricină a socoti, și poate fi să să fie învrăjbit Domnul Rumănilor cu domniĭ Ungurilor și cu aĭ Sasilor, de nescaiva pricinĭ, și de aceaia să să fie mutat den coace. Și nu iaste a nu să crede aceasta, că, după ce aŭ trecut Domnul den coace, n'aŭ maĭ avut stăpănire peste Rumănĭ în Ardeal: iar nicĭ pre dănsul să-l stăpănească cineva n'aŭ fost: ci den plaiŭ încolo stăpănia Unguriĭ, și den plaiŭ încoace stăpănia Domnul, pănă în Dunăre. Și, pentru ca să arate că nu iaste supus nimănuĭ, să scrie în hrisoave samodărjăț (adecă singur stăpănitoriŭ). Ci, orĭ așa, orĭ într'alt chip să fie fost, nu să zminteaște istoria; că, orĭ una să socotească cinevașĭ, orĭ alta, — nu va greși.

Ci dar Radul-Vodă s'aŭ așăzat în cătăva vreame în Cămpul-Lung, unde și mănăstire frumoasă și mare aŭ făcut. După aceaia s'aŭ dus la Argeș, de aŭ făcut Scaunul acolo, făcănd curțĭ domneștĭ, și bisearică, care și pănă astăzĭ iaste. Și aŭ început a-șĭ tocmi și a-șĭ drege țara cu județe, cu judecătorĭ, cu boierìĭ și cu altele ce era de folosul Domnieĭ și a țărăĭ, lățindu-să pănă în Dunăre și pănă în Siret. Alt ce aŭ maĭ făcut acest Domn întru 24 de anĭ aĭ Domnieĭ luĭ, nimenĭ nimic nu pomenește [1].

În zilele acestuĭ Domn, după cum să veade văleatul, aŭ fost Împărat la Țarigrad Mihail Paleologul, carele

[1] Cronica „anonimă", a luĭ Stoica Ludescu, căreia-ĭ răspunde Constantin Căpitanul, e, în ceia ce privește originile, cu mult în urma primiĭ tradițiĭ păstrate în mărturisirea călugărilor de la Dealu de la începutul secoluluĭ al XVI-lea; păstrată de Della Valle; *Magyar Történelmi Tár,* III, p. 23). Ea nu știe nimic despre Traian și are numaĭ o ideie confusă despre originea romană. Din această ideie, din noțiunea contemporană a Banieĭ oltene, din tradiția că aŭ fost odată Banĭ la Severin și Strehaia, din cunoașterea hotarelor Banatuluĭ, naivul scriitor scoate întăia parte a legendeĭ introducătoare. Din adausul „adecă Băsărabeștiĭ" al unuĭ copist romîn la cuvintele „îĭ era [unuĭ neam] numele de moșie Banovețiĭ", el derivă părerea, ce s'a răspîndit așa de mult la istoriciĭ noĭ, că „boiariĭ" Romanilor așezațĭ în Oltenia „puseră Banoveț (!) un neam ce le zicea Basarabĭ".

aŭ scos Țarigradul den măinile Frăncilor (că-l luase maĭ nainte cu 70 de anĭ). Iar Otoman, maĭ marele Turcilor, mergănd la Sevastie cetate, o aŭ luat, și aŭ prins pre Domnul Sevastieĭ, de l-aŭ omorăt, supuind toată țara luĭ. Și pănă la acest Otoman aŭ fost la Turcı multe stăpănirĭ: unul ținea o parte de loc, altul alta, altul alta, și nu putea fi între dănșiĭ unul maĭ mare. Iară acesta, fiind maĭ ficlean, aŭ muncit în tot chipul, și aŭ supus pre ceĭlalțĭ Turcĭ, şi le-aŭ luat toate locurile, ce le avea la Anadol, şi s'aŭ făcut el stăpăn maĭ mare; și multe războaie aŭ avut cu Greciĭ, luăndu-le multe locurĭ de la Răsărit. Pre carele istoriciĭ îl mărturisesc că aŭ fost mare viteaz, și maĭ vărtos Gheorghie Franți, care aŭ fost Logofăt-Mare la Împărăția Grecilor pre vremea ce s'aŭ luat Țarigradul; carele, rămăind viŭ după luarea Țarigraduluĭ, multe istoriĭ minunate aŭ scris, întru care scrie și pentru acest Otoman, dentru care sănt Împărațiĭ turceștĭ, ceștĭ ce sănt și pănă acum: neamul luĭ Otoman de unde să trage, și cum s'aŭ înnălțat păn la atăt. Carele zice cu adevărat că Otomanlăiĭ aceștia să trag den neamul Împăraților greceștĭ, Comninĭ, den Ioan nepotul luĭ Ioan Comnin Împăratul; carele zice cu adevărat că, într'o vreame ce avea războiŭ cu Persiĭ, pentru căcĭ i-aŭ luat unchi-săŭ calul în vreamea războiuluĭ și l-aŭ dat unuĭ viteaz slujitor, căruia îĭ căzuse calul și rămăsese pedestru, și, dintr'acea pricină fugind

Din numele de „Ungrovlachia“ ce găsise în documente, din titlul Amlașuluĭ și Făgărașuluĭ la vechiĭ Domnĭ, el deduce descalecarea de peste munte și așaza în ordinea lor geografică de sus în jos cele două Scaune domneștĭ mai vechĭ. Din superioritatea Domnuluĭ asupra Banuluĭ, el deduce închinarea „Băsărabeștilor“ catre Domniĭ noĭ, venițĭ de la Ungurĭ. Din legenda legată de Cetatea Negruluĭ Voda din munțĭ a făcut Domnia întaiuluĭ Voevod Negru, căruia-ĭ dă un titlu fals și-ĭ presupune un mormînt, nedovedit, la Argeș. Legenda luĭ Negru-Vodă, primul Domn, era statornicită la sfîrșitul secoluluĭ al XVI-lea, cum se vede din Luccari și un document de la Alexandru-Vodă, în Hasdeŭ, *Negru-Vodă,* facsimile. — Cf. țeranul „Radul Negru“ din Tîrșor (1503 , în *Quellen der St. Kronstadt,* I, p. 4.

la Persĭ, l-aŭ priimit păgăniĭ cu drag. şi lepădându-şĭ legea creştinească, şi păgănindu-să, i-aŭ dat şi fata cea maĭ mare, care o chema Camerò, — pentru că era om de toată lauda, în chip şi în minte, întru învăţătura elinească şi hărăpească. Acesta aŭ născut fecior cu Camerò muerea luĭ, carele aŭ stătut om minunat ca şi tată-săŭ, şi învăţat, şi viteaz. Şi, în vremile ce avea războaie Greciĭ cu Frănciĭ (den rea chiverniseală a Comninilor şi a Paleologhilor; carele aŭ fost peirea şi stricăciunea Împărăţieĭ, după cum scrie istoricul Gheorghe Franţi), aŭ găsit prilej de aŭ luat multe locurĭ greceştĭ, afară den ce luase tată-săŭ Celebiul (că aşa îl numise: den Ioan, Celebì). Decĭ, feciorul Celebiuluĭ aŭ născut pre Ertogrulĭ, iar Ertogrulĭ pre Otoman acesta, de carele pomenim acum că să trage neamul Împăraţilor turceştĭ. De aceaia să şi numesc: Otman-Patişah [1]. De carele putem zice, în oare-ce chip, că cu dreptate ţin Turciĭ Împărăţia Ţarigraduluĭ, fiind a lor de la Comninĭ Împăraţiĭ. Însă acest Otoman aŭ ţinut acea stăpânire anĭ 28, şi aŭ murit, lăsând în urma luĭ fecior, iar înţelept şi viteaz, pre Orhan.

Întru această vreame era Craiŭ Unguresc Ladislav, pre vremea ce aŭ eşăt Radul-Vodă Negru den Ţara Ungurească, şi, după un an al Domnieĭ luĭ [2], murind Ladislav Craiul, s'aŭ pus în locul luĭ Andriaş Craiŭ. Şi la aniĭ 6809, în Domnia Raduluĭ Negru, s'aŭ făcut cetatea Făgăraşul, precum să veade până astăzĭ. Scrie un istoric den cetatea Făgăraşul [3], să o fie făcut Ştefan-Vodă Măilat, Domnul Rumănilor, dar nu este de credinţă, — că Domnul Rumănilor Radul-Vodă Negru s'aŭ fost mutat de la Făgăraş peste plaiŭ din coace, precum s'aŭ zis maĭ nainte, şi alt Domn la Făgăraş să să fie pus în

[1] Constantin Căpitanul reproduce una din legendele despre începutul Turcilor pe care le dă Phrantzes. V. ediţia din Bonn, pp. 69-71.

[2] Luĭ Radu Negru. Dar Vladislav al IV-lea a murit în acest an.

[3] Cf. Iorga. *Cronicele muntene;* extras din *Analele Academieĭ Romîne,* XXI, 1899; p. 45, nota 1 şi Hasdeŭ, *Negru-Vodă,* p. CLXX şi urm.

locul luĭ, nu s'aŭ auzit, niciĭ s'aŭ găsit scris. Ci dar, orĭ cine să o fie zidit cetatea, întru această vreme s'aŭ zidit.

Radul-Vodă Negrul, după adâncĭ bătrâneţe, aŭ murit în ţara luĭ, şi cu cinste l-aŭ îngropat boiariĭ, domnind anĭ 24.

2. Domnia luĭ Mihail-Vodă.

Mihail-Vodă cel Bătrân. — Otoman Turcul moare, şi în locul luĭ să pune Orhan. — Orhan multe locurĭ şi cetăţĭ aŭ luat, şi Brusa. — Orhan, rănindu-să în războiŭ, s'aŭ tămăduit. — Andronic Paleolog, la boală de moarte viind, îşĭ aşază casa. — Ioan Cantacozino jură luĭ Andronic. — Ioan Cantacozino calcă jurământul luĭ Andronic şi ia Împărăţia de la fii-săŭ Ioan. — Ioan Paleolog, ginerele luĭ Cantacozin, fuge la Orhan, ia ajutor şi vine asupra socru-săŭ — Cartea ce aŭ scris Paleologul la socru-săŭ Ioan Cantacozino. — Această carte o ceteaşte Ioan Cantacozino, dar tot aŭ dat războiŭ luĭ gineri-săŭ, şi tot s'aŭ întors ruşinat. — Ioan Cantacozino de ruşine să călugăreşte. — Mihail-Vodă bate pre Carol Craiul la Severin.

După Radul-Vodă Negrul aŭ stătut la Domnie Mihail-Vodă, carele aŭ domnit cu pace anĭ 19 [1], întru a căruia Domnie, de s'aŭ şi făcut niscareva lucrurĭ vrednice de auzit, şi, nepomenindu-le alţiĭ, noĭ încă tăcem. Iar de alţiĭ, vecinĭ şi striinĭ de noĭ, ce aŭ lucrat, după cum am găsit scris de alţĭ istoricĭ, nu vom lăsa să nu dăm în ştiinţă.

În zilele acestuĭ Domn, aŭ murit Otoman biruitoriul [2] Turcilor, leat 6828 [3], şi aŭ rămas în locul luĭ Orhan. Acesta se nevoia să-şĭ lăţească Împărăţia, neodihnindu-să zioa

[1] Singurul lucru spus despre dînsul la Ludescu. Acest Domn, care precedă de fapt pe Dan *al II-lea,* e pus prin confusie înnainte de *întâiul* Dan.

[2] Adecă „stăpînitorul". „Biruinţă" are, în acest timp încă, înţelesul de „stăpînire" în general.

[3] Data e greşită: în Phrantzes, izvorul luĭ Constantin Căpitanul, stă 6801 (p. 78).

și noaptea, găndind în ce chip ar supune țărăle și pămănturile striinilor, însă, în cătro mergea, slujăndu-ĭ norocul, biruia. Luat-aŭ [Misia], Licaonia, Frighia, Caria. pănă la marea care iaste la gărla Evrimidon [1], și partea Vitinieĭ carea rămăsease neluată de tată-săŭ, și Nicomidia, Nicheia, și alte multe cetățĭ, și vestita cetate Brusa, care iaste la picioarele Olimbuluĭ, și o stăpănia Greciĭ, carea, după cum spun istoriciĭ, era Scaun crăesc. Decĭ, rănindu-să Orhan la un picior, cănd aŭ luat Brusa, uniĭ zic să fie murit, iar alțiĭ zic că s'aŭ dus la un sat care era loc al Thrachieĭ, anume Harini, și acolo aŭ șăzut de s'aŭ tămăduit [2].

În zilele acelea, Andronic Paleologul. Împăratul Grecilor, viind la slăbiciune și cunoscănd că va să moară, avănd cu a doao muere (numele eĭ Anna) doao feate și un fecior, anume Ioan, care încă nefiind de vărstă ca să poată chivernisi Împărăția, aŭ chemat pre Ioan Cantacozino, boiar de cinste, pre carele de mic l-aŭ fost luat și l-aŭ fost crescut și l-aŭ fost cinstit pănă la mare boierie, și i-aŭ dat toată purtarea de grijă a casiĭ luĭ. și a fiiuluĭ săŭ, și a Împărățieĭ luĭ, pănă va veni fii-săŭ la vărstă; deciĭ, să fie Împărat, și Cantacozino să fie sfetnic Împărățieĭ. Și, pentru întărirea acestuĭ lucru, aŭ și logodit pre fii-săŭ cu fata luĭ Ioan Cantacozino, carele cu jurămănt aŭ făgăduit Împăratuluĭ că va face acelea carele i le poruncise. Dar n'aŭ păzit hotarăle jurămăntuluĭ, ci, după moartea luĭ Andronic, unindu-să cu o seamă den boiariĭ Împărățieĭ, aŭ luat Împărăția gineri-săŭ Ioan. Care, rămăind în cătăva vreame lucrul așa, și venindu-șĭ gineri-săŭ Ioan la vărstă, și cunoscănd nedreptatea ce i-aŭ fost facut socru-săŭ, s'aŭ sfatuit cu oare-careĭ boiarĭ prietenĭ aĭ tătăne-săŭ și aŭ fugit la

[1] Nu e nicĭ un sens. Phrantzes are: ἕως θαλάττης τῆς περὶ τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμόν, dar e vorba de un *lac*, nu de Marea (p 79 .

[2] Pare a fi nu utilisarea unuĭ noŭ izvor, ci o confusie: „Harini" ar fi, *Chersonesul*. Cf. Phrantzes, *l. c.* Saŭ Χερρονεία (acelașĭ sens) de la p. 41.

Orhan Împăratul Turcilor, şi, lăngă alte făgăduinţe ce i-aŭ făgăduit luĭ Orhan, i-aŭ logodit şi pre o sor a luĭ, să o dea să-ĭ fie Împărăteasă, precum aŭ şi făcut, — numaĭ să-ĭ dea ajutoriŭ, să scoaţă pre socru-saŭ den Împărăţie. Şi, dăndu-ĭ oaste den destul, aŭ venit la Ţarigrad, şi cu multe vărsărĭ de sănge, prin multe vremĭ, aŭ biruit pre socru-săŭ, şi aŭ luat Scaunul. Iar socru-săŭ, fugind către Sărbĭ şi către Bulgarĭ, aŭ rugat pre Domniĭ acelor locurĭ, de i-aŭ dat ajutoriŭ să vie. să scoaţă pe gineri-săŭ, şi, viind cu oştile spre Ţarigrad, l-aŭ întămpinat o carte de la gineri-săŭ, care îĭ scria aşa: „De multe orĭ m'am socotit şi m'am mirat, cum cunoştinţa şi διάκρισις şi bătrăneţele nu te înfruntează să-ţĭ aducĭ aminte de moarte şi de judecata nefăţarniculuĭ Dumnezeŭ, la care noĭ toţĭ vom să stăm golĭ şi τετραχηλισμένοι, să ia fieşte-carele după faptele luĭ plata. Să cădea, ca un înţelept şi practic, ce ştiĭ Scripturile (cum tu zicĭ şi te înnalţĭ), să-ţĭ viĭ în socoteală, şi să găndeştĭ ce cerĭ de la mine, şi care-ţĭ iaste dreptatea cu pravilă şi după canoanele Grecilor. Şi nu ţi-aŭ ajuns pănă acum căte scandele, atătea războaie dentre noĭ, morţĭ, vărsărĭ de sănge, robiĭ ale creştinilor, fraţilor noştri, carele toate den vina ta s'aŭ aţăţat şi s'aŭ făcut. Părăseaşte, pentru mila luĭ Dumnezeŭ, să maĭ răsufle cevaş ticăiţiĭ creştinĭ! Căcĭ la Asia fiara cea rea, [neamul luĭ Otoman, toată creştinătatea o aŭ sfărămat. Lasă încaĭ să să odihnească ceştĭ de aicea, şi ceĭ ce aŭ scăpat de acolo, aicea. De vreame ce şi David să roagă pentru limbile ce n'au lege, zicănd: „Răsăpeaşte, Doamne, limbile carele vor războaele“, cu căt săntem noĭ datorĭ să păzim pre ceĭ ce i-aŭ răscumpărat Hristos cu săngele luĭ, carele şi pace şi dragoste aŭ poruncit să avem. Ştiĭ aceasta bine că tată-mieŭ te-aŭ crescut de mic copil şi te-aŭ cinstit cu boierie de vărstă şi cu nume pre lăngă Împărăţie; şi adu-ţĭ aminte dragostea ce aŭ avut către tine, şi pre mine în măinile tale m'aŭ dat, şi să ne rudim la moartea luĭ aŭ poruncit. Iar tu n'aĭ făcut ca un păstor bun şi adevărat, nicĭ

facĭ, ci ca un lup și tălhar și fur. Și pre mine m'aŭ lăsat diadoh Împărățieĭ, iar tu aĭ nevoit să mă facĭ mojăc și să mă dăzbracĭ den soartă. Iar eŭ întru nebiruita puteare a luĭ Dumnezeŭ mă nădăjduesc, și el să facă dreptate întru nedreptatea ce-mĭ facĭ."

Această carte cetind Cantacozinul, multă vreame aŭ stătut în mare socoteală, căt, de ar fi fost cu putință, s'ar fi întors îndărăt, dar nu să putea: că să pornise atătea oștĭ străine, căt îĭ căuta, vrănd, nevrănd, să meargă înnainte; precum aŭ și mers. Dar nimic n'aŭ folosit, că s'aŭ întors cu rușăne, răsipindu-ĭ oștile Ioan Paleologul cu aĭ luĭ, și cu Turciĭ cariĭ îĭ avea ajutoriŭ de la cumnată-săŭ Orhan Împăratul Turcesc. La una ca aceasta viind Ioan Cantacozinul, și văzănd că fără noroc aŭ umblat și acum, s'aŭ dus de s'aŭ călugărit, și aŭ rămas Ioan Paleologul biruitoriŭ[1] în Scaunul Împărățieĭ[2].

În zilele acelea, leat 6838, scrie un istoric că aŭ venit Carol Craiul Unguresc asupra Țăriĭ-Rumăneștĭ, și aŭ luat Severinul fără nicĭ o vină. Iar Domnul Mihail-Vodă, în nădejdea luĭ Dumnezeŭ, străngănd oaste, și făcănd războiŭ cu Craiul Unguresc, l-aŭ biruit, și s'aŭ întors cu rușăne. În mijlocul vremilor acestora aŭ murit Mihail-Vodă, și s'aŭ pus în locul luĭ Dan-Vodă[3].

3. Domnia luĭ Dan-Vodă, l[t] 6841.

Dan-Vodă fratele Murciĭ-Vodă celuĭ Bătrăn. — Orhan moare; să pune fii-săŭ Amurat Împărat turcesc. — Ludovic Craiŭ Unguresc. — Sasiĭ să scoală asupra Craiuluĭ, și nimic nu folosesc.

Acesta aŭ stătut Domn în Țara-Rumănească după Mihail-Vodă. Avea și frate, pre Mircea. Însă, ce să fie făcut în 23 de anĭ aĭ Domnieĭ luĭ, nu să pomenește,

[1] V. p. 5, nota 2.

[2] E o traducere prescurtată din Phrantzes, p. 39 și urm.

[3] „Istoricul" care vorbește de lupta din 1330 a luĭ Carol-Robert cu

fără numaĭ scrie că l-aŭ ucis Şuşman Voivodul Sărbilor; dar pentru ce şi cum, nu să ştie [1].

În zilele acestuĭ Domn, la 17 anĭ aĭ Domnieĭ luĭ, aŭ murit Orhan Împăratul Turcesc, şi s'aŭ pus fii-săŭ Amurat cel d'intăiŭ, l^t 6858 [2].

În zilele luĭ Dan-Vodă, fiind Craiŭ Unguresc Ludovic, Sasiĭ den Ardeal s'aŭ fost făcut rebelişĭ, s'aŭ sculat împotriva Craiuluĭ; care, viind cu putere în Ardeal, i-aŭ supus iar, şi mare pagubă le-aŭ făcut [3]. Sasiĭ aceştia de multe orĭ s'aŭ sculat asupra Ungurilor cu sabie, gândind ca doar s'ar putea dezbate de către eĭ, dar nicĭ-odată n'aŭ avut noroc să biruiască, ci totdeauna i-aŭ biruit pre eĭ Unguriĭ şi alţiĭ, ca pre neşte podanĭ aĭ lor [4].

4. Domnia luĭ Alixandru-Vodă, l^t 6864.

Alexandru-Vodă Câmpulungeanul. — Amurat să învrăjbeşte cu Paleologul, şi multe locurĭ îĭ ia, şi Caliupoli. — Amurat aŭ avut Filipupoli şi Odriiul. — Dragoş-Vodă aŭ dăscălicat la Moldova. — Amurat are războaie cu Cneaz Lazăr al Sărbilor. — Miloş viteaz omoară pre Amurat, şi piere şi el. — Baizit Ildirim stă Împărat. — Baizit omoară pre frate-săŭ.

După ce aŭ perit Dan-Vodă, aŭ stătut la Domnie Alixandru-Vodă, carele zic să fie fost de feliul luĭ Câmpulungean. Ce să fie lucrat el în Domnia luĭ, nimenĭ nu scrie [5].

Domnul de atuncĭ, Basarab, e un compilator al istorieĭ regatuluĭ unguresc.

[1] Ludescu dă, în adevăr, numaĭ aniĭ de Domnie, înrudirea cu Mircea şi uciderea de „Şuşman“, în 6864. Cf. Iorga, *Studiĭ şi documente,* III, pp. I, V, LVI.

[2] Phrantzes, p. 80.

[3] Izvorul e „istoricul“ unguresc.

[4] Pare a însemna „iobagĭ“. V. Radu Popescu, în *Magazinul istoric,* IV, p. 28, unde se vorbeşte de slujitorĭ prefăcuţĭ în *podanĭ,* pe moşiile luĭ Brîncoveanu şi Cantacuzinilor.

[5] Ludescu se mărgeneşte a-ĭ da 27 de anĭ de Domnie.

Pre această vreame a Domniei acestui Domn, Amurat, Împăratul Turcesc, pentru lăcomia lui învrăjbindu-să cu Paleologul Împăratul de la Țarigrad, aŭ venit cu mulțime de oști și aŭ luat Caliupoli, unde iaste Marea îngustă, de trec lesne, de la Răsărit la Apus, și de la Apus la Răsărit, fiind cetate de pază a Grecilor. După aceaia aŭ luat Filipupolis [1] și Odriiul, și alte locuri ale Thrachiei și ale Macedoniei. Deci iar s'aŭ împăcat, și amăndoi aŭ mers la Răsărit, împotriva unor Turci ce să hainise de către Împărăția Turcească, și, biruindu-i, aŭ luat Pamflagonia, și păn la gărla Sangari, și, vrănd să treacă spre Marea-Neagră [2], aŭ înțeles de fii-săŭ că s'aŭ unit cu feciorul lui Ioan Paleologul, și s'aŭ rădicat împotriva părinților; ci, lăsăndu-și calea de spre Marea-Neagră, s'aŭ dus amăndoi împotriva feciorilor; cu carii făcănd războiŭ, i-aŭ prins. Ci Turcul și-aŭ omorăt feciorul, iar Grecul l-aŭ orbit.

Întru vremile acestui Domn, după trei ani ai Domniei lui, l[t] 6867, aŭ venit Dragoș-Vodă de la Maramureș în țara Moldovei, de aŭ dăscălecat țara Moldovei; care unii zic că iaste den păstori, alții zic că den nește vănători, ce avea o coteică anume Molda și, gonind un buor, s'aŭ fost înnecat coteica într'o apă, și, după numele Moldei, aŭ numit apa: Moldova, și după apă aŭ numit pre Moldoveni. Ci, cum să vede istoria, ce iar de la dănșăi o am luat, cu Molda coteica, cu Moldova apa, cu Moldovenii, — numele lor den căine se trage: den Molda, Moldoveni. Și, pentru căci aŭ omorăt pre buor, aŭ luat Domnii semnul peceții lor, de fac cap de buor.

Acest Dragoș-Vodă aŭ domnit doi ani, și, murind, în urma lui s'aŭ pus fii-săŭ, Sas-Vodă, care aŭ domnit 4 ani, și, murind, s'aŭ pus fii-săŭ Lațco-Vodă, și, domnind 8 ani, aŭ murit, și s'aŭ pus în locul lui, Bogdan-

[1] Numele acestui oraș lipsește în ediția lui Phrantzes. Altfel tot ce este aici e tradus de acolo, și anume, nu de pe pp. 46-7, unde iar e vorba de aceste lucruri, ci de pe p. 80, — cu prescurtări.

[2] Ἐν τῷ μέλλειν περᾶσαι αὖθις ἐν τῇ Εὐρώπῃ (Phrantzes, *l. c.*).

Vodă, l[t] 6881. Decii, Pătru-Vodă, feciorul lui Mușat, l[t] 6887 [1].

Întru aceste vremi, Amurat, mai marele Turcilor, neodihnindu-să, și făcând războae în toate părțile, aŭ fost făcut și de multe ori cu Sărbii, cu Bulgarii, carii [2], având pre Cnez Lazăr mai mare, și de multe ori bătându-i Amurat, fugia Cnez Lazăr, și iar strângea oaste de venia asupra Turcului. În cea după urmă, apropiindu-să oștile unele de altele, s'aŭ ales den oastea lui Cnez Lazăr un viteaz, anume Miloș Cobilici, carele cu îndrăzneală aŭ întrat în oastea turcească, dându-i cale Turcii, socotind că va să să închine lui Amurat, mai marele lor. El încă aŭ mers drept la Amurat, și, scoțând Miloș un cuțit de cele mari sărbești, l-aŭ junghiat pre Amurat Turcul, măcar că și pre dânsul l-aŭ omorât Turcii. Iar oștile lui Cnez Lazăr aŭ luat mare îndrăzneală, și oștile turcești frică, de aŭ fugit care în cătro putea, iar Cnez Lazăr gonea, tăind și răsipind [3].

După moartea lui Amurat aŭ rădicat Turcii pre fiiu-săŭ Baizit Ildirim. Ildirim l-aŭ numit pentru iuțimea ce avea în războae, că Ildirim în limba noastră *fulger* să chiamă. Acesta avea un frate, pre carele chemându-l la dânsul, și, fără răotate fiind, au mers la frate-săŭ, gândind că den dragoste îl chiamă [4], să să vază unul cu altul; iar el, ca un păgân, l-aŭ omorât. De acest Baizit zic că aŭ fost om darnic, nemăreț; mânca și bea cu toții [5]. Și aŭ făcut multe războae: întâiŭ, la Asia

[1] E o prescurtare după cronica lui Ureche (ed. Kogalniceanu, pp. 132-4).

[2] Traducerea e rea. Phrantzes vorbește numai de Sîrbi. Începutul acestui alineat corespunde în adevăr cu cronicarul bizantin, pp. 80-1.

[3] Pentru această parte e întrebuințat unul din cronografele sîrbești mai întinse. Cf. Prefața mea la vol. III din *Studii și documente*.

[4] După izvor, Phrantzes (pp. 81-2), Soliman — Μουσουλμάνος —, fratele lui Baiazid, n'ar fi știut moartea tatălui, în numele căruia fusese chemat.

[5] Nouă confusie: Baiazid, spune Phrantzes p. 81 , se ospăta numai

trecănd, aŭ luat Armenia, și Iveria [1], și Amastru, și pre nește rămășiță de domnĭ turceștĭ, ce era la Anadol [2], i-aŭ biruit; apoĭ, întorcăndu-să la Evropa, multe războae aŭ făcut, carele le vom pune maĭ înnainte [3].

5. [Domnia Mircii-Vodă, 1[t] 6891.]

Mircea-Vodă cel Bătrăn să pune Domn. — Mircea-Vodă să bate cu Baizit, și birueşte. — Marco Cralevicĭ aŭ perit la războiŭ. — Cotmeana și Cozia zideaște Mircea-Vodă. — Nicopoia, Diiul le-aŭ luat Turciĭ. — Manuil Paleolog să pune Împărat la Țarigrad. — Manuil să duce la Roma, dar fără folos s'aŭ întors. — Uzbecul prinde la războiŭ pre Baizit Ildirim. — Mehmet stă la Împărăție, și omoară pre frațiĭ luĭ. — Munteniĭ cu Moldoveniĭ bat pe Mehmet Împărat.

După ce aŭ murit Alixandru-Vodă, domnind anĭ 27, s'aŭ pus Domn Mircea-Vodă cel Bătrăn, fratele luĭ Dan-Vodă, carele, după nește seamne ce să văd, iaste vrednic de laudă. Și multe lucrurĭ va fi făcut vrednice de auzit, în 29 de anĭ aĭ Domnieĭ luĭ, dar aĭ noștri nimic n'aŭ scris [4], fără numaĭ ce aflăm la striinĭ.

Zice istoricul Gheorghe Franți că aŭ avut doao războaie Mircea-Vodă cu Baizit Împăratul Turcesc, unul către

cu „domniĭ și boieriĭ creștinĭ supușĭ și robițĭ luĭ și cari se găsiaŭ în Curtea luĭ".

[1] Prin Iviria cunoscută luĭ traduce cronicarul pe τοὺς Κολχοὺς din Phrantzes.

[2] Phrantzes enumeră pe emiriĭ de Saru-Khan, Μαεδὲς și Θεχόει ἀμιρᾶ καὶ Μεθήνου (Καιμεθίνου): Menteșè și Tekke-Ili. Acest loc însemnat a scăpat din vedere luĭ Zinkeisen *(Geschichte des osmanischen Reiches in Europa,* I, p. 346 n. 1), care crede că pentru această campanie Bizantiniĭ nu daŭ nimic precis. Expediția în Tekke-Ili o știŭ și izvoarele turceștĭ (Leunclavius, *Historiae,* col. 318).

[3] Porecla de *Ildirim* o aŭ izvoarele turceștĭ; cea de Ἀλευτορής (tot „fulger") se află la Phrantzes (p. 81).

[4] Ludescu are aniĭ Domnieĭ, lupta cu „Baizit-beĭ de la Nicopoie" (nu știe că e Sultan; îl crede un Pașă), „pre apa Ialomițiĭ", facerea Cotmeneĭ și îngroparea la Cozia.

Nicopoia, altul pre apa Ialomiții, și la amăndoao l-aŭ biruit pre Baizit-beĭ. Alt istoric scrie că un războiŭ ce aŭ avut Mircea-Vodă aŭ fost la Rovine (unde vor fi Rovinele, nu le spune). Și aŭ avut ajutoriŭ Mircea-Vodă pre Marco Cralevicĭ, și pre Costandin și pre Drăgaș, oamenĭ de neam mare, Sărbĭ, cu oștĭ supt măna lor. Și aŭ bătut Mircea-Vodă pre Împăratul Baizit la acest războiŭ; iar Marco, și Drăgaș, și Costandin aŭ perit în războiŭ. Decĭ, după ce aŭ făcut Mircea-Vodă aceste izbănde, văzănd obrăznicia Turcilor, s'aŭ împăcat cu eĭ, și le-aŭ [1] fostŭ dănd plocon, pentru ca să să odihnească țara cu pace [2].

În Domnia luĭ doao mănăstirĭ aŭ făcut: întăiŭ, Cotmeana, după aceaia Cozia, maĭ mare, maĭ tare, maĭ frumoasă, și cu multe sate și Țiganĭ o aŭ înzestrat.

În zilele Mirciĭ-Vodă, Jăcmon, Craiul Unguresc, unindu-să cu Franțoziĭ și cu alțĭ Domnĭ creștinĭ, aŭ străns oștĭ, și s'aŭ pornit spre Turcĭ, ca să-ĭ scoață den hotarăle creștinilor, și, viind pănă la Nicopoia, aŭ eșăt înnainte Împăratul Turcesc Baizit, și, den rea chiverniseală a creștinilor, aŭ biruit Baizit pre creștinĭ, tăindu-ĭ și robindu-ĭ. Iar Craiul într'o luntre aŭ scăpat, trecănd Dunărea în Țara-Rumănească. De-aciĭ, s'aŭ dus la Țarigrad, la Rodos, și pe la Dalmația s'aŭ dus la țara luĭ, zăbovind anĭ 18 [3].

[1] În ms. de normă: „i-aŭ".

[2] În această schiță a războaielor luĭ Mircea cu Turciĭ sînt confusiĭ. Phrantzes vorbește vag de o luptă într'un loc greŭ și de retragerea Sultanuluĭ; după care s'a făcut pace, Mircea „a rînduit a-ĭ da tribut", iar Baiazid a cucerit în Serbia și Bulgaria (p. 82; cf. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, pp. 65-6 și Litzica, în *Convorbirĭ literare* pe 1901). Lupta de la Nicopol n'a existat nicĭ-odată, poate ca și cea de la Ialomița: ea e luată din Ludescu, unde văzurăm că marele Sultan e prefăcut într'un fel de Abaza-Pașa, un comandant de Nicopol. Istoricul cellalt e Cronica sîrbească (v. Iorga, *Studiĭ și documente,* III, pp. III, LXIII și 1.

[3] Până la fuga luĭ Sigismund narațiunea e luată din Phrantzes, p. 83. Pentru această fugă a servit ca izvor resumatul de istorie ungurească. „Anĭ 18" e, firește, o mare confusie. Cf. *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 56.

În Domnia Mirciĭ-Vodă patru Domnĭ s'aŭ schimbat la Moldova: Roman-Vodă, fratele luĭ Pătru-Vodă, Ștefan-Vodă, iar alt Ștefan-Vodă, cu frate-săŭ Pătru-Vodă, fecior luĭ Ștefan-Vodă; deciĭ Iuga-Vodă, pre carele l-aŭ luat Mircea-Vodă la dănsul, — pentru ce nu să știe[1].

În zilele Mirciĭ-Vodă Diiul și Nicopoia le-aŭ luat Turciĭ, și, mergănd Mehmet-Pașa să ià Bosna, acolo aŭ perit. împreună cu multe oștĭ ale luĭ. Atuncia Turciĭ aŭ ars Ravanița, mănăstirea luĭ Cnez Lazăr[2].

În vremile, acestea, l' 6900, aŭ murit Ioan Paleologul Împăratul Grecesc, și s'aŭ pus în locul luĭ fii-săŭ Manuil Paleologul, carele, văzănd slăbiciunea lor, s'aŭ dus la Papa de la Roma, rugăndu-să dea ajutoriŭ. Și, pentru măndrie, nevrănd să sărute naracavița Papiĭ, unde era chipul luĭ Hristos (după obiceiul lor), s'aŭ măniat Papa, și nu i-aŭ dat nicĭ un ajutoriŭ. Decĭ, viind de acolo fără ispravă, unindu-să în vorbe și cu alțĭ domnĭ creștinĭ, aŭ trimis solĭ la Temmurli Hanul tătărăsc (carele și Uzbec îl chiamă), de s'aŭ rugat să vie, ca doar i-ar măntui de Turc; și aŭ venit, și s'aŭ bătut cu Baizit Împărat. Și, biruind Uzbecul, pre Baizit l-aŭ prins viŭ, și, făcăndu-ĭ colivie de fier, l-aŭ băgat într'ănsa, și așa toată Asia l-aŭ purtat, și, ducăndu-l la țara luĭ, aŭ murit. Alțiĭ zic că l-aŭ omorăt Uzbecul, — împărățind anĭ 26[3].

Decĭ în urma luĭ aŭ rămas patru frațĭ, și avea price între

[1] E luat tot din Ureche, pp. 134-6. Alexandru-cel-Bun a fost stabilit de Mircea, într'un timp de putere și siguranță a acestuia.

[2] Acest loc e luat din Cronica sîrbească (v. Iorga, *Studiĭ și documente*, III, p. 1).

[3] Aceste știrĭ sînt parte împrumutate din Phrantzes (pp. 84-5), parte legende, ce umblaŭ pe timpul cronicaruluĭ nostru. — Pentru narucvițe, v. Iorga, *Studiĭ și documen e,* IV, p. 67. Timur-Lenc nu era „Usbeg", dar Usbegiĭ turcomanĭ din epoca luĭ Constantin Căpitanul pretindeaŭ că-șĭ trag neamul de la dînsul. V. Albèri. *Relazioni degli ambasciatori veneti,* XIII, p. 391: „Usbech. rè de' Tartari e signore di Samarcanda". Iar, pentru vremea cronicaruluĭ nostru, Barozzi și Berchet, *Relazioni, Turchia*, II, p. 342: „Il gran Tartaro Usbech... Memori del gran fatto del Gran Tarmelano con Bajazetto..."

dănşăĭ, care să împarăţească, şi, prin multe războae ce aŭ avut în treĭ anĭ, uniĭ luănd ajutoriŭ de la Sărbĭ, alţiĭ de la Grecĭ, — pre urmă aŭ biruit acela ce l-aŭ chemat Mehmet, şi, luănd Împărăţia, aŭ omorăt pre ceialalţĭ fraţĭ, afară de unul, ce aŭ fugit la Ţarigrad, şi s'aŭ creştinat (Isuf l-aŭ chemat). Acest Mehmet, împărăţind, n'aŭ păzit pacea ce făcuse tată-său Baizit, şi vrea să mărească ploconul Rumănilor şi al Moldovenilor: ci, unindu-să Rumăniĭ cu Moldoveniĭ, aŭ avut războiŭ cu Mehmet Împărat, şi l-aŭ biruit pre Turc, şi iar aŭ lăsat ploconul precum aŭ fost aşăzat de tată-săŭ. După aceaia aŭ rădicat Turcul războiŭ la Anadol, de aŭ luat locurile carele le luase Uzbecul de la tată-săŭ Baizit: Galatia, Cappadochia, Pontul, şi altele de la Asia de Sus. Peloponisul încă l-aŭ făcut să dea haraciŭ, şi cu Vineţeniĭ aŭ avut războiŭ pre mare, şi l-aŭ biruit, şi pre urmă s'aŭ împăcat [1].

6. Domnia luĭ Vlad-Vodă, l[t] 6920.

Vlad-Vodă Ţepeş, Domnul Ţăriĭ. — Amurat al doilea să pune Împarat. — Amurat al doilea rand prada Ardealul.

După moartea Mirciĭ-Vodă, aŭ luat Domnia Vlad-Vodă, carele s'aŭ poroclit Ţepeş. Acesta aŭ făcut mănăstirea Sneagovul şi cetatea de la Poenarĭ. Făcut-aŭ Tărgoviştenilor mare pedeapsă, pentru o vină ce avu-

[1] Se începe cu un resumat din Phrantzes, p. 86. Menţiunea că s'aŭ îngreuiat dările (τέλη) Ţeriĭ-Romaneştĭ şi Moldoveĭ Μολδοβλαχίας καὶ Μπογδανίας; Phrantzes comite, pentru Moldova, un anacronism se află la p. 89 din acelaşĭ izvor. Despre o nouă luptă a luĭ Mircea, unit cu Moldoveniĭ, împotriva Turcilor, nu vorbeşte nicĭ un izvor, nicĭ Phrantzes şi nicĭ analistul sîrb. Constantin Căpitanul, negasind alt ceva, a crezut că poate sa încheie lucrurile în acest chip. Sfîrşitul alineatuluĭ e din Phrantzes, p. 89, dar compilatorul preface în victorie turcească înfrîngerea navală de la Gallipoli, la 29 Maiŭ 1416 v. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle,* seria I, I, p. 241 şi urm..

sease, că făcuse unuĭ frate al Vladuluĭ-Vodă un necaz. Pentru aceaia aŭ trimis slujătorĭ, şi, în zioa de Paşte lovindu-ĭ, aŭ prins şi pre bărbaţĭ, şi pre muierĭ, şi fecioriĭ, şi featele, împodobiţĭ fiind, i-aŭ dus la cetatea Poenariĭ de aŭ lucrat pănă li s'aŭ spart hainele [1].

În zilele Domnuluĭ acestuia, murind Mehmet Împăratul Turcilor, s'aŭ pus în locul luĭ Amurat al doilea, carele aŭ trimis pre Mihail-beĭ de aŭ încungiurat Ţarigradul cu oştĭ. Şi multă pagubă aŭ făcut Grecilor, pentru că aŭ fost dat ajutoriŭ luĭ Mustafà, frăţine-săŭ, carele fugise la Ţarigrad, de frica frăţine-săŭ Amurat, şi Greciĭ iĭ dedese muere greacă, fata unuĭ boiar mare, nepoată Împăratuluĭ Grecesc, şi l-aŭ rădicat Împărat la Anadol. Decĭ acest Mustafà îşĭ făcuse Scaunul la Brusa, şi multe locurĭ la Anadol supusease. Iar frate-săŭ, Sultan Amurat, păzind vreame, aŭ trecut fără veaste la Brusa, şi, găsind pre frate-săŭ beat, în bae l-aŭ omorăt. Ci, pentru această pricină, aŭ încungiurat Ţarigradul, şi făcea pagubă; ci i-aŭ împăcat Marò, muerea luĭ Amurat acestuia, fiind Greacă [2].

[1] Data morţiĭ luĭ Mircea: 6920, e bună, căcĭ el a murit la 31 Ianuar 1418 (v. Iorga, *Studiĭ şi documente,* III, p. III-IV). Succesorul săŭ a fost Mihail, apoĭ Dan al II-lea, după acesta Alexandru şi, în fine, Vlad Dracul. Ludescu, pe care-l urmează în toate Constantin Căpitanul, scoate pe Mihail, pus înnainte, din greşeală, de al doilea Dan, amestecîndu-l cu cel d'intăiŭ, nu pomeneşte pe Alexandru, care nu figurà în cronologia oficială, şi face din doĭ Vlad: Dracul şi Ţepeş, unul singur (ceva ca şi în casul luĭ Dan I-iŭ şi al II-lea). Pentru Snagov, v. călătoria luĭ Odobescu acolo, în *Scrierĭ*, I, pp. 392-3 şi micul studiu tipărit în 1900 de d. G. Mandrea, architect. Poienariĭ se întîlnesc de la începutul veaculuĭ al XVI-lea în documente (cf. Iorga, *l. c.,* p. XLVII; Hurmuzaki, XI, locurile din tablă şi *Sate şi preoţĭ din Ardeal,* Bucureştĭ, 1902, p. 142). Istorisirea cu Tîrgoviştenii nu se află în culegerile isprăvilor luĭ Ţepeş (v. I. Bogdan, *Vlad Ţepeş şi naraţiunile germane şi ruseştĭ asupra luĭ,* Bucureştĭ, 1896; *Archiv f. sieb. Landesk.,* XXVII, p. 332; Iorga, *Studiĭ şi doc.,* III, p. LXXIII). În Ludescu se spune că toţĭ „oameniĭ marĭ, bătrînĭ" aŭ fost traşĭ în ţeapă.

[2] Se începe cu reproducerea luĭ Phrantzes, p. 90. Unele din amă-

Întru această vreme aŭ murit Manuil Paleologul Împăratul Grecilor, şi s'aŭ pus fii-săŭ Ioan, carele aŭ fost luat fămeae bogată de la Lombardia, fată unui boiar de acolo; dar, fiind el curvar, nu-şĭ iubia fămeaia luĭ, ci încă aŭ fugit iar la tată-săŭ, şi tată-săŭ nu o priimia cum să cade, căcĭ şi el era curvar ca gineri-săŭ [1].

Pre aceste vremĭ aŭ mers Amurat Împărat în Ardeal, şi aŭ prădat maĭ mult ţinutul Braşovului, de doao orĭ, şi aŭ luat cu dănsul pre judeţul de la Braşov cu părgariĭ [2].

7. Domnia luĭ Vădislav-Vodă, l[t] 6935.

Vădislav-Vodă ià Domnia. — Vădislav-Voda piere de sabie în Tărşor. — Amurat aŭ luat Solunul. — Ioan Paleolog merge la Roma să unească Biserica, şi cere ajutoriŭ de la creştinĭ. — Amurat Împarat lasă Împarăţia fii-săŭ Mehmet. — Vădislav Craiŭ să bate la Varna cu Turciĭ şi piere în războiŭ. — Sultan Murat iar aŭ luat Împărăţia de la fii-săŭ. — Alexandru-Vodă în Moldova moare. — Iliaş-Vodă, Ştefan-Vodă, fraţĭ, să bat pentru Domnie în Moldova. — Ştefan-Vodă prinde pre frate-săŭ Ilieş şi-l orbeşte. — Ianoş Craiŭ bate pre Sultan Murat, în Ardeal, de doao orĭ.

După ce aŭ domnit Vlad-Vodă 15 anĭ, aŭ luat Domnia Vădislav-Vodă, de carele nicĭ-o istorie nu să află scrisă de cinevaşĭ, fără căt zice că aŭ perit de sabie în Tărşor: iar nu scrie, în războiŭ, de aŭ avut cu cineva,

nuntele despre Mustafă ce lipsesc din acest loc al luĭ Phrantzes se întîmpină maĭ departe în izvor (p. 114); ce se spune despre moartea luĭ va fi după vre-o glosă. Constantin Căpitanul greşeşte făcînd din Mustafă, unchiul luĭ Murad, fratele acestuia şi din Marò, care-ĭ era μητρυιά, „muerea" Sultanuluĭ!

[1] Izvorul pentru căsătoria luĭ Ioan cu Sofia de Montferrat poate fi Phrantzes, pp. 110-1, 122, 158 (cf. *Notes et extraits*, I, pp. 306-7) Primirea acasă a Sofieĭ, fugare, nu se găseşte însă aicĭ.

[2] Se întrebuinţează iar istoria ungurească (cf. Iorga, *Studiĭ şi doc.*, p. xv şi urm.). O menţiune nesigură a luptelor acestora, din 1442, „contra Romînilor şi Moldovenilor" (Βλάχων καὶ Μολδοβλάχων), întăiŭ fără succes, apoĭ biruitoare, în Phrantzes, p. 91. neîntrebuinţat până acum pentru ele.

sau de vre-un vrăjmaș al luĭ, saŭ de nescareva oamenĭ de aĭ caseĭ luĭ (precum de multe orĭ să întămplă), ci numaĭ zice că aŭ perit de sabie în Tărșor. După aceasta să cunoaște ce fel de oamenĭ aŭ fost Rumăniĭ noștri, care nicĭ-un lucru deplin n'aŭ scris! Zice aceasta, că au făcut bisearica den Tărșor, care să și veade [1].

După văleatul ce am găsit în istoriĭ, în vremile acestea, l[t] 6938, aŭ luat Sultan Murat Solunul, care uniĭ îĭ zic Salonicul, de la Vinețenĭ; că-l vănduse Andronic Paleologul în 50.000 de galbenĭ de aur, fiind partea luĭ de la tată-săŭ Manuil Împărat; dar, căzănd în boala slăbănogieĭ și neavănd ce face, aŭ văndut această parte a luĭ Vinețenilor [2]. Pentru care Ioan Împăratul, ce era atuncĭ, fratele luĭ Andronic, multe aŭ scris Turculuĭ, avănd pace cu el, ca să nu mearga să ià acea cetate, dar el aŭ răspuns că iaste striină cetatea, iar nu a lor, ci va să meargă să o ià; precum aŭ și făcut [3]. Ci Frănciĭ, fiind puținĭ, aŭ fugit: iar Greciĭ, rămăind, multe reale aŭ pățit, tăețĭ, robițĭ, despărțițĭ frațĭ de frațĭ, de surorĭ, de părințĭ, — și altele ca acestea [4]. Ca acestea văzănd Ioan Paleologul, Împăratul Grecilor, s'aŭ sfătuit să meargă la Papa de la Roma, să facă Unire Bisericilor, fiind atuncia Evghenie Papă, și Patriarh la Țarigrad Iosif (care aŭ și murit la Roma). Ci dar, scriind luĭ Evghenie Papiĭ, s'aŭ bucurat foarte, și aŭ trimis corăbiĭ de aŭ luat pre Împăratul, și mulțĭ oamenĭ învățațĭ, și filosofĭ, și cărturarĭ. Și, făcăndu-să sobor la Florentia, s'aŭ așăzat toțĭ și aŭ

[1] Ludescu dă data, care se explică prin suprimarea cîtor-va Domnĭ după Mircea. El maĭ adauge mențiunea bisericiĭ și a morțiĭ de sabie „în mijlocul Tîrșoruluĭ". E, cum se știe, Vladislav Dan, falșul Dan al III-lea. Peirea i-a venit de la Țepeș. V. Iorga, *Studiĭ și doc., l. c.* Dar amănuntul uciderii în Tîrșor pare să se aplice nu la el, ci la Vlad Dracul. Narațiunile despre Țepeș arată însă (Bogdan, p. 90) că predecesorul luĭ a fost omorît de dînsul.

[2] Combinat din Phrantzes, pp. 64 și 122.

[3] După Phrantzes, pp. 155-6.

[4] Aicĭ pare că s'a suplinit din închipuire, căcĭ Phrantzes nu povestește căderea cetățiĭ.

făcut liturghie toţĭ cu Papa, după aşăzările lor. Apoĭ, nevrănd să să iscălească Vlădica de la Efes, toate lucrurile aŭ rămas dăşarte: că nicĭ ajutoriŭ n'aŭ dat Papa şi domniĭ Frăncilor, şi nicĭ vre un bine nu s'au făcut, că aŭ umblat în deşărt 2 anĭ, şi iar în deşărt au venit [1].

Care, viind acasă, şi-aŭ găsit Împărăteasa moartă, şi călugăriĭ cariĭ era rămaşĭ la Ţarigrad, nu vrea să-ĭ priimească la biserică, zicănd că sănt eriticĭ. Ci era mare turburare între dănşiĭ, şi den afară le făcea Turciĭ turburare, şi ca neşte orbĭ nu-şĭ cunoştea peirea lor. De acestea aŭ făcut şi fac călugăriĭ [2]!

În vremile acestea, Amurat, al doilea Împărat al Turcilor, fiind bătrăn şi bolnav de durorĭ, aŭ lăsat Împărat în locul luĭ pre fii-săŭ Mehmet, tănăr, şi el s'aŭ dus la Magnisia să să odihnească. Iar Mehmet, tănăr fiind, s'aŭ dat spre vănătorĭ şi băutorĭ, şi nu asculta pre Viziriĭ luĭ ceĭ bătrănĭ şi înţelepţĭ. Acestea auzind Unguriĭ şi domniĭ lor, maĭ mult fiind rugaţĭ de Împăratul Ţarigraduluĭ, s'aŭ pornit cu multe oştĭ Vădislav Craiul şi Ianoş, saŭ, cum zic alţiĭ, Iancul, Domnul Ardealuluĭ, şi, trecănd în Ţara Turcească, aŭ ajuns păn la Varna. Viziriĭ, văzănd ca aceste lucrurĭ, şi pre Sultan Mehmet că caută ospeţele şi vănătorile, aŭ trimis la tată-săŭ Sultan Murat, să vie de grab, că pier cu Împărăţia lor. El, auzind, îndată aŭ purces. cu Hali[l]-Paşa, şi au venit la Ţarigrad, şi, cerănd corăbiĭ să-ĭ treacă, i-aŭ dat Greciĭ. Vezĭ minte la Grecĭ, în vremea ce ştia că aŭ nevoe vrăjmaşiĭ lor, atuncĭ, să să fie nevoit să le facă maĭ rea poticneală, căt ar fi putut; iar eĭ le făcea bine de-ĭ trecea şi maĭ dăgrab; eĭ, pe cum aŭ umblat, aşa aŭ şi pătit maĭ pre urmă. că aŭ pierdut şi Împărăţia. Ci să venim la prochimen [3].

[1] Pentru aceste lucrurĭ, de un caracter general, cronicarul nostru n'are un izvor anume.

[2] Nu regăsesc izvorul anume al acestor puţine ştirĭ nelămurite.

[3] Această parte pare a fi o amplificare. Elementele naraţiuniĭ se află şi în Phrantzes, pp. 92-3. Dar menţiunea retrageriĭ luĭ Murad

Sultan Amurat, trecănd pănă la Țarigrad, de la Scudari, și mergănd la Varna, aŭ făcut războiŭ cu Ungurii, și foarte aŭ biruit pre Turcul, și aŭ căzut mulți vestiți oameni, dentru carii aŭ fost unul Carageà-Bașa [1], beilerbei de la Anadol, și rămăsease numai Sultanul cu Curtea lui. Și într'aceaia aŭ zis Iancul Craiului: să fie cu voia lui să meargă cu oastea lui, ca doar ar sparge Poarta Sultanului, și pre urmă să vie și Craiul. Dar tinerețele și tinerii sfetnicii lui n'aŭ lăsat, zicănd că nu iaste bine să ià Iancul lauda. Ci aŭ mers Craiul de aŭ dat războiŭ cu Împăratul. Vrea să fugă Împăratul atuncia, dar nu l-aŭ îngăduit Enicerii, zicăndu-i că trebue să moară cu ei. Ci dar, într'acel războiŭ fără tocmeală, mergănd Craiul asupra Împăratului, un Enicer, anume Hamza, cu îndrăzneală aŭ tăiat picioarele calului Craiului, și, căzănd Craiul jos, i-aŭ tăiat capul, și l-aŭ rădicat într'o suliță, care văzăndu-l oștile, s'aŭ spăimăntat, și aŭ fugit: Iancul încă s'aŭ dus la țara lui, la Ardeal; și așa aŭ rămas Turcii iar biruitori. Pre Eniceriul acela zic să-l fie făcut Pașă [2], și iaste să să crează. Pre Iancul l-aŭ oprit Vădislav-Vodă în țara lui, pentru că-i făcuse oștile lui mare stricăciune țării: ci pre urmă iar s'aŭ împăcat, și l-aŭ slobozit [3].

la Magnesia, a lui Halil, a trecerii Mării prin Greci, ce nu se află la acest Bizantin, ar arăta întrebuințarea paralelă a istoriei ungurești. Hunyady e numit Iancu și în Phrantzes, p. 198: Ἰάγκος.

[1] Carageà, beglerbegul Anatoliei, a căzut, în adevăr, în luptă (Leunclavius, col. 514). Phrantzes n'o spune însă. Să nu fi avut cronicarul nostru și un izvor turcesc, tradus ori ba? Și altele, mai departe, ne întăresc în părerea că l-a avut.

[2] Nu Pașă, ci căpetenia gardei: δρουγγάριον τῆς αὐτοῦ βίγλας, saŭ, adauge tot Phrantzes, Agă al Ienicerilor, iar mai apoi și Vizir (pp. 199-200). Din Phrantzes e luată toată această parte.

[3] Mențiunea prinderii se află în Chalkokondylas, dar știrea a luat-o, de sigur, Constantin Căpitanul indirect, prin Istoria sa ungurească. Pentru puțina probabilitate a prinderii, v. *Studii și Doc.*, III, p. XXII și urm. Chalkokondylas a fost cunoscut, cum se vede din Prefața la *Biblia* din 1688, lui Radu Greceanu.

Iar Sultan Murat aŭ trimis pre fii-săŭ Mehmet la Magnisia, şi el aŭ şăzut la Odriiŭ, şi, trecând 3 anĭ, aŭ murit, şi l-aŭ dus de l-aŭ îngropat la Brusa, şi iar aŭ venit fii-săŭ Mehmet de aŭ luat Împărăţia.

În mijlocul acestor vremĭ, a Domnieĭ luĭ Vădislav-Vodă, murind Alixandru-Vodă, Domnul Moldoviĭ, i-aŭ rămas doĭ feciorĭ: Iliaş, maĭ mare, care ţinea muiare pre sora Crăesiĭ luĭ Vădislav Craiul Leşăsc, şi Ştefan, cel maĭ mic, cariĭ, având ceartă pentru Domnie, cu ajutoriul Leaşălor aŭ apucat Domnia, iar Ştefan aŭ fugit la Ţara-Rumănească, şi, cerând ajutoriŭ de la Domn, s'aŭ dus de aŭ scos pre frate-săŭ den Scaun. Iliaş-Vodă iar nu să lăsa, ci iar venia, şi, până de 5 orĭ fără noroc, s'aŭ întors în Ţara Leşască; deciĭ, nicĭ Craiul nu vrea să-l maĭ lase, ci i-aŭ dat o cetate şi hrană, pentru voia luĭ Ştefan-Vodă, că-ĭ scrisease. Iar pre urmă aŭ venit la pace fraţiĭ amândoĭ, şi şi-aŭ împărţit ţara: Ştefan-Vodă aŭ luat ţara de jos, cu Chilia, Cetatea-Albă, şi altele; Iliaş-Vodă aŭ luat ţara de sus, cu Hotinul, Suceava, şi altele. Ci nu multă vreame aŭ fost împăcaţĭ, că Ştefan-Vodă fără veaste aŭ mers asupra frăţine-săŭ Iliaş, pre carele prinzându-l viŭ, l-aŭ orbit, şi aŭ rămas Ştefan-Vodă singur la Domnie, nu multă vreame [1].

După aceasta avut-aŭ războiŭ şi Huniadi Ianoş cu Turciĭ, în Ardeal, la un sat ce să chiamă Sentimbre, şi aŭ biruit pre Turcĭ, perind mulţime de eĭ. Decĭ Sultan Murat, văzând atăta ocară ce s'aŭ făcut, de i-aŭ spart oştile Unguriĭ în Ardeal, şi le-aŭ făcut mare pagubă, aŭ făcut şi maĭ mare gătire: şi singur Murat aŭ mers cu oştile la Beligrad; dar Hunedi Ianoş bine grijându-să, şi bine dând războiŭ, aŭ biruit pre Turcĭ, şi Murat s'aŭ întors cu ruşăne, şi cu mare pagubă.

[1] Resumat din Ureche, pp. 141-5.

8. Domnia Raduluĭ-Vodă cel Frumos, l[t] 6953.

Roman Moldoveanul prinde pe unchi-său Ștefan-Vodă și-l tae. — Petru-Vodă scoate pre Roman-Vodă, vără-său. — Pătru-Voda Moldoveanul otrăvește pre văru-său Roman. — Pătru-Vodă Moldoveanul leagă haraciu la Turcĭ. — Ștefan-Vodă Moldoveanul, cel Bun, bate pre Pătru-Vodă Aron cu ajutoriul Raduluĭ-Vodă. — Nemulțămirea luĭ Ștefan-Vodă cătră Radu-Vodă. — Laiot-Vodă Băsărab pus Domn de Ștefan-Vodă. — Îl gonește Radu-Vodă. — Mehmet Împarat bate Țarigradul și-l ia, și piere Împăratul grecesc Costandin. — Laiotă-Vodă iar vine Domn cu ajutoriul luĭ Ștefan-Vodă. — Ianoș Craiul pradă Țara Ungurească ca să ia Corona.

Stătut-aŭ Domn Radul-Vodă în urma luĭ Vădislav-Vodă. Acesta aŭ făcut mănăstirea Tănganul.

După ce dar orbise Ștefan-Vodă pre frate-său Iliaș den țara Moldoveĭ, iar Roman-Vodă, feciorul luĭ Iliaș, n'aŭ suferit fapta fără de lege a unchi-său, ci aŭ vorbit cu o seamă de boierĭ aĭ țărăĭ [1], și rădicăndu-să, aŭ prins pre unchi-său Ștefan-Vodă, și i-aŭ tăiat capul, și aŭ rămas Roman-Vodă la Domnie. Iar vără-său Pătru-Vodă, feciorul luĭ Ștefan-Vodă, de frică aŭ fugit la Ungurĭ; căruia fără zăbavă i-aŭ dat Hunedi Ianoș (adecă Iancul-Vodă, Domnul Ardealuluĭ și gubernatoriul Țărăĭ Ungureștĭ) oștĭ, și aŭ gonit pre vără-său Roman-Vodă. Roman-Vodă, fiind seminție luĭ Cazmir Craiul Leșăsc, de spre mumă, aŭ năzuit acolò [2], de unde mare ajutoriŭ îĭ gătise Cazmir, să-ĭ dea să-șĭ ia Scaunul; dar Pătru-Vodă (cu ce meșteșug, nu să știe) aŭ otrăvit pre Roman-Vodă. Aceasta văzănd Craiul, s'aŭ întors îndărăt, că venise și el pănă la Leov [3]. După acest Pătru-Vodă, aŭ domnit la Moldova Alixandru-Vodă Iliaș. După Alixandru-Vodă,

[1] Constantin Căpitanul tălmăcește „Curtea Domnească“ din Ureche prin „boierĭ aĭ țării“, expresiile avînd pe vremea luĭ acelașĭ înțeles.

[2] Loc copiat întocmaĭ din Ureche.

[3] Cronicarul nostru înlătură pe ceĭ doĭ Domnĭ intermediari, menționațĭ la Ureche, după „letopisețul cel lătinesc“.

aŭ domnit fii-săŭ Bogdan-Vodă, carele zic să fie bătut pre Leaşĭ în doao rândurĭ. După acesta aŭ domnit Pătru-Vodă Aron, carele, lovind fără veaste pre Bogdan-Vodă, în răvărsatul zorilor, la un sat den jos de Suceavă, l-aŭ prins, și i-aŭ tăiat capul. Decĭ aŭ venit Alixandru-Vodă, tatăl luĭ Bogdan-Vodă, cu oaste, de s'aŭ bătut cu Pătru-Vodă, la Movile ; dar fără noroc s'aŭ întors. Acest Pătru-Vodă zic că aŭ legat bir să dea Turcilor.

Însă după dânsul s'aŭ pus Domn Ștefan-Vodă cel Bun, feciorul luĭ Bogdan-Vodă, carele aŭ venit cu ajutoriul Raduluĭ-Vodă den Țara-Românească, și bătându-să cu Pătru-Vodă Aron în 2 rândurĭ, la Doljeştĭ pre Siret și la Orbic, și bătându-l de amândoao rândurile, în cea după urmă aŭ prins pre Pătru-Vodă și i-aŭ tăiat capul. Și aŭ rămas Ștefan-Vodă la Domnie[1]. Carele era om viteaz, şi multe războae aŭ făcut cu Turciĭ, cu Unguriĭ, cu Leaşăĭ, cu Tătariĭ, cu Munteniĭ: nicĭ cum nu să aşeza, şi, norocul slujându-ĭ, pre maĭ mulţĭ biruia. Era om nemulţămitor bineluĭ ce aŭ avut de la cinevaş, precum aŭ făcut şi cu Radu-Vodă, Domnul Muntenesc, că cu ajutoriul luĭ aŭ luat Scaunul Moldoveĭ, iar pre urmă aŭ rădicat războiŭ și asupra luĭ, și, fără veste viind, i-aŭ căutat Raduluĭ-Vodă a fugi la Turcĭ, iar Ștefan-Vodă aŭ luat pre Doamna sa, și pre fiică-sa Voichiţa, pre carele o aŭ luat luĭ Doamnă. Fiind dar Laiotă Băsărabă lângă Ștefan-Vodă, maĭ dă nainte vreame, și viind prilej ca acesta, de fugise Radu-Vodă den ţara luĭ, l-aŭ lăsat Ștefan-Vodă pre Laiotă Domn Țărăĭ-Rumâneştĭ. Carele în scurtă vreame bucurie aŭ avut, că aŭ venit Radu-Vodă cu oaste turcească, și l-aŭ gonit, mergând cu oștile până la Bărlad, de aŭ prădat, aŭ robit ţara Moldoveĭ foarte răŭ[2].

În vremile acestea aŭ murit și Ioan Paleologul, Împăratul Grecilor, şi, strângându-să fraţiĭ luĭ: Costandin,

[1] Prescurtarea din Ureche urmează pană aicĭ.

[2] Resumat, foarte pe scurt, din Ureche. E de observat ca scriitorul muntean lasă la o parte toate celelalte lupte ale luĭ Ștefan, ocupîndu-se numaĭ de acelea în potriva ţeriĭ sale.

Dumitru și Thoma, dederă Împărăția luĭ Costandin. Iar Thoma și Dumitru dederă Împărăția frăține-său, și s'aŭ dus la Peloponis, și, împărțind, aŭ luat unul Lachedemonia, altul aŭ luat Corinthul, și ședea fără grijă.

Iar Sultan Mehmet gândi gând răŭ asupra Țarigraduluĭ, să-l ià. Ci întâiŭ aŭ zidit o cetate noao, maĭ sus de Țarigrad, pre Marea-Neagră, la care și Greciĭ le-a dat ajutoriŭ. După aceaia aŭ strâns păgânul oștĭ fără număr, pre apă și pre uscat, și, făcând multe meșteșugurĭ și năvălĭ cu multe vărsărĭ de sânge, aŭ luat Țarigradul, la l[t] 6961, iar de la Hristos a. 1453, Maiŭ 29.

Acolò aŭ perit și Costandin Împăratul Grecilor, cu toțĭ boiariĭ luĭ. Când ar citi cineva pre Gheorghe Franțĭ istoricul, carele s'aŭ și întâmplat la luarea Țarigraduluĭ, fiind și Logofăt-Mare al Împărățieĭ, și aŭ și scris acestea pre amăruntul, mi să pare că nu ar fi făr'de lacrămĭ, socotind nevoia ce aŭ venit cetățiĭ și cetățenilor acelora: unde vaete și țipete, plânsurĭ, despărțirĭ unul de altul, și altele ca acestea [1].

În vremile acestea, Ștefan-Vodă de la Moldova, văzând că Radul-Vodă aŭ venit cu Turciĭ și aŭ scos pre Laiotă-Vodă și l-aŭ gonit, nu s'aŭ îngăduit, ci aŭ cerut ajutoriŭ de la Leașĭ, și aŭ venit de aŭ scos pre Radul-Vodă, și aŭ așăzat pre Laiotă-Vodă la Scaun.

În vremile acestea ce s'aŭ luat Țarigradul, Huneadi Ianoș aŭ ars toată Țara Neamțească, pentru Coronà, ca să o ià de la Nemțĭ, fiind ales gubernatoriul Țărăĭ Ungureștĭ și prințep Ardealuluĭ. După aceaia n'aŭ trecut multă vreame, ci aŭ murit la Zemlin, lăsând mare nume de multe vitejăĭ ce făcuse cu Turciĭ și cu Nemțiĭ. Decĭ, în urma luĭ aŭ ridicat țara Craiŭ pre Huneadi Mateiaș [2].

[1] Povestirea cuceririĭ Constantinopoleĭ de Turcĭ se cuprinde în ediția citată a luĭ Phrantzes pe p. 288 și urm. Celelalte știrĭ, foarte puțin bogate și precise, pot fi luate și de aicĭ

[2] Aceste notițe sărace și falșe sînt după Istoricul ungurese. De la Radu cunosc un document inedit din Bucureștĭ, 25 August 6977

9. Domnia luĭ Laiotă-Vodă Băsărabă, 1[t] 6968.

Huneadi Mateiaş aŭ luat Corona de la Nemţĭ. — Sultan Mehmet bate pre Persĭ. — Ştefan-Vodă bate pre Turcĭ.

După ce aŭ domnit Radul-Vodă anĭ 15, aŭ luat Domnia Laiotă Băsărabă. Zic să fie domnit şi el anĭ 17. Carele aŭ închinat ţara Turcilor [1], să dea haraciŭ. Alte lucrurĭ făcute de dănsul nu să găsesc scrise de nimenĭ.

Huneadi Mateiaş, Craiul Unguresc, aŭ luat Corona crăiască, care o luase Frideric Împăratul Nemţesc şi o ţinuse 24 de anĭ la el.

Iar Sultan Mehmet, Împăratul Turcesc, s'au dus

(1469), indicţia 2, în colecţia d-luĭ G. Gr. Cantacozino. Radu-Vodă, fiul luĭ Vlad Voevod, duce de Făgăraş şi de Amlaş, dă o întărire luĭ Mihaĭ din Ruşĭ şi fiuluĭ luĭ Stan şi luĭ Chirtop pentru maĭ multe moşiĭ cumpărate cu caĭ bunĭ turceştĭ, caĭ domneştĭ, cu ughĭ, şi le scuteşte de oierit, de vama tîrguluĭ, de dijmărit, de haraciŭ, de podvoade, de vacĭ grase, de ceară domnească, miere „şi de alte dăjdĭ, orĭ cîte ar eşi în ţara Domnieĭ Mele". Se daŭ poruncĭ catre pîrcalabiĭ domneştĭ şi vameşĭ să nu iea „vamă vornicească. nicĭ cămanarit". Boierĭ: Neagu Vornicul, jupan Dragomir şi Udrişte, Cazan, Neagoe, Diia ?), feciorul luĭ. Vel Stolnic, Bratul, Furduiŭ Spătar, Vălcul Vistier, Vintilă Păharnic, Mircea Comis, Badea cel Bătrîn, Furcă Clucer. Stan Grămăticul scrie (Traducere.)

[1] Aserţiunea că Laiot „a închinat ţara Turcilor" se află în Ludescu. Ea a provocat alcătuirea unuĭ tratat imaginar, ce se află întăiŭ în lucrările luĭ Mateĭ Banul Cantacuzino, şi de acolo a trecut la Fotinò. V., în privinţa acesteĭ fabricaţiĭ naive, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. Iorga, p. 69, nota 3. Ştirea era şi în notele slavone după care şi-a redactat Ludescu compilaţia. căcĭ în 1601 boieriĭ muntenĭ vorbesc de „già 140 anni in circa che riconoscono la superiorità ottomana" (Hurmuzaki, IV², p. 42, n⁰ XL). Asupra loculuĭ s'a atras atenţia întăiŭ de I. Sîrbu, în *Mateĭ-Vodă Băsarăbăs auswärtige Beziehungen;* Leipzig, 1899, p. 2, nota 1, ceia ce corespunde anuluĭ 1460—61 Probabil însă că Laiot e confundat cu cine domnià în adevăr atuncĭ, cu Radu-cel-Frumos, omul Turcilor, venit la tron şi pentru a răspunde unor cererĭ turceştĭ neobişnuite, de haraciŭ pe treĭ anĭ şi peşcheş de copiĭ şi caĭ (v. Iorga, *Chilia şi Cetatea-Albă*, p. 122; *Acte şi Fragm.*, III¹, p. 12).

la Persi de s'aŭ bătut cu Huzun-Hazan, la care războiŭ aŭ fugit Huzun-Hasan, și aŭ luat mulți robi, agemi, de i-aŭ dus la Țarigrad. Iar și den oastea lui aŭ căzut mulți oameni mari: unul aŭ fost Beilerbei al Anadolului, carele aŭ fost fecior lui Ghidu *(sic)* Paleolog, Grec turcit.

Cu Vinețenii încă aŭ făcut războiŭ, și pre uscat și pre Mare. Atunci aŭ luat Evripul, cu sabia, și i-aŭ tăiat tot norodul, den 12 ani în sus. Și alte multe cetăți aŭ luat păgânul.

Împăratul Turcesc aŭ trimis să bată pre Ștefan-Vodă cel Bun al Moldovei, iar Domnul aŭ tăiat toată oastea turcească; numai aŭ scăpat Turcii carii dusease robii înainte[1].

10. Domnia lui Țepeluș-Vodă, l[t] 6985.

Țepeluș-Vodă, avănd războiŭ cu Ștefan-Vodă, fu prins și tăiat. — Batăr Iștfan, Prințep Ardealului, bate pre Turci. — Mateiaș Craiul aŭ luat Beciul. — Rumănii bat pre Turci.

După Laiotă-Vodă, aŭ venit Domn Țepeluș-Vodă, carele aŭ avut războiŭ cu Ștefan-Vodă, den țara Moldovei, și aŭ biruit pre Țepeluș, și, prinzăndu-l, i-aŭ tăiat capul, și i-aŭ luat țara, de o aŭ stăpânit Ștefan-Vodă pen multă vreme[2].

Întru această vreame Batăr Iștfan, Prințepul Ardealului, cu Chineș Pal, aŭ avut războiŭ cu Turcii, în câmpii

[1] Împrumuturi din vre-un cronograf saŭ știri amestecate, din izvoare mai învațate. Știrea moldovenească e prelucrată după Ureche.

[2] Despre Țepeluș (Basarab cel tînăr; 1479-1481) se spune în Ludescu că are o luptă la Rîmnicul-Sărat cu Ștefan, unde piere și că a domnit 16 ani. El n'a murit în lupta care i-a surpat Domnia, și stăpînirea lui a fost foarte scurtă (v. Iorga, *Studii și Doc.*, III, pp. XXXVIII-XL). La greșelile din izvor, Căpitanul adauge una de la dînsul, puind în sama lui Ștefan lunga Domnie hărăzită de Ludescu lui Țepeluș.

ce le zic Chenier, și aŭ perit 30.000 de Turci și 8.000 de Ungurĭ; însă atuncĭ aŭ fost biruința a Ungurilor.

Și Mateiaș, Craiul Ungurilor, aŭ luat Beciul de la Nemțĭ cu foame, și, acolo, în Beciŭ fiind, aŭ murit, și zic că în zioa ce aŭ murit Mateiaș Craiul în Beciŭ, întru acea zi, toțĭ leiĭ ce avea la Buda, s'aŭ omorăt unul pre altul.

Întru aceste vremĭ, aŭ luat Sultan Mehmet Crămul, carele și Cafa să numeaște. În vremile acestea, aŭ murit Sultan Mehmet, și în locul luĭ s'aŭ pus fii-său, Baizit al doilea. Acesta avea frate, carele îl chema Gem-Sultan, și s'aŭ dus la Eghipet, cerănd ajutoriŭ împotriva frăține-săŭ, dar nu i-aŭ dat; apoĭ de acolò s'aŭ dus la țara frăncească. Ci Baizit aŭ scris Vinețenilor să facă meșteșug să-l omoare. Și aŭ găsit Vinețeniĭ om al lor, carele știa limbă hărăpească, și l-au trimis de s'aŭ împrietenit cu Gem-Sultan, și, pen multă vreame ce aŭ fost cu el, aŭ găsit prilej, și l-aŭ otrăvit. Iar Frăncul, viind la Sultan Baizit, multe darurĭ aŭ luat; dar și el într'o noapte s'aŭ aflat mort, mescăndu-ĭ și luĭ cu acel pahar, cu care aŭ mescut și el altora [1].

În mijlocul vremilor acestora, aŭ trimis Împăratul Turcesc pre Hadăm-Pașa cu oaste în Țara-Rumanească, dar acolo aŭ perit și Pașa și oastea luĭ. Și iarășĭ Turciĭ, călcănd țara Moldoviĭ, aŭ luat cetățile luĭ Ștefan-Vodă: Chilia, Cetatea-Albă, l[t] 6991; iar Ștefan-Vodă, neîngăduindu-să, aŭ mers cu putere mare și și-aŭ luat cetățile înnapoĭ [2].

[1] Resumat din izvoare necunoscute.

[2] Amintirĭ din Ureche, și chiar din Cronica Sîrbească (Iorga, *l. c.*, p. 3, de unde și data greșită pentru luarea cetăților (înțelegînd raŭ pe Ureche, le face să fie și reluate), pe cînd Ureche are, bine, 6992, cu data de lună.

11. Domnia luĭ Vlad-Vodă Călugărul, l[t] 7001.

Vlad-Vodă Călugărul. — Baizit Împărat iar aŭ luat cetăţile de la Moldovenĭ.

După stăpănirea luĭ Ștefan-Vodă în cătăva vreame aicea în Țara-Rumănească, s'aŭ rădicat Domn Vlad-Vodă Călugărul, carele aŭ domnit treĭ anĭ [1].

Sultan Baizit, Împăratul Turcilor, aŭ mers la ţara Moldoveĭ, de aŭ luat Cetatea-Albă, Chilia și alte locurĭ carele le luase Moldoveniĭ de la Turcĭ, maĭ nainte. În care vreame fiind Domn la Moldova Ștefan-Vodă, n'aŭ îndrăznit să iasă de faţă, avănd oaste puţină, ci aŭ trimis la Leașĭ să-ĭ dea ajutoriŭ; ci, pănă a veni ajutoriul, Turciĭ și-aŭ făcut treaba, și s'aŭ dus la Țarigrad. La această oaste turcească, aŭ luat într'ajutoriŭ Turcul și pre Vlad-Vodă cu oștile den Țara-Rumănească; pentru care lucru Ștefan-Vodă multă păreare rea aŭ avut pre Vlad-Vodă [2].

12. Domnia Raduluĭ-Vodă, fecior luĭ Vlad-Vodă, l[t] 7004.

Radul-Vodă, fecior luĭ Vlad-Vodă. — Nifon Patriarhul vine în ţară. — Nifon Patriarhul să gonește. — Ștefan Moldoveanul bate pre Albert Craiul Leșesc. — Pacea Raduluĭ-Vodă cu Bogdan-Vodă.

Stănd la Domnie Radul-Vodă, în urma tătăne-săŭ luĭ Vlad-Vodă, aŭ făcut mănăstirea den Deal, frumoasă, și o aŭ înzestrat cu moșăĭ bune, și cu altele de toate [3]. Acesta aŭ trimis de aŭ adus pre Nifon Patriarhul, pre carele Turciĭ îl mazălise și-l surgunise, și, viind aicia în ţară, multe învăţăturĭ suflateștĭ învăţa, și îndrepta Bi-

[1] După un loc din Ludescu, ce nu s'a reprodus în ediţia *Magazinuluĭ*.

[2] Întrebuinţare, adesea greșită, a luĭ Ureche

[3] Acestea din Ludescu.

serica, pentru că era Rumânii proştĭ, atât Vlădicii[1], Episcopiĭ, cât şi popiĭ, şi toţĭ ceĭlalţĭ. Ci dar, scandălisându-să cu Radul-Vodă, pentru un lucru făr-de-leage ce aŭ făcut Radu-Vodă, de aŭ făcut pre un boiar, anume Bogdan (pre carele îl iubia), de şi-aŭ lăsat muerea, şi i-aŭ dat Domnul pre o sor a luĭ, de care neîngăduind Nifon Patriarhul, fu gonit den ţară,— el încă. eşând den Târgovişte, şi-aŭ scuturat papuciĭ de prah, şi l-aŭ afurisit pre Domn (cum s'aŭ şi aflat după moarte). Carele, căzând în boală groaznică, aŭ murit, şi l-aŭ îngropat la mănăstirea luĭ din Deal, în mormântul carele şi-l gătise el, cioplit în piatră, cum să veade. Şi aŭ domnit anĭ 15 [2].

În Domnia Raduluĭ-Vodă, au avut Ştefan-Vodă Moldoveanul războiŭ cu Hroiot, pre Siret, la Şchieĭ [3], şi, biruindu-l, l-aŭ prins viŭ, şi i-aŭ tăiat capul. Iar şi Ştefan-Vodă, căzând după cal, l-aŭ vrut prinde vrăjmaşăĭ.

Aŭ maĭ avut acest Ştefan-Vodă şi alt războiŭ: cu Albert, Craiul Leşăsc, la Codrul Cozminuluĭ; şi foarte răŭ l-aŭ bătut, şi mulţĭ Leaşĭ aŭ perit. Şi, ducându-să oştile luĭ Ştefan-Vodă în Ţara-Leşască, aŭ ars, aŭ prădat, aŭ robit.— şi Podolia, şi pre din sus de Liov multe milurĭ de pământ. Şi multe războae aŭ avut Ştefan-Vodă, ţiind ţara cu sabia în 47 de anĭ, şi, ca un om, aŭ murit; şi s'aŭ pus în locul luĭ fii-săŭ Bogdan-Vodă cel Orb.

Scriŭ uniĭ că, fiind un boiar din Moldova, anume Roman Pribeagul, şi cerşând oaste de la Radul-Vodă,

[1] Cronicarul prescurtează din Ludescu, care reproduce, cu ceva scurtărĭ la început, Viaţa patriarhuluĭ Nifon ediţiĭ: Hasdeŭ, în *Archiva istorică*, I[2]; Erbiceanu, Bucureştĭ, 1880). Cf. părţile privitoare la această scriere din *Istoria literaturiĭ romîne în secolul al XVIII-lea* şi *Cronicile muntene,* Bucureştĭ 1899 (extras din *Analele Academieĭ Romîne*, ser. II, XXI). Prescurtînd, greşeşte, vorbind de „Vlădicĭ", atuncĭ cînd izvorul îĭ spunea că Nifon a aşezat întăiŭ pe aceia din Rîmnic şi Buzăŭ.

[2] Cifra din Ludescu.

[3] Era şi altă Şcheia, chiar lîngă Suceava. Miron Costin, în *Letopiseţe*, I, p. 251.

s'aŭ dus de aŭ prădat toată Putna, locul Moldoviĭ. După aceaia, Bogdan-Vodă, vrănd să-șĭ întoarcă paguba ce-ĭ făcuse Radu-Vodă, aŭ străns oaste, și aŭ întrat în Țara-Rumănească, și aŭ prădat Rămnicul, șăzănd la Rătezaș[1] zece zile; acolo l-aŭ întălnit sol de la Craiul Unguresc (numele soluluĭ: Maximian călugărul), fecior de Despot, den sămănța Împăraților Greceștĭ; carele, rugănd pre Bogdan-Vodă, i-aŭ împăcat cu Radul-Vodă; și s'aŭ întors Bogdan-Vodă la țara luĭ.

13. Domnia Mihniĭ-Vodă, l[t] 7017.

Mihnea-Vodă fecior Draciĭ Armașul. — Caramanlăiĭ bat pre Baizit al doilea, și-l prind viŭ. — Bogdan-Vodă cere pre sora Craiuluĭ Leșesc, și nu o dă. — Ivan Cneaz al Moscalilor. — De cănd să numesc Moscaliĭ Împărațĭ.

După moartea Raduluĭ-Vodă, era price între boiarĭ pentru Domn, pre cine ar pune; însă în ceia după urmă aŭ rădicat cu voia tuturor pre Mihnea, feciorul Draciĭ Armașul den Măneștĭ[2]. Carele, luănd puteare la mănă, multe răutățĭ aŭ făcut: boiariĭ îĭ omora, îĭ muncia, avuțiile le lua, cu jupăneasele, cu fetele lor să culca, dăjdĭ multe punea asupra țărăĭ; căt, neputănd suferi, s'aŭ rădicat o seamă de boiarĭ, cu Banul Barbul Craiovescul, și cu frațiĭ luĭ, și cu alt neam al luĭ, și aŭ pribegit în Țara Turcească. Care, făcănd jalbă la Împăratul de răotățile ce le făcea Mihnea-Vodă, l-aŭ mazălit, și aŭ pus în locul luĭ pre Vlad-Vodă, fratele Raduluĭ-Vodă. Iar Mihnea-Vodă, pănă a să mazăli, dacă

[1] Nu e un adaus față de povestirea luĭ Ureche, singurul „uniĭ", ci un cuvînt comun, pe care copiștiĭ l-aŭ prefăcut în nume de localitate, stîlcindu-l așa de răŭ, încît nu-l putem restitui. V. Ureche, p 181.

[2] Ludescu = Viața luĭ Nifon nu ni dă originea pretinsuluĭ tată al luĭ Mihnea, dar ea se află în altă versiune a Ludesculuĭ, cuprinzînd o povestire independentă de a Viețiĭ luĭ Nifon *(Cron. munt.,* p. 6).

pribegiră boiarii, aŭ trimis de le-aŭ prădat casele; și le-aŭ sfărămat pănă în pămănt, și nu numaĭ casele, ci și bisearicile, și mănăstirile lor, și slugile, și egumenii, era slutițĭ de dănsul și căznițĭ [1].

În zilele acestuĭ Domn, al doilea Baiazit Împărat aŭ trimis oaste la Caramania, cu gineri-săŭ Hersi-Ogli [2]; carele, avănd războiŭ, l-aŭ prins Caramanlăiĭ viŭ. Și, făcăndu-să pace între dănșiĭ, l-aŭ slobozit. Și iar într' aceste vremĭ s'aŭ făcut mare cutremur, căt la Țarigrad aŭ căzut geamiurĭ, bisericĭ, case, de aŭ omorăt mulțĭ oamenĭ.

Bogdan-Vodă den Moldova, cerănd de multe orĭ de la Craiul Leșăsc să-ĭ dea pre Elisafta, soru-sa, să-ĭ fie Doamnă, și, nevrănd muma feteĭ și fata, pentru că auzise că este grozav, și orb de un ochiŭ, iar Bogdan-Vodă aŭ străns oastea țărăĭ Moldoviĭ, și, întrănd în Țara Leșască, mare pradă și multă pagubă aŭ făcut, ajungănd pănă la Liov. Craiul încă, strangăndu-și oastea,

[1] Din cele două versiunĭ ale Ludesculuĭ, pentru Banovețĭ, Pîrvuleștĭ, Craioveștĭ saŭ „neamul Craioveĭ", cărora li s'a zis *maĭ tărziŭ*, din causa luĭ Neagoe, ajuns Basarab-Vodă cel noŭ, Băsarăbeștĭ, trimit la ce am spus în *Studiĭ și Doc.*, IV, p. XL V; la cele două edițiĭ ale cronicii Διήγησις σύντομος, în Iorga, *Manuscripte din Bibliotecĭ străine* (din *An. Ac. Rom.*, XX), la *Pretendențĭ Domneștĭ*, 1898 (din *Anale*, XIX), p. 15, n. 8, pp. 35-7; la *Sate și preoțĭ din Ardeal*, p. 112 (Amlacher, *Urkundenbuch der Stadt und des Stuhles Broos*, Sibiiŭ, 1879, in 8⁰, pp. 67-8). Sa se adauge: Hasdeŭ, *Istoria Critică*, ed. a II-a, pp. 79-81; acelașĭ, în *Columna luĭ Traian*, 1874, p. 127 (mențiunile din Socotelile Sibiuluĭ), 128 (actul din Amlacher). Familia se ridică supt Vlad Călugărul măcar (de la 1494); Engel, *Wal.*, p. 198. Într'un document din 9 Iulie 1492 (în Colecția d-luĭ G. Gr. Cantacuzino), aflăm pe Pîrvul Mare-Vornic. Bănia de Craiova a fost maĭ tîrziŭ înființată pentru Barbu (Hasdeŭ, *Istoria critică*, *l. c.*). Întăiul Pîrvu e altul decît al doilea, fratele luĭ Barbu, căcĭ tatăl acestuia, Staico, figureaza ca Mare-Logofăt în actul citat din 1492. Tot așa, pentru amîndoĭ, în documentul din 27 Novembre 1487 al aceluiașĭ Vlad Călugărul; publicat de d. Al. Ștefulescu, în *Amicul Poporuluĭ*, III, pp. 209-11.

[2] Ahmed-Pașa; Hersec-Ogli, fiul luĭ Ștefan al Herțegovineĭ.

aŭ trimis pre Cameneţchi de aŭ prădat Moldova jumătate. Deciĭ Craiul Unguresc aŭ întrat la mijlocul lor, de i-aŭ împăcat.

Întru aceste vremĭ, si muma luĭ Bogdan-Vodă, Doamna luĭ Ștefan-Vodă, fata Raduluĭ-Vodă, din Țara-Rumănească, dentru această lume s'aŭ petrecut [1].

După Ivan Marele-Cnez al Moscalilor, aŭ stătut stăpăn fii-săŭ Vasilie Ivanovicĭ, carele aŭ fost născut den Greacă, anume Sofia, fata Thomiĭ Paleologul, Despotul de la Moreia (adecă Peloponesuluĭ). Acesta cu putere mare aŭ luat cetatea Smolensca, care o stăpănia Leașăĭ, Litfeaniĭ, și cu multe războae aŭ luat și Cazanul, — carea iaste împărăție tătărască, și pentr'alte locurĭ aŭ lățit și stăpănirea luĭ. Apoĭ, văzăndu-să că iaste cu noroc, aŭ început a să numi Împărat; și de atuncĭ încoace toțĭ stăpăniĭ Mosculuĭ să numesc Împărațĭ. Iar maĭ nainte să numea Cnezĭ (adecă Duxĭ), ce să chiamă rumănește Domn, precum veciniĭ luĭ; Leașăĭ, Sfețiĭ, și alțiĭ, cum Nemțiĭ, Franțoziĭ, și alte limbĭ, toțĭ pănă acum îl numesc Dux Moscovie, iar nu Imperator, precum el să numește.

14. Domnia luĭ Vlad-Vodă cel Tănăr, lt 7018.

Vlad-Vodă vine Domn. — Fuge Mihnea-Vodă la Ardeal. — Iacșăcĭ omoară pre Mihnea-Vodă. — Craioveștiĭ vin cu Turciĭ, și prind pre Vlad-Vodă, și-l tae. — Persiĭ bat pre Turcĭ la Caramania. — Baizit bate pre fii-săŭ Selim. — Curcut cere Împărăția de la tată-săŭ Baizit. — Baizit de nevoe dă Împărăția luĭ Selim. — Ahmat vine cu oaste la frate-săŭ Selim. — Selim cu ficleșug prinde pre frate-săŭ Ahmat și-l omoară. — Selim omoară pre frate-săŭ Curcut.

După ce aŭ mazălit Turciĭ pre Mihnea-Vodă, pentru răotățile luĭ cele cumplite, fiind boiariĭ la Poartă, cum s'aŭ zis maĭ sus, le-aŭ dat Domn pre Vlad-Vodă, fratele Raduluĭ-Vodă. Carele, trecănd cu oștĭ Dunărea,

[1] Din Ureche.

aŭ dat o seamă de oaste luĭ Neagoe vătaful de vănătorĭ, carele era nepot Banuluĭ Barbuluĭ Craiovescul, feciorul Părvuluĭ[1]; iar așa îl numia că este fecior de Domn. Și mearse la mănăstire Cotmeana, unde era feciorul Mihniĭ-Vodă, Mircea, și, lovindu-l fără veaste, noaptea, au scăpat numaĭ el cu o slugă a luĭ, Stoican, pre o fereastră, iar oștile s'aŭ răsipit. Decĭ Mircea, fugind la tată-săŭ, și spuindu-ĭ patima, s'aŭ rădicat și aŭ fugit în Țara Ungurească. Iar Vlad-Vodă aŭ șăzut în Scaun, și, viind țara, i s'aŭ închinat, și să bucura că-ĭ mântuise Dumnezeŭ de Mihnea-Vodă cel Cumplit. Ci nu multă vreame aŭ trecut, și aŭ venit Mihnea-Vodă, cu oaste de la Ungurĭ, și s'aŭ bătut cu Vlad-Vodă: ci s'aŭ întors rușănat la Sibiĭ. Acolò întămplăndu-să un viteaz, om de aĭ Vladuluĭ-Vodă, anume Dumitru Iacșăcĭ, întălnindu-se cu Mihnea-Vodă, într'o ulicioară strămtă și întunecată, carea ese de spre biserica cea mare săsească, aŭ scos spaga, și l-aŭ junghiat. Decĭ Iacșăcĭ s'aŭ suit în turnul cel nalt, și pre fereastră striga: să știe tot omul că au omorăt pre Mihnea-Vodă. Iar un slujitor de aĭ Mihniĭ-Vodă, cu o pușcă ghintuită, l-aŭ dibuit și l-aŭ lovit în cap[2], și așa s'aŭ sfărșăt și Dumitru Iacșăcĭ.

În zilele acelea, și Bogdan, carele s'aŭ zis maĭ sus [că luase] pre sora Raduluĭ-Vodă și a acestuĭ Vlad-Vodă, fără leage, și-l afurisise Nifon Patriarhul, era mare boiar la cumnată-săŭ Vlad-Vodă, și ațăța pre Domn cu mănie asupra Craioveștilor, zicănd că Neagoe iaste fecior de Domn, și-l vor scoate den Domnie. Ci Vlad-Vodă, străngănd pre Craioveștĭ, le-aŭ dat lege să jure că nu iaste fecior de Domn Neagoe; și, neputănd jura, să-ĭ taie

[1] Despre Neagoe, care se intitulează ca Domn „Basaraba Voevod, fiul Mareluĭ Basarab Voevod", Ludescu spune într'un loc (p. 238) că era „un fecior de boiariŭ". Nu era fiŭ al luĭ Pîrvu, ci fiul uneĭ surorĭ a luĭ cu Basarab (cel Tînăr). Cf. *Pretendenți Domneștĭ,* pp. 35-6.

[2] Constantin Căpitanul prescurtează în cîteva rîndurĭ pe Ludescu = Viața luĭ Nifon, dar iea știrile despre moartea luĭ Mihnea din cealaltă versiune a Ludesculuĭ.

nasul, sau să-ĭ scoață ochiĭ, după îndemnarea luĭ Bogdan. Dentr'aceasta viind scandela între dânșăĭ, s'aŭ sculat aceĭ boiarĭ, și s'aŭ dus la Pașa, de s'aŭ jăluit de Vlad-Vodă [1]. Pașa aŭ venit cu oaste; Vlad-Vodă însă s'aŭ gătit de războiŭ, și s'aŭ bătut la Văcăreștí, den jos de Bucureștĭ [2], și, bătându-l, l-aŭ și prins viŭ, și i-aŭ tăiat Pașa capul, supt un păr în Bucureștĭ. Trupul luĭ l-aŭ dus la mănăstirea frăține-săŭ, la Deal, de l-aŭ îngropat lângă frate-săŭ Radul-Vodă, domnind anĭ 2. Și în locul luĭ aŭ pus pre Neagoe vătaful de vânătorĭ, carele al doilea Băsărabă să numeaște.

Întru aceste vremĭ, s'aŭ fost sculat un Pers, anume Șahculì, cu oaste, de aŭ venit până la Caramania; care auzind Baizit Împăratul, aŭ trimis oaste (că el era bolnav de durorĭ) cu Alì-Pașa, ci l-aŭ ficlenit Caramanlăiĭ, de l-aŭ bătut Șahculì, și aŭ perit acolo și Pașa. Sultan Baizit, auzind acestea, și fiind neputincios, aŭ socotit să dea Împărăția luĭ Ahmat, fie-săŭ, că avea mulțĭ feciorĭ, cărora le împărțise locurĭ, de șădea în odihnă. Ci aŭ poruncit luĭ Ahmat de aŭ venit pre taină la tată-săŭ; ci Icineriĭ și altă Curte pre acesta nu-l vrea. Iar fii-săŭ Sultan Selim, auzind că va să dea Împărăția frăține-săŭ, luĭ Ahmat, fiind și ginere Hanuluĭ Tătărăsc, i-aŭ cerut Tătarĭ ajutoriŭ, și, cu oastea luĭ ce avea, aŭ venit pe la Cetatea-Albă, pe la Chilia, pe la Babà, și s'aŭ dus la Țarigrad, cu sabia să ia Împărăția de la tată-săŭ. Ci tată-săŭ, cum era așa bolnav, aŭ eșăt cu oaste la Sirt-chioiŭ, și, împreunându-să oștile, den care, unde șădea bătrânul, aŭ făcut semn oștilor, și le-aŭ dat mare năvală, cât, de ar fi vrut, ar fi prins pre Selim, și l-ar fi și omorât; dar n'aŭ vrut, ci i-aŭ dat cale, și aŭ

[1] Se resumă din Ludescu = Viața luĭ Nifon. Dar, pe cînd acolo se introduse maĭ tărziŭ în text numele de „Băsărăbeștĭ" pentru partida Bănească, aicĭ se zice numaĭ „Craioveștĭ". Jurămîntul nu era pentru *originea*, ci pentru *credința* luĭ Neagoe. Pașa era Mehmet Alì-beg-Oglu din Nicopol.

[2] Menţiunea Văcăreștilor ca loc de luptă nu se maĭ află aiurea.

fugit; și oștile luĭ Selim fugea pen pădurĭ, pen văĭ, ca vaĭ de eĭ, muncind să să acunză. Iar Selim, scăpănd pănă la Mudia, aŭ întrat într'o corabie, și aŭ scăpat la Varna. Iar bătrănul, tată-săŭ, întorcăndu-să la Țarigrad, aŭ prins pre toțĭ boiariĭ luĭ, carii era ficlenĭ, de îndemna pre fii-săŭ Selim la acestea, și i-aŭ omorăt. Sultan Selim, pierzănd oștile și toate ce aŭ avut. s'aŭ dus la Crăm, la socru-săŭ. Iar InicериĭI și altă Curte, avănd poftă să facă oștĭ spre Răsărit, pentru dobănda lor, și știind pre Selim că iaste bun ostaș, l-aŭ cerut de la tată-săŭ, să-l aducă să-l trimiță în oaste; dar nu vrea bătrănul. Iar Iniceriĭ i-aŭ răspuns, că, de nu va vrea, îl vor omoră și pre el, și Țarigradul îl vor prăda, — pentru că toțĭ iubia pre Selim, căt și copiiĭ pomenia numele luĭ Selim.

Întru aceste întămplărĭ, veni și Sultan Curcut, iar fecior al luĭ Baizit, și, întrănd la tată-săŭ, i-aŭ zis: „Știĭ că după ce aŭ murit moșă-mieŭ, nefiind tu la Scaun, pre mine m'aŭ rădicat Împărat la Scaun; iar, dacă aĭ venit și aĭ poftit Scaunul, ca unuĭ părinte țĭ l-am dat, de voe, iar nu de nevoe. Acum iar mie să cade să mi-l daĭ". Care și tată-săŭ vedea dreptatea, dar nu avea ce să facă, de vreame ce toțĭ frațiĭ poftia Împărăția, iar maĭ vărtos Selim, că cu sila vrea să o ia. Care aŭ și făcut, avănd ajutoriŭ pre toțĭ Iniceriĭ și meghistaniĭ Porțiĭ Împărăteștĭ. Decĭ pre Curcut iar l-aŭ trimis cu nește nădejdĭ la Magnisia, unde avea arpalăc să șază. Iar tată-săŭ Baizit, de nevoe aŭ trimis de aŭ chemat pre fii-săŭ Selim. Care viind lăngă Țarigrad, toțĭ meghistaniĭ aŭ mers de i s'aŭ închinat luĭ; apoĭ și el aŭ venit de aŭ sărutat măna tătăne-săŭ: însă tată-săŭ cu acel gănd era: să-l trimiță cu oștĭ împotriva frăține-săŭ, luĭ Ahmat; care să gătia cu puteare mare să vie să ia Împărăția, de vreame că zicea Viziriĭ că nu vor merge împotriva stăpănuluĭ cu oaste, ci să dea oștile luĭ Selim, că i să cade să să bată: fecior de Împărat cu fecior de Împărat. Cu acest meșteșug supțire făcură pre Baizit de aduse pre Selim, pre carele îl iubia: ci dar, dacă aŭ venit Selim și s'aŭ împreu-

nat cu tata-său, și, eșănd afară, aŭ străns meghistaniĭ, și li-aŭ zis: „Duceți-vă de ziceţĭ tătăne-mieŭ, să-mĭ dea cu voe Împărăţia; că, de nu, voiŭ să vă taiŭ capetele voastre“. S'aŭ dus Viziriĭ şi i-aŭ zis; el nu vrea, și-l blestema; dar, bolnav fiind, nu avea altă putere, fără numaĭ blestema. Iar aŭ maĭ zis Viziriĭ: „Ne rugăm să daĭ aceaia ce aĭ pierdut, ca să nu perim“. Și așa de nevoe aŭ zis: „să fie“. Și aŭ început telaliĭ a striga pre uliţe: „Selim Împărat; tot omul să știe“. Tată-său de necaz aŭ eșit den Țarigrad, să să ducă la Odriŭ, să să odihnească; ci pre cale aŭ murit. Uniĭ zic pentru că era bolnav şi necăjăt; alţiĭ zic că fii-său Selim l-ar fi omorăt; carele să și poate creade, după faptele luĭ ceale cumplite ce aŭ făcut maĭ pre urmă; că pre toțĭ frațiĭ luĭ, ce era 5, 6 lăngă Împărăție, i-aŭ omorăt. Așăjderea și pre neşte nepoțĭ de frațĭ, pre uniĭ i aŭ omorăt, pre alţiĭ i-aŭ izgonit la Persĭ, pre alțiĭ la Misir; pentru care multe războae aŭ făcut cu Persiĭ, și cu Sultanul den Misir, care maĭ pre urmă să vor scrie.

Lăngă acestea, luănd Selim Împarăția, frate-său Ahmat, gătind oaste multă, cu care să nu-ĭ fi putut sta Selim înnainte măcar un ceas, dar, norocul luĭ Selim slujăndu-ĭ, într'alt chip aŭ venit lucrurile; că, avănd Ahmat pre uniĭ den Vizirĭ prietenĭ, cu cariĭ avea înțelegere, le-aŭ fost trimis Ahmat cărţĭ ca să știe că vine, şi ceare răspuns, ce oştĭ are frate-său Selim, şi sănt şi den Inicerĭ, și den alţiĭ cu eĭ la vorbă. Care cărţĭ prinzăndu-le Selim, aŭ trimis de aŭ omorăt pre aceaia la care era scrise cărțile, și le-aŭ luat inealele, și aŭ scris alte cărţĭ Selim, ca de la prieteniĭ luĭ Ahmat, și le-aŭ pecetluit cu inelele lor; în care scria: „Nu trebue să viĭ cu oaste multă ca să zăboveştĭ, ci cu puţină, că frate-tău Selim n'are nicĭ o gătire, şi maĭ vărtos că ceĭ maĭ mulţĭ aĭ oştilor ţin cu noĭ, ci vino salt, că, de veĭ veni cu greotate, va prinde veste, şi să va găti; şi atuncĭ îţĭ va fi maĭ cu greŭ“. Și le-aŭ trimis cărţile.

Ahmat, văzănd pecețile, aŭ crezut, şi aŭ ales cătăva

oaste sprintenă, şi s'aŭ dus de grab. Acolò Selim era gătit bine, şi, făcând războiŭ, măcar că avea Ahmat oamenĭ puţinĭ, iar cu mare nevoe l-aŭ biruit, şi l-aŭ şi prins pre frate-săŭ, Ahmat, şi l-aŭ omorât pre el, şi pre doĭ feciorĭ aĭ luĭ. La frate-săŭ Curcut, la Magnisia încă, aŭ trimis să-l aducă, şi s'aŭ rugat aducătorilor să-l lase să meargă la frate-săŭ, gândind că doar va face cu vorba să nu-l omoare, că era om foarte învăţat la toată filosofia. Dar nu l-aŭ îngăduit, numaĭ aŭ scris într'o carte neşte cuvinte duioase, şi aŭ zis să le dea frăţine-săŭ; şi, după ce l-aŭ omorât, aŭ dat cartea, care, dacă aŭ văzut, zic Istoriciĭ, că aŭ plâns. Şi poate fi ca corcodelul să-ĭ fie fost plânsul, până aŭ omorât şi pre ceialalţĭ fraţĭ şi nepoţĭ, de n'aŭ rămas nicĭ unul, fără numaĭ el singur; şi măcar că aŭ scris Curcut cuvinte filosofeştĭ duioase, ci la răĭ şi la cumpliţĭ nu trec filosofiile şi învăţăturile[1].

15. Domnia luĭ Neagoe-Vodă Băsărabă, l[t] 7020.

Neagoe-Vodă Domn. — Neagoe-Vodă aduce moaştele Patriarhuluĭ Nifon. — Sfîntul Nifon iartă pre Radu-Vodă. că-l afurisise. — Neagoe-Vodă munceşte pre Bogdan pentru avuţie. — Lumea cea Noao s'aŭ aflat. — Tătariĭ pradă ţara Moldoveĭ. — Domnişor vine asupra luĭ Bogdan-Vodă, cu Unguriĭ. — Semnul ce s'aŭ arătat pre ceriŭ, în chip de om. — Bogdan-Vodă la Moldova moare. — Ştefan-Voda în locul tătâne-săŭ. — Luter Marton face altă lege. — Selim să duce la Persĭ, şi îĭ bate — Selim omoară pre cumnatu-săŭ Schender. — Selim merge la Sultanul den Misir. — Selim aŭ luat Misirul, Halepul. — Selim cu ficleşug bate pre Sultanul Misiruluĭ — Tătariĭ pradă Moldova, şi Moldoveniĭ îĭ bat. — Selim aŭ luat Beligradul. — Neagoe-Vodă moare.— Gâlceavă între boiarĭ pentru Domnie. — Preda-Vodă piere. — Radu-Vodă Călugărul, prins de Turcĭ, piere. — Radu-Vodă de la Afumaţĭ să ridică Domn, şi bate pre Turcĭ.

Acest Neagoe-Vodă aŭ fost fecior Părvuluĭ Vornicul, nepot de frate Banuluĭ Barbul Craiovescul[2]. Carele,

[1] Această povestire e exactă: e probabil ca pentru dînsa cronicarul nostru să fi avut izvoare turceştĭ, iar nu cronografe necunoscute.

[2] V. maĭ sus, p. 31, nota 1.

luănd Domnia, multe bunătățĭ spun să fie făcut, și aicĭ în țară, și pre la Ierusalim, la Sveta Gora, mile, și mănăstirĭ pre acolo aŭ dres, aŭ înnoit, și aicĭ în țară doao mănăstirĭ marĭ aŭ făcut: una, Mitropolia den Tărgoviște, alta, mănăstirea din Curtea de Argeș; care potrivă nu avea în toată lumea, mi să pare, în meșteșugul lucrurilor ce să văd, pe denafară de piatră cioplită peste tot, și cu florĭ săpate peste toate pietrile și toată bisearica; ce sănt atătea sute de florĭ, căt nu să află doao florĭ să să aseamene una cu alta. În scurte cuvinte, în lume nu să va afla alta ca aceasta; fericit cel ce aŭ făcut-o, fericițĭ ceĭ ce aŭ lucrat-o: vrednicĭ sănt de laudă. Dentr'-această zidire să cunoaște acest Neagoe-Vodă că aŭ fost cu frica luĭ Dumnezeŭ; că nu și-aŭ crutat avuția, ci o aŭ cheltuit întru slava luĭ Dumnezeŭ, făcănd această mănăstire cu mare cheltuială. Alta, să cunoaște că aŭ fost și om înțelept, și după lucrul mănăstiriĭ: că, toate căte aŭ făcut acolo, sănt cu bună rănduială: cine va mearge să vază, să va mira. Și după pacea ce au avut țara în 9 anĭ ce aŭ domnit, — că cu toțĭ vecinii aŭ fost împăcat. Și pentru acestea să cunoaște că au fost om temător de Dumnezeŭ. Că, în zilele Raduluĭ-Vodă, carele aŭ făcut mănăstirea den Deal, fiind Nifon Patriarhul mazăl, și gonit de Turcĭ aicea în țară, scandalisindu-să cu Radu-Vodă, cum s'aŭ scris la Domnia luĭ, acest Neagoe-Vodă, fiind la Domnia Raduluĭ-Vodă vătaf de vănătorĭ, foarte căuta, miluia, grijia pre Nifon Patriarhul: de la care mare blagoslovenie aŭ luat. Însă, după ce aŭ trecut mulțĭ anĭ, și luănd Neagoe-Vodă Domnia, și știind de Radul-Vodă că iaste afurisit de Nifon Patriarhul, vrănd să facă bine să-l dăzlege, aŭ trimis la Sveta Gora boiarĭ cu cărțĭ, la părințĭ, ca să aducă pre Nifon Patriarh, ce murise maĭ nainte; și, dăzgropăndu-l, l-aŭ adus întreg aicea în țară. Înnaintea căruia i-aŭ eșăt și Domnul cu gloatele, și l-aŭ adus cu cinste în Tărgoviște; după aceaia la mănăstirea den Deal, unde era mormăntul Raduluĭ-Vodă: și aŭ pus moaștele sfăntuluĭ pre mormăntul luĭ, și, adu-

năndu-să Vlădicii, Episcopii, egumenii, preoţii, cat era destul, şi aŭ făcut slujbe în bisearică, bdenii, şi altele; şi, cănd aŭ fost într'o noapte la bdenie (o Doamne, căt sănt lucrările tale de minunate!), s'aŭ făcut un trăsnet, şi s'aŭ spart piatra după mormăntul Raduluı-Vodă, precum să veade pănă în zioua de astăzĭ, şi den trupul sfăntuluĭ aŭ început a cură un izvor de apă. de aŭ întrat în mormăntul Raduluĭ-Vodă, şi i-aŭ spălat tot trupul luĭ cel grozav, şi aŭ rămas curat şi ertat. Întru acea noapte, după ce aŭ eşăt toţĭ de la bdenie, şi vrănd să să odihnească puţin, zic să fie venit în vis Radul-Vodă la Neagoe-Vodă, de i-aŭ mulţămit de binele ce i-aŭ făcut, de aŭ adus pre sfăntul şi aŭ luat ertăciune[1].

Întru acele zile, luănd Neagoe-Vodă Domnia, iar Bogdan, cumnatul Raduluĭ-Vodă, de carele s'aŭ zis maĭ sus, temăndu-să de Neagoe-Vodă, aŭ vrut să fugă, dar n'aŭ putut scăpa, că l-aŭ prins şi, aducăndu-l la Domn, pentru avuţia luĭ şi domnească, să o spue, l-au muncit foarte, pănă l-aŭ şi omorăt[2].

Adus-aŭ Neagoe-Vodă şi o icoană den Ţarigrad, chipul Domnuluĭ Hristos; care un Ovreiŭ aŭ dat cu un cuţat în chipul Domnuluĭ, şi au eşăt sănge. Să veade semn şi pănă astăzĭ în icoană, — că iaste la Argeş, la mănăstirea sa; l[t] 7023[3].

America, Lumea cea Noao, o aŭ aflat Criştov Culumbul, călugăr frăncesc, cu cheltuiala Şpanioluluĭ; care aŭ fost neştiută de noĭ, ci lumea noastră de eĭ neştiută.

În Domnia luĭ Neagoe-Vodă, au întrat Hanul Tătărăsc în Ţara Leşască, de aŭ robit Litva, pănă la Vilna. Aşăjderea şi feciorul Hanuluĭ într'acea vreame aŭ prădat Ţara Moldoviĭ foarte răŭ, şi Bogdan-Vodă aŭ trimis

[1] Prescurtat din Ludescu = Viaţa luĭ Nifon.

[2] Constantin Căpitanul a înţeles răŭ naraţiunea despre boierul ce n'a crezut în sfinţenia luĭ Nifon, dar care nu era Bogdan izvorul citat.

[3] Pentru icoană, v. Ludescu = Viaţa luĭ Nifon, pp. 259-61. Data nu se afla însă decît la compilatorul nostru.

pre un Hatman al săŭ, cu vre o mie de oamenĭ, şi la întorsul Tătarălor i-aŭ lovit, şi vitejaste s'aŭ bătut, dar n'aŭ folosit Hatmanul nimic. fiind puținĭ, şi încă cu pagubă mare s'aŭ întors, că şi-aŭ pierdut şapte sute de oamenĭ [1].

Întru aceste vremĭ, s'aŭ pogorăt den Țara Ungurească un Trifăilă, ce să numia fecior de Domn, cu oaste asupra luĭ Bogdan-Vodă; ci, eşăndu-ĭ înnainte la Vasluĭ, şi, dănd războiŭ, ş'aŭ pierdut Trifăilă războiul şi capul: că l-aŭ prins viŭ şi i-aŭ tăiat capul [2].

În zilele luĭ Neagoe-Vodă şi a luĭ Bogdan-Vodă den Moldova, s'aŭ arătat un semn mare şi minunat spre ceriŭ, chip de om, şi în cătăva vreame aŭ stătut, şi aŭ perit. Aşăjderea s'aŭ făcut mare cutremur tot într'acea lună ce s'aŭ făcut semnul acela spre ceriŭ, şi Bogdan-Vodă den Moldova aŭ murit, l' 7025, la Huşĭ, şi l-aŭ îngropat la mănăstire, la Putna: multe războae cu biruință aŭ făcut. Şi în urma luĭ aŭ stătut Domn Ştefan-Vodă cel Tănăr, fecior luĭ Bogdan-Vodă, nepot luĭ Ştefan-Vodă cel Bun: l' 7025 [3].

Luter Marton, pentru pizma Papiĭ, şi-aŭ lăsat legea şi aŭ învățat legea ce țin acum Luteriĭ, la Vitemberga, şi la alte părțĭ.

Aceştĭ Domnĭ, Neagoe-Vodă den Țara-Rumănească şi Bogdan-Vodă den Moldova, aŭ legat haraciŭ la Turcĭ, de vreame că aŭ cunoscut că într'alt chip nu să vor odihni, — fiind Împărat Turcesc Selim [4].

Întru aceste vremĭ. Selim Împăratul s'aŭ dus la Persĭ, asupra luĭ Şah Ismail; care, avănd vrajbă între dănşiĭ pentru stăpănire, aŭ găsit Selim vreame de i-aŭ luat multe locurĭ şi cetățĭ, anume: Carà-Hemit, Baiburt şi Tevrizul, unde şi războiŭ mare s'aŭ făcut, căt de

[1] Ureche, p. 184.
[2] *Ibid.*, p. 185.
[3] *Ibid.*, p. 186.
[4] Pentru Moldova, cronicarul se iea după Ureche, p. 179, şi deduce acelaşĭ lucru pentru Țara-Romănească.

amăndoao părţile aŭ căzut mulţime de oamenĭ; că Persiĭ sănt iscusiţĭ la arce şi la suliţă, iar Turciĭ, avănd tunurĭ, puşcĭ, şi sunet făcănd mare la slobozitul lor, şi fum, caiĭ Persilor, nefiind obicĭnuiţĭ cu sunetul puşcilor, să speria şi fugia; şi, dentr'această pricină, şi-aŭ pierdut Persiĭ războiul, şi s'aŭ întors Sultan Selim cu izbăndă la Ţarigrad. Şi pre muerea luĭ Şah Ismail, împreună cu alte muerĭ, le-aŭ prins, şi le-aŭ adus la Ţarigrad. Iar multă nevoe aŭ păţit pre cale; că aŭ flămănzit, şi eĭ şi caiĭ lor; căt mulţĭ Turcĭ, şi den ceĭ marĭ, aŭ venit cu boĭ păn la Ţarigrad. Dacă aŭ venit Sultan Selim cu izbăndă, cum s'aŭ zis, aŭ omorăt pre cumnatu-său Schender-beĭ şi pre Bostangì[r.: Segban]-Başa, şi pre Caziaschier, care fusease maĭ nainte Nişangì, şi pre alţiĭ mulţĭ, zicănd că eĭ aŭ fost pricina de s'aŭ rădicat Eniceriĭ, de aŭ făcut atătea reale în Ţarigrad.

După aceaia s'aŭ dus la Odriiŭ să să odihnească, şi fii-săŭ, luĭ Sultan Suliiman, încă i-aŭ dat Magnisia, să o aibă pentru hrană; care, ducăndu-să acolo, petrecea împărătească. Decĭ Sultan Selim n'aŭ zăbovit mult, ci iar aŭ rădicat oştĭ asupra Sultanuluĭ de la Misir (adecă Eghiptul), şi întăiŭ aŭ luat Turcmenia, a luĭ Anatovla[r.: Alaeddevlet], carele după moartea luĭ aŭ fost lăsat mulţĭ feciorĭ, nepoţı, stăpănitorĭ Turcmenieĭ, şi, avănd între dănşăĭ vrajbă de împărţeala pămăntuluĭ, aŭ aflat vreame Sultan Selim, şi li-aŭ cuprins toată ţara: pre uniĭ bătăndu-ĭ, alţiĭ închinăndu-să de voie. După aceasta, s'aŭ dus la Misir, şi multe şi înfricoşate războaie aŭ avut cu Sultanul Misiriuluĭ. Dar, slujănd norocul luĭ Selim totdeauna, aŭ biruit şi atuncea, şi, prinzănd pre Sultanul Misiriuluĭ viu, cu multe cazne l-aŭ omorăt, şi aŭ luat Misiriul, Halepul, carele s'aŭ chemat, Damascul, şi toată ţara Eghipetuluĭ. Scrie un istoric pre amăruntul toate războaele, şi meşteşugurile ce făcea de războiŭ, şi unul şi altul, de care vitejeşte zice că s'aŭ bătut Sultanul Misiriuluĭ, căt de multe orĭ să speria Selim pănă la moarte, dar, ficlenindu-l oameniĭ luĭ, şi boiariĭ luĭ ceĭ maĭ marĭ, den-

tru care aŭ fost Cair-Beĭ și Calengea (?), și alțăĭ mulțĭ. cariĭ, fugind la Selim, îĭ spunea meșteșugurile ce făcea, și alte gătirĭ ce avea Sultanul Misiriuluĭ; de care luănd știință Sultan Selim, de ceale reale să păzia, și la cele ce era lesne să îndărja, și să nevoia, și așa aŭ biruit den ficleșugul lor. Decĭ, pre aceștĭ doĭ boiarĭ marĭ, ficlenĭ, aŭ pus Selim pre unul la Misir, pre altul la Halep maĭ marĭ, și i-aŭ încredințat cu jurământul, să-ĭ fie în dreptate, și el s'aŭ întors la Țarigrad cu biruință; lt 7028 [1].

Întru aceaste vremĭ ale luĭ Neagoe-Vodă, fiind Ștefan-Vodă cel Tănăr la Moldova Domn, aŭ întrat un Sultan anume Albu, cu Tătariĭ în Moldova, de prăda, iar Ștefan-Vodă, strängăndu-șĭ oștile, aŭ trimis pre Petre Vornicul cu oștĭ pre Prut, încătrò era Tătariĭ, și aŭ potrivit de i-aŭ lovit în răvărsatul zorilor pre Tătarĭ, și foarte rău i-aŭ bătut: cățĭ aŭ scăpat de sabie, de apa Prutuluĭ n'aŭ scăpat, ci s'aŭ înnecat; și toate prăzile și le-aŭ întors Moldoveaniĭ; lt 7029 [2].

Turciĭ aŭ luat Beligradul Turcesc, fiind Împărat Selim; care, întorcăndu-să la Țarigrad cu bucurie, în scurtă vreame s'aŭ bolnăvit și aŭ murit, și în locul luĭ s'aŭ pus fii-săŭ Suliiman. Iar, cănd aŭ fost lt 7029 [3], s'aŭ pristăvit și Neagoe-Vodă, Domnul Rumănilor. Și în urma luĭ aŭ fost multă gălceavă pentru Domnie, că feciorii luĭ Neagoe-Vodă, Theodosie și altul [4], au fost micĭ, rămașĭ cu muma lor Dospina. Ci o seaamă de boiariĭ aŭ rădicat Domn pre Preda, ce zic să fie fost frate luĭ Neagoe-Vodă. Iar pribegiĭ ce aŭ fost în Domnia luĭ Neagoe-Vodă, pribegițĭ în Moldova [5], auzănd poftita de dănșăĭ

[1] Și aicĭ se va fi întrebuințat un izvor turcesc.

[2] Cf. izvorul: Ureche, p. 186. Sultanul e Alp-Ghiraĭ.

[3] Socoteala e greșită, anul fiind 7030 (pentru Septembre 1521).

[4] Acest altul nu e pomenit aiurea: pare a fi Petru. V. tabla la *Pretendenții Domnești.*

[5] Izvorul, Ludescu, nu știe despre aceștĭ pribegĭ din Moldova. Să fie scoșĭ de compilator din povestirea scurtă a luĭ Ureche p. 187) despre succesia luĭ Neagoe?

moarte a luĭ Neagoe-Vodă, au venit în ţară, şi, împreună cu Buzăeniĭ, aŭ rădicat pre alt Domn, pre un Radul-Vodă Călugărul, şi aŭ mers de s'aŭ bătut cu Preda, ce era cu ceaialaltă ceată de boiarĭ; şi, nesosit încă fiind Mehmet-Beĭ cu Turciĭ ce venia ajutoriŭ Predei, dănd războiŭ amăndoao ceatele de boiarĭ, cu Domniĭ ce-şĭ rădicase eĭ, aŭ fost biruinţa Raduluĭ-Vodă, iar Preda au pierdut şi războiul şi capul. Că aŭ perit în războiŭ; şi un boiar, anume Datco, încă aŭ perit atuncea[1]: războiul aŭ fost la Tărgovişte. După aceaia, iată că soseaşte şi Mehmet-Beĭ cu Turciĭ; căruia eşăndu-ĭ înnainte Radul-Vodă Călugărul, s'aŭ bătut amăndoao oştile, şi au biruit Mehmet-Beĭ, şi aŭ prins pre Radul-Vodă viŭ, şi l-aŭ trecut Dunărea. Acolo fiind şi Bădica Comisul, văr primare cu Preda, aŭ cerşut voie de la Mehmet-Beĭ, de aŭ tăiat capul Raduluĭ-Vodă. Şi Mehmet-Beĭ, dar, fiind la Tărgovişte, încă până a nu treace la Nicopoia, aŭ trimis Turcĭ de au robit pre Buzăenĭ, şi aŭ prădat tot judeţul acela, pentru rădicarea Raduluĭ-Vodă Călugărul, ce-l rădicase eĭ Domn, cu boiariĭ pribegĭ.

Întru aceste turburărĭ ce era între boiariĭ ţărăĭ, găsind vreame Mehmet-Beĭ, aŭ scris la Poartă de aŭ cerut Domnia ţărăĭ, zicănd că-l pofteaşte ţara, şi i-aŭ şi dat Domnia: ci, auzind capichehaelile[2] de la Poartă, aŭ trimis de grab de aŭ dat de veaste boiarilor ţărăĭ, de acest lucru ce să face, ca să-s facă ţărăĭ Domn Turc; decĭ, boiariĭ, auzind aceasta, s'aŭ unit toţĭ, şi s'aŭ împăcat, şi şi-aŭ rădicat Domn, cu voia tuturor, pe Radul de la Afumaţĭ, carele zic să fie fost ginere luĭ Neagoe-Vodă[3]. Şi

[1] Numele luĭ Datco nu se află în izvor, şi poate să fie o confusie la mijloc. Căcĭ dintr'un document inedit (Iorga, *Studiĭ şi Doc.*, III, p. XLIV) ştim că un Datco a fost ucis în luptele luĭ Vladuţă cu Mehmet-beĭ.

[2] În Ludescu se pomeneşte numaĭ „Stoica Logofătul" ce era la Poartă (p. 268).

[3] A devenit maĭ tarziŭ soţul uneia dintre Domniţe *(Pretendenţĭ Domneştĭ,* p. 17, nota 7).

strângându-și oștile, aŭ eșăt întru întimpinarea luĭ Mehmet-Beĭ, ce venia cu steag de la Poartă să fie el Domn; și s'aŭ lovit oștile la sat la Glubavĭ, și l-aŭ biruit pre Turc, și aŭ fugit peste Dunăre; și Radul-Vodă aŭ rămas Domn în țară. Iar Doamna luĭ Neagoe-Vodă, și Theodosie, fii-său, ducându-să la Țarigrad. acolo aŭ și murit, și ea și feciorii eĭ.

16. Domnia Raduluĭ-Vodă, ginerele luĭ Neagoe-Vodă; 1t 7030.

Radul-Vodă Domn. — Radul-Vodă să bate cu Turciĭ, și-l biruiesc. — Radul-Vodă vine cu Ungurii, și bate pre Turcĭ. — Mehmet-Beĭ bate pre Radul-Vodă, și iar fuge în Țara Ungurească. — Radul-Vodă cu Ludovic Craiul (!) vine, și nu-ĭ așteaptă Turciĭ. — Ștefan-Vodă Moldoveanul tae pre Arbure și pre feciorii luĭ. — Turciĭ pradă Țara Leșească. — Ștefan-Vodă Moldoveanul moare. — Ludovic Craiul piere de Turcĭ. — Sultan Suleiman aŭ luat Rodosul. — Pătru Rareș să rădică Domn. — Pătru-Vodă aŭ rădicat războiŭ cu Săcuiĭ. — Pătru-Vodă face războiŭ cu Leașăĭ. — Pătru-Vodă să împacă cu Leașăĭ.

După ce puseră boiariĭ Domn pre Radul-Vodă, și s'aŭ bătut cu Mehmet-Beĭ la Glubavĭ, și l-aŭ biruit pre Turc, și aŭ fugit peste Dunăre, și Radul aŭ venit la Scaun în Bucureștĭ, aŭ maĭ făcut Mehmet-Beĭ și altă gătire, de aŭ venit asupra Raduluĭ-Vodă. Decĭ Radul-Vodă încă s'aŭ gătit, și i-aŭ eșăt înnainte la sat la Clejanĭ, și, acolò lovindu-să oștile, dentâiŭ aŭ înfrânt aĭ noștri pre Turcĭ, iar apoĭ, îndreptându-să păgâniĭ, aŭ biruit pre Radul-Vodă, și aŭ perit și un boiar mare, Benga. Decĭ, văzând Radul-Vodă această nenorocire, cu câțĭ boiarĭ și oamenĭ scăpase, s'aŭ dus în Țara Ungurească, de ș'aŭ maĭ făcut oaste, și aŭ cerut și ajutoriŭ de la Ludovic Craiul Unguresc, și cu bună gătire aŭ venit asupra luĭ Mehmet-Beĭ; care, după biruința ce făcuse păgânul, pusease subașĭ pen toate orașăle și pen toate satele, și el trecuse Dunărea ca să să maĭ gătească.

Radul-Vodă, încă, întrănd în ţară, aŭ trimis oştĭ, de aŭ prins subaşăĭ dupetutindenea, şi i-aŭ omorăt, şi aŭ maĭ străns oştĭ căte aŭ putut. Mehmet-Beĭ, gătindu-să foarte bine, aŭ întrat în ţară şi s'aŭ împreunat cu Radul-Vodă la Grumazĭ. Acolo avănd războiŭ, aŭ biruit Radul-Vodă, şi Turciĭ aŭ fugit. Radul-Vodă încă să întorcea la Scaun, şi nu avea grijă să să păzească cu străjĭ de spre Turcĭ, socotind că nu vor maĭ veni. Iar păgăniĭ, străngăndu-să toţĭ den risipa lor, s'aŭ maĭ învărtejit după oştile noastre şi, ajungăndu-ĭ fără veaste, i-aŭ tăiat foarte răŭ. La acest războiŭ aŭ perit Neagoe, care l aŭ poreclit Tătarul[1], şi Stanciul Portarul. Decĭ Ra-

[1] E o grosolana greşală pentru „Neagoe Spătarul" din Ludescu, unicul izvor. — În pomelnicul Govoreĭ (ms. 257), copiat în veacul al XVII-lea, se cuprinde, pe lîngă o listă a Domnilor, cam încurcată, începînd cu Radu-Vodă tatăl luĭ Mircea, şi altele asemenea, — o îndoită însemnare: a boierilor ce s'aŭ omorît de către „Agarenĭ" supt „Radu-Vodă" şi a celor ce aŭ scăpat. În cea d'intăiŭ, se află un Baldovin, un Cocora, un Udrea, un Digna, Micloş Ban, Logofătul Neagoe, Logofătul Dragul, Armaş Mara, Carageà, Neda, „Xifterĭ", Ţalapi Logofătul, Bealciul Vornicul, „Andinŭ" Ban, „Gherachina", „Chera", „Gherghina", „Sibiiŭ", Oancea, Harvat, alt Neagoe, „Dragoli", Bladomir, Petraş, „Căptarŭ", Manta, „Măncatŭ", Laţco. În a doua: „Gărdŭ", Dobroslav, Barbul, Călin, Turcan, Nichifor, Mihnea, Neagoe, Triful. Udrişte, Şerbu, „Pecnea", Balica, „Grădomanŭ", „Coadă Ban", „Peia", Măican, Izvoranul, Prodan, Radovan, „Şuica", „Balaurŭ", Stănilă, „Turcinŭ", Giura, Pahulia, Buica, „Neguită", „Jitianŭ", Dragotă, Drăgan, Tatul, Tudor, Nehta, „Vlăcsanŭ", Diicul, „Mărghita", „Dragna", Mănăilă, Boba, „Semca", Črŭna, Albul, Muşat, Semena, Giurca, Sora, Rahiliia, Nistor, Tatomir, „Ioanăş", Stănislav, Radoslav, Dumitrana, „Benea", Socol, Neanciul, Iova, Buca, Miclea, Bogdan, Stoican, Marina, „Freia", Podrag, Bunea, Velica, Avraam, Despina, Cherana, Caplea, Frujina, Calea, Ilca, Moş, Corneş, Calea Logofeteasa, Teofa, Stimca, Budan, Stănas, Stamate, Drăguşin, Isac, Moga, Bratul, Sorac, „Dragolĭ", „Balciul", „Fătoche", Neagoslav, Miloş, Marta, Milco, Hrana, Alba, Iuga, Dragana, Armeanca, Slavna, „Monerca", „Luchiria", „Almanŭ", „Zinoviia", „Iovana", Iscru, Crasa, Calciul, Fratiul, Miliţa, Alivera. La pomelnic se pomenesc la început Logofătul Staico şi Dumitru Iacşicĭ. Cel d'intăiŭ e, cum se ştie, cumnatul luĭ Radu-Vodă şi tatăl vestituluĭ Pîrvu. Ambiĭ sînt pomeniţĭ într'un act din

dul-Vodă iar în Țara Ungurească fugi; și aŭ mers la Craiŭ cu mare rugăciune, să facă bine să scoață țara den mâinile păgânilor, și, ascultând Craiul ruga luĭ, s'aŭ gătit cu 30.000 de Ungurĭ, și aŭ întrat în țară pe la Rucar, viind până la Piteștĭ. Iar Mehmet-Beĭ nu i-aŭ așteptat, ci aŭ fugit. Craiul încă s'aŭ întors în Ardeal, dăruit de Radul-Vodă. Domnul încă s'aŭ dus la Târgoviște, cu toțĭ boiariĭ. Însă sfătuindu-să cu toțiĭ, aŭ găsit aceasta: că nu vor putea să să tot bată, eĭ fiind puținĭ, și țara mică, cu un Împărat, ce aŭ luat și aŭ coprins atâtea țărĭ, și are mulțime de oamenĭ. Aŭ voit cu toțiĭ să meargă Domnul la Poartă, să plece capul la poala Împăratuluĭ; și așa aŭ făcut. S'aŭ dus cu mulțĭ boiarĭ: dar, având părăș pre Mehmet-Beĭ, n'aŭ vrut să-ĭ dea Domnia luĭ, ci aŭ dat-o luĭ Vădislav-Vodă.

În zilele Raduluĭ-Vodă era la Moldova un Domn, Ștefan-Vodă cel Tânăr, fratele luĭ Bogdan-Vodă, nepot luĭ Ștefan-Vodă cel Bun. Acesta, lânga alte nebuniĭ multe ce făcea, aŭ făcut și aceasta, maĭ mare decât toate. Fiind un boiar mare, Arbure, Ștefan-Vodă crescuse pe mâinile luĭ, și el, fiind tătâne-săŭ slugă dreaptă, și mult ajutoriŭ îĭ făcuse pen multe întâmplărĭ: iar Ștefan-Vodă, ascultând cuvintele unora boiarĭ tinerĭ, l-aŭ tăiat pre Arbure Hatmanul, și pre doĭ feciorĭ aĭ luĭ, în târg, în Hârlăŭ, în loc de mulțămită căcĭ l-aŭ crescut. Deci boiariĭ, văzând atâta cruzie a luĭ, un Șarpe Postelnicul aŭ fugit în Țara Leșască; iar ceĭlalțĭ aŭ strâns oștĭ asupra luĭ Ștefan-Vodă: dar nimic n'aŭ folosit, ci le-aŭ căutat a fugi prin alte țărĭ.

Într'aceaste vreamĭ, aŭ întrat Turciĭ în Țara Leșască, de aŭ prădat: iar Ștefan-Vodă, eșându-le înnainte la Prut, puținĭ aŭ scăpat, și le-aŭ luat toate prăzile. Ștefan-Vodă,

7020, 27 Decembre, al luĭ Vlad-Vodă, care dă și numele soțieĭ, Caplea, Staico e arătat ca mort, în dregătoria de Logofăt; fiul, Pîrvu, e Comis Condica Dealuluĭ la Academie; ms. 1447, pp. 49-50). Ambele comunicărĭ le datoresc d-luĭ Iuliu Tuducescu, un vechiŭ și asiduŭ colaborator al mieŭ în această privință.

semeţindu-să de acest războiŭ, și căcĭ nicĭ boiariĭ luĭ nu i-aŭ putut strica nimic, s'aŭ sculat fără veaste şi aŭ întrat în Ţara-Rumănească, de o aŭ jăfuit până la Tărşor, şi iar s'aŭ întors îndărăt întreg; că Radul-Vodă nu era gata de oaste. Iar, cănd aŭ fost leat 7035, s'aŭ pristăvit și Ștefan-Vodă în cetatea Hotinuluĭ, şi l-aŭ îngropat în mănăstirea Putna[1]. De acest Domn scriŭ Moldoveniĭ că l-aŭ omorăt Doamna sa (zăŭ de treabă jupăneasă moldoveancă, să-şĭ omoare bărbatul!). Decĭ după dănsul aŭ pus Domn pe Pătru-Vodă Rareş.

Întru aceste vremĭ aŭ avut războiŭ Turcul, Suliman Împărat, cu al doilea Ludovic, Craiul Unguresc, în cămpiĭ Măhaciuluĭ, şi aŭ biruit Turciĭ, şi Craiul încă aŭ perit, într'o baltă înnecăndu-se; tănăr fiind de 21 de anĭ. După aceaia aŭ mers Împăratul Suleiman la Rodos, şi l-au luat, pentru că aŭ fost ficlean unul din ceĭ maĭ marĭ aĭ cetăţiĭ. Că, întru una de zile vorovindu-să eĭ pentru cetate, că nu pot Turciĭ să isprăvească nimic cu bătaia lor, aŭ zis unul că Turciĭ sănt varvarĭ, de nu ştiŭ să facă movile marĭ de pămănt înpotriva cetăţiĭ, şi de acolo cu tunurile ar strica cetatea răŭ, de n'ar putea să rabde oameniĭ într'ănsa, socotind că nu va eşă cuvăntul dentre eĭ. Iar unul dentr'ănşăĭ, saŭ den răotatea inimiĭ luĭ, saŭ de vre o pizmă ce va fi avut pre ceialalţĭ, a doao zi aŭ scris răvaş, şi l-aŭ aruncat cu săgeata în tabăra Turcilor, învăţăndu-ĭ să facă movile de pămănt, şi de acolo să bată cetatea. Care, luănd cartea, şi ducănd-o la Împăratul, foarte s'aŭ bucurat, şi peste noapte au făcut aşa, şi aŭ început a bate cetatea foarte răŭ. Ceĭ den lăuntru, văzănd că aŭ făcut Turciĭ ceale ce vorbise eĭ, aŭ şi socotit că unul dentre dănşăĭ aŭ făcut; şi, cercănd cu amăruntul, l-aŭ aflat, şi l-a închis, şi l-aŭ muncit de aŭ mărturisit adevărul: decĭ l-aŭ spănzurat pre zidul cetăţiĭ. Ci Turcul aŭ zis: „maĭ nainte aŭ trebuit să faceţĭ acasta, iar nu acum“. Decĭ, neputănd răbda cetăţeaniĭ

[1] Ureche, pp. 188-9.

stricăciunea ce le făcea, aŭ trimis solĭ de aŭ închinat cetatea; și celor maĭ marĭ, cu alțiĭ ce aŭ vrut să iasă, le-aŭ dat cale de s'aŭ dus la Malta, și Turciĭ aŭ întrat în cetate. Mergând Împăratul la bisearica cea mare a luĭ Sfeti Ioan, s'aŭ închinat, și o aŭ făcut mecet turcesc.

În vremile acelea, la Moldova, după ce aŭ murit Ștefan-Vodă cel Tânăr, socotind boiariĭ pre cine ar pune Domn, să fie de sămânță Domnească, după obiceiul cel vechiŭ al acestor țărĭ, aŭ eșăt unul de aŭ mărturisit că aŭ auzit den gura Mitropolituluĭ ce să pristăvise maĭ nainte, că Pătru măjariul de la Hărlăŭ iaste fecior luĭ Ștefan-Vodă, care iaste făcut den muerea unuĭ târgoveț den Hărlăŭ, ce l-aŭ chemat Rareș. Pe acesta adeverindu-l fecior de Domn, l-aŭ rădicat cu toțiĭ Domn. Și, șăzând la Scaun, multe bunătățĭ aŭ făcut, iar fără zăbavă s'aŭ apucat de războae, să urmeaze tătâne-săŭ. Întâiŭ aŭ rădicat oaste asupra Săcuilor, de aŭ făcut mare pagubă, cât i-aŭ și supus, și s'aŭ întors cu pace la Suceavă, și aŭ făcut mănăstirea Pobrata. Săcuiĭ încă, rădicând cap, și auzind Pătru-Vodă, aŭ trimis al doilea la dânșăĭ pre Grozea Vornicul și pre Barboschi Hatmanul, cu oștĭ, și, den sus de Brașov fiind strânșĭ Unguriĭ, aŭ avut războiŭ mare, și aŭ biruit pre Ungurĭ. Însă aceasta era cu voea luĭ Ianoș Craiŭ, că nu-l asculta uniĭ den boiariĭ luĭ ungurĭ, și, pentru acest bine ce i-aŭ făcut Pătru-Vodă, i-aŭ dăruit Bistrița, Ciceiŭ și alte cetățĭ în Ardeal. Însă Bistriceniĭ nu primia stăpânire den Moldovenĭ, ci al treilea rând s'aŭ dus capul luĭ, și le-aŭ făcut mare răotate. Decĭ, de nevoe le-aŭ căutat a primi. Și, după ce ș'aŭ așăzat cu Săcuiĭ, Pătru-Vodă aŭ început gâlceavă cu Leașăĭ (Pătru-Vodă, căcĭ cerea de la Leașĭ Pocuția, un ținut de Țara Leșească, care zicea că o aŭ vândut Leașăĭ, moșălor luĭ, și Leașăĭ nu vrea să o dea). Pentru care multe și minunate războaie aŭ avut cu Leașăĭ, în multe rândurĭ; și maĭ de multe orĭ era izbânda luĭ Pătru-Vodă, precum să veade în letopisețul ce moldovenesc, scriind pre amăruntul toate; însă, pre urmă

avănd Pătru-Vodă prieten mare pre Ianoș Craiŭ al Ungurilor, aŭ întrat la mijloc de i-aŭ împăcat, pre Pătru-Vodă cu Craiul cel Leșăsc, ce-l chema Avgust [1].

17. Domnia luĭ Vădislav-Vodă, 1[t] 7037 [2].

Vădislav Domn den Turcĭ. — Pǎrvul Banul gonește pre Vădislav-Vodă.

După ce s'aŭ mazălit Radul-Vodă, aŭ dat Împăratul Domnia luĭ Vădislav-Vodă, și, viind în țară, i-aŭ eșăt boiariĭ înnainte, și altă țară, după obiceiŭ [3], de i s'aŭ închinat. Și Banul Părvul de la Craiova încă aŭ venit cu oameniĭ luĭ de i s'aŭ închinat. Iar Vădislav-Vodă, vrănd să pue alt Ban, aŭ zis să facă pre Părvul Banul Postelnic-Mare, pentru ca să fie în toată vreamea lăngă dănsul, om de sfat. Dar el n'aŭ poftit, ci, încă, măniindu-să de aceasta, aŭ fugit cu oameniĭ luĭ la Craiova, și peste scurtă vreame s'aŭ gătit de oaste, și aŭ venit de s'aŭ bătut cu Vădislav-Vodă, și aŭ biruit pre Domn, și l-aŭ gonit peste Dunăre; și aŭ scris cărțĭ la Împărăție, rugăndu-să să le dea alt Domn, că pre acesta nu-l priimeaște țara; aruncăndu-ĭ multe pricinĭ de răotate. Și Turciĭ l-aŭ mazălit, și s'aŭ dus la Țarigrad [4].

18. Domnia a doao a Raduluĭ-Vodă.

Radul-Vodă al doilea vine Domn. — Boiariĭ omoară pre Radul-Vodă și pre fii-săŭ Vlad-Vodă.

După ce aŭ măzălit pre Vădislav-Vodă, Turciĭ le-aŭ trimis Domn iar pre Radul-Vodă, și, trecănd cătăva vreame

[1] Izvorul e Ureche, pp. 193-5.

[2] Aceasta e data morțiĭ luĭ Radu de la Afumațĭ, strămutată aicĭ din greșală, pe cînd la Ludescu e unde trebuia să fie.

[3] „Altă țară“ e adausul luĭ Constantin, care modernisează lucrurile.

[4] S'ar putea ca acest Vladislav-Vodă să nu fie altul decît Marele-

den Domnia lui[1], iar neşte boiari, anume Neagoe Vornicul şi Drăgan Postelnicul[2], aŭ strâns oştĭ pre taină, neştiind nimic Radul-Vodă, şi aŭ venit asupra luĭ. Care, nefiind gata, aŭ fugit către Banul[3], la Craiova. Vrăjmaşăĭ îl gonia tare, şi l-aŭ ajuns la Râmnicul de sus; şi, prinzându-l pre el, şi pre fii-săŭ Vlad-Vodă, amândurora le-aŭ tăiat capetele. Şi aşa s'aŭ sfârşăt, fiind Domn, întăĭ şi pre urmă, 7 anĭ.

Stratornic „Vladislavŭ" al luĭ Neagoe, din 8 Maiŭ 1514 (Venelin, *Acte vlaho-bulgăreşti* — ruseşte —, Petersburg, 1840, p. 139). Maĭ târziŭ nu-l maĭ găsim. Ast-fel, în actul din 6 Maiŭ 1519, care dă ca marturĭ pe aceştĭ boierĭ: Barbu Banul, Calotă Vornicul, Hrăvat Marele-Logofăt, Dumitru Vistierul, Radul Spătarul, Drăghicĭ Păharnicul, Jitiian Stolnicul, Hamza Comisul şi, ca stratornic, Badea (Bibl. Museuluĭ Transilvan, din Cluj; acte slavone. Pe dos stă această menţiune contemporană care e cea maĭ veche urmă de limbă românească: „Ghimpeaniĭ, această carte"). Acesta din urmă e vărul Domnuluĭ, Bădica (cf. *Pretendenţĭ Domneştĭ*, pp. 19, 70). Badea ajunse Vornic, merse pentru Domn la Braşov şi se refugiè apoĭ acolo (dacă Badea şi Bădica sînt, cum se pare, acelaşĭ nume). Pare să fi fost şi Postelnic. Documentul de la Vladislav, tipărit de d. Hasdeŭ, în *Arch. ist.*, I[1], p. 104, şi care e probabil din Dridu lîngă Gherghiţa. 24 Iulie 1523 (cf. *Studiĭ şi Doc.*, III, p. XLVIII, nota 1), îl menţionează în calitate de Comis. La această dată, Pîrvu era încă Ban; urmă înlocuirea luĭ, pomenită de Cronică, proclamarea luĭ Bădica (el nu trecu munţiĭ, cum am crezut în *Pretendenţĭ*; „ex parte" neavînd sensul ce-ĭ atribuiam, în Socotelile Braşovuluĭ, aşa încît şi Vladislav de acolo nu e decît Domnul din Scaun), supt numele de Radu-Vodă, şi moartea acestuia, în Ianuar 1524 *(Pretendenţĭ Domneştĭ, l. c.)*. Încă din August, aflăm pe Tatul ca Ban, şi îndată începea răscoala (Hurmuzaki, XI, p. 848).

[1] Înpotriva obiceiuluĭ săŭ, cronicarul suprimă aicĭ din izvor, care e Ludescu, o dată: 28 Februar, pentru începerea Domnieĭ nouă.

[2] Probabil Spătarul luĭ Vladislav-Voda *(Arch. ist.*, I[1], p. 104). Cf. Hurmuzaki, XI, p. 851 n. 1. Eĭ doĭ conduc trupele muntene în Ardeal la 1529 *(ibid.*, pp. 853-4).

[3] Banul era Pîrvu, restabilit. Numele luĭ se dă în izvor, care e Ludescu.

19. Domnia luĭ Moisì-Vodă, 1[t] 7037.

Moisì-Vodă vine Domn. — Moisì-Vodă omoară pre boiarĭ. — Moisì-Vodă fuge. — Suleiman bate Beciul. — Nemţiĭ pun alem în turnul luĭ Sfeti Ştefan.

Sfărşăndu-să Radul-Vodă, cum s'aŭ zis maĭ sus, şi auzindu-să la Împărăţie aceasta, aŭ dat Domnia luĭ Moisì-Vodă, carele era fecior luĭ Vădislav-Vodă. Şi, prinzănd pre Neagoe Vornicul, şi pre Preda Postelnicul, şi pre alţiĭ care aŭ fost îndemnătorĭ, de s'aŭ rădicat asupra Raduluĭ-Vodă de l-aŭ prins şi l-aŭ omorăt, împreună cu fii-său, pre toţĭ i-aŭ omorăt, făcăndu-să moarte pentru moarte. Iar şi alţĭ boiarĭ ce maĭ fusease la acel sfat, văzănd moartea soţiilor lor, aŭ fugit la Ţarigrad, şi aŭ cerut de la Împăratul Domn, şi li-aŭ dat pre Vlad-Vodă. Şi Moisì-Vodă aŭ fugit în Ţara Ungurească, — domnind anĭ 1 pol[1].

Deciĭ n'aŭ trecut multă vreame, ci aŭ făcut Sultanul Suliiman gătire mare, şi s'aŭ dus de aŭ bătut Beciul; dar n'aŭ folosit nimic, ci s'aŭ întors îndărăt.

Iaste la Beciŭ un turn foarte iscusit, de pietri cioplite, şi înnalt foarte: îl numesc pre turn Sfetiĭ Ştefan. Pre acesta vrea să-l strice cu tunurile Turciĭ, că era cu putinţă. Iar Nemţiĭ aŭ trimis de s'aŭ rugat să nu-l strice, de vreame ce nicĭ o dobăndă n'are căcĭ îl va strica, dacă nu poate altă biruinţă să facă; iar Turcul aŭ zis, de vor pune semnul luĭ (adecă alemul) în vărful turnuluĭ, îl va lăsa; şi aŭ priimit Nemţiĭ de l-aŭ pus îndată alemul în vărf, de stă şi pănă acum; şi aşa n'aŭ stricat turnul.

[1] După Ludescu, cu amplificărĭ de stil. La 31 Octombre 1529 încă, după expediţia ardeleană, găsim ca boierĭ aĭ luĭ Moise, pe lîngă Drăghicĭ şi Tudor, pe Neagoe şi Drăgan (Venelin, p. 145). De aiurea (Hurmuzaki, XI, p. 853), ştim că Ban era un Radu. La 12 Maiŭ precedent, Drăgan nu se află în Divan (*Arch. ist.*, I[1], p. 30.

20. Domnia luĭ Vlad-Vodă, l[t] 7038.

Vlad-Vodă Domn. — Moisì-Vodă vine cu Ungurii, să bate cu Vlad-Vodă, şi piere Moisì-Vodă. — Ferdinand Chesar aŭ luat Buda de la Ianoş Craiŭ. — Suliiman Sultan aŭ luat Buda de la Ferdinand şi o aŭ dat luĭ Ianoş Craiŭ.

După ce aŭ venit Domn Vlad-Vodă, de la Poartă, în ţară, când gândia să să aşaze, să să odihnească, iată şi Moisì-Vodă pogora den Ţara Ungurească cu oştĭ, pre apa Oltuluĭ. Aceasta auzind Vlad-Vodă, îndată aŭ poruncit în toate laturile ţărăĭ de aŭ strâns oştile ce avea, şi i-aŭ eşăt înnainte de s'aŭ întâlnit la sat la Viişoară. Acolo, vârtos dând războiŭ, aŭ biruit Vlad-Vodă pre Moisì-Vodă, şi aŭ şi perit Moisì-Vodă, şi Banul Barbul de la Craiova. Deciĭ, întorcându-să cu izbândă la Scaunul săŭ, aŭ domnit cu pace anĭ 2 pol, şi, mergând la Popeştĭ, den jos de Bucureştĭ[1], în primblare, acolo s'aŭ înnecat în Dâmboviţă[2].

Întru aceste vremĭ, fiind Craiŭ Unguresc Ianoş, şi lăcuia la Buda, iar o seaamă de Ungurĭ, fiind ficlenĭ de cătră Craiul lor, s'aŭ lipit lângă întâiul Ferdinand, Neamţul, şi l-aŭ rădicat Craiŭ; şi, mergând la Buda, pre Ianoş Craiŭ l-aŭ gonit din cetate. Iar Ianoş nu s'aŭ lăsat, ci aŭ venit de şi-aŭ luat Buda iar, cu ajutoriul luĭ Suliiman Sultan Împăratul turcesc, care răŭ aŭ bătut pre Ferdinand. Această cetate aŭ fost Scaun Crăieĭ Ungureştĭ.

[1] Eraŭ alţĭ Popeştĭ cu nume în trecutul nostru, ceĭ din Prahova, de unde a fost Antonie-Vodă din al XVII-lea veac (*Cronicile muntene*, p. 38, n. 2) Aceştia sînt aĭ Hrizeĭ, şi locul de unde-şĭ iea numele cronicarul Radu Popescu.

[2] Până aicĭ se reproduce Ludescu. Vlad era fiul luĭ Moise (v. *Studiĭ şi Doc.*, III, pp. L-LI). Documente de la el din 25 April şi 1-iŭ Septembre, în Venelin, pp. 149-52. Între boieriĭ luĭ găsim pe Drăghicĭ, pe Teodor şi încă unul din aĭ luĭ Moise.

21. Domnia luĭ Vintilă-Vodă, l[t] 7041.

Vintilă, județ den Slatină, să pune Domn.— Vintilă-Vodă să omoară de boiarĭ.

Sfărşăndu-să Vlad-Vodă, în ce chip ațĭ auzit, iar boiariĭ, sfătuindu-să pentru Domn, pre cine ar pune, aŭ găsit cu socoteala lor, să pue pre Vintilă, județul de la Slatină [1]; şi s'aŭ dus cu toțiĭ de l-aŭ luat, şi l-aŭ pus Domn. Dar aŭ greșăt, că nu trecu vreame multă, ci aŭ venit la cruzie, de aŭ tăiat pre mulți boiarĭ. Apoĭ, trecănd 3 anĭ aĭ Domnieĭ luĭ, s'aŭ dus în primblare către Craiova, ca să vănează pădurile Jiiuluĭ, să prinză cerbĭ şi alte vănaturĭ maĭ marĭ, de vreme ce într'aceale părțĭ de loc să află vănaturĭ multe şi marĭ. Iar, lăngă aceastea, avea gănd Vintilă-Vodă să maĭ tae o seamă de boiarĭ, dar, simțind boiariĭ, s'aŭ vorbit cu toțiĭ pre taină, şi aŭ năvălit eĭ maĭ nainte, de aŭ tăiat pre Domn în malul Jiiuluĭ, şi aŭ scăpat eĭ de moarte. Și aŭ domnit anĭ 3 pol; şi aŭ făcut mănăstirea den Omenedic [2].

[1] În Ludescu, e numaĭ „Vintilă-Vodă, den oraş de la Slatina"; „județ" e un adaos al Căpitanuluĭ, şi anume unul nepotrivit. Vintilă-Vodă s'ar părea că e Stolnicul luĭ Vlad (Venelin, p. 152), dar acesta apare, tot ca Stolnic, în 1534 (*ibid.*, pp. 161-2).

[2] Totul e din Ludescu. De comparat cu Ostermayer, în Kemény, *Deutsche Fundagruben*, I şi cu Socotelile ardelene. Şi acest Vlad Vintilă), ca şi predecesorul săŭ, iscăleşte „fiul luĭ Radu". De la el, în Venelin acte din 2 Maiŭ 1533 şi 17 Mart, 3 April 1534. Divanul luĭ e interesant: el cuprinde treĭ boierĭ bătrînĭ, cu o lungă carieră: pe Drăghicĭ, pe Teodor şi pe Şerban, care e Vornic din noŭ (cf. Venelin, p. 152) şi ajunge Ban, supt urmaşul luĭ Vlad-Vintilă (Hurmuzaki, XI, p. 855 şi n. 2, 856 şi n. 1). Teodor şi Şerban sînt trimişĭ la Sultanul Suliman cu tributul în 1532 (*Studiĭ şi Doc.*, III, p. LXXIX). E curios că maĭ avem un Barbu Ban al Craioveĭ ca şi cel mort la Viişoara (cel noŭ e fiul luĭ Preda), şi un „Ban" Vlad. Semnează şi doĭ „Marĭ-Părcălabĭ". Vistier e Radul Furcă, fiul Cluceruluĭ luĭ Radu cel Frumos (v. maĭ sus, p. 24, nota 2). Banul săŭ e Hamza (*Studiĭ şi Doc.*, III, *l. c.*).

22. Domnia Raduluĭ-Vodă Paisie, 1[t] 7044[1].

Radul-Vodă Călugărul să pune Domn. — Mislea să zideaște. — Boiariĭ pribegesc și vin cu Laiotă. — Fuge Radul-Vodă. — Laiotă aŭ perit la Făntăna Țiganuluĭ.—Turciĭ robesc pre Paliologhiĭ den Anapli. Ianoș Craiŭ murind, Suliiman Împărat ia Buda. — Izavela Crăiasa cu fii-săŭ Ianăș vine în Ardeal. — Ostrogonul îl ia Suliiman.—Pătru-Vodă să învrăjbește cu toțĭ.—Pătru-Vodă este părat de toțĭ la Turcĭ. — Turciĭ, Tătariĭ umplu Moldova. — Pătru-Vodă fuge în Țara Ungurească. — Pătru-Vodă să împreună cu Doamnă-sa, cu coconiĭ săĭ. — Suliiman Sultan robeaște Moldova. — Suliiman Sultan pune Domn pre Ștefan-Vodă. Pătru-Vodă cere ertăciune de la Turcĭ. — Pătru-Vodă să duce la Împăratul turcesc. — Ștefan-Vodă Lăcustă l-aŭ omorăt boeriĭ.— Cornea Portar să pune Domn. — Pătru-Vodă iar vine Domn. — Pătru-Vodă omoară pre boiarĭ. — Pătru-Vodă aduce pre Doamna și coconiĭ den Ardeal. — Pătru-Vodă și Radu-Vodă bat pre Ungurĭ și prind pre Domnul lor. — Radul-Vodă Paisie să mazălește.

Acest Radul-Vodă era egumen la Argeș. Decĭ, boiarilor lipsindu-le Domn, aŭ sfătuit să-l pue pre dănsul Domn. Și așa aŭ mers cu toțiĭ acolo, și l-aŭ pus Domn, și den Paisie l-aŭ numit Radul. Și n'aŭ zăbovit mult, ci aŭ tăiat pre Toma Banul[2] și pre Vlaicul Logofătul. Făcut-aŭ și mănăstirea Mislea, iar o seaamă de boiarĭ, văzănd omorărea acelor doĭ boiarĭ marĭ, aŭ pribegit în Țara Ungurească; aceștea anume: Stroe, Manole, Mihalco; cariĭ, străngănd haiducĭ, și luănd pre Laiotă Băsărabă, care era acolo, fecior de Domn[3], aŭ venit asupra Raduluĭ-Vodă, și s'aŭ bătut, și aŭ fost izbănda pribegilor. Radul-Vodă cu boiariĭ luĭ aŭ fugit la Nicopoia. Laiotă-Vodă aŭ mers la Scaun, la Tărgoviște; ci peste doao lunĭ s'aŭ întors Radul-Vodă cu Turcĭ mulțĭ, și aŭ avut războiŭ cu Laiotă la Făntăna Țiga-

[1] În adevăr, 1535. În acest sens trebuie de rectificat în *Studiĭ și Doc.,* III, după notele la Hurmuzaki, XI.

[2] Toma Banul se află în Socotelile Brașovuluĭ la 1530 și 1532 *(Quellen der Stadt Kronstadt,* II, pp. 205, 300). Soția luĭ, III, p. 266.

[3] Cf. Hurmuzaki, XI, p. II, n. 2. Un Manole Munteanul în 1539 *(Quellen,* II, pp. 188, 190-1).

nuluĭ, și aŭ biruit Radul-Vodă; iar Laiotă și pribeagiĭ aŭ perit toțĭ[1].

Întru aceaste vremĭ, aŭ făcut Turciĭ vrajbă cu Vinețeniĭ, și aŭ trimis armada la Poglia, și la Curfos, și la Chefalonia, de aŭ ars și aŭ luat mulțĭ robĭ dupen sate, fiind maĭ mare peste corăbiĭ Dulfin-Pașa și Hariatin-Pașa și, ajungănd la Curfos, unde era moaștele luĭ Sfetiĭ Spiridon, n'aŭ putut face nimic, că de treĭ orĭ, în treĭ nopțĭ, s'aŭ arătat Sfăntul Pașilor, în chip de călugăr, îngrozindu-ĭ cu un toiag, și zicăndu-le că, de nu să vor întoarce, vor să să căiască; și eĭ, văzănd aceasta, s'aŭ întors la Țarigrad; iar pre cale multe răotățĭ aŭ făcut. Într'al doilea an aŭ trimis Împăratul la Anapliĭ pre Osman-Pașa, unde era lăcuitorĭ Paliologhiĭ, neam Împărătesc de aĭ Grecilor; și, dănd cetățiĭ foc, n'aŭ putut cetățeniĭ răbda, ci o aŭ închinat; dar pe toțĭ i-aŭ tăiat, și i-aŭ robit. Atuncea aŭ robit pre Paliologhĭ, anume: Andronic, Neculae, Theodosie și Dimitrie, și, ducăndu-ĭ păn la Avgost, acolo le-aŭ tăiat capetele[2].

Întru aceste vremĭ, Împăratul Suliiman, după moartea luĭ Ianoș Craiŭ al Ungurilor, aŭ luat Buda de la fii-săŭ Ianoș, care rămăsease tănăr, cu mumă-sa Ezavela Crăiasa. Aŭ luat și Beligradul Unguresc, carele iaste Scaun Ardealuluĭ, și Crăiasa cu fii-săŭ cel tănăr, împăcăndu-să cu Turciĭ, aŭ supus Ardealul Turcilor, și le-aŭ dat Împăratul stăpănirea Ardealuluĭ. Și dentr'acel fiiŭ crăesc s'aŭ obicĭnuit oameniĭ de zic tuturor Domnilor Ardealuluĭ Craĭ, iar nu sănt Craĭ, ci Prințepĭ, adecă Domnĭ, ca Rumănul, ca Moldoveanul.

Întru aceaste vremĭ aŭ ucis Turciĭ pre un hoge, imam al lor, carele în Țarigrad propoveduia pre Hristos adevărat Dumnezeŭ, și pre Mahmet îl hulia; și-ĭ zicea vi-

[1] Izvorul e Ludescu.

[2] E expediția italiană din 1537, în care se atacă Apulia, apoĭ Corfù, supt Chaireddin și Lutfi („Dulfin")-Pașa, Nauplia, supt Kasim („Osman")-Pașa: orașul acesta n'a fost cucerit însă.— Izvorul e necunoscut.

clean și înșălătoriŭ; pre carele după ce l-aŭ omorăt, trupul luĭ l-aŭ băgat în foc, și i-aŭ dat cenușa în vănt.

Iar Suliiman Împărat, nepărăsind cruzia, s'aŭ dus de aŭ luat Ostrogonul, și alte cetățĭ dupen prejur aŭ ars, aŭ robit, precum le iaste obiceiul lor, l' 7047[1]. Pătru-Vodă Rareș den țara Moldoveĭ, împresurăndu-l multe nevoĭ, pentru vrajba ce avea cu toțĭ, că era neodihnit, și băntuia pre toțĭ veciniĭ, că Leașăĭ aŭ trimis sol mare la Suliiman Împărat, pre Critcovschi Caștelanul de Bresc, cerăndu-șĭ dreptate de la dănsul, pentru răotățile ce le făcea în țara lor, și zicănd să-l mazălească, saŭ eĭ îl vor goni cu sabia. Aĭ țărăĭ luĭ încă l-aŭ fost urăt, pentru multe războae ce făcea, dentru care venia peire țărăĭ; și în taină să fie făcut jalbă la Împăratul. Ci dar, umplăndu-să urechile Împăratuluĭ ca de aceastea, aŭ poruncit la Tătarĭ să între în țara Moldoviĭ. Împăratul încă aŭ purces de aŭ trecut Dunărea; Leașăĭ încă s'aŭ gătit, și venia maĭ nainte Tarnofschi Hatmanul leșăsc, după el Craiul Avgost. Ci, această grămadă de nevoe văzănd, maĭ vărtos că aĭ luĭ nu era cu dreptate, aŭ lăsat toate alte socoteale, și aŭ luat aceasta, să să ducă la Ianoș Craiul Unguresc, să-l împace cu Craiul Leșăsc, ca să poată răspunde Tătaruluĭ; și, bătănd pre Tătar, lesne s'ar fi împăcat cu Turciĭ. Așa socotia Pătru-Vodă, dar în deșărt i-aŭ rămas socoteala; că, măcar l-aŭ împăcat Ianoș Craiŭ cu Avgost Craiul Leșăsc, iar Turciĭ și Tătarăĭ l-aŭ robit, și ca o iarnă grea aŭ căzut pre dănsul. Și boiariĭ și țara, văzăndu-să într'atăta nevoe, le căuta să-l urască și să fugă de la dănsul, precum aŭ și făcut. Iar el, în slăbiciune aflăndu-să, s'aŭ dat spre munte, și pe la tărgul Piatra aŭ mers la mănăstirea Bistrița, să să odihnească puțin; ci iată că-l împresura gonaciĭ. Deci, singur pre un cal, aŭ apucat muntele, pănă n'aŭ maĭ avut cale de cal; ci aŭ lăsat calul, și, pedestru, singur, nemăncat, trudit, în șase zile aŭ nemerit

[1] În 1543, abia.

la neşte păscarĭ. Aceia i-aŭ dat de mâncat, şi el le-aŭ dat galbenĭ, că să temea să nu-l ucigă, dar, fiind oamenĭ bunĭ, aŭ făcut bine cu dânsul, şi l-aŭ schimbat de haine, şi i-aŭ dat haine de ale lor, şi, la neşte prietenĭ, boiarĭ marĭ ungurĭ, ducându-l, l-aŭ odihnit. Acolo şi un aprod scăpat, slugă a luĭ, s'aŭ împreunat, părându-le bine. De acolo i-aŭ dat aceĭ prietenĭ carâtă cu şase [1] caĭ şi doĭsprezece voinicĭ, catane, cam alăturea, să nu-l cunoască, până l-aŭ băgat în Ciceŭ, cetatea luĭ, unde era Doamnă-sa Elena, cu fiiĭ luĭ, Iliaş şi Ştefan, şi fiică-sa Ruxanda. Cariĭ, văzându-să unul cu altul, mare şi multă jale aŭ avut de primejdiile ce-ĭ împresurase; însă, întrând în bisearică, mulţămia luĭ Dumnezeŭ, căcĭ s'aŭ mântuit de nevoe, şi aŭ rămas viŭ, de s'aŭ maĭ văzut cu aĭ luĭ.

Iar Suliiman, Împăratul turcesc, cu oastea luĭ şi tătărască, aŭ robit şi aŭ prădat ţara, ajungând pân la Suciavă. Boiariĭ ţărăĭ, cu Vlădiciĭ şi cu alt norod, strângându-să la sat la Bădăuţĭ, s'aŭ sfătuit să trimiţă la Împăratul sol, să-şĭ facă pace; şi aŭ trimis sol mare pre Trifan Ciolpan. Şi, mergând cu cărţĭ de la boiarĭ şi de la ţară, în care să ruga să-ĭ iarte, şi să le dea alt Domn, i-aŭ ertat, şi le-aŭ dat Domn pre Ştefan-Vodă, carele l-aŭ poroclit Lăcustă, pentru că în zilele luĭ aŭ venit în ţară lăcustele, şi aŭ făcut multă pagubă. Iar Pătru-Vodă, necăjându-să cu multe grijĭ în Ardeal, pentru că-ĭ era vrăjmaşĭ Ungurиĭ, şi în tot chipul să nevoia să-l omoare, şi încă aĭ luĭ oamenĭ şi cu un Vlădică den cetate să sfătuise să-l ucigă, şi să-l dea Ungurilor, — dar, prinzând veste Pătru-Vodă, cu meşteşug i-aŭ scos den cetate, şi le-aŭ închis porţile, — ca acestea văzând Pătru-Vodă, aŭ gândit să plece capul iar la Turcĭ. Şi Doamnă-sa Elena, fiind Sârbă, fată de Despot sârbesc, cu mâna eĭ aŭ scris carte la Împăratul Suliiman, cu umilinţă rugându-să să-l erte, şi el îşĭ pleacă capul supt sabia luĭ, — de

[1] Cifra era prin urmare în originalul luĭ Ureche. Cf. ed. Kogălniceanu, p. 196.

va vrea să-l şi tae, numaĭ să-l scoaţă den măna Ungurilor. Cartea aŭ slobozit-o pe zăbrelele ferestrilor cetăţiĭ, şi o aŭ luat o slugă a luĭ, Sărb, şi o aŭ dus în măna Împăratuluĭ turcesc. Care, citind, s'aŭ milostivit, şi l-aŭ ertat. În şase rănduri[1] aŭ trimis la Ungurĭ solĭ, şi abia l-aŭ lăsat; şi l-aŭ dus la poala Împăratuluĭ, şi l-aŭ priimit bine, şi s'aŭ dat odihnă acolo lăngă Împărăţie. Doamnă-sa şi coconiĭ rămăsease în Ardeal, dar nu avea supărare de Ungurĭ, ca maĭ nainte, de frica Turcilor.

Întru aceste vremĭ, la Moldova, fiind Domn Ştefan-Vodă Lăcustă, dacă aŭ auzit că aŭ ertat Împăratul pre Pătru-Vodă, şi l-aŭ dus lăngă dănsul, mare grijă avea, fiind şi în cinste Pătru-Vodă de la Împăratul; şi, ştiind că Pătru-Vodă are avuţie multă, care o dusease maĭ nainte cu Doamnă-sa la Ardeal, să temea foarte. Şi, făcăndu-să şi foamete mare, den lăcustele ce venise în ţara Moldoviĭ, era întristat pănă la moarte. Şi pentru acestea şi Curtea toată l-aŭ urăt, şi s'aŭ vorovit cu toţiĭ, maĭ vărtos aceştĭ boiarĭ, Găneştiĭ şi Arbureştiĭ, care la aşternutul luĭ în cetatea Suceviĭ l-aŭ omorăt. Şi aţăţătoriĭ acestuĭ lucru aŭ fost Mihul Hatmanul şi Trotuşan Logofătul; cariĭ, cu alalţi, spărgănd uşa unde odihnia Ştefan-Vodă, cu multe rane l-aŭ omorăt, tăindu-ĭ şi capul. Însă, nu peste multă vreame şi-aŭ luat şi eĭ plata, cum veţĭ auzi maĭ nainte. Şi, după omorărea luĭ Ştefan-Vodă, aŭ rădicat Domn aceĭ răĭ şi cruzĭ boiarĭ pre Cornea, care aŭ fost Portar-Mare, şi maĭ nainte aŭ fost slugă Mihuluĭ Hatmanul, şi i-aŭ schimbat numele, de i-aŭ zis Alixandru-Vodă.

Împăratul Suliiman, auzind de acele nebuniĭ ale Moldoveanilor, şi de neaşăzările lor, să mira ce va să facă. Pătru-Vodă Rareş încă, avănd vreame ca aceaia, aŭ cerut de la Împăratul Domnia; făgăduindu-să că el va supune pre toţĭ vrăjmaşăĭ luĭ. Şi iar i-aŭ dat Domnia,

[1] În două mss.: „zile“; ceia ce n'are sens. Cf. originalul, Ureche, p. 199.

și pre un Ibraim[1]-Aga, cu iniceriĭ și cu oaste multă. Cariĭ, viind pre la Brăilă, aŭ trecut la Galațĭ; iar boiariĭ Moldoviĭ, prinzând veaste, aŭ părăsit pre Alixandru-Vodă și aŭ venit de s'aŭ închinat luĭ Pătru-Vodă, cerând ertăciune de ceale ce-ĭ făcuse maĭ nainte, și i-aŭ ertat. Alixandru Vodă, rămăind cu Mihul Hatmanul și cu Trotușan Logofătul, și Crasneș, și Cozma, s'aŭ gătit de războiŭ, și aŭ eșăt spre Galațĭ înnainte luĭ Pătru-Vodă. Acolo, la un conac aproape de Galațĭ, aŭ adeverit că și boiariĭ ce sănt cu el, sănt una cu ceĭ ce s'aŭ dus la Pătru-Vodă; pre cariĭ prinzăndu-ĭ, după greale muncĭ ce le-aŭ făcut, le-aŭ și tăiat tuturor capetele [2], de ș'aŭ luat plata, pentru care aŭ omorăt și eĭ pre stăpănul lor, pre Ștefan-Vodă, în Suceavă, fără nicĭ o vină, cum s'aŭ zis maĭ sus; și nu numaĭ ce aŭ omorăt pre Ștefan-Vodă, ci și luĭ Pătru-Vodă în Domnia dentăiŭ multe necazurĭ i-aŭ făcut; ci Dumnezeŭ plătește fiește-căruia după faptele luĭ.

Pătru-Vodă, luănd Domnia al doilea rănd, aŭ trimis de aŭ adus pre Doamnă-sa și pre coconiĭ luĭ de la Ardeal, și multă bucurie aŭ fost la împreunarea lor. Nu peste multă vreame i-aŭ venit poruncă de la Împăratul Suliiman luĭ Pătru-Vodă și Raduluĭ-Vodă den Țara-Rumănescă, să meaargă în Ardeal să prade, să arză[3] avănd ajutoriŭ pre Cuciuc-Balibeĭ [3] cu Turciĭ. S'aŭ bătut la Făgăraș, și aŭ biruit pre Ungurĭ, și aŭ prins și pe Domnul lor, anume Măilat, și, ferecăndu-l în obezĭ, l-aŭ trimis la Împăratul și, țara arzănd și prădănd, s'aŭ întors la Scaunele lor. Iar după un an li-aŭ venit altă poruncă, de aŭ maĭ mers de aŭ prădat Ardealul, pănă la Cetatea-de-Baltă. Multe războae aŭ bătut acest Pătru-

[1] În Ureche: „Imbrea“ (p. 201).

[2] Constantin Căpitanul atribuie osînda la moarte a boierilor de către Rareș tot luĭ Alexandru. Cf. p. 202.

[3] Balibeg, întăiul comandant al Belgraduluĭ. Msele luĭ Constantin Căpitanul daŭ forma: „Cuciuc-Beglerbeĭ“, în care s'a prefăcut „Ciubalibeiŭ“ din Ureche (v. pp. 203-4).

Vodă, și multe mănăstirĭ aŭ făcut: Pobrata, Răsca, Dobrovățul, Căpriana[1], la Roman Mitropolia, Mitropolia Suceviĭ, Bistrița, în Hărlăŭ, în Bae. Adevărat aŭ fost fecior luĭ Ștefan-Vodă cel Bun, că la toate i-aŭ sămănat, și bunătățĭ multe aŭ făcut; și războae multe aŭ bătut, cum să văd în letopisețul moldovenesc, pre amăruntul scrise. Acest Pătru-Vodă, văzăndu-să în slăbiciune, și temăndu-să că] în urmă pot să apuce alțiĭ Domnia, și pre coconiĭ luĭ și pre Doamnă-sa pot să-ĭ rășchire în toate părțile, de aceaia aŭ socotit, și ș'aŭ trimis pre fie-săŭ cel maĭ mare la Poartă, să să afle acolo lăngă Împăratul[2].

Iar Domnul Radul-Vodă Paisie, domnind anĭ 9 și lunĭ 8, l-aŭ mazălit Împăratul și l-aŭ trimis surgun la Eghipet, — pentru ce nu să știe, că nimenĭ n'aŭ scris; și în locul luĭ aŭ pus pre Mircea-Vodă.

23. Domnia Mirciĭ-Vodă, 1t 7053.

Mircea-Vodă vine Domn, și omoară pre boiarĭ.— Mircea-Vodă are războiŭ cu pribegiĭ. — Radul-Vodă Iliaș cu pribegiĭ bate pre Mircea-Vodă.— Radul-Vodă Iliaș iar fuge de Mircea-Vodă. — Lipova o iaŭ Turciĭ.— Pătru-Vodă Rareș moare. — Iliaș-Vodă în locul tătăne-săŭ Pătru-Vodă Domn. — Iliaș Vodă sa turcește. — Ștefan-Vodă în locul frăține-săŭ Domn.

După mazălia Raduluĭ-Vodă, cum s'aŭ zis maĭ sus, aŭ dat Împăratul Domnia Mirciĭ-Vodă; carele viind în țară, după doao săptămănĭ, lucrul cel maĭ dentăiŭ acesta aŭ făcut: aŭ tăiat pre Coadă Vornicul, și pre frate-săŭ Radul Comisul[3], și pre Dragul Stolnicul, și pre

[1] La Ureche, izvorul (p. 205): „Chipriana".

[2] Tot e luat din Ureche.

[3] La 20 Februar 1545 se știa în Brașov că Radu „pleacă la Împăratul" *(Quellen,* III, p. 259). Informațiĭ pentru „res Radul Wayv." încă la 13 Mart (p. 261). 18 Mart, dar luĭ Mircea-Vodă *(ibid.)*. 20, sol de la el (p. 262).

Stroe Spătariul[1], şi pre Vintilă Comisul, şi alţiĭ nenumiţĭ, muncindu-ĭ întăiŭ pentru avuţie, până aŭ dat ce aŭ avut; decia i-aŭ omorât[2]. Boiariĭ ceĭ ce aŭ scăpat de moarte aŭ fugit în Ţara Ungurească; şi, trecând doĭ anĭ, aŭ strâns oaste, ce aŭ putut, şi aŭ venit pre Praova, întâlnindu-să cu Mircea-Vodă la sat la Periş; acolo aŭ avut războiŭ, şi aŭ biruit Mircea-Vodă, şi aŭ perit Udrişte Vistiariul[3] şi Teodosie Banul[4]; ceilalţĭ iar în Ţara Ungurească aŭ fugit, şi n'aŭ zăbovit; ci iar aŭ strâns oaste, şi, înpreună cu Radul-Vodă Iliaş[5], aŭ venit în ţară: şi, întâmpinându-să cu Mircea-Vodă la sat la Măneştĭ, aŭ biruit Radul-Vodă Iliaş şi pribegiĭ, şi pre Mir-

[1] Cf. Socotelile citate ale Braşovuluĭ, p. 259: „misi dono Radul Comis, fratri Kodae"; p. 259: „uxori Kodae ac uxori Radul Comis".

[2] Şi soţia sa e pomenită odată cu ale celorlalţĭ doĭ boierĭ *(ibid)*, apoĭ în Iunie (p. 271)

[3] Sol braşovean la el la 12 April 1547 (p. 263). Şi la 1-iŭ Maiŭ: „ad Wdryst Wyztheer" (p. 265).

[4] În Iulie 1545 Socotelile Braşovuluĭ vorbesc de o năvalire a luĭ Mircea („eruptio Myrche Wayw."). Urmează dese menţiuni de „boieri" pribegĭ. La 12 Septembre Braşoveniĭ cercetează dacă în Ţara-Românească este oaste (p. 278). La 16, oferte de la Mircea *(ibid.)*. În Novembre aceasta i-o porunceşte Sultanul (p. 285). — În 1546, April, şi el „are oaste şi întreabă unde-s boiariĭ" (p. 343). În August vin la Braşov pribegiĭ din Ungaria, şi Mircea negociază cu eĭ prin Marele-Logofăt, prin fiul Mareluĭ-Vornic şi Barbu Spătarul (p. 351. Eĭ intră în ţară: însă „per duas partes". La 13 Septembre, sol cu vestea că „boieriĭ aŭ fost învinşĭ" (p. 352). În Octombre, Domnul strînge oaste contra pribegilor (p. 356). Apoĭ în Decembre „instrumentum musicum vulgo Hack Bret teneri Wayvodissae": Chiajna (p. 360). — În Maiŭ 1547 sol de la Vintilă Vornicul (p. 393). În Novembre fuge ginerele luĭ Mircea-Vodă, Barbul *Vornicul* (p. 403). În Decembre chemat în ţară „Teodosie, *filius Kodae*" (p. 468). — În 1548, rechemare de boierĭ (şi Socol: pp. 430-433). Mart: trimis Barbu îndarăt; 2 April e ucis (pp. 434-5. În April maĭ găsim pe Vornicul Vintilă (p. 435; cf. p. 440. August: „Romînĭ, Saşĭ şi Secuĭ" cu „novus erectus Wayvoda" şi pribegiĭ (p. 441). Plîngerĭ ale luĭ Mircea (p. 442). — Adaug aicĭ aceste ştirĭ ca o complectare a celor din Hurmuzaki, XI, prefaţa, p. I şi urm şi Socotelile Sibiiuluĭ. Unele-mĭ scăpase din vedere acolo.

[5] Ilie, în Ludescu, izvorul.

cea-Vodă până la Giurgiu l-aŭ gonit, și mulți oamenĭ d'aĭ luĭ aŭ perit. Mircea-Vodă aŭ făcut știre la Împăratul, că după porunca luĭ nu-l lasă Domniĭ ceĭ hainĭ și boiariĭ ceĭ hainĭ să-șĭ stăpânească țara, ci vin de-l scot den țară. Deci Împăratul aŭ poruncit Hanuluĭ și Turcilor după margine să meargă să scoață pre Radul-Vodă și să așaze iar pre Mircea-Vodă. Și așa, viind oastea împărăteaască, aŭ gonit pre Radul-Vodă și pre pribegĭ. Și aŭ rămas Mircea-Vodă Domn, de aŭ domnit toată Domnia luĭ anĭ 8 pol, și l-aŭ mazălit Turciĭ, și aŭ pus Domn pre Pătrașco-Vodă.

În zilele Murciĭ-Vodă, leat 7061, aŭ luat Turciĭ Lipova, Șoĭmușul, Beceiul, Becĭcricul, Nadlacul, Solnocul, și alte cetățĭ și orașe den Țara Ungurească. Timeșvarul încă într'aceste vremĭ l-aŭ luat Turciĭ.

Pătru-Vodă Rareș din Moldova, cum am zis maĭ sus, slăbind de bătrâneațe și de multe ostenele, de războaele ce aŭ făcut, den lumea aceasta s'aŭ petrecut; pre carele toată țara l-aŭ plâns cu jale mare, pentru că era părinte tuturor milostiv, și păstor bun turmiĭ sale. Însă în cea după urmă s'aŭ dus boiariĭ la Poarta turcească, și, pentru dragostea luĭ Pătru-Vodă, aŭ cerut pre fiesăŭ Iliaș, Domn [1]. Dar n'aŭ sămănat tătâne-săŭ nicĭ cum, că tată-săŭ făcea bune, iar el reale. Aŭ tăiat pre Vartic Hatmanul în Hușĭ; să dăzmierda cu Turcĭ tinerĭ și cu Turcoaice tinere, până, în cea după urmă, aŭ lăsat Domnia frăține-săŭ, luĭ Ștefan-Vodă, și el s'aŭ dus la Țarigrad, de s'aŭ turcit, l' 7059.

Ștefan-Vodă, feciorul luĭ Pătru-Vodă, șăzând la Domnie, dentâĭ s'aŭ arătat bun, blând, milostiv, apoĭ s'aŭ făcut maĭ răŭ decât frate-săŭ: lua jupâneasele, featele boiarilor, de-șĭ bătea joc de dânsele. Ci, neputând suferi boiariĭ, la Țuțora fiind tăbărât cu corturile, noaptea i-aŭ

[1] Aceasta nu se spune în izvor, Ureche, dar Constantin Căpitanul era de pe vremea când nu eraŭ drepturĭ de succesie la tron și Domniĭ se numiaŭ de la Poartă.

surpat boiarii cortul pre el, şi aşa l-aŭ omorât; şi aŭ rădicat Domn pre Joldea; şi vrea să ia pre Ruxanda fata lui Pătru-Vodă, sora lui Ştefan-Vodă. Ci încă n'aŭ apucat să-l cunune (că vrea să facă nunta la Suceava), şi, mergând pre cale la Suceavă, la un sat, la Şăpote, l-aŭ împresurat pribegii cu oaste leşască, şi cu alt Domn ce rădicase, pre Petre Stolnicul, carele l-aŭ numit Alixandru Lăpuşneanul, şi, prinzând pre Joldea, i-aŭ tăiat nasul şi l-aŭ călugărit, şi aŭ luat Alixandru pre Ruxanda [1].

24. Domnia luĭ Pătraşco-Vodă cel Bun, l^t 7062.

Pătraşco-Vodă Domn. — Pătraşco-Vodă şi Alixandru-Vodă aduc pre Ezavela Crăiasa în Ardeal. — Pătraşco-Vodă moare.

Pătraşco-Vodă acesta aŭ venit Domn de la Turci, şi aŭ domnit bine ţara, şi boiarii fără vrăjbi, fără morţi, fără prăzi, precum tuturor place; pentru aceaia şi Bun l-aŭ numit, pentru bunătăţile lui ce avea. Deci, trecând trei ani den Domnia lui, aŭ strâns oştile lui toate, şi s'aŭ dus în Ţara Ungurească, şi de acolò aŭ trimis pre Socol Vornicul, şi pre alţi boiari de cinste în Ţara Leşască [2], la Ezavela Crăiasa, şi la fie-său Ianoş Craiŭ, de i-aŭ adus în Ardeal, şi l-aŭ aşăzat la Crăie, în cetatea Clujului, şi iar s'aŭ întors în ţară cu toată oastea şi boierimea. Însă nu însemnează leatopiseţul, de ce pricină, şi cu a cui poruncă, şi cu a cui puteare aŭ făcut el aceasta, de aŭ pus Craiŭ în Ardeal, neavând nici un războiŭ cu nimeni. Bag seaamă că tot cu a Turcului poruncă va fi fost, iar nu într'alt chip, pentru că să veade mai îndărăt, unde aŭ luat Turcii Buda de la mâna lor, pentru o mulţămită le-aŭ făcut acest bine, de le-aŭ dat Ardealul; iar, cum să veade, Ardelenii, precum sânt den

[1] După Ureche (pp. 206-9), mult prescurtîndu-l.
[2] Ludescu mai zice şi „la cetatea de la Leov".

fire ficlenĭ, nu vor fi vrut să să supue, ci-l vor fi gonit în Țara Leșască, de unde era mumă-sa Ezavela, și Turciĭ, nepriimind să să facă ceva peste porunca lor, poate fi că aŭ poruncit luĭ Pătrașco-Vodă să meargă cu oștile în Ardeal și, fără voia Ardelenilor, să cheme pre Ezavela Crăiasa cu fie-săŭ, să-ĭ așaze la Crăie, dupre cum aŭ și făcut[1]. În leatopisețul moldovenesc, să găsi scris că cu porunca împărătească aŭ mers Domniĭ amăndoĭ, aĭ amăndorora țărăle, Pătrașco al Muntenilor și Alixandru Lăpușneanul al Moldovenilor, de aŭ așăzat la Crăiie pre Ianoș Craiŭ cu mumă-sa Ezavela, cum s'aŭ scris maĭ sus; și de atuncĭ s'aŭ supus Unguriĭ a da Turcilor haraciŭ[2].

Întru aceste vremĭ, aŭ luat Turciĭ Ghiula, cetatea ungurească, și alte multe cetățĭ dupen prejur[3]; decĭ, după ce s'aŭ umplut patru anĭ aĭ Domnieĭ luĭ, ca un om aŭ murit și Pătrașco-Vodă, și l-aŭ îngropat în bisearica domnească, la Scaunul luĭ; iar după el aŭ venit iar Mircea-Vodă.

25. Domnia Mirciĭ-Vodă, 1ᵗ 7066.

Mircea-Vodă iar vine Domn. — Mircea-Vodă tae boeriĭ. — Mircea-Vodă moare. — Pătru-Vodă cu mumă-sa Mircioae domnește. — Alixandru-Vodă Lăpușneanu Domn [la Moldova]. — Ion-Vodă Despot Domn. — Boiariĭ ficlenesc pre Ion-Voda și-l omoară. — Tomșa jură oștile. — Tomșa să bate cu Liașăĭ și prinde pre Vișnovețchi. — Tomșa omoară pre Ion-Vodă. — Alixandru Lapușneanul Domn. — Tomșa cincĭ săptămănĭ Domn. — Turcul scrie la Liașĭ de omoară pre Tomșa și pre aĭ luĭ. — Alixandru-Vodă tae 47 de boerĭ. — Alixandru-Vodă bate pre Ștefan Domnișor. — Sultan Suliiman supt Seghedin moare. — Selim să pune Împărat în locul tătăne-săŭ.

Iar aŭ venit Mircea-Vodă Domn de la Poarta Turcească, pentru a căruia venire auzind boiariĭ, ceĭ maĭ mulțĭ

[1] Pentru aceste lucrurĭ trebuie să se vadă acum și Biografia Isabeleĭ de Veress Endre, în Colecția *Magyar Történeti Életrajzok* (Budapesta, 1902 .

[2] E după Ureche, p. 210.

[3] În 1566. V. Fessler, *Gesch. von Ungarn,* III, pp. 596-8.

aŭ fugit în Țara Ungurească, anume cel maĭ mare: Stănilă Vornic, cu alțĭ boiarĭ și cu toată Curtea. Decĭ, văzănd Mircea-Vodă că aŭ fugit atăția boiarĭ, aŭ trimis de i-aŭ chemat cu jurămănt, că nu le va face nimic răŭ. Eĭ, încredințăndu-să în cuvăntul luĭ, aŭ venit cu toțiĭ de i s'aŭ închinat. Iar, cănd aŭ fost la Martie 3 d., aŭ chemat boiariĭ, vlădiciĭ, episcopiĭ, egumeniĭ, cu cuvănt ca acela, că are să să sfătuiască de neşte trebĭ ale țărăĭ și ale Domnieĭ. Cariĭ străngăndu-să toțĭ, așa cum s'aŭ zis maĭ sus, Mircia-Vodă învățase beşliiĭ și Turciĭ, cari-ĭ avia cu dănsul, să fie gata și, în ce cias le va porunci a face năvală, să tae pre boiarĭ și pre călugărĭ; și așa aŭ făcut. În vreme ce aŭ văzut că s'aŭ străns ceĭ chemațĭ, aŭ dat poruncă beşliilor și Turcilor, și aŭ intrat cu sabiile într'ănșăĭ, ca niște lupĭ în niște oĭ, de i-aŭ omorăt pre toțĭ cățĭ s'aŭ întămplat aciĭ. Ceilalțĭ boiarĭ, cariĭ n'aŭ fost aciĭ, și aŭ auzit de peiria aceloralalțĭ, cu toțiĭ aŭ fugit iar în Țara Ungurească [1].

Mircea-Vodă, domnind într'acest rănd doĭ anĭ [2], aŭ murit, și l-aŭ îngropat în bisearica Domnească în Bucureștĭ; și aŭ rămas Doamnă-sa Mircioae cu fii-său Pătru-Vodă în Scaun, trimețănd la Turc de ceria Scaunul tătăni-său Murciĭ-Vodă. Iar boiariĭ pribegĭ, auzind că aŭ murit Mircia-Vodă, aŭ străns cătăva oaste, și aŭ venit peste munte. Boiariĭ Murciĭ-Vodă încă și-aŭ străns oștile, și le-aŭ eșăt înnainte la sat la Rumăneștĭ; acolo, avănd războiŭ, aŭ biruit pribegiĭ, și aŭ fugit boiariĭ Murciĭ-Vodă cu Doamna-sa Mircioae, și cu fii-său Pătru-Vodă, peste Dunăre [3]; și iar s'aŭ întors boiariĭ Mircioaiĭ cu oștĭ îndărăt,

[1] Această din urmă aserțiune e adausă conjectural de compilator.

[2] Ludescu are în ediție: „5 anĭ și 8 lunĭ". Ceteşte: „*1 an* și 8 lunĭ"; ceia ce concordă (cf. Hurmuzaki, XI, pp. VIII-IX). Compilatorul dă în loc cifra rotundă de *doĭ* anĭ. El lasă și data morțiĭ luĭ Mircea: 21 Septembre 1559 (cf. *ibid.)*. „Den 25 Septembris stirbt der Tyranny Myrche Wayda in Bugaretscht" (Ostermayer).

[3] Ludescu maĭ știe că boieriĭ eĭ nu trecură apa, ci se opriră la Turciĭ din Giurgiu.

și s'aŭ întâmpinat cu pribegiĭ la Șărpătești și, bătându-să oștile, aŭ biruit pre pribegĭ. Acolo aŭ perit Badia Clucer, și alțĭ boiarĭ de aĭ pribegilor; și aŭ venit Doamna Chiiajna cu fii-săŭ Pătru-Vodă în Scaun, în Bucureștĭ.

Decĭ n'aŭ trecut vreame multă [1], ci aŭ venit alțĭ pribegĭ, pre apa Oltuluĭ, anume Stanciul Bengăĭ, Mateĭ al Margăĭ, Radul Logofăt, Vălcan, și alțiĭ cu eĭ, cărora le-aŭ și eșăt înnainte Pătru-Vodă la Boianĭ și, avănd Pătru-Vodă mulțĭ Turcĭ cu el, bătăndu-să oștile, aŭ biruit pre pribegĭ, și s'aŭ întors Domn la Scaun. Și numaĭ de căt aŭ sosit Stepan Vel Portar [2] de la Poartă, cu stiag de Domnie, să fie Domn la Scaun în locul tătăne-săŭ, și aŭ maĭ mărit haraciul la Împărăție, den căt aŭ fost legat maĭ de nainte; și aŭ domnit anĭ opt, și l-aŭ mazălit Turciĭ, și s'aŭ dus la Țarigrad, și în locul luĭ aŭ pus pre frate-săŭ Alixandru-Vodă [3].

[1] „O săptămână“ (Ludescu). Eĭ veniseră de 'nnainte, dar fură bătuțĭ după ceĭlalțĭ (cf. Hurmuzaki, XI, pp. IX-X).

[2] V., pentru el, Iorga, *Contribuțiĭ la Istoria Munteniei* (și în *Analele Academieĭ Romîne*, XVIII), p. 7.

[3] La Ludescu se da ziua veniriĭ nouluĭ Domn: 3 Maiŭ (= 3 Iulie. V. Hurmuzaki, XI, p. XX). — De la Petru se află în Biblioteca Museuluĭ Ardelean din Cluj aceste documente inedite:

1. 10 Novembre 1563. Pentru Ioan Mare-Postelnic: îĭ da o parte din Trestenic. Divan: Nedelco V. Vor., Bogdan V. Log., Stan V. Spăt., Bărcan V. Com., Iane V. Vist., Pană V. Stol., Mane V. Păh. Scrie „Micul“.

2. 27 Februar 1564. Pentru acelașĭ: îĭ dă un Țigan, Berbecĭa, luat din Brăila.

3. 28 Ianuar 1565. Pentru acelașĭ, Mare-Logofat, și fiiĭ: moșia Borueștĭ. Nedelco, „Ianne“, Bărcan, Stan, Manea, Pană Stol., Gherman V. Portar. Scrie „Dragomir ot Bălacĭ“.

4. 22 August 1565. Pentru acelașĭ: Țiganul Pașadiia, luat cu 1000 de aspri turceștĭ. Neagoe biv Vel Ban de Craiova. Divanul știut, cu Ghiurma ca Postelnic. Scrie „Văsiiŭ“.

5. 30 Septembre 1565. Pentru acelașĭ: Țiganĭ și caĭ. Divanul știut, fără Ban.

6. 23 Iulie 1567. Pentru acelașĭ: Țiganĭ, între cari un „Coifan“. Divanul știut, dar Paharnic e „Ioanaș“. Scrie „Văsiiŭ“.

7. 14 August 1567. Pentru acelașĭ: un Țigan, de la Zaharia grămăticul din Tătăreștĭ. Acelașĭ Divan și scriitor.

În zilele acestea, la Moldova fiind Domn Alixandru Lăpuşneanu, s'aŭ fost rădicat un Domn, care-ĭ zic Despot-Vodă Eriticul, şi, cu ajutoriul luĭ Albert Laschi Voevoda Siraschi şi cu Cazaciĭ, aŭ venit fără veaste asupra luĭ Alixandru-Vodă. Carele, degrab străngănd cătă oaste aŭ putut, le-aŭ eşăt înnainte la un sat Verbiia, la Jăjăia, şi, lovindu-să oştile, aŭ biruit Despot-Vodă, şi Alixandru aŭ fugit: luăndu-şĭ Doamna, s'aŭ dus la Huşĭ, trimeţănd la Turcĭ, la Tătarĭ să-ĭ dea ajutor; dar nu i-aŭ dat într'acia dată. Despot-Vodă s'aŭ dus la Suciavă, la Scaun; după aceaia aŭ venit la Iaşĭ; chemănd toţĭ vlădiciĭ, i-aŭ citit molitvă de Domnie, puindu-ĭ nume Ion-Vodă. Carele, fiind amăgitor, pre toţĭ boiariĭ i-au amăgit cu marĭ făgăduele, şi pre altă ţară cu milă. Şi, văzăndu-l aşa cu cuvinte bune, şi cu multe limbĭ învăţat, crezură şi-l priimiră, şi cărţĭ la Împăratul turcesc aŭ scris, rugăndu-să pentru dănsul, să-l pue lor Domn; şi aŭ şi făcut, că i-aŭ trimis stiag şi cărţĭ de Domnie: deciĭ, s'aŭ dus vesel la Suciavă. Ci n'aŭ trecut multă vreame, ci i s'aŭ ivit eresul şi răotatia, că bisearicile jefuia, pre aĭ bisericiĭ îĭ necinstiia, boiariĭ şi ţara prăda, căt l-aŭ urăt şi să mira ce vor face; ci aŭ făcut boiariĭ sfat cu vlădiciĭ, pre taină, cu jurămănt, fiindu-le cap Tomşa Hatmanul, ca să facă orĭ ce mijloc ar putea găsi, să să măntuiască de el; şi aŭ trimis în taină la Vişnoveţchi în Ţara Leşească, rugăndu-l să vie, să scoaţă pre Despot, şi să fie el Domn. Care, încrezăndu-să cuvintelor lor, şi bucurăndu-să de Domnie, s'aŭ rădicat cu oştile sale, şi veniia. Iar boiariĭ, vrănd să facă ficleşug în mijlocul acestor turburărĭ, aŭ scos veaste către Domnu-său că întră Tătarăĭ în ţară, ci să dia oastea

8. 20 Maiŭ 1568. Pentru acelaşĭ: un Ţigan de la Teodor din Clincianĭ, luat pentru 3.500 de aspri. Divanul cu Banul. Azap Comis, Burtea biv V. Vor. Scrie „Văsiiŭ, мали диак“.

9. 20 Maiŭ 1568. Pentru acelaşĭ: un Ţigan de la Miclea „ватахѹл“, din „Deleanĭ“. Acelaşĭ Divan şi acelaşĭ scriitor.

10. 16 Februar ... Pentru acelaşi: satul Boruleştĭ, altă parte.

pre măna Tomşăĭ, să meargă asupra Tătarălor. Care Despot, netemăndu-se de ficleşug, toate oştile ceale bune li-aŭ dat Tomşăĭ. Tomşa, eşănd la cămpie, aŭ jurat toate oştile ca să ție în dreptate cu dănsul, şi ce le va zice el să asculte; decĭ nu s'aŭ dus la Tătarĭ (că nu era nicăirĭ), ci s'aŭ dus spre Vişnovețchi; carele, aşteptănd cu bucurie să vie boiariĭ țărăĭ şi oştile să să închine luĭ, după făgăduința ce făgăduise, iar nu cu războiŭ, — iar ficleanul Tomşa, gata mergănd, şi poruncind oştilor luĭ să dea războiŭ îndată ce să vor împreuna, aşa aŭ şi făcut. Că, în ceasul ce s'aŭ împreunat, aŭ căzut asupra Liaşălor, cariĭ nefiind gata, i-aŭ tăiat, i-aŭ răsipit, i-aŭ prins, şi aŭ prins şi pre Vişnovețchi, pre carele l-aŭ trimis la Împăratul turcesc, găndind că cu acĭastă bărbăție să-şĭ facă ispravă de Domnie; care o poftiia în inema luĭ. Dănd dar ştire Tomşa boiarilor ce era lăngă Despot-Vodă de ce aŭ isprăvit, şi zicăndu-le să lase toțĭ pre Despot, şi să vie la dănsul, aşa aŭ şi făcut. Cariĭ, împreunăndu-să, s'aŭ dus la Sucĭavă, cu toate oştile. Despot, nemaĭ avănd alte oştĭ, fără numaĭ puțintia pedestrime, s'aŭ închis în cetate; dar şi aceĭ den cetate, văzănd atăta turburare, să sfătuia să dea pre Despot afară. El, auzind şi socotind că, dacă va eşă singur de voe, să vor milostivi de nu-ĭ vor face răŭ, şi aşa aŭ eşăt la boiarĭ şi la oştĭ, de s'aŭ închinat; dar crudul Tomşa, îndată ce l-aŭ văzut, mustrăndu-l oarece, cu buzduganul l-aŭ lovit în cap; după el ceĭlalțĭ cu multe rane l-aŭ omorăt; şi aŭ rădicat pre Tomşa Domn. Dar scurtă bucurie; că, între turburatele acestea vremĭ ce avea Moldoveaniĭ, auzindu-să la Împăratul nebuniile lor, iar aŭ dat Domniia luĭ Alixandru-Vodă Lăpuşneanul, şi ajutoriŭ Turcĭ şi Tătarĭ; şi aŭ venit de aŭ luat iar Scaunul, că Tomşa n'aŭ cutezat să stea înpotriva puteriĭ împărăteştĭ, ci s'aŭ dus în Țara Leşască, la Liov, cu aĭ luĭ, adecă Moțoc Vornicul, Veaverița Postelnic, Spancioc Spătar, — fiind Domniia luĭ cincĭ săptămănĭ[1].

[1] E după Ureche (Simion dascălul, forma supt care circula pe

După ce s'aŭ aşăzat Alixandru-Vodă al doilea rănd la Domnie în Scaun, aŭ trimis de şi-aŭ adus Doamnă-sa şi coconiĭ den Ţara Munteneaască, că acolo o aşăzase într'aceale turburărĭ de oaste [1]. Iar Împăratul turcesc, auzind de aceĭ ficlenĭ şi turburătorĭ de ţară, că aŭ fugit în Ţara Leşască, aŭ scris carte şi aŭ trimis sol de i-aŭ cerut să-ĭ dea, ca pe neşte ficlenĭ. Decĭ Craiul Leşăsc, şi pentru voia Împăratuluĭ turcesc, şi pentru moartia luĭ Vişnoveţchi ce-ĭ făcuse Tomşa, aŭ trimis şi li-aŭ tăiat capetele tuturor. Acest sfărşăt aŭ luat Tomşa cu aĭ luĭ.

Alixandru-Vodă, dacă s'aŭ aşăzat la Domnie, curăţindu-să de vrăjmaşi ceĭ den ţară, vria să să curăţească şi de ceĭ den casă [2]. Decĭ, într'o zi aŭ învăţat pre slujitoriĭ luĭ ceĭ striinĭ, cum vor intra boiariĭ în Curte, să le închiză porţile şi să-ĭ tae; şi aşa aŭ făcut. Că, chemănd Alixandru-Vodă pre boiarĭ, într'o zi, la Curte, eĭ aŭ mers fără nicĭ o grijă, găndind că-ĭ chiamă la vre o treaabă a Domnieĭ saŭ a ţărăĭ. Slujitoriĭ aŭ închis porţile, şi aŭ început a-ĭ tăia; şi aşa atunce aŭ perit 47 de boiarĭ, afară den slugĭ. Decĭ, Alixandru-Vodă, după acĭasta, aŭ pus de aŭ spart toate cetăţile den Ţara Moldoviĭ, după cum să făgăduise cătră Turcĭ, că cu acĭastă socoteală găndiia Turciĭ că vor potoli gălcevile den ţara Moldoviĭ; numaĭ aŭ lăsat cetatia Hotinuluĭ, pentru paza despre Liaşĭ.

Întru aceste vremĭ, iar s'aŭ maĭ rădicat un Domnişor. anume Ştefan, den Ţara Ungurească; care, adunănd păstorĭ şi altă adunătură, aŭ pogorăt pănă den sus de Cetatea Neamţuluĭ. Acolo întămpinăndu-l oastea luĭ Alixandru-Vodă, i-aŭ bătut, şi, pre căţĭ i-aŭ prins, le-aŭ tăiat nasurile şi urechile [3]; iar el aŭ scăpat pedestru.

atuncĭ). Se lasă însă povestea lupteĭ cu Petru Şchiopul saŭ „Mircea-Vodă" (p. 219).

[1] De oare ce domnià Chiajna, sora Ruxandeĭ, soţia luĭ Alexandru.

[2] Aicĭ se schimbă ordinea de la Ureche, p. 220.

[3] Amănuntul acesta al sluţiriĭ prinşilor nu se află în Ureche. Să-l fi luat scriitorul muntean din vre-o glosă?

Întru aceste vremi ducându-să Sultan Suliiman Împăratul turcesc la cetatia Sighetului să o bată, acolo supt cetate s'aŭ războlit și aŭ murit[1]. Iar Mehmet-Pașa Viziriul n'aŭ spus oștilor că aŭ murit; ci tot s'aŭ bătut până aŭ luat cetatia; și aŭ trimis olăcari la fiie-său Sultan Selim, că era la Magnisiia, de l-aŭ adus la tabără, și l-aŭ pus Împărat. Și s'aŭ întors îndărăt la Țarigrad, ducând și trupul tătâne-său; și l-aŭ îngropat la mecetul carele l-aŭ făcut el: carele îl numesc Turcii Suliimanì; și aŭ împărățit Sultan Suliiman ani 47.

26. Domniia lui Alixandru-Vodă feciorul Mircii-Vodă, l[t] 7076.

Alixandru-Vodă fratele lui Pătru-Vodă. — Alixandru-Vodă taie boerii. — Alixandru-Vodă face Svânta Troiță. — Alixandru-Vodă Moldoveanul Lăpușneanu să războlește. — Alixandru-Vodă Moldoveanul să otrăvește de Doamna sa și de boeri. — Bogdan-Vodă Moldoveanul să pune Domn. — Bogdan-Vodă să mazălește și fuge la Liași. — Ion-Vodă vine Domn. — Bogdan-Vodă vine cu Liași în Moldova. — Liașăi fug de frica Turcilor. — Ion-Vodă rămâne în Scaun la Iași — Ion-Vodă muncește pentru avuție. — Pătru-Vodă, fecior Mircii-Vodă, să pune Domn la Moldova. — Vintilă-Vodă vine cu lotrii asupra lui Pătru-Vodă. — Pătru-Vodă trimite oști și omoară pe Vintilă-Vodă. — Ion-Vodă să bate cu Turcii, și-l prind, și piere cu moarte groaznică. — Selim Împărat să învrăjbește cu Vinețenii. — Selim aŭ luat Rodosul și alte cetăți. — Ianoș Craiŭ moare. — Selim Împărat moare.

După ce s'aŭ mazălit Pătru-Vodă, fecior Mircii-Vodă, aŭ trimis Împăratul Domn pre Alixandru-Vodă, fratele lui Pătru-Vodă. Deci, auzind boiarii pribegi den Țara Ungurească că aŭ venit Alixandru-Vodă Domn și s'aŭ mazălit Pătru-Vodă, aŭ purces cu toții de aŭ venit în țară, și s'aŭ închinat lui Alixandru-Vodă. Deci, trecând doaă luni, Alixandru-Vodă aŭ început a tăia mulți boiari, anume: Radul Logofătul den Drăgoești, și Mihnia den Bădeni, feciorul lui Udriște Vistier[2], și Tudor de la

[1] 5-6 Septembre 1566.
[2] Deosebirea față de Ludescu e numai aparentă, pentru că în ediție

Bucov, şi Vladul Capliĭ, şi Pătraşco, şi Calotă, şi Stan fecior Drăguleţuluĭ, şi Radul Stolnicul den Boldeştĭ, şi Radul luĭ Socol Vornicul, şi prealţiĭ[1]. Şi aŭ făcut Alixandru-Vodă den jos de Bucureştĭ o mănăstire, hramul Svănta Troiţă; care nepotă-săŭ, Radu-Vodă, maĭ în urmă, o aŭ stricat den temelie şi o aŭ făcut mănăstire mare precum să veade.

Iar în Moldova Alixandru-Vodă Lăpuşneanul den Ţara Moldoveĭ, războlindu-să de moarte, aŭ chemat pre toţĭ boiariĭ şi vlădiciĭ, şi i-aŭ poftit în urma luĭ să pue pre Bogdan, şi pre dănsul, de-l vor vedea că va să moară, să-l călugărească. Deciĭ eĭ, văzăndu-l că să află la mare slăbiciune, l-aŭ călugărit. Apoĭ el, maĭ întorcăndu-să ceva den boală, i-aŭ părut răŭ căcĭ l-aŭ călugărit, şi s'aŭ măniiat pre ceĭ ce l-aŭ călugărit, şi aŭ zis: că, de să va scula, ştie el ce le va face. Deciĭ, Doamnă-sa aŭ făcut sfat cu ceĭlalţĭ, cu toţiĭ, că, de să va scula, va face marĭ rao-tăţĭ; ci l-aŭ otrăvit, şi aŭ murit.

Fie-săŭ Bogdan, rămăind la Domnie, şi nepăzind obiceiurile ce sănt ale Domnieĭ şi ale ţărăĭ, ci umblănd întru poftele tinereţelor, boiariĭ l-aŭ părăt la Împărăţie, şi l-aŭ mazălit. Şi aŭ trimis la Rodos de aŭ adus pre Ion-Vodă de l-aŭ făcut Domn, şi aŭ plecat spre ţară. Iar Bogdan-Vodă, trimiţănd spre Ţara Leşască, la prieteniĭ şi cuscriĭ luĭ (că şi el vria să ia fată de Liaf mare, pentru care pricină zic că maĭ mult de aceia l-aŭ mazălit Împăratul, căcĭ se încuscrise cu Liaşaĭ), să-ĭ dia oştĭ împotriva luĭ Ion-Vodă, şi i-aŭ dat; dar aŭ zăbovit, că, pănă aŭ venit oaste leşască, iar Ion-Vodă aŭ grăbit de aŭ venit la Iaşĭ, şi aŭ şăzut în Scaun. Iar Bogdan-Vodă, nefiind gata, aŭ fugit la Hotin, şi acolo, viindu-ĭ cătă-va oaste, aŭ mers spre Iaşĭ, pănă la Ştefăneştĭ, cu oastia ce-ĭ venise de la cumnaţiĭ luĭ, de la Ponetovschiĭ, şi de la Zbăroschiĭ, şi de la Tarlo, care

s'a pus, în loc de: „Mihnea...sîn Udrişte“, „Mihnea şi Stan Udrişte“. Pentru moartea luĭ Udrişte, v. maĭ sus, p. 61.

[1] Cf. Hurmuzaki, XI, p. XXI şi Iorga, *Istoria luĭ Mihaĭ-Viteazul*, cap. I.

vria să-ĭ fie socru, — fiind cap oștilor Mileschiĭ Hatmanul și Siniavschiĭ Voevodul Ruschiĭ. Deci, apropiindu-să oștile, și văzănd Liașăĭ mulțimia Turcilor și a Tătarălor și a Moldoveanilor, n'aŭ cutezat a merge să să lovească, ci s'aŭ tras către țara lor. Iar Bogdan-Vodă, viindu-ĭ boală de ochĭ, aŭ lăsat toate și s'aŭ dus la Mosc; și acolo aŭ murit.

Decĭ Ion-Vodă, rămăind în Scaun, zic că marĭ și multe răotățĭ aŭ făcut: vărsărĭ de sănge, jafurĭ de față, de țară și de bisericĭ, și den zi în zi să nevoia de găsia muncĭ noao, de muncea pre supușăĭ luĭ pentru avuție. Aŭ băgat în foc de viŭ pre Vlădica Gheorghe, pentru avuțiia Mitropolituluĭ Teofan[1], și aŭ îngropat de viĭ pre Veaveriță, și pre Popa Cozma, și pre Molodeț călugărul, — tot pentru jafurĭ. Aceaste răotățĭ auzind Împăratul și Curtia Împărătească, aŭ dat Domniia luĭ Pătru-Vodă, fecior Mirciĭ-Vodă, care și Domn în Țara-Rumănească aŭ fost maĭ nainte; și aŭ mazălit pre Ion-Vodă.

Pătru-Vodă, purcezănd către Moldova cu oaste turciască, aŭ scris frăține-săŭ luĭ Alixandru-Vodă, den Țara Muntenească, de i-aŭ eșăt înnainte la Brăilă[2]; și de acolo s'aŭ tras spre Moldova, și la sat la Săpățeanĭ s'aŭ ospătat frațiĭ amăndoĭ. Iar Ion-Vodă, cu boiariĭ luĭ, vrănd să facă un vicleșug ascuns, și să nu lase pre Pătru-Vodă să între în țară, aŭ trimis pre o seaamă de boiarĭ cu toată oastea, ca cum ar vrea să să închine luĭ Pătru-Vodă; iar într'ascuns li-aŭ fost sfatul să lovească pre Pătru-Vodă, și să-l gonească; și așa aŭ făcut. Că, apropiindu-să Moldoveniĭ, Pătru-Vodă îĭ aștepta cu bucurie ca să să închine, după cum auzise; iar eĭ, îndată ce s'au apropiiat, aŭ început războiŭ. Pătru-Vodă, fără veaste lucrul acesta văzăndu-l, cum aŭ putut aŭ scăpat la Brăilă, și frate-săŭ la oraș la Flocĭ[3]. Iar Ion

[1] Rau înțeles. În Ureche se vorbește, deosebit, de fuga luĭ Teofan.

[2] Greșală a compilatoruluĭ, care iea locul de refugiu al celor doĭ frați după luptă (Ureche, p. 226), și drept locul de plecare.

[3] După Ludescu, dar lăsînd la o parte numele pribeaguluĭ muntean Dumbravă, conducătorul. V. Hurmuzaki, XI, p. XXV.

Vodă şi cu Moldoveanii aŭ trimis în Ţara-Rumănească pre Vintilă Vornicul [1], care aŭ fost pribiag la Moldovenĭ, cu mulţĭ lotriĭ, ca să fie Domn. Iar Alixandru-Vodă aŭ trimis înnainte pre Dragomir Vornic şi pre Mitrea Comis, Bratul Paharnic şi Ion Părcălab [2], cu oaste la Bucureştĭ la Vintilă-Vodă, să-l lovească; şi, mergănd la Bucureştĭ, i-aŭ lovit, şi atuncĭ aŭ perit Vintilă-Vodă şi lotriĭ aceia, fiind Vintilă-Vodă în Scaun 4 zile [3]. Iar Pătru-Vodă, dănd ştire la Împăratul de neîngăduinţa luĭ Ion-Vodă şi a boiarilor, aŭ trimis Împăratul multe oştĭ turceştĭ şi tătăreştĭ asupra ţărăĭ Moldoveĭ, denpreună cu Pătru-Vodă, ca să scoaţă pre Ion-Vodă. Dar, măcar că să laudă Moldoveniĭ de scriŭ cum că de patru orĭ aŭ bătut Ion-Vodă cu Moldoveniĭ pre Turcĭ şi aŭ ars Tighina, şi Cetatia-Albă, şi Bugiacul [4]; ci noĭ acelia nu le ştim: numaĭ ştim sfărşătul luĭ Ion-Vodă, cum aŭ fost: că, rămăind Ion-Vodă cu puţintia oaste, şi văzănd nevoia, s'aŭ închis în şanţ; iar Turciĭ, bătăndu-l de afară cu tunurĭ, el n'aŭ avut alt ce să facă, ci aŭ mers la Turcĭ, de s'aŭ închinat; iar Turciĭ l-aŭ legat de două cămile şi l-aŭ dus pen tabără. şi aŭ murit: cu acest fel de moarte aŭ murit Ion-Vodă. Zic cum că ar fi zis el, cănd îl lega de cămile: „Caută de vezĭ căte morţĭ de groaznice ce am făcut şi eŭ, iar aciastă moarte n'am ştiut să o fac în Moldova". Deciĭ, Pătru-Vodă aŭ mers în ţară de s'aŭ aşăzat la Domnie [5].

Întru aceştĭ anĭ aĭ Domnieĭ luĭ Alixandru-Vodă, Sultan Selim, feciorul luĭ Sultan Suliiman, puindu-să la Împărăţie în locul tătăne-săŭ, precum s'aŭ zis maĭ sus, după treĭ anĭ aĭ Împărăţieĭ luĭ, l[t] 7079, iar aŭ făcut vrajbă cu Vineţeniĭ, şi aŭ făcut 300 de cătărgĭ, şi aŭ

[1] „Vornicul" e confusie cu „Dumbravă *Vornicul*" din Ludescu.

[2] În ediţia luĭ Ludescu, greşit, tot: „Păharnic".

[3] Pănă aicĭ e din Ludescu.

[4] V. Ureche, pp. 226-7. Cf. *Chilia şi Cetatea-Albă,* p. 200.

[5] După Ureche, pp. 228-9. E de observat că numele Domnuluĭ moldovean e dat supt forma din Ureche, nu supt acea, de „Ionaşco-Vodă", din Ludescu.

trimis patru Pașĭ la Rodos, la Finica, la Chipro, la Ocnele de sare, la Lefcosiia, și la alte cetățĭ, de li-aŭ luat, arzănd, tăind, robind; care mare jale și plăngere era într'ănșăĭ de atăta nevoe ce-ĭ împresurase; că, cu ce aŭ perit și cu ce aŭ robit, aŭ socotit Vinețeniĭ că vor fi fost 40.000 de suflete [1].

Întru aceste vremĭ, aŭ murit Ianoș Craiul Unguresc [2], și s'au pus în locul luĭ Batăr Iștfan, iar, după un an al Crăieĭ luĭ, l-aŭ chemat Liașăĭ de l-aŭ făcut Craiŭ în Țara Leșască, și în locu-ĭ aŭ rămas Craiŭ Batăr Crištov, frate-săŭ.

Întru aceste vremĭ, aŭ murit Sultan Selim, și aŭ rămas la împărăție fie-săŭ Sultan Amurat.

Alixandru-Vodă den Țara-Rumănească încă aŭ murit; domnind, toată Domniia luĭ, anĭ nouă [3].

27. Domniia Mihniĭ-Vodă, fecior luĭ Alixandru-Vodă, 1^t 7085.

Mihnea-Vodă Domn. — Murat Împărat face războiŭ cu Persăĭ. — Ivan Potcoavă vine asupra luĭ Pătru-Vodă. — Fuge Ivan Potcoavă. — Potcoavă iar vine, și bate pre Pătru-Vodă. — Pătru-Vodă bate pre Potcoavă și-l prinde de-ĭ tae capul. — Pătru-Vodă face mănăstirea Galata. — Iancul-Vodă Domn la Moldova. — Boeriĭ moldovenĭ fug de Iancul-Vodă. — Batăr Crištov moare. — Mihnea-Vodă mazăl.

După ce aŭ rămas Mihnia-Vodă la Domnie, în urma tătăne-săŭ, aŭ trimis pre Mitria Vistier [4] la Poartă de

[1] Eraŭ 360 de corăbiĭ, după Hammer. O parte din flotă a plecat de la Rodos, în locul căreĭ insule e a se pune: Tine. Fenika e tot în Cipru. Ocnele de sare sînt Saline, iar Leukosia e numele grecesc al Nicosieĭ, capitala insuleĭ.

[2] Ioan-Sigismund, *Ștefan* al Turcilor și al luĭ Ureche. Moare la 14 Mart 1571. În loc de „un an" pentru principatul luĭ Báthory cetește: patru.

[3] Cifra nu e în Ludescu. De la el un document se păstrează în Biblioteca Museuluĭ Ardelean din Cluj. Prin el se daŭ, la 12 Ianuar 1575, luĭ Plop Vătavul din Dobrunul Țiganele Vișana și Sora, cumpărate cu 100 de aspri turceștĭ, și alte roabe. Divanul ca în Regestele la Hurmuzaki, XI (19 Ianuar), dar fără Dragomir, din frunte.

[4] „Mircea" din ediția luĭ Ludescu e o greșală.

i-aŭ adus stiag de Domnie. Iar boiariĭ [din] Mehedinţĭ aŭ rădicat un Domn, ce i-aŭ zis Radul Popa, şi aŭ făcut războiŭ cu Mihnea-Vodă la Craiova, şi aŭ fost izbânda Mihneĭ-Vodă. Şi aŭ făcut o mănăstire ce-ĭ zic Tutana.

În zilele acestuĭ Domn, fiind Împărat Sultan Amurat, aŭ făcut războiŭ cu Persiĭ, ce le zic Agemiĭ, şi i-aŭ bătut, şi aŭ prins şi pre feciorul Împăratuluĭ Persuluĭ, şi l-aŭ adus la Ţarigrad, luăndu-ĭ multe cetăţĭ şi oraşă; după aceaia iar aŭ făcut pace cu Persiĭ.

Acest Împărat şi o bisearică mare, ce-ĭ zicea Pan-Macariston, o aŭ loat, de aŭ făcut-o mecet, şi, Dumnezeu nerăbdănd acel fără de lege lucru, s'aŭ îndrăcit Impăratul şi Vizirul care fusease îndemnătorĭ, şi, sculăndu-să Iniceriĭ asupra luĭ, l-aŭ omorât[1].

Pătru-Vodă den Ţara Moldoviĭ, precum i-aŭ fost norocul de gălcevĭ, iată că să ivi în Ţara Căzăcească un Ivan Potcoavă (aşa l-aŭ poroclit pentru căcĭ frăngia potcoavele), carele să făcea pe sine fecior de Domn şi fratele luĭ Ion-Vodă, şi între Cazacĭ umbla cu multe amăgiturĭ, rugăndu-să ca să-l aducă la Domnie; şi aŭ fost făcut şi cărţĭ ficlene, ca cum ar fi fost despre boiariĭ şi curteniĭ ţărăĭ Moldoveĭ (aŭ doară aŭ şi fost), cu multe peceţĭ; întru care scriia că-l poftesc să le fie el Domn; şi cu acestea aŭ mers la Cneaz Costandin, carele era Voevod Chievschiĭ, şi la Starostea de Bar, cerănd oaste să-l ducă la Moldova; dar nu i-aŭ dat fără ştirea Craiuluĭ. Decĭ, văzănd Potcoavă că nu i să dă oaste de la aceştĭ boiarĭ, s'aŭ însoţit cu un Copinschi, carele avea mare cunoştinţă între Cazacĭ, şi cu acela aŭ străns ca la 330 de oamenĭ, şi cu aceştia aŭ întrat în ţară. Iar Pătru-Vodă, auzind, s'aŭ gătit, şi li-aŭ eşăt înnainte. Dar eĭ, văzăndu-şĭ slăbiciunia lor, că nu vor putia face nimic, n'aŭ cutezat să să bată cu Pătru-Vodă, avănd oaste puţină, ci aŭ

[1] Cf. pentru Pammakariston, Ghedeon, Χρόνικα τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ ναοῦ, pp. 53, 69. Răzbunarea dumnezeiască e însă o legendă.

prădat ce aŭ putut, și s'aŭ întors îndărăt, pentru ca să să gătească maĭ bine. De acestea Pătru-Vodă aŭ făcut știre Starostiĭ de Haliciĭ, care era să meargă la Turcĭ, pentru așăzarea păciĭ, scriindu-ĭ ca să scrie Craiuluĭ să prinză pre Potcoavă, și să să așaze lucrurile; că, de nu-l vor prinde, pace cu Turcul nu vor putia face; și aŭ trimis la Craiul. Și Craiul aŭ poruncit Hatmanilor să prinză pre Potcoavă, dar nu l-aŭ putut prinde, că el, după ce venise den Moldova, aŭ sărguit de aŭ strâns oaste maĭ multă; și aŭ mers la Pătru-Vodă, și l-aŭ și bătut pre Pătru-Vodă, și aŭ fugit în Țara-Rumânească. Iar Potcoavă s'aŭ dus la Iașĭ, de aŭ apucat Scaunul cu Cazaciĭ. Iar Pătru-Vodă, dând știre Împărățieĭ cum că s'aŭ rădicat Cazaciĭ asupra luĭ, Împăratul aŭ poruncit la Dobrogenĭ[1] și la Rumânĭ, să meaargă într'ajutor luĭ Pătru-Vodă, și aŭ mers; și, eșându-le Potcoavă la Docolina înnainte, s'aŭ lovit cu Pătru-Vodă, și aŭ fost izbânda luĭ Potcoavă, și s'aŭ întors Potcoavă la Scaun. Decĭ luĭ Pătru-Vodă i-aŭ venit oaste den Țara Ungurească, și, cu ce maĭ avia pre lângă dânsul, s'aŭ gătit; care, văzând Potcoavă că nu va putia trăi. aŭ lăsat Scaunul și aŭ fugit; și l-aŭ prins Hatmanul, de la Nemirova, și, trimițându-l la Craiul, decĭ Craiul i-aŭ tăiat capul; iar Pătru-Vodă aŭ rămas la Scaun. De acĭasta nu să mântuise bine Pătru-Vodă, ci i-aŭ venit veaste că Cazaciĭ s'aŭ rădicat cu un Domn Alixandru, fratele luĭ Potcoavă. Iar Pătru-Vodă s'aŭ dat îndărăt, de s'aŭ gătit cu Munteaniĭ, cu Tătarĭ, cu Turcĭ [și Ungurĭ]. Iar Alixandru, luând Scaunul, și o lună șăzând la Domnie, Pătru-Vodă aŭ mers de l-aŭ încungiurat cu oștile la Iașĭ; pre carele bătându-l, l-aŭ prins și pre dânsul, și pre boiarĭ, și i-aŭ omorât[2]. Dupre acĭasta încă aŭ maĭ venit de două orĭ Cazaciĭ cu nește Domnișorĭ; ci n'aŭ isprăvit nimic, că i-aŭ înnecat pre toțĭ în Nistru.

[1] Tatariĭ din Dobrogea. Ureche, izvorul, maĭ are, greșit, și: „Bugegenĭ".

[2] Știrea morțiĭ nu e din izvor.

Întru aceste vremĭ aŭ mers Zboroschi la Daşova[1], de o aŭ ars, şi aŭ luat mulţĭ Turcĭ şi Turcoaice.

Făcut-aŭ Pătru-Vodă, şi o mănăstire, care să chiamă Galata, lăngă Iaşĭ; şi l-aŭ mazălit Turciĭ, şi l-aŭ trimis surgun la Halep, şi în locul luĭ aŭ pus pre Iancul-Vodă, care aŭ fost de neamul luĭ Sas, şi leagea luĭ de Luteran.

Acesta luănd Domniia, multe răotăţĭ aŭ făcut. Care văzănd Moldoveniĭ, Lăpuşneaniĭ s'aŭ rădicat asupra luĭ, puindu-şĭ Domn pre un Ion Lungul; şi s'aŭ bătut cu Iancul-Vodă la Balota, şi aŭ pierdut Lăpuşneaniĭ războiul, şi Ion Lungul s'aŭ înnecat în Prut. Iar boiariĭ Moldoveĭ, văzănd că nu să pot măntui de dănsul cu războiŭ, aŭ pribegit uniĭ la Munteniĭ, alţiĭ în Ţara Leşască, alţiĭ la Turcĭ; boiariĭ anume: Vlădica Ghorghie, împreună cu Movileştiĭ: Erimiia Vornic, cu frate-său Simion Paharnic şi Balica Hatman şi alţiĭ; cariĭ, dănd jalbă la Împăratul de răotăţile Iancului-Vodă, că să culca cu jupăneasele şi cu featele boiarilor, aŭ dat Domniia iar luĭ Pătru-Vodă. Iar Iancul-Vodă aŭ fugit în Ţara Leşască, ci l-aŭ luat Iazloveţchiĭ şi l-aŭ dus la Liov, şi den porunca Craiuluĭ i-aŭ tăiat capul, şi i-aŭ luat avuţiia; şi numaĭ aŭ lăsat Doamniĭ şi coconilor căt li-ar fi de hrană[2]; şi iară aŭ venit Pătru-Vodă.

În vremile acestia aŭ murit şi Batăr Criştov Craiul Ardialuluĭ, şi în locul luĭ s'aŭ pus Batăr Jăcmon.

Pre Mihnia-Vodă încă l-aŭ mazălit Turciĭ, şi l-aŭ dus la Ţarigrad. Şi în locul luĭ aŭ pus pre Pătru-Vodă Cercel. Care aŭ domnit Mihnia-Vodă 6 anĭ[3].

28. Domniia luĭ Pătru-Vodă Cercel, 1t 7092.

Pătru-Vodă Cercel vine Domn. — Pătru-Vodă, mazălit, fuge în Ardial.

După ce aŭ mazălit Turciĭ pre Mihnia-Vodă, aŭ dat Domniia luĭ Pătru-Vodă Cercel, [care aŭ venit] în Scaun

[1] Daşovul e forma dată de Cronicile moldoveneştĭ. Şi această ştire e din Ureche (p. 233).

[2] Totul e din Ureche.

[3] Din Ludescu.

[la Avgust 29, lt 7092 [1]]. Aŭ făcut un bine, că aŭ făcut bisearica cea mare den Curtia Domneaască [2]; iar aŭ făcut și răŭ maĭ mult, că aŭ omorăt pre Dobromir Banul, și pre Mihăilă Vornic, și pre Gonția Păharnic [3], și aŭ pus birul [Curțiĭ] foarte mare, și aŭ scos în țară goștină de oĭ. Deci, trecănd doĭ anĭ den Domniia luĭ, i-aŭ venit mazălie de la Poartă. Iar el aŭ trecut muntele, cu tot ce aŭ avut: și iar aŭ venit Mihnia-Vodă Domn.

Întru aceste vremĭ Frănciĭ aŭ aflat Calindariul cel noŭ, lăsănd Calindariul cel vechiŭ, care umbla maĭ de demult, — și umblăm și noĭ acum.

29. Domniia Mihniĭ-Vodă a doao, lt 7094.

Mihnea Vodă a doao Domnie. — Pătru-Vodă Domn la Moldova. — Mihnea-Vodă și unchi-său Pătru-Vodă însoară pre nepotul lor. — Mihnea-Vodă, mazăl, să turcește.

După ce aŭ fugit Pătru-Vodă Cercel, aŭ venit al doilea rănd iar Mihnea-Vodă; și aŭ maĭ adaos în țară un bir, ce i-aŭ zis năpaste, și aŭ pus peste Roșăĭ un bir foarte mare, și peste megiiașĭ găliată de păine, și dijmă: den cincĭ stupĭ un stup; și-aŭ maĭ tăiat pre Stanciul Logofăt [4].

Pătru-Vodă viind la Moldova Domn, cu toțiĭ l-aŭ așteptat cu bucurie, și boiariĭ pribegĭ încă aŭ venit, și i-aŭ boerit pre toțĭ cu boeriile lor. Iar Cazaciĭ, cum sănt eĭ neodihnițĭ, iar s'aŭ rădicat o seaamă, de aŭ maĭ venit asupra luĭ Pătru-Vodă; iar Pătru-Vodă, străngăndu-șĭ oastea, s'aŭ dus de i-aŭ încungiurat, iar eĭ de nevoe li-aŭ căutat a să închina; ci Pătru-Vodă aŭ ales care

[1] Se vede că trebuia să urmeze ceva: data am luat-o din Ludescu, singurul izvor.

[2] Greșeală pentru „bisearica ce este în cetatea Tîrgoviștiĭ" (Ludescu).

[3] Numele și ordinea sînt stricate în ediția luĭ Ludescu.

[4] Din Ludescu.

aŭ fost maĭ de treaabă, şi i-aŭ luat cu el, iar pre ceilalţĭ i-aŭ lăsat de s'aŭ dus îndărăt.

Întru aceaste vremĭ, s'aŭ împreunat Mihnea Vodă, Domnul Rumănesc, cu unchi-săŭ Pătru-Vodă, Domnul Moldoveĭ, la sat la Muntenĭ, pre Prut, şi s'aŭ ospătat, şi şi-aŭ însurat un nepot al lor, anume Vlad-Vodă [1]. Deciĭ, iar s'aŭ întors Domniĭ pre la Scaunele lor.

Decĭ Mihnia-Vodă, plinind în Domnia de a doao cincı anĭ, l-aŭ mazălit Turciĭ, şi, ducăndu-l la Ţarigrad, s'au turcit, şi el şi un copil al luĭ maĭ mare, iar un copil maı mic, anume Radul (care maĭ pre urmă şi Domn aŭ fost), l-aŭ ascuns mumă-sa, şi l-aŭ trimis la Svetagora, la mănăstirea Iverilor, şi de acolo călugăriĭ l-aŭ trimis la Vineţiia, şi aŭ învăţat carte grecească şi letinească: şi, în urma Mihniĭ-Vodă, aŭ venit Domn Ştefan-Vodă Surdul [2].

În zilele acestea, şi Bator Iştvan, Craiul Leşăsc, au murit; carele aŭ fost de neam Ungur. Şi s'aŭ făcut un cutremur mare în Ţara Ungurească, căt şi clopotele Braşovuluĭ singure să trăgea, şi multe case s'aŭ prăpădit [3].

Întru aceştĭ anĭ, şi Tătarăĭ s'aŭ supus Turcilor, fiind Amurat Împărat, pentru această pricină, că avia legătură cu Leaşăĭ să le dia dar, ca să nu le jăfuiască ţara, şi să fie ca neşte supuşĭ Leaşălor; care dar cerăndu-l Tătarăĭ, Craiul şi ţara n'aŭ vrut să le dia; ci, măniindu-să de aceasta, s'aŭ supus Turcilor, şi aşa să află până

[1] Confusie între cele două călătoriĭ ale luĭ Mihnea în Moldova (= Ureche, p. 237).

[2] Aceste ştirĭ sînt noua. Înnainte de mazilia din 1591, Mihnea avuse doĭ fiĭ, ambiĭ cu numele de Radu, de la Doamna Neaga şi de la ţiitoarea Vişa (*Contribuţiĭ,* p. 79, nota şi pp. 99, 101). În 1595, Mihnea avea doĭ copiĭ turcı: Ibrahim-beg şi Mustafà-beg (*Studiĭ şi doc.,* III, p. L. Nu se poate ca ştirea turciriĭ fiuluĭ maĭ mare să fie adevarată, de şi Radu-Voda de maĭ tărziŭ e fiul Vişeı. Şederea la Ivir se poate admite, dar nu trimeterea luĭ la Veneţia de calugăriĭ de acolo.

[3] „1589, 7 Jan., des Nachts umb 12, ist ein erschrecklich und grausam Erdbeben geschehen, das die Leute grausam erschreckt hat" (ziarul luĭ Mihaĭ Forgats; în *Quellen,* IV, p. 42).

acum. Un Istoric leşăsc spune de aceasta, ci nu ştim fi-va de credinţă aŭ nu [1].

30. Domnia luĭ Ştefan-Vodă Surdul, l[t] 7099.

Ştefan-Vodă Surdul Domn. — Pătru-Vodă Moldoveanul, nevrănd să dea Turcilor peste obiceiŭ, fuge.

După mazăliia Mihniĭ-Vodă, aŭ trimis Împăratul pre Ştefan-Vodă, ce i-aŭ zis Surdul, şi, într'un an al Domnieĭ luĭ, nu să ştie ce aŭ fost [2].

În vremile acestuĭ Ştefan-Vodă den Ţara-Rumănească, iar luĭ Pătru-Vodă den Ţara Moldoveĭ viindu-ĭ de la Împărăţie poruncă să dia o sumă de banĭ mare, el n'aŭ vrut să dea, să facă obiceiŭ (măcar că boiariĭ moldovenĭ, pentru dragostia luĭ, poftiia să dea, dar el n'aŭ priimit), ci aŭ zis: decăt va lua blestemul ţărăĭ, maĭ bine să va lipsi den Domnie. Şi aŭ lăsat Domniia, şi s'aŭ dus în Ţara Leşască, apoĭ în Ţara Nemţiască, pretrecăndu-l boiariĭ păn la Ţara Leşască; şi apoĭ s'aŭ întors îndărăt. Şi Sultan Amurat aŭ pus în locul luĭ pre Aron-Vodă. Pre acest Pătru-Vodă îl mărturisesc Moldoveniĭ, într'un letopiseţ al lor, cum că niciĭ aŭ avut, niciĭ vor avia Domn bun, şi blănd, şi milostiv, şi ca un tată tuturor [3].

31. Domniia luĭ Alixandru-Vodă, l[t] 7100.

Alixandru-Vodă Domn. — Hasan-Paşa multe cetăţĭ ia ale Harvaţilor şi ale Slovenilor. — Pătru-Varadin, Hasan-Paşa îl ia.

După ce aŭ mazălit Împăratul pre Ştefan-Vodă Surdul, aŭ dat Domnia luĭ Alixandru-Vodă, şi aŭ domnit

[1] Nu ştim ce istoric, dar supunerea Tatarilor s'a făcut încă din secolul al XV-lea (1475). Părerea aceasta era însă răspîndită şi o găsim într'un ziar de războiŭ al luĭ Nicolae Gabelmann (1595); în Hurmuzaki, XII.

[2] V., asupra luĭ, Iorga, *Istoria luĭ Mihaĭ Viteazul.* Tot aşa pentru ce urmează, pănă la 1601.

[3] Ureche, p. 238.

un an; şi, într'acest an al Domnieĭ luĭ, nu să ştie ce aŭ fost, şi l-aŭ mazălit Împăratul şi pre el.

Iar întru aceste vremĭ Amurat Împăratul turcesc, văzănd pre creştinĭ între dănşăĭ bătăndu-să şi neunindu-să, aŭ rădicat războiŭ asupra luĭ Rodolf Împăratul Nemţesc, şi, scriind la Hasan-Paşa de la Bosna, şi cu alţiĭ, făcăndu-să ca la 40.000, aŭ întrat la Horvaţ, şi Vihacĭ, cetatea de Scaun, o aŭ luat, şi oştile dentr'ănsa li-aŭ slobozit cu pace [1]. După aceaia, la Slovenĭ s'aŭ dus, fiind Ban Toma Erdeud [2], carele, avănd oaste puţină, aŭ pierdut şi el războiul, şi numaĭ cu călărimia aŭ fugit, luăndu-ĭ tunurile, şi alte gătirĭ toate de oaste ce aŭ avut. Deciĭ, la Petre-Varodin şi la altul, carele sănt în marginia Saviĭ, toate li-aŭ luat, şi multe vărsărĭ de sănge aŭ făcut în creştinĭ atuncia Turciĭ; numaĭ ce aŭ scăpat o mănăstire ce o păzia Neculae Micarăuş Ungurul. Iar Osecul, carele este lesne trecătoare către Stiriia şi către Carintiia şi către Carneola, cu multă osteneaală s'aŭ nevoit Hasan-Paşa acesta; dar s'aŭ întors ruşănat, că, fiind viteajĭ ceĭ den lăuntru, nu o aŭ putut lua [3].

32. Domniia luĭ Mihaiŭ-Vodă, l^t 7101.

Mihaiŭ-Vodă Domn. – Mihaiŭ-Vodă, văzănd avăniile Turcilor, face sfat. — Mihaiŭ-Vodă să jură cu Aron-Vodă al Moldoviĭ [şi cu Batăr Jăcmon, Craiul Ardealuluĭ]. — Turciĭ rădică oaste la Nemţĭ. — Nemţiĭ bat pre Turcĭ, şi piere Hasan-Paşa. — Nemţiĭ bat pre Turcĭ la Sechişfeirvar. — Mihaiŭ-Vodă bate Giurgiul. — Amurat trimite oştĭ asupra luĭ Mihaiŭ-Vodă. — Mihaiŭ-Vodă bate pre Tătarĭ: piere şi Sultanul [lor]. — Mihaiŭ-Vodă omoară pre Paşa şi bate pre Turcĭ. — Batăr bate Timişvarul. — Turciĭ, Tătarăĭ merg în Ţara Ungurească. — Mateiaş Neamţul bate Ostrogonul. — Turciĭ, Tătariĭ intră în Ţara Ungurească. — Mateiaş Austriiacul fuge. — Batăr Jăcmon fuge. — Mihaiŭ-Vodă pradă

[1] Croaţia şi Bihaciul.

[2] Erdödy.

[3] Constantin Căpitanul lucrează poate după un izvor turcesc: el nu pomeneşte marea înfrîngere de la Sissek a luĭ Hassan (22 Iunie 1593), decît maĭ departe, în Domnia luĭ Mihaĭ.

Țara Turcească. — Sinan-Pașa face pod peste Dunăre, la Giurgiu. — Mihaiŭ-Vodă să bate cu Sinan-Pașa. — Boeriĭ ficlenesc pre Mihaiŭ-Vodă. — Sinan-Pașa coprinde Țara-Rumănească. — Batăr Jăcmon pogoară cu oștĭ spre Turcĭ. — Mihaiŭ-Vodă cu Batăr gonesc pre Turcĭ. — Cazan-Gherei Han să bate cu Erimiia-Vodă. — Zamoschi la Țuțora să împacă cu Hanul. — Ștefan-Vodă să bate cu Erimiia-Vodă, și piere Ștefan. — Amurat al treilea moare. — Udrea Hatmanul bate pre Afis-Pașa peste Dunăre. — Mihaiŭ-Vodă trece la Nicopoe. — Mehmet Împărat să împacă cu Mihaiŭ-Vodă. — Batăr Jăcmon ia pre sora luĭ Rodolf. — Nemțiĭ, Unguriĭ fac gătire pentru Turcĭ. — Turciĭ bat pre Nemțĭ și pre Ungurĭ. — Batăr Jăcmon lasă pre Batăr Andreiaș în Scaun. — Batăr Andreiaș să învrăjbește cu Mihaiŭ-Vodă. — Mihaiŭ-Vodă bate pre Andreiaș Batăr. — Capul luĭ Batăr îl aduc la Mihaiŭ-Vodă. — Mihaiŭ-Vodă trimite solĭ la Nemțĭ. — Erimiia-Vodă cu Batăr fug de Mihaiŭ-Vodă. — Simion vine Domn cu Leașăĭ. — Mihaiŭ-Vodă fuge de la Hotin. — Mihaiŭ-Vodă fuge în Ardial. — Simion-Vodă rămăne Domn. — Unguriĭ, Moldoveniĭ, Rumăniĭ asupra luĭ Mihaiŭ-Vodă. — Mihaiŭ-Vodă să duce la Nemțĭ. — Baștea ajutor luĭ Mihaiŭ-Vodă. — Baștea omoară pre Mihaiŭ-Vodă.

Acest Mihaiŭ-Vodă, după ce aŭ luat Domniia, s'aŭ numit că iaste fecior luĭ Pătrașco-Vodă, iar cu adevărat nu să știe; că nicĭ un istoric de aĭ noștriĭ (saŭ striin) nu adeverează cine iaste, și cum aŭ luat Domniia; fără căt den auz unul de la altul așa dovedim: că mumă-sa aŭ fost de la oraș de la Flocĭ; care, fiind văduvă și frumoasă, și nemerind un gelep, om mare și bogat, den Poarta Împărătească, și în casa eĭ zăbovindu-să cătăva vreame, zic că aŭ fost umblat cu acea fămeae și aŭ îngrecat-o, și vrănd să să ducă gelepul, i-aŭ dat un inel și 100 de galbenĭ de aur, și aŭ zis fămeiĭ, de va face fecior, viind la vărstă, să să ducă la dănsul, unde-l va găsi, și după inel îl va cunoaște că-ĭ este fecior. Șĭ, născănd făt, trecănd vreame multă, și făcăndu-să om de vărstă și de treaabă, lipindu-să pre lăngă boiarĭ, și pre lăngă Domnĭ, aŭ ajuns păn la acia boerie, de l-aŭ făcut ispravnic în locul Banuluĭ de la Craiova[1], nefiind

[1] „Ispravnic de Craiova“ se găsește pe acest timp: astfel într'un document din 22 Maiŭ 1626, de la Alexandru Coconul, ce pomenește de cumpărarea moșieĭ Peștișanĭ, supt Radu Mihnea, se pare, „în-

Ban, că nu vria să pue Domnii Ban, pentru că de multe ori să scorniia gălcevuri asupra Domniei de acolo [1]. Deci, fiind el la Craiova (în ce chip nu să ştie), i s'aŭ scornit nume cum că iaste fecior de Domn.

Care auzind Domnul dentru acea vreame, aŭ trimis cu urgie şi l-aŭ adus la Bucureşti, şi, trecând pre lăngă Biserica-Albă pre vremea liturghiei, s'aŭ rugat armaşilor să-l lase să asculte svănta liturghie, şi, lăsăndu-l, aŭ întrat în bisearică, şi, rugăndu-să, s'aŭ făgăduit lui Sfeti Nicolae, fiind hramul, că, de-l va măntui, să-i facă mănăstire în numele lui, precum aŭ şi făcut. Că, ducăndu-l la Domn, şi tăgăduind de năpaste, aŭ jurat cu 12 boiari că nu iaste fecior de Domn, şi aŭ scăpat. Dentru care nevoe scăpănd şi speriindu-să, aŭ fugit la Poartă, şi, găsind pre tată-său acolo, fiind om mare al Porţii, i-aŭ scos Domniia în ţară, saŭ, cum zic alţii, că, fiind Capi-Chehaea un Iane, care i-aŭ fost rudă lui, avănd voe de la Poartă, i-aŭ scos Domnia [2]. Ci, ori în ce chip aŭ fost, el Domniia o aŭ luat. Şi, luănd Domniia, mari vredniciĭ aŭ făcut, mai vărtos cu vitejăile, de aŭ supus Turcii, Ungurii, Moldoveanii [3], de era şi iaste mirare, precum Istoriia mai nainte va arăta. Şi mănăstirea încă o aŭ făcut, care să veade, şi să numeaşte Mihaiŭ-Vodă, precum s'aŭ făgăduit în nevoia lui.

naintea boierului Domniei mele Muşatu Cliuc., pe vremea cînd a fost *ispravnic Craiovei"* (cuvintele subliniate sînt în original *romăneşte,* şi se vede şi mai departe: „ispravnicul Craiovei"; Cluj, Bibl. Museului Ardelean).

[1] Legenda originii lui Mihai n'are nici-o valoare. Inelul şi recunoaşterea prin el se găsesc în legenda despre întemeiarea Ţerii-Romăneşti: în Miron Costin, la Bogdan, *Cronice inedite,* pp. 191-2 şi într'o descriere din secolul al XVIII-lea, la Iorga, *Studii şi doc.,* III, p. 55.

[2] Intervenţia lui Iani se află pomenită numai în Cronici ardelene, după ziarul lui Petru Armeanul, şi în Walter: direct saŭ indirect, de aici îşi va fi primit ştirea compilatorul.

[3] De aici începe întrebuinţarea poemei lui Stavrinos (şi în Papiu, *Tesaur,* I; v. p. 286).

Luând dar Domnia de la Turci, și șăzând în Scaun câtăva vreame, vedia avăniile Turcilor și răotățile ce să facia săracilor și boiarilor și necinste Domniei; care nu putia să le rabde. Ci, sfătuindu-să cu boiarii și cu țara, aŭ socotit să rădice sabiia asupra Turcilor. Întâiŭ, unindu-să cu Batăr Jăcmon, Craiul Ardialului, și cu Aron-Vodă, Domnul Moldovei, jurând unul altuia[1] să să ajutoreaze unul cu altul la ori ce nevoe li-ar veni. Și, pentru că vedia Turcul învrăjbit cu Neamțul și cu Ungurul, de care, rădicând el împreună cu aceia sabie asupra Turcului, mai lesne și de folos îi va fi, — ci dar, întru acești ani de'ntâiŭ ai Domniei lui, mălcomind el ca să vază ce fac Nemții și Ungurii, iar Turcii aŭ fost rădicat oaste în Țara Ungurească, asupra Împăratului Nemțesc, mai vârtos îndemnând Hasan-Pașa al Bosnii, vrând să-și curățească rușănea den anul trecut, ce n'aŭ putut lua Osecul. Ci, într'acest an, cu mai mare gătire s'aŭ dus, și multe prăzi și vărsări de sânge, și robii aŭ făcut. Întâiŭ, Trencinul cetate o aŭ luat, după aceaia la Osec aŭ mers de bătea cu tărie, și avea oastia lui împărțită și de o parte de Dunăre și de alta. Iar domnii Împăratului Nemțesc, anume: Banul Sloveanilor, și Rober Eghembergul, și Melhior Rederul[2], împreunați fiind cu oștile, aŭ mers asupra Pașăi la Osec, și, găsindu-l numai cu jumătate de oaste a lui lângă dânsul, și dând războiŭ, l-aŭ biruit, tăind și înnecând pre Turci în apă: acolo cu dânșăi și Pașa s'aŭ istovit. Ciaialaltă oaste jumătate, turcească, care era decindia, văzând patima celoralalți, toate corturile și alte gătiri de oaste li-aŭ lăsat creștinilor[3].

Aceaste reale întâmplări auzind Împăratul Amurat, cu mânie aŭ trimis pre Sinan-Pașa Viziriul, cu toată pu-

[1] Din Cronica Buzeștilor, cuprinsă în Ludescu, p. 277, dar lăsîndu-se la o parte numele celor doi Buzești ce negociară.

[2] Ruprecht von Eggenberg și Melchior von Rhedern.

[3] Lupta se dă la Sissek, și în 1593 (nu 1594), v. și mai sus, p. 81, nota 3.

teria luĭ, poruncind și luĭ Beglerbeĭ de la Rumele, și Pașăĭ de la Timișvar, și de la Buda, să meargă cu denadinsul să supue Țara Ungurească. Care înțelegănd Rodolf Împăratul creștin, și socotind ca doar va pleca mintia varvaruluĭ cu darurĭ, să să părăsească de vărsările de sănge ale creștinilor, i-aŭ trimis sol cu marı și de cinste darurĭ. Dar varvarul nu s'aŭ uitat la acelia, ci maĭ vărtos aŭ poruncit Sinan-Pașăĭ, ca să ajungă degrab acolo, să arză, să robească, dupre cum le iaste obiceiul lor, al păgănilor. Atuncia Osecul l-aŭ luat[1], și Vesprinul, și Palota, și Viza[2], și alte multe cetățĭ, și cătră Sechișfeirvar, vrănd ca să erneaze Pașa, luănd robĭ de pen cetățĭ maĭ mult de căt 5.000. Iar oastea împărătească, cu Duca de Hardeg și Groful Zereni Palfi[3], luănd inemă, s'aŭ dus cătră Sechișfiervar, unde era Pașa cu ceĭlalțĭ: și, dănd războiŭ, de'ntăiŭ s'aŭ părut că vor să biruiască Turciĭ; dupre aceaia creștiniĭ, îndreptăndu-să, vitejaște aŭ întrat în oastea turcească, și multe miĭ de oamenĭ aŭ perit den Turcĭ; prinzănd și pre Inicer-Aga viŭ, și Pașa de la Buda rănindu-să,— care peste puțină vreame la Buda aŭ murit; și mulțĭ beĭ și maĭ marĭ oștilor turceștĭ aŭ perit la acel războiŭ, cu 10 000 de ceĭlalțĭ. Și așa Sinan-Pașa aŭ rămas rușănat.

Ca acestea auzind Mihaiŭ-Vodă, să bucura cu inema, nădăjduind că și el, rădicănd sabie asupra Turculuĭ, împreună cu ceilalțĭ, va putea leasne să rădice jugul robieĭ Turculuĭ de asupra țărăĭ. Decĭ trimise la Batăr și ceru oaste, care i-aŭ dat cu doĭ căpitanĭ anume: Horvat Mihaiŭ și Beciș Iștfan; și, avănd și ale luĭ oștĭ, intăĭ aŭ tăiat Turciĭ den Bucureștĭ[4], deciĭ pre unde să maĭ

[1] Sinan trece, în 1593 încă, pe podul de la Essek.

[2] Papa.

[3] Sekes-Fejervár e Stuhl-Weissenburg: ducele de „Hardeg" e contele Ferdinand de Hardegk; din Zrinyi și Pálffy compilatorul muntean face un singur „grof". Lupta s'a dat la 3 Novembre, și a fost numaĭ cu Pașa de Buda.

[4] Ludescu, p. 278.

afla pen țară, de aŭ curățit țara de păgânĭ[1]; și aŭ mers la Giurgiu de l-aŭ bătut, dar nu l-aŭ luat; ci iar s'aŭ întors la Scaun, făcându-să numaĭ începătură de vrajbă.

Acestea auzind Sultan Amurat Turcul, s'aŭ turburat foarte, văzând că să înnalță și altă gâlceavă, și aŭ poruncit unuĭ Mustafà-Pașa de aŭ luat oștĭ, și pre Bogdan-Vodă, fecior Iancului-Vodă, ca să vie să prinză pre Mihaiŭ-Vodă, și să-l pue pre el Domn. Dar Mihaiŭ-Vodă, dacă aŭ auzit, li-aŭ eșăt înnainte la Dunăre, și nu vria să lase pre Turcĭ să între în țară; dar, viindu-ĭ veaste că aŭ întrat Tătarăĭ în țară, s'aŭ dat îndărăt, și aŭ trimis străjĭ împotriva Tătarălor; și, avănd și Tătarăĭ străjĭ, s'aŭ întâmpinat, și, bătându-să, aŭ biruit pre Tătarĭ. Decĭ Hanul aŭ trimis cu maĭ mulțĭ Tătarĭ pre nepotă-săŭ, și, trimițănd și Mihaiŭ-Vodă oaste maĭ multă, s'aŭ găsit uniĭ cu alțiĭ la Stăneștĭ, și iar i-aŭ biruit aĭ noștriĭ pre Tătarĭ, și aŭ perit și nepotul Hanuluĭ. Turciĭ cu Bogdan-Vodă întrase în țară la Giurgiov, și s'aŭ fost împreunat și cu Hanul, iar Mihaiŭ-Vodă aŭ trimis pre un Manta Banul cu oaste, și i-aŭ lovit fără veaste, și foarte i-aŭ tăiat răŭ, și cum aŭ putut aŭ scăpat Pașa peste Dunăre, ca să să maĭ gătească. Iar Mihaiŭ-Vodă nu i-aŭ dat vreame de gătire, ci aŭ trecut pe la Marotin Dunăria pre ghiață, și, dând războiŭ, aŭ perit Pașa cu mulțĭ Turcĭ; Bogdan-Vodă de abiia aŭ scăpat. Aĭ noștri, tăind, robind, arzând și luând multe prăzĭ, dobânzĭ, s'aŭ întors înnapoĭ cu bucurie. Hanul, ca acestea văzând, s'aŭ întors la olatele luĭ[2].

Decĭ, viind vara, Turciĭ căuta să isprăvească maĭ mult cu Neamțiĭ, cu Unguriĭ, decât cu Rumâniĭ. Ci aŭ gătit oștĭ greale asupra luĭ Rodolf, și asupra Unguruluĭ; că Mateiaș, Arhiducs de Austriia, cu oștile nemțeștĭ bătia Ostrogonul, Batăr Jăcmon, Craiul Ardealuluĭ, bă-

[1] Uciderea Turcilor din țară e un adaus arbitrar al compilatoruluĭ.

[2] Prescurtare din Ludescu, pp. 278-9, lăsîndu-se toate amănuntele, și chiar datele.

tia Timişvarul [1]. Ci într'acĭastă vară aŭ dat pace Rumănilor, şi aŭ poruncit Turcul Tătarălor să meargă în Ţara Ungurească; care, lovind cu iuţime, precum le iaste obiceiul lor, pen Ţara Leşască, pre la Sneatin, pre la Pocutie, aŭ trecut munţiĭ pre la Striĭ în Ţara Ungurească. Sinan-Paşa Viziriul încă s'aŭ dus pre la Beligrad cu oştile turceştĭ, şi, lovind părţile Ungurimiĭ, multe vărsărĭ de sănge, şi robiĭ, şi prăzĭ s'aŭ făcut [2].

Fost-aŭ cerut Nemţiĭ ajutor de la Liaşĭ împotriva Turcilor, ci nu li-aŭ dat îndemănă a da; numaĭ însuşĭ, cum putia, să nevoia a să bate cu Turcul. Şi, cum am zis maĭ sus, Mateiaş bătia Ostrogonul, Zereni [3] alte cetăţĭ bătia şi lua, Ungurul bătia Timişvarul. Iar, după ce aŭ întrat Turcul şi Tătarăĭ în ţărăle lor, şi-aŭ pierdut toate sfaturile, că Mateiaş Austriiacul deabiia cu oare ce călărime aŭ scăpat de supt Ostrogon, Zereni, de unde era bătănd cetăţile care era luate maĭ nainte de Turc, li-aŭ lăsat, Batăr Jăcmon al Ardialuluĭ aŭ lăsat de a bate Timişvarul, şi s'aŭ întors la Scaun [4]. Iar Sinan-Paşa şi cu Tătarăĭ, ce maĭ rămăsease cetăţĭ, locurĭ neluate den ceia anĭ, într'acest an li-aŭ luat, şi cu izbăndă s'aŭ întors.

Mihaiŭ-Vodă întru acĭastă vară [5], avănd vreame ca aceaia de pace de cătră Turc, aŭ trimis de aŭ ars Dărstorul, şi căt aŭ putut ajunge în lăuntru, aşăjderea şi Hărsova şi Brăila, şi căt aŭ putut ajunge în lăuntrul ţărăĭ turceştĭ, şi cu dobăndă s'aŭ întors îndărăt toţĭ, ajungănd oştile luĭ Mihaiŭ-Vodă pănă la Varna, caria iaste lăngă Marea-Neagră, şi, pănă în munţĭ, căte oraşe şi sate era

[1] E vorba de luptele în Banat.

[2] Aicĭ cronicarul amestecă întîmplărĭ din 1594, cînd a fost expediţia luĭ Sinan şi trecerea aceasta a Tatarilor.

[3] Zrinyi.

[4] Din potrivă, în 1595 s'aŭ luat Granul şi Vişegradul. E iar o confusie cu starea lucrurilor în 1594.

[5] Ceteşte: „primăvară".

turcești, toate li-aŭ ars și li-aŭ prădat, și aŭ robit Turcĭ, Turcoaice, copiĭ, de i-aŭ adus în țară [1].

Auzind Împăratul Amurat aceaste fapte ale Rumănilor, l[t] 7103, aŭ poruncit Sinan-Pașăĭ să facă pod peste Dunărea să treacă oștile în Țara-Rumăneaască, și aŭ dat poruncă tuturor oștilor den Anadol și de la Rumele să vie. Și vara, la anul cari s'aŭ scris maĭ sus, aŭ venit toate oștile, cu Sinan-Pașa Viziriul, la Dunăre, și, fiind podul gata, aŭ trecut la Giurgiov. Mihaiŭ-Vodă încă și-aŭ străns oștile, și aŭ scris la Batăr Jăcmon să vie cu oaste ungurească. Dar, zăbovindu-să Ungurul, el aŭ eșăt cu ce avea înnaintia Turcilor. Și la Călugărenĭ s'aŭ întălnit cu Vizirul, și, dănd războiŭ vitejaște, pre Sinan-Pașa încă l-aŭ oborît după cal în gărlă, și un spahiŭ l-aŭ scos așa ocărăt [2]. Că Mihaiŭ-Vodă ca un fulger umbla pen oaste, tăind și oborănd jos, și cu măna luĭ pre Caraiman Pașa l-aŭ tăiat [3]. Văzănd Viziriul acestea, s'aŭ întors la locul unde era tăbărăt, iar Hasan-Pașa, cu Mihnia-Vodă, venia pen pădure, să lovească oastea luĭ Mihaiŭ-Vodă pe denapoĭ; cărora prinzăndu-le de veaste, s'aŭ pornit însușĭ cu sabiia a mănă, și viteajăĭ luĭ după dănsul aŭ întrat ca lupiĭ în oĭ, și cănd de cănd era să ajungă pre Hasan-Pașa să-l tae cu măna luĭ, însă aŭ scăpat; și, ducăndu-să la Viziriul, îșĭ spunia unul altuia patimile, și să mira în ce chip ar face să prinză pre Mihaiŭ-Vodă, cu vicleșug, că cu puteria armelor nicĭ cum nu putia. Și, chiemănd Pașa pre Mihnia-Vodă, i-aŭ zis: să scrie la niscareva boiarĭ prietenĭ-aĭ luĭ, că le va da Viziriul 50.000 de galbenĭ să împarță oștilor, și să prinză pre Mihaiŭ-Vodă, saŭ să-l lase. Și, scriind Mihnia-Vodă la un Dan Vis-

[1] Locul e luat din Ludescu, p. 280, afară de ce se spune despre prada către Varna. Aicĭ se pare că Filipescu a avut înnainte o versiune maĭ bogată a izvoruluĭ săŭ, saŭ a cules din tradiție. Ce se spune în Ludescu despre tratatele cu Ardealul, se lasă aicĭ.

[2] Amănuntul e luat din Stavrinos, ed. cit., p. 293. Știrea cu spahiul e la p. 294.

[3] Ludescu, p. 282.

tieriul şi la alţĭ boiarĭ, şi trimiţănd într'ascuns, aŭ început boiariĭ să-l ficlenească, şi maĭ vărtos pre Ungurĭ să amăgiască cu banĭ; care s'aŭ şi făcut, că vria Unguriĭ să-l lase şi să fugă. Acĭasta Mihaiŭ-Vodă văzănd, s'aŭ tras spre Rucăr, de aŭ aşteptat pre Craiul cu oştile ungureştĭ[1].

Iar Turciĭ aŭ întrat în ţară de o aŭ prădat, şi o aŭ ars, şi aŭ robit cum li-aŭ plăcut, făcănd cetate în Tărgovişte, în Bucureştĭ, şi puind Paşĭ cu oştĭ să păzească: alalţĭ prăda ţara. Batăr Jăcmon încă aŭ pogorăt cu oştile, fiind şi Ştefan-Vodă Răzvan de la Moldova[2]. Că pentru acĭasta era Răzvan-Vodă cu Craiul: căcĭ Irimiia-Vodă aŭ venit den Ţara Leşască cu Zamoschi Hatmanul şi cu oştĭ, de l-aŭ pus Domn pre Irimiia, şi aŭ gonit pre Răzvan care era pus de Ungurĭ. Că acest Răzvan aŭ fost Agă la Aron-Vodă, şi den părele luĭ aŭ trimis Craiul de aŭ prins pre Aron-Vodă şi l-aŭ dus în Ardial, şi pre Răzvan l-aŭ pus Domn, care era pus de Ungurĭ; dar scurtă bucurie aŭ avut. Fiind Aron-Vodă despre Liaşĭ pus Domn, aŭ venit Zamoschi cu Irimiia-Vodă, şi aŭ scos pre Ştefan Răzvan den ţară; şi aŭ fugit în Ardial lăngă Batăr, stăpănu-săŭ. Însă, după ce s'aŭ întălnit aceştĭ Domnĭ în Ţara-Rumănească cu Mihaiŭ-Vodă, aŭ plecat către Turcĭ, şi întăĭ la Tărgovişte aŭ ars cetatia, şi pre toţĭ Turciĭ, cu Alì-Paşa al lor, i-aŭ omorăt[3]. Aşăjderia şi în Bucureştĭ aŭ făcut. Iar alalţĭ Turcĭ, cu Sinan-Paşa, aŭ apucat drumul Giurgiuluĭ, şi oştile creştineştĭ, gonindu-ĭ, aŭ apucat de aŭ

[1] Această explicaţie naivă a retrageriĭ luĭ Mihaĭ biruitor e cu totul după Stavrinos, pp. 293-5. Ludescu dădea ca motive nevenirea luĭ Báthory şi puţinătatea oştiĭ.

[2] Aicĭ cronicarul revine la Ludescu (p. 283) pentru a lămuri cele întîmplate în Moldova. Dar numele luĭ Zamoyski şi menţiunea veniriĭ luĭ Răzvan pe tron sînt din vre-un alt izvor.

[3] Ludescu spune că Alì a fost prins numaĭ, dar Căpitanul ţine samă de aceia că la Stavrinos se vorbeşte de nimicirea totală a Turcilor.

stricat şi podul (după treaceria Viziriuluĭ), şi pre toţĭ ceialalţĭ Turcĭ i-aŭ tăiat. Şi i-aŭ înnecat, şi aŭ rămas ţara fără grijă, şi s'aŭ întors Batăr la Ardial cu darurĭ bune de la Mihaiŭ-Vodă; şi el aŭ rămas la Scaunul săŭ [1].

Întru acest an ce aŭ avut treabă Unguriĭ şi Rumăniĭ cu Turciĭ, destulă treaabă aŭ avut şi Irimiia den Moldova, cu Zamoschi Hatmanul Leşăsc, cu Tătarăĭ, că, cu 70.000 de Tătarĭ şi cu 2.000 de Inicerĭ, aŭ venit Cazaghereĭ Hanul, care era mare viteaz, şi multe războae aŭ bătut, maĭ vărtos la Persĭ (adecă la Căzălbaşĭ), mergănd cu Împăratul Turcesc. Ci acesta Cazagghereĭ, mergănd în Moldova, multe prăzĭ aŭ făcut, şi în Ţara Leşască ca şi în Moldova; decĭ, la Ţuţora s'aŭ întălnit cu Zamoschi, şi, războĭ dănd, şi de o parte şi de alta peria oameniĭ; cariĭ, prin multe zile ţiind războiul, şi neputănd nicĭ o parte, nicĭ alta să biruiască, s'aŭ împăcat, şi s'aŭ întors fieşte-carele la locul luĭ. După ce aŭ trecut acĭasta, iată şi Batăr Jăcmon Craiul aŭ trimis oştĭ cu Ştefan-Vodă Răzvan, să-l aşaze la Moldova, şi să scoaţă pre Irimiia-Vodă. Care auzind Irimiia-Vodă, aŭ trimis la Cameniţă, şi la alte părţĭ, de i-aŭ venit oştĭ leşăştĭ degrab şi, cu aĭ luĭ căţĭ aŭ avut, s'aŭ bătut la Sucĭava, şi, tare războĭ fiind, aŭ biruit Irimiia-Vodă, şi Ştefan-Vodă Răzvan aŭ pierdut războiul, şi, căzăndu-ĭ calul, şi vrănd să încalece pre altul, l-aŭ prins şi, ducăndu-l la Irimiia-Vodă, aŭ poruncit de l-aŭ înţepat: uniĭ zic pen şezut; ci, orĭ aşa, orĭ într'alt chip, acest sfărşăt aŭ dat Răzvan-Vodă. Şi şi-aŭ luat şi el plata, că el aŭ fost pricină către Batăr Jăcmon de pără, de aŭ luat pre Aron Vodă şi l-aŭ dus la Ardial, la închisoare, precum s'aŭ zis maĭ sus [2].

Între aceaste vreamĭ, şi Amurat al treile, Împăratul turcesc, aŭ murit, şi în locul luĭ s'aŭ pus Împărat fie-săŭ

[1] E iar după Stavrinos (— p. 299).

[2] Din istoricul polon, de sigur; poate Heidenstein. Ceva deosebit e în Ludescu, pp. 284-5.

Mahmet, 18-lea fecĭor fiind al luĭ Amurat, și Mahmet, pre ceĭ 17[1] fecĭorĭ omorăndu-ĭ, i-aŭ îngropat, împreună cu tată-săŭ, şi numaĭ Mahmet acesta aŭ rămas Împărat.

Decĭ Turcul trimise pre Afis-Pașa la Nicopoe, să amăgiască pre Mihaiŭ-Vodă, să-l prinză; iar Mihaiŭ-Vodă, înţelegănd, trimise pre Udria Hatmanul cu oştĭ; şi trecu Dunărea, şi sparse oastea luĭ Afis-Paşa; şi de abiia el aŭ scăpat, cu două slugĭ.

Mihaiŭ-Vodă, auzind de acĭastă biruinţă, treace şi el la Nicopoea, arde, fărămă, robeaşte, toate împrejurile. Slujitoriĭ încă să umplură de dobănzĭ; după aceaia merge la Diiŭ, şi aşăjderia face; şi i să închină luĭ toată Sărbimia.

Daca aŭ văzut Sultan Mehmet Împăratul că într'alt chip nu poate isprăvi cu Mihaiŭ-Vodă, chiamă pre Ibraim-Paşa, şi, sfătuindu-să cu el, trimise solĭ cu darurĭ marĭ la Mihaiŭ-Vodă, poftindu-l să aibă pace Ţara Turcĭască, şi să fie slobodă Ţara-Rumănească, numaĭ el să o stăpanească; şi, viind soliĭ cu sabie, cu buzdugan, cu surguciŭ şi cu caĭ, toate de mult preţ, i-aŭ primit cu cinste mare, şi iar cu cinste şi cu scumpe darurĭ s'aŭ întors îndărăt, aşăzănd pace despre Turcĭ[2].

Batăr Jăcmon, întru aceaste vreamĭ, aŭ poftit pre sora Împăratuluĭ Rodolf să i-o dia, și o aŭ dat cu acia nădejde, neavănd Batăr Jăcmon feciorĭ, şi, de ar face vre un fecĭor cu Nemţoaica, va rămănea vre un niam Crăieĭ despre partia Nemţilor, şi va rămănea şi Crăiia Ardialuluĭ pe seama lor, şi ca să-l aibă pre Batăr Jăcmon ajutor împotriva Turcilor. Dar în deşart s'aŭ ostenit cu mintia a găndi, că pre soru-sa aŭ dat-o să-ĭ fie Crăiasă; la care nuntă mare şi de cinste s'aŭ făcut, trimiţănd şi Mihaiŭ-Vodă boiarĭ cu darurĭ, — iar de moştenire, cum

[1] 19, după Hammer, table.

[2] Toate acestea sînt din Stavrinos, dar nu la locul lor, pentru că se întîmplară în 1597, nu în 1596, pentru care an eraŭ ştirĭ bune în Cronica Buzeştilor = Ludescu.

s'aŭ zis maĭ sus, într'alt chip aŭ curs lucrurile, — precum să vor vedia maĭ jos, de n'aŭ putut să facă aceaia ce aŭ vrut Niamțul[1].

Înfrățindu-să Impăratul Nemțesc cu Craiul, precum s'aŭ zis, și auzind că Sultan Mahmet, Împăratul turcesc, face mare gătire de oaste asupra Nemților și a Ungurilor, eĭ încă și-aŭ gătit oștile. Și cap Nemților aŭ venit Maximiian, fratele Împăratuluĭ, și cu Unguriĭ era Batăr Jacmon, cu Horvațiĭ era Palfi Zrinul[2], și oștĭ nemțeștĭ aŭ fost călărime 30,000, pedestrime era 20,000, fără Unguriĭ den Ardial; era și tunurĭ 120. Ci dar Turcul, luând vara multe cetățĭ, despre toamnă aŭ mers la Cărăsteștĭ cetate. Acolo s'aŭ întâlnit oștile turceștĭ cu ceale creștineștĭ: și, dând războĭ tare, aŭ pierdut creștiniĭ războiul; de-abiia Maximiian pre un cal aŭ scăpat la Cașa, cu căți-va grofĭ. Batăr Jacmon iar de-abiia aŭ scăpat de aŭ întrat la Tocaĭ; Zrini așăjderea într'altă parte aŭ scăpat; lăsând toate ce aŭ avut Turcilor; cariĭ multă moarte aŭ făcut în creștinĭ, și luând robĭ și dobânzĭ, s'aŭ întors Sultan Mahmet cu izbândă la Țarigrad[3].

După ce aŭ trecut cătăva vreame, Batăr, supărându-i-să cu oștile, și văzând că și boeriĭ luĭ l-aŭ urăt, și Mihaiŭ-Vodă și-aŭ așezat pace cu Turciĭ, fiindu-ĭ toate înghiesuite, aŭ lăsat toate, și în locul luĭ pre Batăr Andreiaș, și s'aŭ dus în Țara Leșască. Alțiĭ zic că Împăratul i-aŭ dat o cetate anume Opoliia, și acolo s'aŭ așăzat pentru odihna luĭ; ci, orĭ în ce chip aŭ fost, Crăiia tot o aŭ lăsat altuia. Așăzându-să dar Batăr Andreiaș la Crăie, aŭ început vrajbă cu Mihaiŭ-Vodă, și încă îĭ poruncise să meargă Mihaiŭ-Vodă cu toată Casa luĭ în Ardial, și cu acel gând să-l prinză, și să-l dia Turcilor.

[1] 1595. Știrea din Cronicarul unguresc, poate. Maria-Cristina e numită greșit „sora" luĭ Rudolf și în Ludescu, p. 282.

[2] Pálfy și Zriny.

[3] E expediția personală a Sultanuluĭ din 1596 și lupta de la Keresztes (26 Octombre). „Cașa" e Kaschau, Cașovia. La Ludescu e maĭ bogat și mult maĭ bine (pp. 287-8).

Mihaiŭ-Vodă, încă înțelegănd de aciasta, și-aŭ gătit oștile toate, și aŭ purces cu Doamnă-sa, cu coconiĭ, de mergia; și aŭ scris Craiuluĭ, că: „precum mi-aĭ poruncit să viŭ, așa fac; că cu toată casa mia viŭ“ [1]. Iar Batăr, auzind că vine cu oștĭ multe, s'aŭ temut. Șĭ aŭ trimis solĭ să vază ce iaste poveastia de vine cu oștĭ multe; el aŭ răspuns: „că mi-aĭ poruncit să viŭ cu toată Casa, și cu totul viŭ; de avețĭ puteare, vețĭ sta împotrivă“. Daca auzi Batăr Andreiaș, l-aŭ prins frigurile, și, străngănd oștile, s'aŭ tăbărăt lăngă Sibiĭ. Aĭ luĭ Mihaiŭ-Vodă venia Cazaciĭ, Moldoveaniĭ înnainte, și de altă parte vinia Haiduciĭ și Catanele, și în mijloc vinia el cu aĭ luĭ, și avia treĭ crucĭ de aur înnainte, ajutor [2]. Și dăns de dimineața, i-aŭ lovit, dăndu-le un războiŭ foarte înfricoșat, el înnainte mergănd și tăind ca Ahileŭ și ca Velisarie, vitiajăĭ Grecilor; și nespusă moarte aŭ făcut în Ungurĭ; căt, cățĭ aŭ scăpat, nu s'aŭ știut ce s'aŭ făcut. Craiul încă aŭ fugit în neşte munțĭ. Acolo găsindu-l neşte păstorĭ, l-aŭ cunoscut, și, socotind că vor avia cinste de la Mihaiŭ-Vodă dacă-l vor omorî, i-aŭ tăiat capul, și l-aŭ dus la Mihaiŭ-Vodă; care, văzănd, li-aŭ zis să-ĭ aducă și trupul, decĭ să-ĭ dăruiască; și s'aŭ dus de i-aŭ adus și trupul. Deciĭ Mihaiŭ-Vodă, în loc de dar, i-aŭ spănzurat, căcĭ aŭ ucis pre stăpănul lor; iar trupul luĭ, cu capul, puindu-l în sicriŭ frumos, cu cinste l-aŭ îngropat în Beligrad, și aŭ rămas Mihaiŭ-Vodă Craĭ Ardealuluĭ [3]. De aciasta făcănd știre Mihaiŭ-Vodă Împăratuluĭ Rodolf, foarte s'aŭ bucurat, și aŭ cinstit și aŭ dăruit pre soliĭ luĭ Mihaiŭ-Vodă cu lanțurĭ de aur, pentru că Unguriĭ era totdeauna împrotivnicĭ Împăratuluĭ Nemțesc [4]. Dacă aŭ auzit Batăr Jacmon, den Țara Le-

[1] E după Stavrinos, ca și ce urmează. Ludescu, care dă întreagă Cronica Buzeștilor, e neasămănat superior, pe cînd aicĭ se confundă și cele două plecărĭ ale luĭ Sigismund din Ardeal.

[2] Verbal, după Stavrinos.

[3] Tot din Stavrinos.

[4] Amănuntul cu lanțul e din alt izvor.

șască, întâmplările Ardialuluĭ, și cum că aŭ perit vărăsăŭ Batăr Andreiaș, aŭ rugat pre Canțelariul, care și Hatman era, ca să-ĭ dia ajutor să scoață pre Mihaiŭ-Vodă den Ardial, făgăduindu-ĭ și Irimiia-Vodă că-ĭ va da oaste. Mihaiŭ-Vodă, auzind, aŭ gătit oștĭ den Ardial și den Țara-Rumănească, și aŭ pogorăt: el pe la Trotuș, Munteaniĭ pre la Focșanĭ[1]. Iar Irimiia-Vodă, înțelegănd că-ĭ vin atătĭa oștĭ asupră-ĭ, ș'aŭ luat Doamna și coconiĭ, și s'aŭ dus în Țara Leșasca, și cu Batăr Jacmon. Acĭasta văzănd Mihaiŭ-Vodă, aŭ pus Domn Moldoveanilor pre un Marco-Vodă, și aŭ venit toată oastia cu țara de i s'aŭ închinat luĭ, că până la Hotin aŭ ajuns, gonind pre Irimiia-Vodă și pre Jacmon Craĭ. Deciĭ Irimiia-Vodă iar să ruga la Zamoschi să-ĭ dea oștĭ ajutor, și i-aŭ făgăduit să-ĭ închine Țara Moldoviĭ. Și avea Irimiia-Vodă frate pre Simeon-Vodă, pre carele l-aŭ numit Domn Țărăĭ-Rumăneștĭ, și amăndoĭ Domniĭ, împreună cu Zamoschi Hatmanul, aŭ venit cu multe oștĭ, și aŭ gonit pre Mihaiŭ-Vodă, de unde bătea Hotinul; și de acolo, pen cet, pen cet, l-aŭ adus pre Mihaiŭ-Vodă pănă în țară, la apa Teliajănuluĭ. Acolo dănd războiŭ vitejaște, aŭ biruit Liașăĭ pre Mihaiŭ-Vodă, și i-aŭ căutat a fugi în Ardial cu totul. Deciĭ aŭ lăsat Zamoschi Domn țărăĭ pre Simeon-Vodă, și Irimiia-Vodă s'aŭ întors la Moldova. Acĭastă treaabă ce aŭ facut Zamoschi aŭ fost și cu știrea Turcilor, că-șĭ înțelesese cu dănșăĭ maĭ nainte, de i-aŭ fost dat și Turciĭ ajutor, și aŭ gonit pre Mihaiŭ-Vodă den țărăle acestia, pentru că avia pizmă pre dănsul, biruindu-ĭ într'atătia rănduri, și făcănd multă pagubă în Țara Turcĭască, precum s'aŭ zis maĭ îndărăt[2].

În Ardial, vrănd Mihaiŭ-Vodă să așaze țara și să jure pre Ungurĭ să fie supt ascultarea Niamțuluĭ, iar Unguriĭ, den firia lor fiind ficlenĭ, despre o parte jura luĭ

[1] Afară de indicația Focșanilor, e ca în Stavrinos.

[2] E ca izvor poate, pe lîngă Stavrinos, izvorul polon. Cronica Buzeștilor se termină înnainte de acest loc.

Mihaiŭ-Vodă, despre altă parte trimitia să vie Batăr Jacmon den Țara Leșască, să să împreune toțĭ să scoață pre Mihaiŭ-Vodă; despre altă parte iarășĭ, aŭ eșăt înnaintia luĭ Baștia Giurgiu Ghinărariul (carele venia cu oaste ajutor luĭ Mihaiŭ-Vodă), de-l înșăla și pre dănsul, făgăduindu-ĭ să-l pue pre dănsul Craĭ, numaĭ să stea cu eĭ să scoață pre Mihaiŭ-Vodă den Ardial. De toate părțile munciia în tot chipul, ca doar s'ar măntui, să nu le fie Craĭ un Rumăn, precum le era. Carele și bisearica cea mare aŭ făcut în Beligrad, unde șade Mitropolitul acum [1].

În mijlocul vremilor acestora, s'aŭ unit Batăr Jacmon cu Irimiia-Vodă den Moldova și Simion-Vodă den Țara-Rumănească, și toțĭ aŭ radicat oștĭ asupra luĭ Mihaiŭ-Voda în Ardial, înșălându-să și Baștia Giurgiu de ținia cu eĭ. Mihaiŭ-Voda, văzănd aceste întămplărĭ reale, s'aŭ dus la Împăratul Nemțesc, jăluindu-să de Baștea și de Batoreștĭ, și de alțĭ Ungurĭ, spuindu-ĭ că sănt ficlenĭ. Pre carele l-aŭ priimit cu cinste, și i-aŭ făcut cărțĭ la Baștia să-ĭ fie ajutoriŭ, să supue pre Ungurĭ, să fie el Craĭ, iar nu Baștia, nicĭ Batăr. Și, viind în Ardial, Batăr să mira ce va să facă; ci aŭ trimis la Mihaiŭ-Vodă să să împace; dar n'aŭ priimit, ci i-aŭ zis să să gătească de războĭ. Deciĭ, străngănd și el Unguriĭ, și ajutor ce avia de la Irimiia-Vodă den Moldova, și de la Simion-Vodă den Țara-Rumănească, aŭ avut războĭ mare la Șomliŭ, și aŭ biruit Mihaiŭ-Vodă; iar Batăr Jacmon, și cu Ciachi Iștfan, aŭ fugit; și aŭ rămas Ardialul pre seaama luĭ Mihaiŭ-Vodă. Deciĭ, fără zăbavă aŭ trimis oștĭ de aŭ gonit pre Simion-Vodă den Țara-Rumănească. Dar scurtă bucurie, că Baștia tălhariul, văzănd vitejăile luĭ Mihaiŭ-Vodă, și numele cel mare ce-l dobăndise, aŭ intrat pizmă în inema luĭ, ca să omoare pre Mihaiŭ-Vodă, precum aŭ și făcut. Că aŭ trimis într'o dimineaață neşte Nemțĭ de l-aŭ omorăt supt cort, la

[1] Scurt resumat, fără izvor care să se poată hotărî.

Turda, neștiind el nimic de aciasta, și nefiindu-ĭ oștile lângă dânsul, — că le trimisease la Făgăraș să scoață pre Doamna-sa și pre coconĭ, cariĭ îĭ închisease Ciachi Ištfan, până a umblat Mihaiŭ-Vodă la Beciŭ. Ci dar acest sfârșat aŭ dat Mihaiŭ-Vodă, că cu înșălăciune l-aŭ omorât; care aŭ supus Domniia luĭ pre Turcĭ, pre Moldovenĭ, pre Ungurĭ, de-ĭ avia ca pre niște măgarĭ pre toțĭ[1].

33. Domniia luĭ Șărban-Vodă, 1t 7108.

Șărban-Vodă. — Șărban să rădică Domn. — Sechil Moisi să învrăjbește cu Șărban-Vodă. — Șărban-Vodă bate pre Ungurĭ; piere Sechil Moisi. — Batăr Gabor să învrăjbește cu Șărban-Vodă — Fuge Șărban-Vodă la Moldova. — Batăr Gabor cu Unguriĭ pradă țara. — Turciĭ pun Domn pre Radul-Vodă Mihnia.

Acest Șărban-Vodă, ce-l numesc așa, obicĭnuindu-să oameniĭ, nu l-aŭ chemat Șărban, ci pe tată-său, iar pre el l-aŭ chiemat Radul, și în hrisoavele luĭ iar Radu să scrie, ci dar și noĭ după obiceiul oamenilor să umblăm, și să-ĭ zicem Șărban-Vodă[2]. După ce dar luò sfârșăt Mihaiŭ-Vodă, precum ațĭ auzit, boiariĭ și oștile ce fusease lângă dânsul s'aŭ pogorât pre la Căinenĭ, la un sat ce să chiamă Cărsteneștĭ, pre Topolog; acolo aŭ șăzut până aŭ făcut știre și celoralalțĭ boiarĭ ce era în țară, că să și dăslipise uniĭ de către Mihaiŭ-Vodă, cum Buzeștiĭ și alțiĭ[3]. Iar atuncea s'aŭ strâns acolo, și aŭ rădicat Domn

[1] E tot din Stavrinos, p. 286: Τούρκους, Οὔγκρους καὶ Τατάρους, τοὺς εἶχε διὰ γαϊδάρους. — În Ludescu, Cronica redactată a Buzeștilor se oprește la data precisă a lupteĭ de la Mirislăŭ. Restul e alcătuit și după Stavrinos, de la care e împrumutată comparația luĭ Mihaĭ murind ca un „copaciŭ" ce cade, strigătul ce scoate la vederea ucigașilor. felul omoruluĭ.

[2] Era „Basarab" după mamă, cum se vede dintr'un extras de document intern tipărit de d. Ilie Nicolescu, în *Noua Revista Romînă* pe 15 Novembre 1901, p. 357: Șerban îl chema însă pe dînsul înnainte de Domnie.

[3] Ce urmează e din poema luĭ Mateĭ al Mirelor, urmarea luĭ Stavrinos.

pre Șărban-Vodă, — că le era frică să pogoare în jos fără Domn [1]. Carele viind la Scaun, întăi la Turci aŭ trimis de aŭ împăcat lucrurile, la Sultan Mahmet, pentru să nu mai aibă Domniia și țara turburare despre dânșăi. așăjderia și cu vecinii cu toți s'aŭ împăcat; și toți oamenii pământului sa bucurară, scăpând de robii, de prăzi, de fugi pen munți, și de toate groazele și călcăturile oștilor, și toți da laudă lui Dumnezeŭ. Iar Diiavolul, carele vrajbă poftească totdeauna, aŭ întrat în inema lui Sechil Moisi Craiul Ardialului, și strânse oști să vie să strice țara și să calce. Șărban-Vodă cu boiarii, auzind, aŭ socotit să-l împace cu daruri, și aŭ trimis boiari cu daruri scumpe, rugându-l să să părăsească de a vărsa sânge nevinovat. El nici cum nu vria, ci cu semeție zicia că va să facă răŭ. Deci, nebuniia lui văzând Domnul și boiarii, aŭ strâns oștile degrab și aŭ purces spre Ardial, și în trei zile aŭ ajuns de ceaia parte; unde eșându-le înnainte Craiul, cu oști semețe, s'aŭ întâlnit. Carii dând războĭ tare, aŭ biruit ai noștri pre Unguri, și i-aŭ tăiat foarte răŭ. Acolo s'aŭ găsit mort și semețul Sechil Moisi Craiul. Deci s'aŭ întors Domnul cu bucurie cu toți boiarii și cu oștile la țara lor. Și, mulțămind lui Dumnezăŭ toți, aŭ trecut 5, 6 ani cu pace. Dar Șărban-Vodă, văzând atâta pace, și biruind și pre vrăjmașul săŭ Ungurul, i s'aŭ înnălțat mintia și s'aŭ semețit, s'aŭ mândrit, și nu mai căuta trebile Domniei saŭ ale țărăi. Ci, cum spune un istoric Vlădică, anume Matfei de la Mira, ce în vremile acelea aŭ fost aicea în țară, numai mâncările, băuturile, primblările și alte necurățiĭ, acelia le căuta bine. Pentru care s'aŭ mâniiat Dumnezeŭ pre dânsul, și i-aŭ rădicat pre Batăr Gabor Craiul Ardialului, vrăjmaș mai mare decât Sechil Moisi, că s'aŭ gătit acel spurcat Batăr Gabor în taină, și fără veaste aŭ pogorât cu oștile în țară. Șărban-Vodă, dășteptându-să, ca dentr'un somn, den faptele ce le făcia

[1] E răŭ înțeles locul din Ludescu asupra luptelor Buzeștilor cu *Simion-Vodă*.

fără cale, cum s'aŭ zis maĭ sus, şi neavănd nicĭ o gătire de războĭ, i-aŭ căutat a lăsa țara şi a fugi la Moldova, fiind Domn Costandin fecĭorul Irimieĭ-Vodă, nădăjduind că-l va ajuta, fiind amăndoĭ prietenĭ. Şi i-aŭ şi făcut ajutor căt aŭ putut, că l-aŭ priimit cu drag la Sucĭavă, şi cătăva oaste încă i-aŭ dat, şi Şărban-Vodă înca aŭ străns Jolnirĭ, Cazacĭ, ca să meargă asupra luĭ Batăr Gabor, să-ĭ răsplătească răotatea ce i-aŭ făcut în țară. Că în 3 lunĭ aŭ şăzut procletul în țară, jăfuind, prădănd, arzănd; care nevoe n'aŭ fost, nicĭ va maĭ fi în pămăntul nostru: drept aceaia şi pănă astăzĭ aŭ luat oamenii un cuvănt de zic: „cănd Ungurii ceĭ răĭ". Boiariĭ şi altă țară, cățĭ aŭ scăpat, aŭ trecut peste Dunăre; şi, atăta cruzie a luĭ Batăr văzănd (den ria chiverniseală a Domnuluĭ), aŭ scris carte la Împăratul Turculuĭ, dănd ştire de primejdiia ce li-aŭ venit cu Batăr Craiul, rugăndu-să să le dea şi Domn cu oştĭ, să gonească pre vrăjmaş; şi îndată li-aŭ dat pre Radu-Vodă, fecĭor Mihniĭ-Vodă (cu oştĭ Turcĭ şi Tătarĭ); cariĭ viind în țară, l-aŭ gonit pre Batăr Gabor; şi aŭ rămas țara cu pace, dar prăpădită de tot; însă tot mulțămia luĭ Dumnezeŭ că s'aŭ măntuit de Ungurĭ.

34. Domniia Raduluĭ-Vodă Mihnea, 1ᵗ 7119.

Radul-Vodă Mihnia Domn. — Şărban-Vodă bate pre Batăr Gabor în Ardial. — Radul-Vodă goneşte cu Turciĭ şi cu Tătariĭ pre Şerban-Vodă. — Ştefan-Vodă Tomşa Domn Moldoveĭ. — Radul-Vodă cu Tomşa-Vodă pradă Țara Ungurească. — Unguriĭ omoară pre Batăr Gabor. — Boiariĭ vor să ficlenească pre Radul-Vodă. — Radul-Vodă tae pre boeriĭ ficlenĭ. — Costandin-Vodă Erimiia vine cu Liaşĭĭ. — Tomşa-Vodă bate pre Liaşĭ, şi piere Costandin-Vodă. — Doamna Erimii-Vodă cu 2 fecĭorĭ vine cu Liaşi. — Schinder-Paşa prinde pre Doamna Irimii-Vodă cu 2 fecĭorĭ aĭ eĭ. — Turcesc pre Doamna Irimii-Vodă şi pre coconĭ. — Boiariĭ moldovenĭ să rădică spre Tomşa, dar nimic nu isprăvesc. — Radul-Vodă să mazăleşte. — Gavril Vodă Movilă merge la Poartă, chemat. — Sultan Ahmat face mecet în Țarigrad.

După ce aŭ gonit Batăr Gabor pre Şărban-Vodă den țară, iar boiariĭ țărăĭ, [ce] fugise în țara turcĭască de nevoia

Ungurilor, aŭ făcut jalbă la Sultan Ahmat Împăratul turcesc şi s'aŭ cerut Domn să le dea den Poartă, şi li-aŭ dat pre Radul-Vodă feciorul Mihniĭ, şi aŭ venit Domn în ţară; căruia toţĭ i s'aŭ închinat cu bucurie.

După aciasta n'aŭ trecut multă vreame, ci aŭ rădicat Şărban-Vodă den Ţara Leşască, den ţara Moldoviĭ, oaste, cât aŭ putut strânge, şi aŭ trimis pre Stanciul Slugerul aicea în ţară: la Roşăĭ, la călăraşĭ, la dorobanţĭ şi la alţĭ slujitorĭ, îndemnându-ĭ să meargă la Ardial, şi el încă va merge să răsplătească aceluĭ nebun, luĭ Batăr. Cariĭ, auzind, foarte aŭ fost bucuroşĭ (măcar că fără voia Raduluĭ-Vodă). Deciĭ, puindu-şĭ zioa să să afle cu toţiĭ, s'aŭ pornit oştile de aicea, şi Şărban-Vodă cu aĭ luĭ pe de ceaia parte, aŭ întrat de o dată, şi aŭ tăbărât în luncile Braşovuluĭ, maĭ nainte de Sfeti Petru; şi numaĭ decât veni şi Batăr Gabor cu oştĭ. Cariĭ lovindu-să în zioa de Sfeti Petru, atât aŭ bătut pre Ungurĭ, cât de abiia aŭ scăpat Craiul de aŭ întrat în Sibiĭ, iar Ungurĭ morţĭ fără număr era; pre cariĭ aŭ pus Şărban-Vodă de i-aŭ făcut o movilă mare, de să veade până astăzĭ semn de ruşănia lor [1]. Decĭ Şărban-Vodă cu izbândă s'aŭ întors în ţară, rugându-să slujitorilor să-l maĭ priimească la Domnie; şi ar fi şi vrut slujitoriĭ, dar nu-l maĭ priimia la Împărăţie. Şi, văzând Radu-Vodă că-ĭ vine asupră, cu gând ca să maĭ domneaască, aŭ trimis la Paşa, de i-aŭ dat Turcĭ, Tătarĭ; şi l-aŭ luat în goană de la Teliajăn, şi l-aŭ dus până la Lunca Mare la Moldova. Acolo puţin aŭ fost să prinză pre Şerban-Vodă, iar Liaşăĭ şi Moldoveaniĭ mulţĭ aŭ perit şi i-aŭ robit.

Iar el, cu puţinĭ ce aŭ scăpat, s'aŭ dus la Suciavă, unde era Doamnă-sa, şi de acolo, pen Ţara Leşască, la

[1] În *Korrespondenzblatt* din Sibiiŭ s'a reprodus înscripţia, nu tocmaĭ inteligibilă, de pe o piatră găsită pe acest loc de luptă de lîngă Braşov, unde Radu Şerban a cîştigat biruinţile din 1603 şi 1611 (an. 1901, nº 1).

Becĭ s'aŭ dus, la Împăratul; pre carele l-aŭ priimit, de aŭ șăzut acolo până aŭ murit[1].

Pentru aceaste întâmplărĭ ce s'aŭ auzit, și maĭ vârtos căcĭ aŭ priimit Domnul Moldoviĭ pre Șărban-Vodă al Muntenilor, dându-ĭ ajutoriŭ și sprijineaală, Turciĭ s'aŭ mâniiat, și aŭ mazălit pre Costandin-Vodă, și aŭ pus Domn pre Ștefan-Vodă Tomșa. Carele, viind în țara Moldoviĭ, facia dreptățĭ săracilor, iar pre boiarĭ nicĭ cum nu-ĭ iubiia, pentru jafurile ce făcuse țărăĭ, în zilele luĭ Costandin-Vodă, fiind cocon tânăr; și pre mulțĭ aŭ prădat, și aŭ omorât[2].

După ce s'aŭ așăzat Radul-Vodă la Domnie în Țara-Rumânească, aŭ făcut jalbă toată țara împreună cu Domnul la Împăratul, pentru atâta pagubă ce le-aŭ făcut Unguriĭ, și să nu-ĭ lase prădațĭ. Atuncĭ aŭ poruncit Împăratul să să strângă oaste, și să ia și pre Ștefan-Vodă den Moldova într'ajutoriŭ. Deciĭ, mearseră Domniĭ amândoĭ cu oștile lor, și cu Turcĭ, și cu Tătarĭ la Ardeal. Iar neamișăĭ și ceaialaltă țară să sfătuiră să omoară pre Bator Gabor, că pentru nebuniile luĭ vine atâta nevoe țărăĭ; și așa aŭ și făcut: l-aŭ omorât Ianoș Selași și Gheorghe Ladani, pre cariĭ, den turnul Mediiașuluĭ aruncându-ĭ, i-aŭ omorât, luându-șĭ plata pentru moartia stăpânuluĭ lor[3]. Deciĭ țara aŭ pus Craĭ pre Betlen Gabor. Iar Domniĭ, prădând, maĭ vârtos Rumâniĭ, ca să-ș întoarcă prăzile lor, cât aŭ putut aŭ luat și eĭ; și s'aŭ întors fiește-care la țara lor.

Radul-Vodă biruind pre vrăjmașĭ, și împăcându-șĭ țara,

[1] Știrile despre ciocnirea celor doĭ Domnĭ cu același nume de ocîrmuire nu se află în Mateĭ al Mirelor, de unde e luat restul, amplificîndu-se. Aceste știrĭ sînt însă în Ludescu, care, scriitor cantacuzinesc, nu uită să vorbească și despre nașterea la Suceava, în pribegie, a fetițeĭ Elena, viitoarea soție a luĭ Constantin Postelnicul Cantacuzino.

[2] După Mateĭ al Mirelor (ed. Papiu, pp. 338-9).

[3] Începutul acestor știrĭ despre Ardeal e din Mateĭ al Mirelor: numele ucigașilor luĭ Gabriel Báthory: Szilássy și Ladanyi, și arătarea soarteĭ lor se scoate din izvorul unguresc.

și odihnindu-să, toți, mari și mici, lăuda pre Dumnezeŭ; numai un boer, anume Bărcan, care fusease Stolnic-Mare la Șarban-Vodă — zic să fie fost Merișan[1], iar de niam Bucșănesc, — acesta nu s'aŭ odihnit, ci ș'aŭ mai găsit și alți opt boiari aseamene luĭ, de făcia sfat în taină să omoare pre Radul-Vodă și să facă Domn pre un Mihaiŭ Cămăraș. Acestia înțelegăndu-le Radul-Vodă, aŭ apucat el mai nainte, de i-aŭ prins, și li-aŭ tăiat capetile tuturor. Însă aciastă rădicare ce aŭ fost să să rădice, n'aŭ fost pentru alt (cum să aude den Istorii), ci pentru măndriia și răotatea Grecilor. Că adusease Radul-Vodă pre mulți, de-ĭ cinstise șă-ĭ miluia; ci boiarii rumăni, acestia văzănd, nu le-aŭ fost pre voie: precum de multe ori, la mulți Domni, s'aŭ făcut răzmiriță și turburare pentru răotatia Grecilor[2].

Costandin-Vodă den Moldova, ducăndu-să în Țara Leșască, fiind gonit de Turci, și puind pre Ștefan-Vodă Tomșa (cum auziți), nu s'aŭ odihnit, ci, îndemnat fiind de boiarii luĭ, carii mănca pre săraci fără milă, și fiind cocon tănăr, aŭ străns oști, și cu bani, și i-aŭ dat și cumnatu-săŭ Potoțchi Hatmanul, fiind om mare în Țara Leșască, și era ginere Irimii-Vodă. Carii viind cu oști asupra luĭ Ștefan-Vodă, și bine gătindu-să Ștefan-Vodă, cu Turci, cu Tătari, — s'aŭ bătut amăndoao oștile, și aŭ biruit Ștefan-Vodă, și ticălosul Costandin-Vodă, tănăr fiind, la acel războĭ aŭ perit,—nu s'aŭ știut ce s'aŭ făcut; iar pre Liașăi cei dezmierdați, feciori de boiari mari, îi ducia Tătarăi ca pre nește dobitoace legați. Atunci aŭ prins și pre Potoțchi Hatmanul, și l-aŭ trimis la Țarigrad la închisoare, carele, pen multă vreame, și cu mulți bani, s'aŭ răscumpărat, și s'aŭ dus la țară-și.

Auzind Doamna Irimii-Vodă de pierzarea fie-săŭ, și de

[1] Acest adaus aparține luĭ Constantin Căpitanul, celelalte fiind din Mateĭ. De altfel, și Ludescu are adausul: „de la Merișani", precum și acela că: „de moșie se trăgea din Bucșani".

[2] Și în Grecul Mateĭ e aici o certare a Grecilor pentru purtarea lor.

robiia gineri-său, și altor boiarĭ și norod, maĭ avea și alt ginere Liaf mare, pre nume Corețchi; cu care sfătuindu-să și strângând oștĭ, s'aŭ dus să facă răscumpărare pentru fie-său și pentru celalalt ginere. Care mergând, maĭ mare primejdie aŭ petrecut decât fie-său Costandin, că, viind Doamna cu oștile, iar Ștefan-Vodă aŭ fugit cătră margine, dând știre Împărățieĭ. Împăratul aŭ poruncit la Schinder-Pașa, și Tătarilor, și Raduluĭ-Vodă, Domnul Muntenesc, să meargă să o prinză saŭ să o izgonească den țară pre Doamna. Schinder-Pașa cu Radul-Vodă, întrând în țară, i-aŭ scris amândoĭ Domniĭ: „Ce veĭ, de viĭ cu oștĭ să stricĭ țara, și ce-țĭ iaste pofta? Domnie de pofteștĭ, îțĭ voiŭ scoate eŭ de la Împăratul; numaĭ fiĭ fără nicĭ-o grijă". Ia ticăita s'aŭ încrezut în cuvintele lor, și maĭ mult într'ale Raduluĭ-Vodă; și aștepta să-ĭ aducă stiag de Domnie, după făgăduința lor. Dar aŭ fost făgăduiala ficleană, că, în locul stiaguluĭ, o aŭ lovit fără veaste, și aŭ răsipit tabăra: tăiat-aŭ, robit-aŭ atâta boerime leșască. Atuncĭ aŭ prins pre Doamna, cu alțĭ doĭ voinicĭ fecĭorĭ aĭ eĭ, și pre Corețchi gineri-său, și i-aŭ dus la Țarigrad. Ci pre dânsa și pre coconiĭ, anume Alixandru și Bogdan, i-aŭ turcit, iar pre Corețchi l-aŭ închis la Edicula; carele, având o slugă bună credincĭoasă, aŭ făcut meșteșug și l-aŭ scos de acolo, și aŭ scăpat; iar pre strejarĭ i-aŭ spânzurat Împăratul. La acest războĭ s'aŭ prins și boiariĭ moldovenĭ, cariĭ veniia cu Doamna; și pre toțĭ i-aŭ omorât Ștefan-Vodă, și le-aŭ luat averile[1].

După acĭasta trecând cătăva vreame, s'aŭ sculat toată boerimia țărăĭ, cu cătăva țară, asupra Domnu-său, văzând atâta cruzie a luĭ, ca doar l-ar scoate cu putearea armelor. Dar n'aŭ putut, că i-aŭ biruit și i-aŭ răsipit, ci uniĭ aŭ fugit la Poarta turcĭască; ci, norocul Dom-

[1] E luat după Mateĭ al Mirelor, întrebuințat răŭ (căcĭ pedeapsa boierilor e pusă în izvor după lupta cu Constantin) și izvorul polon, care dă lămurirĭ despre Korecki, despre numele fiilor maĭ micĭ aĭ Doamneĭ.

nuluĭ, i-aŭ întălnit un Osman-Aga Turc mare, ce veniia la Domn; care, fiindu-ĭ prieten, i-aŭ prins, şi i-aŭ dus legaţĭ la Ştefan-Vodă, şi pre toţĭ i-aŭ omorăt; alţiĭ încătro aŭ putut să-ş măntuiască viiaţa lor [1].

Trecănd dar treĭ anĭ aĭ Domnieĭ Raduluĭ-Vodă, l-aŭ mazălit Împăratul, şi s'aŭ dus la Ţarigrad, şi aŭ poruncit Împăratul să vie Gavrilă-Vodă Moghila, fecĭorul luĭ Simeon-Vodă, den Ţara Leşască, să fie el Domn; şi aŭ venit. Dar, aflăndu-să Alixandru-Vodă Iliiaş la Poartă, cu banĭ, cu prietenĭ, s'aŭ întors socotealile Turcilor dentăĭ, şi i-aŭ dat luĭ Domniia. Iar Gavrilă-Vodă aŭ purces de s'aŭ dus la Poartă, măcar că ţara îl vria, şi toţĭ boiariĭ, şi nu vria să-l lase să să ducă, zicănd că vor da banĭ şi vor face pre Turcĭ de va fi el, iar nu altul; dar el n'aŭ vrut nicĭ cum, ci, cum aŭ auzit că aŭ pus alt Domn, s'aŭ dus la Poartă. Pre carele priimindu-l cu cinste, şi liafă făcăndu-ĭ, aŭ şăzut acolo pănă i-aŭ venit răndul de Domnie [2].

Sultanul Ahmat aŭ făcut un mecet mare şi foarte frumos, la care aŭ făcut împrejur 4 minareale, şi 2 în mijloc, căruia i-aŭ pus numele Ahmatie; să veade şi acum în Ţarigrad: atăta iaste de mare, căt Aghiia Sofiia [3].

35. Domniia luĭ Alixandru-Vodă Iliiaş, 1^{t} 7125.

Alixandru-Vodă Iliiaş Domn. — Boeriĭ vor să ficlenească pre Alixandru-Vodă. — Schinder-Paşa merge la Liaşĭ. — Betlen Gabor dă oştĭ pribegilor, şi scot pre Alixandru-Vodă. — Gavril-Vodă Domn den Turcĭ.

Viind Alixandru-Vodă Domn de la Poartă, adusease mulţĭ Grecĭ cu dănsul, şi, cu ce maĭ era maĭ nainte

[1] E iarăşĭ o ştire întîrziată: Mateĭ povesteşte întoarcerea boerilor înnainte de năvălirea luĭ Alexandru-Vodă (p. 339). — Un document din 16 Ianuar 1617 (Colecţia G. Gr. Cantacuzino) pomeneşte pribegia în Moldova, supt Radu, a luĭ Ivaşco Mare-Armaş.

[2] După Mateĭ al Mirelor, pp. 342-4.

[3] În adevăr (v. Hammer, la sfîrşitul cărţiĭ a XLIII-a), Ahmed a înnălţat o frumoasă moscheie la Hipodrom. Cronicarul nostru pare

aicia, să făcuse o grămadă; carii, nesuferind boiarii rumâni, aŭ făcut sfat să-i tae. Cârstea era Vornic-Mare: el era capul, și Lupul Păharnicul, și Spătariul, și Buzdugan, și alții; de care prinzindu-le veaste Alixandru-Vodă, aŭ vrut să-i omoare. Ci aŭ scăpat Lupul Păharnic, și cu Spătariul, care va fi fost[1], și Buzdugan și alții, de aŭ fugit în Țara Ungurească, iar Cârstea Vornicul, și cu ceilanți, aŭ tăgăduit că nu știŭ de acele lucruri. Alixandru-Vodă încă aŭ lăsat lucrul în slab, având treaabă să meaargă cu Schinder-Pașa la oaste în Țara Leșască; carii mergând la Rașcov și la alte cetăți, nici-o ispravă n'aŭ făcut, fără numai pagubă țării. Decii s'aŭ împăcat cu Leașăi, și s'aŭ întors fieștecarele la țara lor. Atunci, viind Alixandru-Vodă la Târgoviște, aŭ omorât pre Cârstea Vornic, și vrea să și mai omoare, că-l îndemna Grecii, dar îi era frică de Pașa. Că, înțelegând Pașa de Cârstea Vornic că l-aŭ omorât, îi ceria 40.000 de galbeni; ci așa aŭ rămas lucrul. Ci dar boiarii den Țara Ungurească, ce s'aŭ zis mai sus, s'aŭ rugat la Betlen Gabor, Craiul Ardialului, de li-aŭ dat oști, și aŭ venit de aŭ scos pre Alixandru-Vodă și pre Greci; de abiia aŭ scăpat Domnul, călare pre o iapă[2], la Brăilă, și Doamnă-sa la Giurgiul, pentru că nu credea că vin boiarii cu oști, și încă cine-i spunia, îi pedepsiia, să-i făcea mincinoși, — păn l-aŭ împresurat; și, fiind negata de a să bate, i-aŭ căutat a fugi. Și, dentr'aciastă fugă, l-aŭ și mazălit Turcul, și aŭ dat Domniia lui Gavrilă-Vodă.

Pre vremile acestia, Betlen Gabor mare oaste aŭ ră-

s'ó fi văzut însuși. — De la Radu-Vodă mai menționez un document inedit. în Colecția Al. Tzigara-Samurcaș. Dat la 7 Decembre 1612 lui Turturea Păharnicul pentru satul Găuriciul, el cuprinde ca marturi pe acești boieri: Tudor Vel Ban, Vintilă Vornic, Nica Logofăt. Deadiul Vistier, Crăstea Spătar, Panait Stolnic, Bratul Comis, Lupul Mehedințeanul] Păharnic, Foti Vel Postelnic.

[1] E luat tot din Matei al Mirelor, care nu dă numele Spătarului. El se numia Paruș.

[2] Această naivă precisare e singurul lucru neluat de la Matei.

dicat asupra Nemţilor, şi, mergănd la Caşa cu toată boerimea Ţărăĭ-Ungureştĭ den sus, aŭ făcut ghiuluş întăĭ aciĭ la Caşa, după aceaia la Pojun, maĭ mare ghiuluş, pentru ca să să măntuiască de supt jugul Nemţilor[1].

36. Domniia luĭ Gavrilă-Vodă Moghila, 1[t] 7128.

Gavrilă-Vodă merge cu Schinder-Paşa la oaste. — Schinder-Paşa înţapă pre Lupul şi pre Buzdugan. — Gavrilă-Vodă, mazălit, să duce la Ardial. — Betlen Gabor ia corona den Nemţĭ şi să face Craĭ.

Mazălindu-să Alixandru-Vodă, şi viind Gavrilă-Vodă, toţĭ s'aŭ bucurat. Ci dar, viind veaste să meargă la oaste în Ţara Leşască, cu Schender-Paşa şi cu Ungurĭ, ajutoriŭ dela Betlen Gabor, şi cu Tomşa[2] den Moldova, s'aŭ gătit şi s'aŭ dus; şi, vrănd să răsplătească Lupuluĭ, şi luĭ Buzdugan, pentru răotăţile ce făcuse ţărăĭ, cănd aŭ scos pre Alixandru-Vodă den Domnie, aŭ socotit să-ĭ ducă mălcomind, să-ĭ dia în măinile Paşăĭ. Ci cu cuvinte blănde i-aŭ boerit: pre Lupul l-aŭ pus Spătar-Mare, pre Buzdugan Sărdar[3]; cariĭ, bucurăndu-să, mergia cu Domnul la oaste, şi nu ştiia ce li să găteaşte; că, îndată ce s'aŭ împreunat Gavrilă-Vodă cu Paşa, spuindu-ĭ că aŭ adus pre stricătoriĭ ţărăĭ, aŭ poruncit îndată Paşa de i-aŭ înţepat la Dărstor, unde aŭ fost Paşa[4]. Decĭ de acolo s'aŭ dus în Ţara Leşască: care multe reale aŭ făcut, mulţĭ creştinĭ aŭ robit, şi s'aŭ în-

[1] În 1619. — După cronica ungurească. — De la Alexandru Iliaş se află în colecţia citată un act slavon puţin anterior năvăliriĭ luĭ Lupu Mehedinţeanul. La 29 April 1618, el face o danie luĭ Manolache Şifariul. Martorĭ: Dumitru Ban, Vintilă Vornic, Nica Logofăt, Stoica Vistier, Paruş Spătar, Gorgan Stolnic, Lamba Comis, Mrăzea Păharnic, Ianiu.— Şi în Divanul luĭ Radu Şerban (Gherghiţa, 7117) se află uniĭ din boieriĭ acestor timpurĭ. Afară de Mrăzea Spătarul, de Radu Clucerul Buzescul, de Cernica Vornic, se văd Lupu Logofăt şi Nica Vistier *(ibid)*.

[2] În Moldova, era Radu Mihnea.

[3] Titlul nu era poate încă introdus la noĭ; compilatorul l-a cetit la *Schender-Paşa*.

[4] E tot din Mateĭ. Uciderea hainilor s'a făcut la întoarcerea Paşeĭ.

tors înnapoĭ. Și, viind Gavrilă-Vodă la Scaun, nu mult aŭ șăzut, ci l-aŭ mazălit Turcul, și aŭ dat Domniia iar Raduluĭ Vodă Mihniĭ; iar Gavrilă-Vodă n'aŭ vrut să meargă la Poartă, ci-aŭ trecut în Țara Ungurească, și acolo ș'aŭ sfărșit viiața, că vedea pre Turcĭ a fi fără credință și răĭ. Care iar, aseamene lor de va fi Domnul, iubitor de banĭ, răŭ, cumplit, să le dia den destul, acela poate domni și mult; iar cariĭ vor să fie bunĭ și fără lăcomie, Turcilor nu pot slujă, cum era acest Gavrilă-Vodă; că pentru bunătatea luĭ n'aŭ îndelungat în Domnie; și, firea Turcilor dar bine cunoscăndu-o, s'aŭ lăsat de dănșăĭ, și în Ardial s'aŭ dus supt protecțiia luĭ Betlen Gabor, odihnindu-să pănă la moartea luĭ[1].

Iar Betlen Gabor, fiind la Pojun la ghiuluș, cum s'aŭ zis maĭ sus, și multă biruință făcănd asupra Nemților, și corona crăiască o aŭ luat dela Pojun, la l[t] 7129[2], și aŭ dus-o la Cașa; de acolo o aŭ adus în cetatia Eceтuluĭ, și, iarășĭ întorcăndu-să la Cașa, ghiuluș făcăndu-să la toată țara de sus și de jos, l-aŭ ales Craĭ Unguresc. Care lucru văzănd Ferdenandul Împăratul nemțesc, și ne avănd cum face într'alt chip, s'aŭ împăcat cu Betlen Gabor, dăndu-ĭ toate celea ce aŭ poftit în Țara Ungurească, și 7 judeațe cu cetățile lor, și Cașa; iar [în] Sileziia, Scaunul Domnieĭ Opolieĭ tot, și al Rateborieĭ, și să-ĭ dia de an căte 50.000 de galbenĭ de aur[3].

37. Domniia Raduluĭ-Vodă Mihniĭ, l[t] 7129.

Radul-Vodă Mihnea a doao Domnie. — Radul-Vodă face în Bucureștĭ Sfănta Troiță. — Osman Sultan să bate cu Leașiĭ la Camenіță. — Radul-Vodă Mihnea să mută la Moldova.

După mazăliia luĭ Gavrilă-Vodă, aŭ dat Domniia iar Raduluĭ-Vodă, fecĭor Mihniĭ. Acest Domn, cum am auzit

[1] Constantin Căpitanul reproduce întăiŭ cîteva rîndurĭ din Ludescu — căcĭ Cronica luĭ Mateĭ al Mirelor s'a încheiat — și apoĭ, pentru a maĭ lungi, dă meditațiile sale asupra lăcomieĭ turceștĭ.

[2] Nu 1621, ci 1619.

[3] După cronica ungurească necunoscută.

den bătrânĭ, aŭ fost om înțelept foarte, și învățat, grecește, letinește, frâncește; carele la Padova aŭ învățat, fiind fugit de frica Turcilor. Că, după ce s'aŭ turcit tata-săŭ (aŭ de voe, aŭ de nevoe, Dumnezeŭ știe), mumă-sa l-aŭ trimis la Sfetagora, la mănăstirea Iverilor, și de acolo călugăreĭ l-aŭ trimis la Vinețiia; și, fiind isteț la minte, s'aŭ dus la Padova, de aŭ învățat carte den destul, cum s'aŭ zis maĭ sus[1]. Deciĭ viind Domn, și vrând să facă mulțămită mănăstiriĭ Iveruluĭ (de vreme ce în Domniia de'ntăĭ n'aŭ putut, avànd trebĭ de oștĭ), aŭ făcut mănăstirea Sfinteĭ Troiță, den jos de Bucureștĭ, mare, întemeiată cu zidirĭ, cum să veade, și o aŭ închinat la mănăstirea Iveruluĭ, la Sfetagora. Zic că aŭ fost maĭ nainte în locul acela o mănăstire maĭ mică, făcută de tată-săŭ Mihnia-Vodă, dar, după ce s'aŭ fost turcit, iar Domniĭ și boiariĭ țărăĭ după vremile acelea aŭ socotit să nu să maĭ facă slujbă într'ànsa, și ca la 30 de anĭ aŭ fost pustie[2], de aŭ fost băgând soliĭ turcĭ caiĭ în biseărică.

Iar, după ce aŭ venit Domn, întăĭ o aŭ curățit, și iar aŭ pus călugărĭ, de aŭ făcut slujbă; iar, la a doao Domnie, aŭ spart acia maĭ micĭ, și aŭ făcut acĭastă mare, ce iaste până acum, și o aŭ închinat dupre cum s'aŭ zis.

Întru aceste vremĭ aŭ făcut Sultan Osman Împăratul Turcesc gătire mare de oaste, și-aŭ mers lângă Camenița, în Țara Leșască, și, viind multe oștĭ leșăștĭ, căzăceștĭ și de la Zaporova, Leașĭ, Litfeanĭ, Ungurĭ, Nemțĭ, fiindu-le cap Hoțchievicĭ, mare războĭ aŭ avut, în treĭ săptămânĭ, și, pentru că era Liașăĭ închișĭ în șanț, de aceaia aŭ răbdat și aŭ ținut atâta vreame; că eșiia la harț în toate zilele, dar, când vedia nevoia, iar întra

[1] Radu Mihnea n'a învățat de sigur la Padova, dar Constantin Cantacuzino făcuse studiĭ acolo. Cf. Iorga, *Operele luĭ Constantin Cantacuzino Stolnicul*, p. 1 și urm., și *Manuscripte din Bibl. străine*, II, p. 13.

[2] De la venirea luĭ Sinan în Bucureștĭ.

în șanț. Deci, pen mijlocul Radului-Vodă s'aŭ împăcat, că-i poruncise și Radului-Vodă de mersease la oaste[1].

Decii, după ce s'aŭ întors, aŭ fost în pace cătăva vreame, ci l-aŭ rădicat Turcii de aicea, și l-aŭ trimis Domn în Moldova, și în Domniia de aicea aŭ lăsat pre Alixandru-Vodă Coconul.

38. Domniia lui Alixandru-Vodă Coconul, l[t] 7131.

Alixandru-Vodă Coconul Domn. — Mehedinții să rădică cu Paisie asupra lui Alixandru-Vodă. — Scherlet dă pre fie-sa Ruxanda după Alixandru-Vodă Coconul. — Tătarii robesc țara. — Mustafă Sultanul moare. — Azacul l-aŭ dat Muscalul Turcilor. — Radul-Vodă moare. — Alixandru-Vodă Iliiaș. — Barnoschi-Vodă la Moldova.

Rămâind Alixandru-Vodă în Domnie, cocon tânăr, cu mumă-sa, aŭ lăsat Radul-Vodă boiari înțelepți de căuta trebile țărăi; iar călărașăi den Mănești, de la Gherghiță, de la Ploești, den Rușăi-de-Veade, ca neşte nebuni (precum de multe ori aŭ făcut[2]), s'aŭ sculat asupra Domnului, să-l scoață den Domnie. Boiarii încă li-aŭ prins veaste, și aŭ făcut gătire mai bună; și s'aŭ lovit la Mănești; și i-aŭ biruit pre călărași, și i-aŭ răsipit, și, pre carii aŭ fost pricina aceștii rădicări, pre urmă aflându-i, i-aŭ omorât. După aceaia iar s'aŭ mai făcut o rădicare asupra Domnului, den oamenii dupeste Olt, cu un Domnișor ce i-aŭ zis Paisie. Deci boiarii, prinzând veaste, aŭ gătit cătăva seamă de oști și aŭ trimis de i-aŭ lovit fără veaste, unde aŭ fost conăciți; și pre cei mai mulți i-aŭ omorât, cu Domnișorul lor, iar ceilalți s'aŭ răsipit, care încătro aŭ putut scăpa. Întru

[1] Toată această parte va fi după izvorul polon al lui Constantin Căpitanul. Cf., pentru aceasta, ca și pentru tot veacul al XVII-lea, Prefața mea la *Studii și doc.*, IV.

[2] Alusie la împrejurările de supt Matei Basarab și Constantin-Vodă. În izvor, Ludescu, nu se spune nimic despre aceste urmări ale călărașilor, în alte timpuri.

aceste vremĭ, fiind un boer lăngă Împărăţie, anume Scherlet, bogat şi cunoscut de toţĭ meghistaniĭ Împărăţieĭ, carele, avănd voe veghiată[1] despre Turcĭ, Radul-Vodă s'aŭ fost împrietenit cu el maĭ denainte vreame, fiindu-ĭ ajutor întru multe trebĭ ale Domnieĭ, a acestuia fată, anume Ruxanda, o aŭ luat Radul-Vodă dupǎ fie-său Alixandru-Vodă Coconul; făcănd nunta la Siret. Străngăndu-să dintr'amănduoa ţărăle boiarĭ, şi alţĭ oamenĭ nuntaşĭ, marĭ pompe s'aŭ făcut în multe zile; dupre aceaia s'aŭ dus fieştecarele la ţara luĭ. Ci n'aŭ trecut vreame multă după aceaia, ci Tătarăĭ fără veaste aŭ robit ţara pănă în Olt, şi mare pagubă aŭ făcut în oamenĭ şi în dobitoace, — căt s'aŭ pustiit multe sate; ce pănă acum să văd[2]. Pre acest Radul-Vodă îl laudă şi Moldoveaniĭ de om înţelept; numaĭ, pentru multă măndreţia Curţiĭ ce avia, făcăndu-să multe cheltuele, ca la un Craĭ, nŭ ca la un Domn, ţara era slabă şi săracă[3].

Întru aceste vremĭ, aŭ murit Sultanul Mustafà (saŭ l-aŭ omorăt[4]), şi în locul luĭ s'aŭ pus Sultan Murat, feciorul luĭ Ahmat, fratele luĭ Osman: era foarte vitiaz, şi drept la judecăţile luĭ; ale căruia vitejăĭ le vom scrie înnainte.

În zilele luĭ Alixandru-Vodă Coconul den Ţara-Rumănească şi-a tătăne-său Radul-Vodă den ţara Moldoveĭ, aŭ dat Moscaliĭ Turcilor Azacul, cu acĭastă pricină, că, fiind acia cetate pre apa Donuluĭ, şi pre măna Moscalilor, Cazaciĭ să sloboziia cu luntri, de întra pre Maria-Neagră, şi făcea multe prăzĭ în locurile turceştĭ, atăt căt şi păn la Ţarigrad de multe orĭ ajungia, şi marĭ

[1] Favoare.

[2] Ce nu se află la Ludescu, unicul izvor, sînt amplificărĭ de stil ale compilatoruluĭ. Şi într'un act. din 1625, 26 Novembre, în colecţia d-luĭ Ştefan Greceanu, se vorbeşte de „robirea ţăriĭ de la Tătarĭ păgănĭ".

[3] Tradiţie culeasă în Moldova. Cf. Miron Costin, ed. Kogălniceanu, p. 286: „Împărăţie, nu Domnie sămănătoare".

[4] Această presupunere nu e întemeiată.

prăzĭ și spaime făcea Turcilor Țarigrădenĭ, și iar întregĭ să întorcia înnapoĭ. Ca aceastea văzănd Turcul, și temăndu-să să nu cumva să le vie altele și maĭ reale decăt acestea, aŭ silit pre Radul-Vodă ca să le fie la mijloc, cum ar putea cu meșteșug să scoață Azacul de la măna Moscalilor, să pue acolo pază turcĭască, să nu poată trece Cazaciĭ spre Maria-Neagră[1]. Și așa de nevoe Raduluĭ-Vodă i-aŭ căutat a trimite solĭ cu rugăciune, și spuind că, de nu vor da cetatia Azacul, să laudă Turcul că va să tae capetele Domnilor dentr'amănduao țărăle, și pre celalalt norod va să-l robeaască, bisearicile va să le strice, și altele ca acestea aŭ scris, și s'aŭ rugat să facă bine să dea o cetate, și să măntuiască doao țărĭ, cu mulțime de creștinĭ și bisearicĭ. Ca aceastia auzind Moscaliĭ, s'aŭ îndurat de aŭ dat cetatia, și aŭ întrat Turcĭ de pază; și de atuncĭ nu maĭ putea Cazaciĭ să să maĭ sloboază pre apa Donuluĭ, să între în Marea-Niagră să facă stricăciune Turcilor. Solul dar, care aŭ fost trimis de Radul-Vodă, mergănd cu veaste la Turc cum că aŭ dat Azacul Moscaliĭ, lăngă alte darurĭ ce l-aŭ dăruit, i-aŭ făcut și barat împărătesc, orĭ căt negoț va avia, și va merge în Țara Turcĭască, vamă să nu dia; și așa aŭ și fost. Că era den

[1] Cea maĭ mare parte din acest aliniat se razimă pe știrĭ luate în Moldova. Cum se vede, e o confusie, căcĭ negocierĭ moldoveneștĭ cu Muscaliĭ pentru a se da Azacul Turcilor se întîmplară numaĭ supt Vasile Lupu, după ce Cazaciĭ luară în 1637 cetatea.— Din Ludescu e numaĭ mențiunea îngropăriĭ luĭ Radu-Vodă. — Boieriĭ luĭ Alexandru Coconul sînt, după un act din 7133, aceștia: Papa Vornicul, Fiera Logofătul, Vlad Vistierul, Mihu Spătarul, Vartolmeiŭ [Minetti] Stolnicul, Bratul Comisul, Ghergh Păharnicul, Costandin Postelnicul [Cantacuzino] (Colecția Tzigara).—Din 22 Maiŭ 1626, Bucureștĭ, e un alt document, păstrat în Biblioteca Museuluĭ Ardelean din Cluj. Prin el, Domnul dă popeĭ Radul din Stolujanĭ și popeĭ Dan din Peștișanĭ, luĭ Dumitru și luĭ Tănase Grecul moșia Peștișaniĭ de jos, cumpărat „de la jupanița Dochiia Vistiereasa, jupanița Stoicăĭ biv Vel Vistier“, pentru 13.330 de aspri. Boieriĭ: Papa Vornicul, Hriza Logofătul, Buzinca Vistierul, Miho Spătarul, Vartolomĭ Stolnicul, Bratul Comisul, Apostol Păharnicul, Costandin Postelnicul. Scrie Lepădat Logofătul.

neamul aceluia în ţara Moldoviĭ, cu cariĭ am vorbit şi eŭ, şi mărturisiia că încă ţin hrisovul (adecă baratul). De la care mult folos aŭ avut Radul-Vodă, pentru slujba acĭasta ce aŭ făcut-o Turcilor: mare voe veghiată avia de la Turcĭ, căt, de ar fi avut viiaţă căt de îndelungată, nu l-ar fi mazălit den Domnie; dar şi el ca un om aŭ murit, în tărg, în Hărlăŭ, şi fie-săŭ Alixandru aŭ trimis de i-aŭ adus trupul şi l-aŭ îngropat la mănăstirea luĭ, la Sfănta Troiţă, iar în locul luĭ la Moldova aŭ pus pre Alixandru-Vodă Iliaş. Deciĭ, trecănd cătăva vreame, aŭ mazălit Turciĭ pre Alixandru-Vodă Coconul, şi s'aŭ dus la Ţarigrad cu mumă-sa, iar în locul luĭ aŭ mutat pre Alixandru-Vodă Iliiaş aicea în Ţara Rumaniască, şi în locul luĭ la Moldova aŭ pus pre Barnoţchi-Vodă.

39. Domniia luĭ Alixandru-Vodă Iliiaş, 1t 7137.

Alixandru-Vodă Iliiaş Domn. — Betlen Gabor aŭ murit. — Sfeţul să bate cu Nemţiĭ.

După ce aŭ mazălit Turciĭ pre Alixandru-Vodă Coconul, precum s'aŭ scris maĭ îndărăt, iar aŭ trimis Domn pre Alixandru-Vodă Iliiaş, mutăndu-l den Ţara Moldoviĭ aicea; de care nicĭ-o istorie nu avem a scrie, de vreame ce nicĭ noĭ la alţiĭ n'am găsit, — fără căt zic că aŭ domnit doĭ anĭ. Deciĭ l-aŭ mazălit, şi aŭ pus Domn pre Leon-Vodă, fecĭorul luĭ Ştefan-Vodă Tomşiĭ [1]. În zilele acestuĭ Domn, şi Betlen Gabor, Craiul Ardialuluĭ şi Domnul părţilor Ţărăĭ Ungureştĭ aŭ murit, şi l-aŭ îngropat la Belgrad, cetatia de Scaun; carele, multe războae cu Nemţiĭ şi cu alţiĭ avănd, tot cu noroc aŭ umblat; şi aŭ lăsat vecĭnică pomenire. După dănsul aŭ ales ţara pre Racoţ, de l-aŭ făcut Craĭ [2].

[1] În adevăr, nu se dă în Ludescu decît data şi lungimea Domnieĭ.

[2] Murind la 15 Novembre 1629, Bethlen îşĭ încheie Domnia supt Leon-Vodă, nu supt Alexandru Iliaş. — E după izvorul unguresc.

Iar întru aceste vremi, Șfeţul aŭ întrat în Ţara Nemţească cu mare oaste, și multă pagubă aŭ făcut Nemţilor [1].

40. Domniia luĭ Leon-Vodă, l' 7138.

Leon-Vodă Domn. — Boiariĭ să sfătuesc asupra luĭ Leon-Vodă. — Hrizea Vornicul merge la Ardial și chiamă pre boiariĭ ceĭ fugiţĭ. — Pribegiĭ să bat cu Leon-Vodă, și fug. — Banul Boul gonește pribegiĭ. — Mateĭ Brâncoveanul trimite cărţĭ la Abaza-Pașa. — Abaza-Pașa dă Domniia luĭ Mateĭ Aga Brâncoveanul. — Boiariĭ luĭ Leon-Vodă aŭ adus alt Domn. — Mateĭ-Vodă bate pre Radul-Vodă. — Petre Ciasar rebel și piere de Nemţĭ.

Viind Domn de la Împărăţie Leon-Vodă, și priimindu-l ţara, multe și marĭ greotăţĭ aŭ aruncat ţărăĭ, și silia pre boiarĭ de plătea judeaţele cu banĭ; și, ţara spărgându-să, și boiariĭ neavând de unde lua baniĭ care îĭ da, să sărăcià și să îndatoria; care lucru văzând boiariĭ ţărăĭ că merge spre răŭ, s'aŭ sfătuit, maĭ vârtos boerimia de peste Olt, ca să să dea în laturĭ den naintea răotăţiĭ; anume boiariĭ: Mateĭ Aga den Brâncovenĭ, Aslan Vornicul, Gorgan Spătarul, Barbul Păharnicul Brădescul, Mihaĭ Spătar Coţofeanul [2], Dumitru Slugerul Filișanu, Mitrea Vistierul [3], și alţiĭ, cariĭ aŭ fugit pe la plaiul Vâlcanuluĭ la Haţag, în Ardial, și i-aŭ priimit Racoţ Gheorghe și Zolomi

[1] Aceiașĭ observaţie ca și pentru alineatul precedent.

[2] Numele de familie al acestuĭ boier lipsește din cronica, de sigur contemporană, cuprinsă în Ludescu. V. Prefaţa citată.

[3] La 14 Maiŭ 1654, Constantin Șerban dă un Ţigan luĭ „Cârstia iuzbașa de Roșiĭ", care-l cumpărase „de la Gorgan și de la fraţiĭ luĭ, feciorii lu Drăgșin Peh." (Bibl. Ac. Rom., doc. XXI/270). Dar acest Drăgușin e pomenit ca Spătar într'un document din 1646, al luĭ Mateĭ (*ibid.,* doc. 117/LXIX), așa încît Gorgan de aicĭ e altul decît cumnatul luĭ Mateĭ-Vodă.— În pach. 18 al *Schituluĭ de un lemn,* la Arch. Statuluĭ, se află actul slavon, pe pergament, prin care Mateĭ decide o judecată a luĭ Dumitru Slugerul Filișanul pentru satul Pirăea, care-ĭ fusese, „de moștenire de la părinţiĭ Domnieĭ Mele, de maĭ nainte vreme". Supt Gavril-Vodă, la 7128, Mateĭ, fiind boier, vinde cele două părţĭ ale sale luĭ Dumitru (Tîrgoviște, 4 Ianuar 1646).

David Groful cu cinste, şi le-aŭ dat odihnă. Leon-Vodă, văzănd că aŭ fugit atăta boerime, şi, temăndu-să de niscareva amestecăturĭ, să nu să facă. în multe rändurĭ aŭ trimis cărţĭ la dănşăĭ, cu jurămănt, ca să vie în ţară, că nu le va face răŭ; şi n'aŭ vrut să vie. Trimis-aŭ şi pre părintele Teofil Episcopul, şi pre Hrizea Vornicul, cu cărţĭ, la dănşăĭ, să vie, ci iar n'aŭ vrut să vie, ci aŭ cerut de la Craiŭ şi de la Zolomi oştĭ ajutoriŭ, să vie să scoaţă pre Leon-Vodă den ţară; şi li-aŭ dat. Şi aŭ pogorăt aicea în ţară, străngănd şi căt aŭ maĭ putut oaste den ţară, dupeste Olt, şi aŭ venit cătră Bucureştĭ. De acĭasta auzind Leon-Vodă, ş'aŭ gătit şi el oştile ce aŭ avut, şi aŭ dat lefĭ slujitorilor, şi aŭ eşăt la sat la Priseceni întru întămpinarea pribegilor, dar nu i-aŭ dat îndămănă să să bată acolo, ci iar s'aŭ întors la Bucureştĭ; şi ş'aŭ rănduit oştile den jos de mănăstirea luĭ Pană Vistieriul, care acum îĭ zic Sfănta Ecaterina [1]. Decĭ, viind şi pribegiĭ, şi lovindu-să oştile, aŭ fost izbănda luĭ Leon-Vodă; iar pribegiĭ cu multă pagubă s'aŭ întors îndărăt. Într'acest războĭ aŭ prins pre Preda Brăncoveanul, nepotul luĭ Mateĭ Aga, şi pre Radul Logofătul den Desa; pre cariĭ ducăndu-ĭ la Leon-Vodă, nu li-aŭ făcut nicĭ un răŭ, numaĭ i-aŭ pus de aŭ dat banĭ mulţĭ. Mateĭ Aga şi cu ceĭlalţĭ, întorcăndu-să îndărăt, şi gonindu-ĭ gonaciĭ luĭ Leon-Vodă, fiind cap oştilor Banul Boul, cumnatul luĭ Leon-Vodă, şi Nedelco Botianul, s'aŭ fost închis în mănăstiria Tismeniĭ, şi, treĭ zile stănd gonaciĭ împrejurul mănăstiriĭ, nimic nu le-aŭ putut strica, ci noaptia aŭ eşăt şi s'aŭ dus pre plaiul Izvarniĭ, şi aŭ trecut în Ţara Ungurească. Leon-Vodă iar aŭ maĭ trimis la boiarĭ, să vie la casele lor, şi dentr'ănşăĭ aŭ venit, iar dentr'ănşăĭ aŭ rămas cu Mateĭ Aga [2]. Care văzănd că cu puterea armelor nu vor putea strica luĭ Leon-

[1] Ultima explicaţie e a compilatoruluĭ, care scurtează, de altfel, mult povestirea contemporană.

[2] E vorba de urmărirĭ, nu de chemărĭ înnapoĭ, în izvor (p. 313). Apoĭ vine partea ce se scurtează aicĭ.

Vodă, aŭ socotit că la Turcĭ cu pără vor folosi ceva. Și, știind pre un popă Ignatie, Sărb, la Nicopoie, care avea voe veghiată la Abaza-Pașa, aŭ scris la dănsul de s'aŭ rugat să stia la mijloc, să-ĭ măntuiască Abaza-Pașa de Leon-Vodă. Si aŭ scris și la Pașa cărțĭ cu făgăduele multe; care, Pașa văzănd, cărțile și făgăduelile, s'aŭ făgăduit că va sta pentru dănșăĭ; și aŭ trimis pre popa acela Ignatie la boiarĭ în Țara Ungurească, să vie la dănsul[1]. Și, ducăndu-să popa Ignatie, s'aŭ încredințat cuvintelor luĭ, și cu toțiĭ s'aŭ rădicat, și aŭ mers la Abaza-Pașa, și, mergănd, aŭ îmbrăcat cu caftan pre Mateĭ Aga, să fie el Domn; iar luĭ Leon-Vodă i-aŭ venit mazălie, și s'aŭ dus la Poartă[2].

Ci în mijlocul vremilor acestora boiariĭ luĭ Leon-Vodă aŭ fost cerut Domn de la Poartă pre Radul-Vodă, fecĭor luĭ Alixandru-Vodă, care venia cu boeriĭ de spre Oblucițā de către Țara Moldoviĭ. Mateĭ Aga, auzind de acĭasta, în nădejdia luĭ Abaza-Pașa, ce-ĭ dedese Domniia, nu să lăsa să rămăe în dășărt, ci străngea oștĭ, căte aŭ putut, de aĭ țărăĭ, și ceva striinĭ ce avea, și aștepta pre Radul-Vodă și pre boiarĭ la Bucureștĭ, să să bată. Și aŭ și venit cu tabăra lăngă Colintina, unde să chiamă Obileștĭ, avănd și Moldovenĭ, și Tătarĭ de strănsură, și era și Schimni-Aga cu dănșăĭ. Iar Mateĭ Aga cu aĭ luĭ aŭ eșăt în marginia orașuluĭ, între Dudeștĭ și între mănăstiria Mărcuțiĭ[3], și aciĭ să lovirā într'o zi, și nicĭ o parte, nicĭ alta nu puturā birui. Bucureșteniĭ cu copiiĭ să suia pe gardurĭ, de să uita cum să bate răz-

[1] Aicĭ Constantin Căpitanul pune de la dînsul numaĭ cît trebuie pentru ca Domnia să pară cerută de Mateĭ, nu oferită luĭ de Abaza.

[2] Leon nu maĭ era Domn atuncĭ. Poate să fie în legătură cu venirea luĭ Mateĭ cu oamenĭ din Banat presența în 1647 a luĭ „Aldea ot Cavaransebeș", care se vînduse Rumîn luĭ Gavril Spătarul (Bibl. Ac. Rom., 98/XLIII), și în acest an „și-aŭ făcut pomeaană de ni-aŭ megiișit".

[3] Precisare ce nu se află în Ludescu, pe care compilatorul îl prescurtează foarte mult. Alte mss. aŭ: „luĭ Mărcuță".

boiul[1]. Iar, când aŭ fost a doauo zi, aŭ fost maĭ tare războĭ, și aŭ biruit Aga Mateĭ pre Radul-Vodă, și mulțĭ Moldovenĭ și Tatarĭ aŭ perit; iar, cariĭ aŭ scăpat, aŭ fugit, cum n'aŭ vrut, cu Domnul lor. Atuncia aŭ perit Necula Vistier, și Papa Logofătul den Grecĭ, iar Hrizea Vornicul și Mihul Spătarul și Catargiul și Dumitru[2] Vistierul Dudescul aŭ scăpat la Moldova, iar pre alțiĭ i-aŭ prins viĭ, și pre Schimni-Aga cu aĭ luĭ, dar nimic răŭ nu i-aŭ făcut. Și aŭ rămas Aga Mateĭ la Bucureștĭ, în Scaun, Domn[3].

[1] Din tradiție

[2] Numele de botez nu e în Ludescu, p. 317.— Un ordin de la Hrizea Vel Ban (2 Octombre 1637) în Bibl. Ac. Rom., 21/XI. La 8 Decembre 1634, „ὁ Γιάννης ὁ Κόμισως" vinde Banuluĭ Hrizea jumătate din satul Mâneștĭ, cumpărat de el de la Radu Buzescu: ἀπὸ Ῥάδου Μπουζέσκου *(ibid.,* 2/XLIII).

Acest Hrizea era dintre Bălenĭ (v. *Literatură și artă romînă,* IV, p. 401). Un act domnesc din 12 Iunie 1659 întărește luĭ Damaschin al doilea Portar moșia Clanța, ce i se dăduse de Hrizea Vornicul. Acesta o avuse de la Ionașco Portar, al luĭ Miroslav Logofătul, „pre vreame când aŭ fost cu răposatul părintele Domniĭ Meale, Io Radul Voevod, la Hotin Udrea Comis Băleanul, fiul luĭ Hrizea" (Col. d-luĭ G. Gr. Cantacuzino). D. Xenopol *(Ist. Rom.,* IV, p. 26, nota 15) a citat întâiŭ un document al luĭ Mateĭ, din Bucureștĭ, 16 Decembre 1634, întărind pe altul din 1632-3, prin care se scutesc vieriĭ mănăstiriĭ Snagovul de „bir. de găleată, de fânŭ și de oae seacă, de cal, de boŭ și de toate dăjdile și mâncăturile câte sânt preste an... Și să fie în pace și de birul moldovenescŭ" (Bibl. Ac. Rom., 39/XX). Îndoielĭ nu pot fi asupra rostuluĭ acesteĭ „cărțĭ de răpaos": ea privește lupta din 1632 cu Domnul *moldovenesc* Radu și birul pus pentru cheltuielile eĭ.

[3] Într'un act slavon al luĭ Mateĭ, din 7145, se dă un privilegiu luĭ Dragomir Vel Vornic pentru niște case ale acestuia la Tîrgoviște, lîngă rîŭ, în fața cu Biserica Domnească. Ele fusese ale Banuluĭ Ienachi „iar, cînd aŭ fost acum în zilile Domnieĭ Mele, cu vrerea luĭ Dumnezeŭ, ca să fiŭ Domn și stăpîn în Scaunul moșilor și al strămoșilor Domnieĭ Mele, aicea în Țara-Rumînească, în Scaunul Bucureștilor, Catargieștiĭ, eĭ aŭ venit în potriva Domnieĭ Mele cu sabie și cu oștire moldovenească, și cu Tatarĭ, și cu multă altă răutate, aicĭ în țară, încă și cu niște alțĭ oamenĭ și răzvrătițĭ din țară. Însă a dat Domnul Dumnezeŭ ca eĭ să cadă supt picioarele Domnieĭ Mele, și i-am gonit Domnia Mea din țară, cu răŭ și cu rușine" (Colecția d-luĭ G. Gr. Cantacuzino).

Pentr'aceste vremi în Țara Ungurească la Cașa s'aŭ rădicat un Petre Cíasar, cu multă oaste mojăcíască, asupra Ungurilor, și multă pagubă aŭ făcut boiarilor ungurești; carii, în cea după urmă, fiind biruință de oștile ungurești, carele le strânsease boiarimea, ceĭ ce aŭ scăpat de moarte, i-aŭ prins, împreună cu stăpânul lor Petre Cíasar; ci mojăcilor le-aŭ tăiat nasurile, urechile, și i-aŭ slobozit de s'aŭ dus pre acasă; iar pre Domnul lor l-aŭ tăiat patru cezvărțĭ; și așa s'aŭ sfârșit[1].

41. Domniia luĭ Mateĭ-Vodă, l^t 7141.

Mateĭ-Vodă Domn. — Mateĭ-Vodă îl chiamă Turciĭ la Poartă. — Mateĭ-Vodă merge la Țarigrad cu cărțile Pașăĭ. — Mateĭ-Vodă aŭ adaos și haraciul, și vine de la Poartă. — Mateĭ-Vodă merge la oaste, la Camenița. — Abaza-Pașa robește Țara Leșască. — Murat Sultanul al patrulia face războĭ cu Persiĭ. — Moscaliĭ aŭ luat Azacul de la Turcĭ. — Tătarăĭ să hainesc, de către Turcĭ. — Cantimir Mărzea piere. — Turciĭ fac oaste asupra Tătarilor. — Murat Sultanul iar merge la Persĭ. — Bagdatul l-aŭ luat Sultan Murat. — Vasilie-Vodă rădică oaste asupra luĭ Mateĭ-Vodă. — Vasilie-Vodă fuge de Mateĭ-Vodă. — Vasilie-Vodă iar vine de al doilea rând spre Mateĭ Vodă, și-l bate Mateĭ-Vodă. — Vasilie-Vodă muncește cu Turciĭ, să scoață pre Mateĭ-Vodă. — Turciĭ vor să prinză pre Mateĭ-Vodă, și nu pot. — Turciĭ iar muncesc să prinză pre Mateĭ-Vodă. — Mateĭ-Vodă face sfat cu Racoț, să scoață pre Vasilie-Vodă din Moldova. — Gheorghe Logofătul Moldoveanul ficlenește pre Domnul săŭ. — Gheorghe Logofătul Moldoveanul să împreună cu oștile la Bacăŭ. — Vasilie-Vodă taie pre doĭ boiarĭ. — Vasilie-Vodă fuge de Gheorghe Logofătul, și el să pune Domn. — Vasilie-Vodă biruește pre Ștefan-Vodă Gheorghe. — Mateĭ-Vodă bate pre Vasilie-Vodă și pre Timuș la Finta. — Mateĭ-Vodă trimite pre Ștefan-Vodă cu oștĭ Domn la Moldova. — Hanul prinde pre Vasilie-Vodă, și-l trimite la Țarigrad. — Timuș piere la Sucíavă, și prind pre Doamna luĭ Vasilie-Vodă. — Mateĭ-Vodă, rănit de războĭ, zace. — Dorobanțiĭ îș bat joc de Mateĭ-Vodă. — Ghinea Vistierul și Radul Armașul îĭ ucig dorobanțiĭ. — Pre Socol îl ucig dorobanțiĭ. — Mateĭ-Vodă blestemă pre dorobanțĭ. — Dorobanțiĭ și Seimeniĭ închid porțile, și nu lasă să între Mateĭ-Vodă. — Mateĭ-Vodă moare. — Costandin Sărdariul să alege Domn Țărăĭ-Rumânești.

După ce bătu Mateĭ-Vodă pre Radul-Vodă Alixandru și pre boiariĭ cariĭ era cu dânsul, și rămase Domn, despre

[1] Din istoria ungurească.

o parte Abaza-Paşa, trimiţănd la Poartă şi zicănd că ţara, priimindu-l, l-aŭ pus Domn, şi-ĭ dregia lucrul după cum să făgăduise, despre altă parte, cu învăţătura Paşăĭ, Mateĭ-Vodă aŭ trimis arzmazarurĭ de spre ţară, jăluindu-să că i-aŭ măncat Domniĭ striinĭ cu Greciĭ, şi să ruga de Domnul Mateĭ, să li-l dea, fiind de ţară, să le caute de dreptate, şi va fi cu credinţă la toate poruncile împărăteştĭ. Şi aşa, cu acestea, aŭ trimis Împăratul Capigì-Başă, cu barat împărătesc, de i-aŭ dat Domniia ţărăĭ, aducăndu-ĭ caftan, buzdugan, după obiceĭ. Deciĭ aŭ început a-ş aşăza lucrurile ţărăĭ, ceale stricate şi dărăpănate de alţiĭ, şi cu bune socotele toate le aşăza, şi cu veciniĭ să împăca, ca să aibă ţara odihnă şi pace.

Iar, când aŭ fost iarna, pe la Dechemvrie [1], aŭ venit un Capigiŭ de la Poartă, de l-aŭ chiemat să meargă să sărute măna Împăratuluĭ, de Domnie. Însă nu era numaĭ pentru sărutatul măiniĭ, ci pentru că avia pără mare de boiariĭ luĭ Leon-Vodă, cariĭ i-am pomenit maĭ îndărăt că aŭ pribegit den ţară. Decĭ, Mateĭ-Vodă, îngrijat fiind, aŭ dat ştire la Abaza-Paşa, cerşindu-ĭ sfat ce să facă; Paşa i-aŭ scris să meaargă fără nicĭ o grijă, că va scrie el la Poartă pentru dănsul, şi nu va avia nicĭ o nevoe; precum aŭ şi făcut. Că Mateĭ-Vodă aŭ făcut gătire mare, cu Vlădica, şi cu Episcopiĭ, şi cu egumeniĭ, cu boiariĭ, cu căpitaniĭ, cu slujitoriĭ, oamenĭ de ispravă, şi întăĭ la Paşa aŭ mers, şi de acolo i-aŭ dat alte cărţĭ, şi aŭ purces de s'aŭ dus la Ţarigrad. Paşa încă ajunsease maĭ nainte cu cărţile luĭ, spre ajutoriul luĭ Mateĭ-Vodă. Deciĭ, dacă aŭ mers acolo, în 20 de zile nicĭ un răspuns n'aŭ avut, ci şădia îngrijat. Iar după aceaia l-aŭ chemat la Divan, de aŭ stătut de faţă cu pribegiĭ, şi puţin de n'aŭ pierdut Domniia; numaĭ, ajutoriul luĭ Abaza-Paşa fiind, s'aŭ întors lucrurile iar spre binele şi folosul luĭ Mateĭ-Vodă, de i-aŭ dat Domniia; şi aŭ venit în ţară cu bucurie [2].

[1] „16 zile", zice Ludescu, p. 318.

[2] Totul e din Ludescu, dar cu multe tăierĭ de fapte, şi, în loc, adausurĭ de lămurirĭ verbale.

Zic unii că aŭ adaos și haraciul, ci și aceaia i-aŭ ajutat mult[1]. Decii aŭ chemat pre pribegĭ, și li-aŭ dat jurămănt că nu le va face nicĭ un răŭ, și să meargă în țară. Și aŭ venit pribegiĭ cu dănsul: Rumăniĭ, Greciĭ, cariĭ aŭ fost boiarĭ marĭ, și tuturor bine li-aŭ făcut, iar nu răŭ; și încă aŭ și boerit pre uniĭ. Decĭ s'aŭ nevoit Mateı-Vodă de aŭ dres țara foarte bine, careșĭ după orănduiala lor: boiariĭ, slujitoriĭ, țăraniĭ, căt tuturor le era bine în zilele luĭ, precum am auzit pre bătrăniĭ noștri mărturisind de acĭasta, că țara iubiia pre Domn, și Domnul pre țară; pentru că era liniște în Domniia luĭ: nu să vedia, nicĭ să auziia morțĭ saŭ prăzĭ, precum să făcia și să fac la alțiĭ[2], ci găndul Domnuluĭ acĭasta era: să plătească țara de datorie și să să odihniască toțĭ pre la moșăile lor. Și așa zicia bătrăniĭ noștri, că în șase anĭ în Vistieriia luĭ grămadă de banĭ n'aŭ străns, pănă ce aŭ plătit datoriile și chieltuelile ce le făcuse pănă s'aŭ așăzat Domniia; după aciaia aŭ străns și avuție, care pre urmă găsind-o alțiĭ, o aŭ răsipit și o aŭ cheltuit făr de treabă, precum maĭ pre urmă să va povesti.

Iar cănd aŭ fost l' 7142[3], i-aŭ venit poruncă luĭ Mateĭ-Vodă să meargă la oaste în Țara Leșască, cu Abaza-Pașa, și, cu Moisì-Vodă Domnul Moldoveĭ, și cu Bugegeniĭ toțĭ, și, trecănd Nistrul drept la Camenița, acolo și oștile leșăștĭ aŭ fost stränse; și s'aŭ lovit uniĭ cu alțiĭ, și, toată zioa bătăndu-să, nimic n'aŭ folosit, nicĭ o parte, nicĭ alta. Abaza-Pașa văzănd că într'acel războĭ nu folosește nimic, s'aŭ tras cu oștile sale pre Nistru în jos, la Studenița cetate, și, bătănd-o căteva zile, aŭ luat-o, și pre lăcuitoriĭ cetățiĭ i-aŭ robit, și ce aŭ maĭ putut dupen prejur ca lupiĭ aŭ răpit, și cu acia izbăndă s'aŭ întors îndărăt, cineșĭ pre la țărăle lor[4].

Mateĭ-Vodă, viind în Scaun, altă grijă nu avia, ci făcea mănăstirĭ pătutindenĭ și bisericĭ întru lauda luĭ

[1] V. Prefața la *Studiĭ și Doc.,* IV. p. CLXIX.
[2] Alusie la purtarea tiranică a luĭ Șerban-Vodă Cantacuzino.
[3] 7141, în Ludescu, care e exact.
[4] Ludescu, p. 320.

Dumnezeŭ. carĭ să văd până acum. Că, până la acest Domn, puţine zidirĭ aŭ făcut Domniĭ ceĭ maĭ de nainte; iar Mateĭ-Vodă aŭ înfrumuseţat ţara cu de tot fealiul de zidirĭ: mănăstirĭ, bisearicĭ, case Domneştı; care să pomenesc şi până astăzĭ[1].

În Domniia luĭ Mateĭ-Vodă la l[t] 7144[2], Sultan Murat al patrulea, Împărat, mare gătire de oaste aŭ făcut asupra Persilor, şi însuş s'aŭ dus cu 300.000 de norod, ce l-aŭ strâns den Evropa, den Asiia, den Siriia, den Araviia, şi, sosind la Armeniia cia Mică, unde, viind şi Persiĭ, la marginile acelia. vrăjmăşaşte s'aŭ bătut. Dar, biruind Sultan Murat, Persiı au fugit maĭ într'adâncul Persieĭ. Şi aŭ luat Sultan Murat Rovanul[3], cetate mare, ce iaste aproape de Marea Caspiĭ: care avia multe oraşă şi cetăţĭ şi ţinuturĭ supt ascultaria eĭ. Decĭ, întorcându-să la Ţarigrad cu biruinţă, nu preste multă vreame i-aŭ venit veaste că Persul iar aŭ mers de ş'aŭ luat locurile ce le luase Sultan Murat, ci au început a face şi maĭ mare gătire de oaste, iar asupra Persilor.

L[t] 7145[4], Cazaciĭ Moscalilor aŭ luat cetatea Azaculuĭ de la Turcĭ, şi oştile ce aŭ fost într'ânsa li-aŭ tăiat; care cetate iaste în gura apeĭ Donuluĭ, ce cură în Maria Meotis, şi, de acolò curge în Marea Neagră. Care Sultan Murat auzind, foarte s'aŭ turburat, şi vria să meaargă să o ia iarăşĭ de la Moscalĭ, ci împărăchieria ce era între Tătarĭ l-aŭ împiedecat de n'aŭ putut merge[5]. Că acĭastă pricină fu între Tătarĭ: Cantimir Mărzea, carele era vestit şi vitiaz, şi avia 20.000 de oamenĭ de războĭ, fiind hulit totdeauna de Sultanĭ, cariĭ sânt Domniĭ Tătarălor, şi nevrând să să supue lor, s'aŭ rădicat cu toata familiia lor de la Crâm, şi aŭ venit în Bugiac; şi s'aŭ sălăşluit lângă Muncastrum Cromir (Cetatia-Albă), Tighina, Ahi-

[1] Maĭ mult prescurtare din Ludescu, pp. 320-1.

[2] 7143=1635.

[3] Erivan

[4] E exact.

[5] Cf. maĭ sus, p. 110, nota 1.

liia (cum zic ceștĭ de acum: Chiliia), până la marginia Moldoviĭ, și, cu dânsul fiind uniți și alțĭ mârzacĭ, Orac-Mârzea, Salamaș[1]-Mârzea, și alțiĭ tarĭ aĭ oștilor, cariĭ, lățindu-să și înmulțindu-să, trecea hotarăle Moldoveanilor și ale Leașălor, de făcea multe reale, și, temându-să de maĭ rău, aŭ trimis Craiul Leșăsc solĭ la Împăratul Turcesc, ca să scoață Tatarăĭ den Bugiac, și le-aŭ făgăduit că va face așa. Moldoveaniĭ încă făcea jalbă de jafurile ce-ĭ jăfuia Tatarăĭ. Deciĭ aŭ poruncit Hanuluĭ de aŭ venit cu toată puteria luĭ den Crâm, având și pizmă pre Cantemir Mârzea, unde nu să supunia lor, și, având între dânșăĭ războĭ mare, aŭ biruit Hanul, și Cantimir aŭ fugit preste Dunăre; căruia i-aŭ scris Împăratul să meaargă la dânsul. Și, îndată ce aŭ mers la Țarigrad, aŭ sugrumat pre Cantimir Mârzea, și aŭ poruncit pre toțĭ Tatarăĭ aceluĭ Mârze să-ĭ ducă la Crâm; și aŭ și dus dentr'ânșăĭ. Iar o seaamă den Mârzaciĭ ce era soțiĭ luĭ Cantimir Mârziĭ, văzând patima soțuluĭ lor, neîncrezându-să nicĭ Împăratuluĭ, nicĭ Hanuluĭ, s'aŭ tras către Țara Leșască, cu oameniĭ lor, cerând de la Liașĭ locurĭ de lăcașĭ. Dar nu li s'aŭ dat, temându-să de gâlciava Turculuĭ; că eĭ zicia că vor fi ajutor Leașălor împotriva Turculuĭ. Ci dar, Turcul, vrând să-ĭ așeze pre Tătarĭ, aŭ trimis pre Pașa de la Dârstor cu oaste turciască, moldovenească, rumânească, și aŭ chiemat pre toțĭ Tătarăĭ, și le-aŭ făgăduit că vor avea pace să să sălășluiască în Bugiac, numaĭ să nu facă pagubă vecinilor. Iar, den ceĭ maĭ marĭ aĭ Tătarilor, care s'aŭ socotit maĭ zorbale, aŭ omorât Pașa într'o noapte 13, și așa s'aŭ așăzat trebile despre Tătarĭ: pre Hanul încă l-aŭ mazălit, și aŭ pus în locul luĭ pre Sultan Sangححereĭ, feciorul luĭ Cazighereĭ, ce aŭ fost maĭ nainte Han Tătărăsc și aŭ fost om vitiaz, care în Țara Ungu-

[1] „Salmatzar", „Salnaschach", în izvoare contemporane. V. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă* și *Studiĭ asupra istorieĭ Romînilor în secolul al XVII-lea,* I (1900).

rească, la luatul cetăţiĭ Iaurinum şi Agriia, multe reale aŭ făcut creştinilor [1].

Iar la l[t] 7146, Sultan Murat, cum am zis maĭ îndărăt, şi maĭ mare gătire aŭ făcut asupra Persuluĭ, şi iar însuşĭ, cu 400.000 de norod, aŭ mers de aŭ încungiurat Bagdatul (cari-ĭ zic şi Vavilon), şi aŭ trimis o parte de oaste cu Paşa al Misiruluĭ lăngă Ormusium[2], care este trecătoare de la Misir la Persida, să păzească. Altă oaste aŭ trimis cu Paşa de la Siriia la munţiĭ Tavrinilor, cariĭ desparte Bagdatul de la Persida, poruncindu-ĭ să păzească pre de toate părţile căile, ca să nu poată veni Împăratul Perşilor să ajute Bagdatuluĭ; precum s'aŭ şi întâmplat. Că nicĭ o băntuială n'aŭ avut, până aŭ luat cetatea Vavilonuluĭ (Bagdatul), dar cu multă osteneaală, de abiia în patru lunĭ, perind Turcĭ ca la 100.000, afară den ceĭ ce muriia de ciumă; şi multe năvălĭ aŭ făcut; carele şi el năvălia cu oastea. Însă în cea după urmă, chiemănd pre Viziriul, i-aŭ zis: „Căine, de nu-mĭ veĭ da măine chieile cetăţiĭ în mănă, te omor". Deciĭ Viziriul, văzănd că iaste răŭ şi aşa şi aşa, aŭ pus un lagum[3] mare, care, rădicănd o parte mare de zid, aŭ dat năvală; şi aŭ luat cetatea[4].

În toată pacea ce avea Mateĭ-Vodă, în zilele luĭ, iar nu l-aŭ lăsat Dumnezeŭ în odihnă, ci i aŭ arădicat pre un vrăjmaş mare, Vasilie-Vodă Lupul, carele în urma luĭ Moisì-Vodă să pusease Domn la Moldova. Acesta fără nicĭ o pricină să făcuse vrăjmaş luĭ Mateĭ-Vodă, şi în tot fealiul să muncia ca să iea Domniia Ţăraĭ-Rumăneştĭ (pricina pentru ce, Dumnezeŭ ştie); dar n'aŭ putut nicĭ cum, precum vom scrie cu amăruntul. Că n'aŭ

[1] Schiţa e necompletă: se uită între altele a se vorbi de moartea luĭ Cantemir. „Sanghereĭ" e Şahin-Ghiraĭ, dar locul luĭ Inaiet, Hanul mazil, fu dat luĭ Behadir-Ghiraĭ. V. izvoarele citate în cărţile arătate în nota precedentă.

[2] Ormuz.

[3] Mină.

[4] După vre-un izvor turcesc.

zăbovit Vasilie-Vodă vreame multă după ce aŭ luat Domniia, ci aŭ rădicat oaste asupra luĭ Mateĭ-Vodă, și aŭ venit păn la Buzăŭ. Auzind Mateĭ-Vodă de acĭasta, aŭ trimis la Racoț, Craiul Ardialuluĭ, de aŭ cerut oaste ajutoriŭ, și, fiindu-ĭ prieten, i-aŭ dat. Străns-aŭ și oastea luĭ, ce aŭ avut, și însușĭ aŭ mers cu oștile spre Buzăŭ, unde venise Vasilie-Vodă; carele, auzind de multele oștĭ ce-ĭ vin asupră, rumăneștĭ, ungureștĭ, fără nicĭ un războĭ aŭ dat dosul; aĭ noștri l-aŭ gonit până l-aŭ trecut Putna; și aŭ prădat țara răŭ. Decĭ, Unguriĭ aŭ trecut pre la Trotuș la țara lor, iar aĭ noștri, Rumăniĭ, s'aŭ întors în țară cu izbăndă și cu dobăndă; veselindu-să Mateĭ-Vodă de biruință[1].

Maĭ avut-aŭ Mateĭ-Vodă supărare de Vasilie-Vodă, că nu-l lăsa în pace; ci iar aŭ străns oștĭ și aŭ venit în țară. Mateĭ-Voda încă aŭ și străns oștile, și i-aŭ eșăt întru întămpinarea luĭ, la sat la Nănișorĭ, pre apa Ialomițiĭ; cariĭ dănd războĭ vitejeşte, aŭ biruit Mateĭ-Vodă, căt de abiia aŭ scăpat Vasilie-Vodă cu puținĭ oamenĭ la Brăilă[2].

Acĭastă rușăne viind luĭ Vasilie-Vodă, tot nu să odihniia, ci în tot chipul să siliia să scoață pre Mateĭ-Vodă; dar și Mateĭ-Vodă, fiind cu inimă mare, și norocul încă slujăndu-ĭ, nu să lăsa. Decĭ, întru aceste vremĭ

[1] Ludescu, p. 321, e izvorul.

[2] *Ibid.*, pp. 321-2. D. Ștefan Grecianu îmĭ comunică inscripția pusă din porunca luĭ Mateĭ pe biserica din Gherghița, care amintește lupta: „Această sfăntă și dumnezeiască beserică din temelia eĭ ziditu-o-am eŭ, robul luĭ Dumnezeŭ Io Matheiŭ Basarab Voevod întru numele mareluĭ al luĭ Hristos mucenic Procopie; de care lucru tămplăndu-să Domnii Mele. avand războiŭ la Nănișorĭ, pre Ialomiță, cu vrăjmașul Dumnii Mele și al țări, cu Vasilie-Vodă, luat-am Dumnia Mea într'ajutor de biruință pre marele mucenic Procopie, și cu vrerea milostivuluĭ Dumnezeŭ, și cu ajutoriul sfîntuluĭ mucenic supus-am vrăjmașiĭ supt picioarele Dumnii Mele, și i-am rușinat, și i-am gonit după pământul țăreĭ, și am rădicat această sfăntă beserică pentru stăruința cea de vitejie a puterniculuĭ mareluĭ Dumnezeŭ și într'ajutoriul sfăntuluĭ mucenic Procopie; ca să fie Domnii Mele pomeană nesăvărșită în vecĭ. Mesița Maĭ 26 zile, în anul 7149."

fiind un Vizir foarte prieten luĭ Vasilie-Vodă, l-aŭ rugat ca să mazălească pre Mateĭ-Vodă; care aŭ și făcut, de aŭ trimis Schimni-Agă, și Vasilie-Vodă aŭ trimis pre Costia Caragià cu Schimni-Aga, învățăndu-l, îndată ce va merge și va da cărțile de mazălie, să apuce pre boiarĭ cu vorbe bune și cu făgăduele de la Vasilie-Vodă: maĭ vărtos ca Costea avia pre frațiĭ luĭ. pre Banul Pavlache, și pre Apostolache, boiarĭ marĭ, să graiască cu eĭ, să întoarcă și pre ceĭlalțĭ. Mateĭ-Vodă încă, prinzănd veaste de la Poartă, aŭ trimis cățva căpitanĭ cu steagurile lor la Copăcenĭ, de aștepta pre Schimni-Aga, și avea învățătura să-ĭ ia cărțile și să le aducă la Mateĭ-Vodă, și pre Schimni-Aga să-l ție acolo. Și, îndată ce aŭ sosit, s'aŭ dus căpitaniĭ de i-aŭ cerut cărțile: el înjura și nu vria să le dia: în cia după urmă, le-aŭ luat fără voe. Iar Costea Caragià, omul luĭ Vasilie-Vodă, fiind conăcit preste Argeș, de ceia parte, de o laturĭ (că tot să temia), dacă aŭ văzut acĭasta, aŭ încălecat cu doĭ feciorĭ aĭ luĭ, și aŭ luat Argeșul în jos, și pe la Ciocăneștĭ aŭ trecut la Dărstor; și s'aŭ dus la Vasilie-Vodă, de i-aŭ spus patima și isprava ce aŭ făcut. Mateĭ-Vodă, dacă aŭ citit cărțile, și aŭ văzut că sănt de mazălie, aŭ trimis de aŭ adus pre Schimni-Aga, și l-aŭ așăzat la un loc, de aŭ șăzut pănă ș'aŭ așăzat iar Domniia. Deciĭ, aŭ trimis de l-aŭ adus și l-aŭ dăruit bine, și l-aŭ trimis la Țarigrad[1].

Ci nicĭ cu acĭasta Vasilie-Vodă n'aŭ putut strica nimic luĭ Mateĭ-Vodă. Decĭ, văzănd Turciĭ că s'aŭ împuternicit Mateĭ-Vodă cu banĭ și cu oștĭ, și avănd pre Ungurĭ prietenĭ, avia poftă și eĭ să-l mazălească; dar nu-ĭ cuteza, ci muncia în tot chipul cu vre un meșterșug să-l prinză: ci, norocul slujăndu-ĭ, nu putea; că afla meșterșugurile Turcilor și să păziia. Că odată aŭ trimis pre Sinan-Pașa[2] cu mulțĭ Turcĭ, în chip ca să să împreune cu Mateĭ-Vodă prietenească, și, de-ĭ va da îndemănă, să-l prinză și

[1] Acest alineat e original. V. *Studiĭ și Doc.*, IV, p. cc.
[2] Cetește: Chenaan-Pașa. Dar așa e și în Ludescu, p. 322.

să-l ducă la Poartă. Careĭ, viind la Bucureștĭ, aŭ conăcit uniĭ despre Văcăreştĭ, alţiĭ despre Cotrăcenĭ; iar Mateĭ-Vodă, încă maĭ nainte înțelegănd, ș'aŭ străns toate oștile, și sta toţĭ înarmaţĭ zioa și noaptia. Acĭasta văzănd Pașa, n'aŭ cutezat să-ĭ facă vre un răŭ, ci s'aŭ purtat prietenească cu Mateĭ-Vodă, și l-aŭ dăruit, și s'aŭ dus la locul luĭ cu toţĭ Turciĭ[1]. Și altă dată aŭ vrut Turciĭ să-l prinză, că s'aŭ străns oștile turceștĭ la Oblucița și la Cetatia-Albă, și aŭ mers și Vasilie-Vodă la Cetatia-Albă cu oştile luĭ, de la care avia Turciĭ îndemnare asupra luĭ Mateĭ-Vodă, să-l prinză. Decĭ aŭ venit poruncă să meargă și Mateĭ-Vodă la Cetatea-Albă, și aŭ purces cu toate oștile luĭ, cu tunurĭ, cu bună gătire, şi, ajungănd la Ialpuh, în Bugiac, aŭ înţeles și maĭ bine de sfatul cel răŭ ce fac Turciĭ cu Vasilie-Vodă asupra luĭ, și de acolo n'aŭ vrut să să maĭ ducă maĭ nainte, ci aŭ gătit darurĭ frumoase și scumpe, de aŭ trimis Pașăĭ Sarascheriuluĭ, pricinuind că iaste bolnav, și să teame că va muri în țară striină; și s'aŭ întors la țara luĭ, și era șăzănd cu pace[2].

Neputăndu-să odihni Mateĭ-Vodă de Vasilie-Vodă, pecum aţĭ auzit că s'aŭ scris îndărăt, s'aŭ sfătuit cu Racoţ, Craiul Ardialuluĭ, ca să rădice pre Vasilie-Vodă den Scaun, și să pue alt Domn. Ci dar, fiind la Moldova un boiar, anume Gheorghe, Logofăt Mare, den sat den Răcăcinĭ, carele era vrăjmaș într'ascuns luĭ Vasilie-Vodă, şi neştiindu-l Domnul, găndind că-ĭ iaste prieten, pururia îl trimitia în soliĭ la Racoţ și la Mateĭ-Vodă, și întru soliile luĭ ș'aŭ vădit vrăjmășiia ce avia spre Domnul săŭ către Craiul și către Mateĭ-Vodă, vinuindu-l că aŭ umblat cu jupăneasa luĭ, și să învrăjbise cu Toma Vornicul și cu Iordache Vistierul Cantacoziniĭ den ţara lor. Deciĭ, găsind Racoţ și cu Mateĭ-Vodă mijloc pre acest boiar, ș'aŭ așăzat între dănșăĭ să-ĭ trimiță oştĭ den Țara Ungureaască și den Țara-Rumănească, și el va fi cap

[1] Ludescu, pp. 321-2.
[2] Cu amplificărĭ e = Ludescu, p. 322.

lor, de va scoate pre Vasilie-Vodă den Scaun. Și așa aŭ făcut. Că în taină aŭ gătit oștile, și le-aŭ trimis la Moldova. Ci dar, până a veni oștile, era (cum spun unii) Gheorghe Logofătul în mare grijă: șăzând în Spătăriia lor, ținia toiagul la gură (că la Moldova Logofătul cel Mare poartă toiag), iar Toma Vornicul și Iordache Vistierul, vrăjmașăĭ luĭ, în chip de batjocură îĭ ziseră: „Logofeate, ce țiĭ toiagul la gură, pare că ziceĭ în fluer?". El le răspunse: „așa este, că zic în fluer să-mĭ pogoare caprele de la munte"[1]. Deci nu trecură zile multe, într'o zi mare, șăzănd cu Vasilie-Vodă la masă, îĭ veni veaste la ureche, că oștile ungureștĭ și rumăneștĭ aŭ întrat în țară (pentru că pusease oameniĭ luĭ de pază, și, când vor vedia oștile că aŭ întrat în țară, să-ĭ facă știre); el numaĭ decăt începu a să șterge la ochĭ cu măhrama; de care îl întrebă Vasilie-Vodă: „Ce iaste, Logofeate?". El răspunse că i-aŭ venit veaste că-ĭ moare jupăniasa, și-s ruga luĭ Vasilie-Vodă să-l lase să să ducă să o îngroape. Și-l crezu Domnul, și-l slobozi; luĭ, fiindu-ĭ caiĭ gata la gazdă. aŭ purces de olac, și s'aŭ dus de s'aŭ împreunat la Bacăŭ cu toate oștile. Iar în urmă maĭ era doĭ boiarĭ, cu cariĭ avusease Gheorghe Logofătul maĭ nainte înțelegere pentru aceste lucrurĭ, și, la purcesul luĭ nefăcăndu-le știre, li s'aŭ părut că i-aŭ ficlenit, și, ca niște becisniciĭ (socotind că le va fi maĭ de folos), aŭ mers de aŭ spus luĭ Vasilie-Vodă faptele luĭ Gheorghe Logofătul, și cum s'aŭ dus să să împreune cu oștile ungureștĭ și rumăneștĭ. Și, îndată ce auzi Vasilie-Vodă, trimise pre Vătaful de Aprozĭ, cu vre-o 50 de oamenĭ, să-l ajungă, să-l prinză; dar, când aŭ ajuns și Vătaful la Bacăŭ, Gheorghe Logofătul să împreunase cu oștile, ci, necutezând, s'aŭ întors, de aŭ spus stăpână-săŭ ce aŭ văzut. Vasilie-Vodă, într'acia mănie, aŭ pus de aŭ tăiat pre aceĭ doĭ boiarĭ, cariĭ s'aŭ dus de i-aŭ spus, zicând că aŭ trebuit să-ĭ fie spus maĭ nainte, când să începia vorbele, și era Gheorghe Logofătul la măna luĭ

[1] Totul e după tradiție: aceasta a fost culeasă și de Neculce, în *O samă de cuvinte.*

iar nu acum. Un boiar de aceștea aŭ fost bărbatul Doamnii Dafinii Dabijoaiĭ, maĭ nainte pănă a nu o lua Dabija-Vodă. Așa povestiia boiariĭ moldovenĭ de acestea.

Decĭ Gheorghe Logofătul nimic n'aŭ zăbovit, ci s'aŭ pornit cu oștile spre Iașĭ. Vasilie-Vodă încă, ce aŭ putut strănge oștĭ de grab, le-aŭ luat și aŭ eșăt înnainte la Podul Liloaiĭ. Acolo lovindu-să oștile, aŭ biruit Gheorghie Logofătul, și aŭ fugit Vasilie-Vodă la cuscru-săŭ Hmil Hatmanul Căzăcesc, căruia i să ruga să-ĭ dia oștĭ să scoață pre vrăjmaș den țară, și i-aŭ dat împreună cu fii-săŭ Timuș, care ținea pre Doamna Ruxandra, fata luĭ Vasilie-Vodă[1]. Ci, pănă a veni den Țara Căzăcĭască, iar Gheorghe Logofătul s'aŭ numit Domn în Scaun la Iașĭ. Iar, dacă aŭ venit Vasilie-Vodă, cu mulțĭ Cazacĭ, și aŭ avut războĭ la Popricanĭ, fu biruit Ștefan-Vodă. Decĭ s'aŭ tras îndărăt spre Focșanĭ: Vasilie-Vodă după dănsul; Ștefan-Vodă la Tărgoviște, la Mateĭ-Vodă, cu cățva boiarĭ, Vasilie-Vodă tot după dănsul. Fost-aŭ trimis Mateĭ-Vodă pre Diicul Spătarul cu oștĭ, să oprească pre Vasilie-Vodă, la Focșanĭ, și la Șoplea; dar n'aŭ putut[2]. Decĭ Mateĭ-Vodă s'aŭ străns oștile toate și aŭ eșăt înnaintia luĭ Vasilie-Vodă și a luĭ Timuș la Finta; și s'aŭ lovit oștile foarte tare. Și aŭ înfrănt d'intăĭ pre o seaamă de slujitorĭ, de i-aŭ trecut apa Ialomițiĭ. Iar Mateĭ-Vodă, cu inemă mare fiind în fruntia războiuluĭ, îndemnăndu-șĭ viteajăĭ luĭ, și maĭ întorcăndu-ĭ, precum pururea sluja norocul luĭ Mateĭ-Vodă, i-aŭ slujăt și acum: că s'aŭ slobozit un nor den aer, care avea apă multă și vănt iute, de bătea pre Moldovenĭ tot în obraz, și pre Cazacĭ, pănă i-aŭ umplut de apă, de nu putea să sloboază focul, saŭ să să apuce de arme; iar aĭ noștri, îmbărbătăndu-să, aŭ spart toată tabăra moldovenească și căzăcĭască; și Vasilie-Vodă cu Timuș poftia să să maĭ vază spre Focșanĭ[3]. Atuncĭa aŭ

[1] Se știe că Vasile a fugit fără luptă.

[2] Pănă aicĭ, e tradiția din Moldova. Cf. cu Miron Costin.

[3] Pănă aicĭ se iea, cu scurtărĭ, din Ludescu, pp. 324-5.

rănit cu un glonţ la un picîor pre Mateĭ-Vodă. Însă cu biruinţă s'aŭ întors la Scaun în Târgovişte, ducând mulţĭ robĭ moldovenĭ şi cazacĭ, pre carii i-aŭ tăiat de la Fântâna Ţiganuluĭ până la Târgovişte[1], de-aŭ văzut un Turc mare, ce venise de la Împărăţie, să vază de gâlcevile ce s'aŭ făcut între aceştĭ Domnĭ.

Care, văzând că aŭ venit Vasilie-Vodă să ia Scaunul luĭ Mateĭ-Vodă fără nicĭ o pricină, aŭ spus Împăratuluĭ că iaste vina luĭ Vasilie-Vodă. Decĭ, Împăratul aŭ poruncit Hanuluĭ să prinză pre Vasilie-Vodă, să-l ducă la Poartă. Ci, în mijlocul vreamilor acestora, dacă aŭ mers Vasilie-Vodă în ţara Moldoviĭ, aŭ trimes pre Doamnă-sa cu fii-său Ştefăniţă şi gineri-său Timuş, cu Cazaciĭ, la Cetatia Suceviĭ, şi el să maĭ gătea de războĭ[2]. Mateĭ-Vodă încă n'aŭ zăbovit, ci aŭ dat luĭ Ştefan-Vodă oştĭ ale luĭ, şi i-aŭ trimis şi Racoţi Craiul Ungurĭ, de s'aŭ dus după Vasilie-Vodă la Moldova, şi s'aŭ bătut cu Vasilie-Vodă la sat la Sirca, şi birui Ştefan-Vodă, şi fugi Vasilie-Vodă în Ţara Căzăcîască[3]. Iar Hanul, având poruncă de la Împărăţie să-l prinză, precum am scris maĭ îndărăt, i-aŭ scris o carte, zicându-ĭ, dacă i-aŭ trebuit ajutor, căcĭ n'aŭ venit la dânsul, să-ĭ dia Tătarĭ ajutoriŭ, unde i-ar fi fost păsul, ci aŭ umblat cu Cazacĭ care nu i-aŭ folosit nimic? Aceste auzind Vasilie-Vodă, (de vreme că să umpluse şi păcatul), să încrezu în cuvintele Hanuluĭ, şi s'aŭ dus la dânsul ca să-ĭ dea ajutoriŭ. Hanul, cum aŭ pus mâna pre dânsul, l-aŭ băgat în obezĭ, şi l-aŭ trimis la Ţarigrad, şi l-aŭ închis Împăratul la Edicula[4]. Iar Ştefan-Vodă aŭ mers la Sucîavă, de aŭ bătut cetatea, şi, îndreptând un tun supt cort, unde

[1] Pentru Fîntîna Ţiganuluĭ, v. maĭ sus, la Domnia luĭ Radu Paisie, pp. 54-5. Însemnarea acestuĭ loc nu e în Ludescu, p. 325.

[2] Cît se întinde de la ultima notă e adaus de compilator după tradiţie.— La 15 Octombre 1653, Mateĭ dă un privilegiŭ luĭ Sima Căpitanul, pentru slujba ce i-a făcut în „războiul cu Cazaciĭ de la Finta".

[3] Alineatul e din Ludescu, p. 326.

[4] Această parte e din tradiţie.

șădia Timuș, ginerele luĭ Vasilie-Vodă, aŭ lovit o ladă de supt cort, și țăndările lăziĭ aŭ omorăt pre Timuș. Deciĭ Doamna nu maĭ avea ce să maĭ facă, ci aŭ dat cetatia, și i-aŭ luat avuțiia Ștefan-Vodă[1]. Zic uniĭ să să fie culcat Ștefan-Vodă cu Doamna, să-șĭ întoarcă aceaia ce făcuse Vasilie-Vodă, de să culcase cu jupăneasa luĭ, în boerie. După aceaia aŭ venit la Scaun, și aŭ scris cărțĭ de la el și de la țară la Poartă, cerănd stiag de Domnie, după obiceĭ, și, fiind ajutorit și de Mateĭ-Vodă, i-aŭ trimis Împăratul stiag de Domnie, și s'aŭ așăzat Domn Moldoviĭ[2].

Iar Mateĭ-Vodă, fiind la un picĭor rănit den războĭ, zăcea și-ș cerca tămăduința; dar nu putia să-ș caute boala luĭ și slăbiciunia bătrăneațelor, de nebuniile dorobanților, a Siimeanilor, și altor slujitorĭ, ce făcea, că să îmbogățise în zilele luĭ, și bogățiile de multe orĭ aduc la oamenĭ și nebuniĭ; precum la aceștia. Că striga pen Curtea Domnească, ca să le dia lefĭ, că eĭ aŭ bătut războiul ce aŭ avut cu Vasilie-Vodă, și zicia luĭ Mateĭ-Vodă să să ducă, să să călugărească, că nu le maĭ trebue să le fie el Domn, bătrăn fiind și bolnav; și atăta să îndărjăse în nebunie, căt i-aŭ luat tunurile și erbăriile, și le-aŭ scos afară den tărg. Deci eĭ aŭ întrat în casă la Mateĭ-Vodă, unde zăcia, și zicea să le dia lefile, saŭ vor să spargă cămările, să-șĭ ia singurĭ eĭ. Și atuncia, vinuind dorobanțiĭ pre Ghinea Vistieriul[3] și pre Radul Armașul, zicănd că eĭ nu lasă pre Mateĭ-Vodă să le dia lefile, ĭĭ cerca să-ĭ prinză, să-ĭ omoare, iar eĭ de frică s'aŭ fost ascuns în casă la Mateĭ-Vodă; iar dorobanțiĭ și Seimeniĭ, ca neşte porcĭ obraznicĭ, i-aŭ căutat pren toate casele, pănă i-aŭ găsit; și i-aŭ scos, bătăndu-ĭ, pănă i-aŭ dus afară den tărg, unde era toț strănșĭ: acolo i-aŭ sfărămat cu să-

[1] E din Ludescu, pp. 32-7.

[2] Întăiŭ se dă o știre din tradiție, apoĭ se întregește alineatul cu o conjectură a compilatoruluĭ.

[3] În Mart 1657 se menționează Costea Log., fiul luĭ Ghinea Vist. (Col. G. Gr. Cantacuzino).

biile. Atuncia s'aŭ dus şi la Socol Cornăţeanul, şi, găsindu-l în casa luĭ bolnav, l-aŭ omorăt; şi casele lor li-aŭ prădat foate răŭ, şi să îngrozise toţĭ boiariĭ de frica lor, de sta mărmuriţĭ [1]. Mateĭ-Vodă, acestea văzănd, şi fiind bolnav, nu putea ce să facă alt, numaĭ îĭ blestema (că neputincĭoşăĭ aŭ acest obiceĭ, de blesteamă). După acĭasta aŭ murit şi Doamna Ilina a luĭ Mateĭ-Vodă, şi o aŭ îngropat cu cinste mare în Bisearica Domnească, în Tărgovişte[2].

După aceaia, trecănd cătăva vreame, s'aŭ tămăduit Mateĭ-Vodă la picĭor, şi aŭ eşăt în primblare, către Argeş, şi, întorcăndu-să la Scaun, iar dorobanţiĭ şi Seimeniĭ i-aŭ închis porţile, şi nu vria să-l lase să între, ci-ĭ zicia să să ducă den ţară afară, saŭ să să călugărească, că nu le maĭ trebue să le fie el Domn. Şi, necăjăt fiind Mateĭ-Vodă, aŭ şăzut afară treĭ zile, numaĭ cu Curtia luĭ şi cu boiariĭ; şi nu lăsa nicĭ bucate să-ĭ maĭ ducă afară. Ci, neavănd ce face cu aceĭ tălharĭ nebunĭ, le-aŭ făgăduit să le dia banĭ; şi aşa l-aŭ lăsat de aŭ întrat în Scaun; şi cu necazurĭ ca acestia i-aŭ trecut iarna. Mateĭ-Vodă aştepta să vie vara, să aducă Tătarĭ şi Ungurĭ, să-ĭ pui pre toţĭ supt sabie: pre ceĭ marĭ şă pre zurbale[3].

Dar, bătrăneaţele ajungăndu-l, şi bolnăvindu-să răŭ, aŭ murit primăvara, la [9] Aprilie, şi n'aŭ apucat să facă ce găndise, numaĭ i-aŭ blestemat foarte răŭ; care blestem i-aŭ ajuns maĭ pre urmă; precum maĭ nainte să va arăta la istorie. Pentru că avea Mateĭ-Vodă dreptate să-ĭ blăsteme, şi să le facă orĭ ce răŭ ar fi fost maĭ cumplit, că, în 21 de anĭ aĭ Domnieĭ luĭ, aŭ avut odihnă mare, şi-ĭ miluia şi-ĭ socotiia, atăt căt făcuse toţĭ bucate

[1] E după Ludescu, pe alocurĭ răŭ înţeles: pp. 327-8. — Un document din 1654, în colecţia d-luĭ G. Gr. Cantacuzino, pomeneşte pe Cristea Clucerul şi „fratele Florescu Păharnicu, fecior[ĭ] răp. Socol Cluceru ot Cornăţenĭ", cari maĭ aŭ ca frate pe Ianache Spătarul. — La 20 Novembre 1657, Anca, soţia luĭ Ianachi Spătarul, fiul luĭ Socol Clucerul, dă un act pentru a-şĭ căuta partea fiuluĭ Mateĭ, cu cumnatul Florescu Păharnicul: judecă patriarchul de Antiochia Macarie.

[2] Afară de blestem, e din Ludescu, p. 328.

[3] Prescurtat mult, din Ludescu, pp. 328-30.

multe, și avuție multă, cât era ca nește boieri; iar ei, ca nește oameni fără socotială și răi, nu să uita la binele ce le făcuse, ci-l necăjiia în tot chipul, cum ați auzit, — și încă mai mult de cât ați auzit i-aŭ făcut acei oameni răi; cărora le-aŭ plătit mai pre urmă Dumnezeŭ.

Ci dar, după ce muri Matei-Vodă, Dumnezeŭ să-l ierte, părintele Vlădica Ignatie, cu boiarii den preună, aleasără pre Costandin Sărdar de la Dobreni, de l-aŭ făcut Domn, fiind fecior lui Șărban-Vodă, și fiind sămânță iar de Domn[1].

Mai nainte de moartea lui Matei-Vodă cu doi ani, să află scris la Istoriia Țărăi Ungurești, că aŭ întrat Turci ca la 5.000, de aŭ robit ținutul, și l-aŭ prădat foarte răŭ; iar Fărgaci Adam Groful, carele era Ghinărar-Mare la cetatea Uivarului, prinzându-le veaste, le-aŭ eșăt înnainte cu 1000 de oameni călări și 300 pedestri, și foarte i-aŭ tăiat răŭ, și i-aŭ spart; și le-aŭ luat prăzile și 150 de robi; carii i-aŭ trimis Împăratului. Iar, după biruința ce făcu, căutându-să cei periți, s'aŭ aflat 800 de Turci morți, iar Unguri numai 43. Într'acest război aŭ perit și acești grofi: Esterhazii, anume Laslo, Ferenți, Tamaș, Gașpar.

42. Domniia lui Costandin-Vodă, l[t] 7162.

Costandin-Vodă Șărban să pune Domn. — Costandin-Vodă îi vine steag de Domnie. — Costandin-Vodă va să scoață pre Seimeni den țară. — Seimenii cu dorobanții să scoală asupra boiarilor. — Seimenii și dorobanții omoară mulți boiari. — Costandin-Vodă se sfătuiște cu boerii pentru nebuniia țărăi. — Hrizea Spătarul să rădică Domn de slujitori. — Hrizea-Vodă tae pre Aga Buliga. — Hrizea-Vodă să bate cu Ungurii. — Hrizea-Vodă fuge la Brăilă, și Ungurii tae pre Rumâni. — Costandin-Vodă să împreună cu Racoț. — Pre Hrizea-Vodă îl daŭ Turcii lui Costandin-Vodă și-l trimite lui Racoț. — Racoț s'aŭ dus să ia Țara Leșască. — Leașăii cu Tătarii încungiură pe Racoț. — Ajutoarele lui Racoț fug.—Racoț fuge.—Ungurii robi să duc la Craiŭ. — Racoț găsaște pre Bărcea Crai. — Hrizea-Vodă fuge den Ardeal. — Hrizea-Vodă fu prins și spânzurat. — Slujitorii părăsc pe Costandin-Vodă la Turci de hain. — Costandin-Vodă fuge. — Ghica-Vodă să pune Domn la Moldova.

După ce șăzu Costandin-Vodă în Scaun, și deaderă

[1] E din Ludescu, afară de considerațiile morale și de adausul: „de la Dobreni“.

cu tunurile după obiceĭ, merseră toţĭ boiariĭ, căpitaniĭ, slujitoriĭ, de-ĭ sărutară măna[1]. Zic uniĭ că aŭ fost trăgănd nădejde de Domnie şi Diicul Spătar, căruia făcăndu-ĭ veaste uniĭ den prieteniĭ luĭ că moare Mateĭ-Vodă, aŭ purces de olac de la Buiceştĭ, de aŭ venit; carele, cănd aŭ sosit, să pusease Costandin-Vodă în Scaun; decĭ şi luĭ i-aŭ căutat a merge împreună cu alţiĭ de i-aŭ sărutat măna, neavănd alt ce să maĭ facă[2]. Ci dar după aceaia gătiră boiarĭ, egumenĭ, popĭ, căpitanĭ, slujitorĭ, de-ĭ trimiseră la Ţarigrad, cu cărţĭ de la ţară, fiind Împărat Sultan Mehmet şi Vizir Derviş-Paşa; şi spuseră că le-aŭ murit Domnul, şi să roagă să le dia Domn pre Costandin-Vodă, că este fecĭor de Domn, şi toată ţara îl pofteşte. Şi aşa aŭ şi făcut, că i-aŭ dat Domniia cu stiag, caftan dupe obiceĭ, trimiţănd pre Terzi Mustafà-Aga Talhăşgiul, şi împreună cu el aŭ venit şi boeriĭ ce era trimişĭ.

Deciĭ Costandin-Vodă aŭ purces de la Tărgovişte, şi aŭ venit la Bucureştĭ, şi acolò s'aŭ gătit cu halaĭ mare de aŭ eşăt înnaintia Turculuĭ ce venia de-ĭ aducea Domniia, şi cu cinste l-aŭ petrecut pănă în Casele Domneştĭ; după aceaia l-aŭ aşăzat la gazdă, rănduindu-ĭ de toate ce-ĭ trebuia; şi, şăzănd în Bucureştĭ pănă aŭ gătit Costandin-Vodă şi haraciul, că-ĭ era vreamia, şi aŭ trimis şi plocoanele de Domnie, deciĭ iar cu cinste aŭ trimis pre Turc, şi cu darurĭ bune.

Costandin-Vodă deciĭ rămase Domn Ţărăĭ-Rumăneştĭ, şi să veseliia în avuţiia cea multă ce rămăsease de la Mateĭ-Vodă[3].

La Moldova, den boerie Ştefan-Vodă fiind învrăjbit cu Toma Vornicul şi Iordache Vistierul, Cantacoziniĭ, dacă aŭ luat Domniia Ştefan-Vodă, i-aŭ prins şi i-aŭ închis, şi i-aŭ dat pre seaama Armaşuluĭ celuĭ Mare, ce era atuncĭ Grigorie Hăbăşăscul, ca să-ĭ omoare. Iar Ar-

[1] Compilatorul adaugă ceremonia obişnuită la aşezarea unuĭ noŭ Domn. Cf. varianta luĭ Ludescu, ce dăm în *Studiĭ şi Doc.*, IV, pp. 268-9.

[2] Original.

[3] Din Ludescu, pp. 334-6.

mașul, luànd darurĭ de la dănșăĭ, nu i-aŭ omorăt îndată, ci i-aŭ maĭ zăbovit. Decĭ, prinzănd veaste Costandin Postelnicul, fratele lor, Cantacozinul, s'aŭ rugat luĭ Costandin-Vodă, după ce s'aŭ pus Domn, să trimiță cărțĭ la Ștefan-Vodă, cu rugăciune pentru frățiia luĭ, să nu-ĭ omoare pre aceĭ boiarĭ; și aŭ trimis de olac pre Badea Conteș Bălăcĭanul, și într'o zi și într'o noapte aŭ ajuns la Iașĭ, și, dănd cărțile luĭ Ștefan-Vodă, aŭ chiemat pre Armașul, de l-aŭ întrebat; trăesc aŭ omorătu-i-aŭ ?; și, zicănd că nu i-aŭ omorăt, i-aŭ slobozit, pentru voia luĭ Costandin-Vodă[1].

Așăzăndu-să Costandin-Vodă Domn, și făcănd pace cu toțĭ vecinií, Craĭ, Domnĭ, ca să aibă odihnă țara, aŭ socotit în oarece chip să potolească nebuniile dorobanților și ale Seimenilor, ca să nu maĭ facă acele hoțeștĭ lucrurĭ ce făcuse în zilele luĭ Mateĭ-Vodă, de-ĭ batjocuriia și ucidea boiariĭ, și alte nebuniĭ, precum îndărăt le-am scris. Ci s'aŭ sfătuit, cu meșteșug să scoață pre Seimenĭ den țară, fiind Sărbĭ, pentru să să maĭ împuțineaze nebuniile, puind pricină că să face multă chieltuială țărăĭ cu lefile lor, și, Mateĭ-Vodă avănd vrăjmaș pre Vasilie-Vodă, i-aŭ trebuit, iar acum, nefiind nicĭ-un vrăjmaș al țărăĭ, nu trebue să să sărăcĭască țara cu atătea lefĭ în deșărt. Și într'acĭastă socoteaală aŭ și chiemat pre toțĭ iuzbașăĭ, cĭaușăĭ dorobanților, și alțĭ căpitanĭ și iuzbașăĭ de slujitorĭ, și le-aŭ zis aceaste cuvinte maĭ de sus, pentru ca să le fie și lor cu voe. Și toțĭ aŭ priimit cuvăntul Domnuluĭ, zicănd că bună socoteală s'aŭ făcut să iasă striiniĭ den țară. Întru aceaia și Domnul, și auzind că le iaste și lor cu voe, li-aŭ făcut ospăț mare, după ospăț i-aŭ dăruit cu postave, coftiriĭ, fiește-căruia după obrazul luĭ, făgăduindu-le și acĭasta: lefile ce să da Seimenilor, să le dia lor. Iar hoțiĭ aceia, dacă s'aŭ săturat de toate, și aŭ eșăt afară, înpreunăndu-să cu cuscriĭ, gineriĭ, cumetriĭ lor Seimeaniĭ (că ceĭ maĭ mulțĭ să căsătorise în țară), și, spuindu-le, aŭ întors sfatul în-

[1] Original întregul alineat. Hăbășescul era în 1657 Serdar (Miron Costin, p. 353).

tr'alt chip, și numaĭ de cât, a doao zi, s'aŭ sculat cu toțiĭ, dorobanțiĭ, Seimeniĭ, asupra boiarilor, să-ĭ ucigă, vinuindu-ĭ că eĭ sănt pricina de îndiamnă pre Domn să scoață Seimeaniĭ den țară. Decĭ, pre Domn l-aŭ necinstit cu cuvinte proaste, iar pre boiarĭ, cățĭ n'aŭ putut scăpa den măinile lor, i-aŭ omorât; pre nume aceștia: Ghiorma Banul, Drăghicĭ den Grecĭ, Gheorghe Vistier de la Popeștĭ, Papa Brăncoveanul, Cărstea al luĭ Socol den Cornățenĭ, Udrea Sluger Doicescul, Preda Beca den Maia, Sava Șufarul Cuștereanul, Dumitru Comis ot Stăneștĭ, Mihaĭ Ciohodarul, Gădia Căpitan, Bonciul Căpitan, Ivan, Iancul Căpitan ot Călineștĭ, și alțĭ boiarĭ mulțĭ[1]. Deciĭ, încruntăndusă în sănge, să făcură ca nește căinĭ turbațĭ: căuta pre cine vor mușca: și începură casele boiarilor a le jăfui, și, nu numaĭ ale boiarilor, ci și ale altora; și bisearicile jăfuia: odăjdiile, potirile, discosile, cărțile, lua de le vindia pen tărg; pre mulțĭ preoțĭ îĭ scotia de plete de unde făcia liturghie, și-ĭ bătia; icoanele le ardia, să scoață aurul, și pren prestoale căuta de găsiia moaște sfinte și le lepăda, zicănd că sănt farmece. Ca aceste lucrurĭ fără de leage făcia dorobanțiĭ și Seimeaniĭ și alțĭ slujitorĭ, de coprinsease răotatea lor toată țara; atăt căt să mira bieții boiarĭ ce vor să facă, ci fugia care încotro putea scăpa. Decĭ Domnul, văzănd acest lucru, că nu să va putea potoli într'alt chip, s'aŭ sfătuit cu boiariĭ ca să aducă oștĭ striine asupra lor, să-ĭ tae, să-ĭ omoare, cu de tot fealiul de cazne, și aŭ trimis o seaamă de boiarĭ la Racoț Craiul Ardialuluĭ, alțiĭ la Ștefan-Vodă la Moldova (scoțănd cuvănt cum că aŭ fugit boiariĭ fără știria Dom-

[1] S'a înlocuit de compilator numele Vistieruluĭ Gheorghe Carida, ce se află în Ludescu, ca și în Cronica ardeleană a luĭ Krauss (v. *Studiĭ și doc.*, IV, p. CCLXII și nota 3, prin al luĭ „Gheorghe Vistier de la Popeștĭ", pus de un manuscript în locul întăiŭ. Asupra cîtorva dintre ceĭ omorîțĭ putem da lămurirĭ nouă: Papa Brîncoveanu era fiul luĭ Preda. La 20 Ianuar 1635, Mateĭ dă Goleștiĭ Staneĭ Spătăreasa, cumnata luĭ Preda din Brîncovenĭ, nepoata (внѹка) luĭ Ivașco Vornicul din Goleștĭ (Bibl. Ac. Rom 102/XL). Pentru „Cărstea al luĭ Socol", v. maĭ sus, p. 129, n. 1; iar pentru Dumitru Comisul din Stăneștĭ, *Studiĭ și doc.*, IV, p. 34, n. 1.

nuluĭ), cariĭ, mergănd pre acolo, aŭ rugat pre aceĭ Domnĭ să vie cu oștile lor să bată pre aceĭ făcătorĭ de răŭ. Și le-aŭ ascultat ruga, și s'aŭ gătit cu oștĭ multe, și aŭ purces să vie. Iar Costandin-Vodă se făcia că nu-ĭ este în știre de veniria oștilor, ci aŭ chemat căpitaniĭ, iuzbașăĭ, și alțĭ slujitorĭ, de le spunia, zicănd că „ficleniĭ boiarĭ iar nu s'aŭ lăsat de răotate, ci aŭ fugit în alte țărĭ și acum aduc oștĭ asupră-ne; ce zicețĭ să facem?". Eĭ ziseră: „Să ne sculăm, Doamne, cu toțiĭ, să le eșăm înnainte; și nădăjduim că vom birui". Și începură den toată țara a să strănge slujitoriĭ, și plecă Costandin-Vodă cu dănșăĭ spre Gherghiță, să iasă înnaintia luĭ Racoț la Teleajen (că așa vria Costandin-Vodă, să-ĭ dea în gura Ungurilor și a Moldovenilor). Și, mergănd pănă la Gherghiță cu oștile, într'o noapte aŭ fugit Costandin-Vodă de s'aŭ dus la Pașa de la Dărstor, spuindu-ĭ de întămplările ce i s'aŭ întămplat, de aŭ făcut hoțiĭ slujitoriĭ, de aŭ omorăt atățea oamenĭ, boiarĭ, și li-aŭ jăfuit casele, și toată țara o aŭ stricat. Decĭ, pentru ca să le vie la hac, aŭ trimis la Racoț cu rugăciune, de vine și Ștefan-Vodă cu oștĭ, să-ĭ tae, să-ĭ omoare; ci cu meșteșug i-aŭ străns, și i-aŭ dus pănă aproape de oștile streine, și i-aŭ lăsat, și aŭ venit la Pașa. Decĭ Pașa, auzind acĭasta, aŭ zis că foarte bine aŭ socotit, că așa să cade unora ca acestora să le facă, cariĭ să scoală împotriva stăpănilor și strică țara. Ci, în mijlocul acestor vremĭ, văzănd slujitoriĭ că i-aŭ părăsit Domnul, și oștile streine, ce venia asupră-le, era aproape, să mira ce vor să facă; că le era toate socotelile înghiesuite. Ci, viind și Hrizea Spătar de la margine în oastea lor, numaĭ decăt îl rădicară Domn (luĭ încă i-aŭ fost voia, cum să veade), și începură a să răndui de războiŭ. Slujitoriĭ țărăĭ, dencoace de Teleajăn; Racoțĭ și pribegiĭ boiarĭ, cu Unguriĭ și cu Moldoveniĭ, dencolo; rănduiră și tunurile, unde era Aga Buliga, fiind Agă-Mare. Decĭ începură a slobozi tunurile în Ungurĭ; dar îĭ trecia gloanțele: aŭ denadins Buliga așa le îndrepta, aŭ den greșală, — nu să știe bine; ci dea-

deră ştire Hriziĭ-Vodă că tunurile nu bat în oaste, ci pre d'asupra. Decĭ, aleargă cu calul mănios, şi, ajungănd la tunurĭ, scoase paloşul, şi lovi pre Aga Buliga, de-l făcu în doao. Dar nicĭ cu acĭasta nu folosi nimic, că mulţĭ căpitanĭ, ce aŭ avut înţelegere cu Costandin-Vodă şi cu pribegiĭ, cu stiagurile, aŭ plecat de s'aŭ dus în oastea ungurească, împreunăndu-să cu boiariĭ pribegĭ. Hrizea-Vodă, aceastia văzănd, să întrista, iar tot înnainte căuta (de vreame ce într'alt chip n'avia cum maĭ face, ajungănd la nume de Domnie), ci, cu căţı era, dederă războĭ vitejaşte; dar, păcatul hoţilor slujitorĭ împlinindu-să, aŭ întrat Ungurii într'ănşăĭ, ca lupiĭ în neşte oĭ, de-ĭ tăia, îĭ împuşca, de zăcea grămăzĭ. Şi aŭ început a da dosul, căţ putea scăpa, cu Domnul lor Hrizea-Vodă, cercănd calia Brăiliĭ; iar pedestrimia şi ceĭ cu caĭ răĭ să ascundea pen mărăcinĭ, pen crăngurĭ; pe care scoţăndu-ĭ, supt sabie i-aŭ pus pre toţĭ. De acĭasta auzind Costandin-Vodă, îşĭ luò zioa bună de la Paşa, şi purcese înnaintea luĭ Racoţ; ci, viind la Cĭocăneştĭ, şăzănd la prănz, nimeriră doĭ trimişĭ de la Hrizea-Vodă, cariĭ mergia cu cărţĭ la Turcĭ, şi îndată îĭ prinseră, şi, aducăndu-ĭ la Costandin-Vodă, porunci de-ĭ spănzură de neşte umbrare; unul de aceştea îl chema Bargandi.

Deciĭ Costandin-Vodă, mergănd, să împreună cu Racoţ şi cu Ştefan-Vodă la Dridov: acolò aŭ şăzut treĭ zile de s'aŭ ospătat, şi aŭ dăruit pre Craĭ cum s'aŭ căzut, mulţămind şi pentru osteneala ce aŭ făcut de aŭ spart oştile vrăjmaşilor. După aceaia s'aŭ dus fieştecare la ţara luĭ[1], lăsănd Racoţi doĭ căpitanĭ marĭ: unul de Nemţĭ, anume Gaudi[2], altul de catane, anume Boroş, să fie lăngă Costandin-Vodă: la ce le va porunci, să asculte, să facă. Decĭ s'aŭ dus Costandin-Vodă la Scaun, cu boiariĭ, de

[1] Un document de la Antonie-Vodă (1671) cuprinde aceste rîndurĭ: „Iar după aceea, cînd aŭ fost în zilele luĭ Costandin-Vodă, pe vremea cînd aŭ venit Craiul cu Ungurii aicĭ în ţeară, lor le-aŭ perit zapisul" (Colecţia d-luĭ G. Gr. Cantacuzino).

[2] Andreĭ Gaudy.

cerca pre hoți, pre jăfuitorii ucigași, zorbalele, de-i înțepa, spănzura, îi tăia cezvărți, căt aŭ curățit țara de răi; atăta căt dorobanții și Seimeanii îș lepăda hainele ceale vinete, și să îmbrăca în fearfenițe reale, și jura că nu sănt dorobanți[1], iar, care să cunoștea, nu mai avia zile. Trecănd cătăva vreame așa, cum am auzit, Costandin-Vodă aŭ făcut cărți pretutindenia, dănd ertăciune vinovaților, zicănd: fieștecarele să-ș vie la casa lui, să să așaze, să nu mai facă nebuniï; că, mai făcănd, le va face mai răŭ. Și trimise la Siiauș-Pașa de la Dărstor, rugăndu-să ca să trimiță la Brăilă, unde era Hrizea-Vodă cu mulți hoți de ai lui, să-l prinză, și să-l dia lui Costandin-Vodă. Și așa aŭ făcut: l-aŭ prins, și pre mulți de ai lui, și i-aŭ trimis la Domn. Deci, Racoț Craiul cerăndu-l, l-aŭ dat cu jupăniasa lui, cu coconii, și l-aŭ dus la Belgrad; căruia i-aŭ făcut mertice și altele ce era de treaba hranei lui[2].

Atuncia, nu peste multă vreame după aciasta, Racoț Craiul, împuternicindu-să în oști, și în bani, n'aŭ șăzut să să odihnească în binele lui, ce-l avia căștigat de la tată-săŭ, Racoț Gheorghe cel bătrăn, că, afară den ce avea tată-săŭ supt stăpăniria lui, s'aŭ fost sculat cu oaste asupra Nemților, de li-aŭ făcut mare supărare, căt de nevoe li-aŭ căutat a-i mai da multe cetăți și multe locuri, care le ținia Nemții; care toate rămăsease în măna acestui Racoț Gheorghe după moartia tătăne-săŭ; dar nu s'aŭ îndestulat, ci aŭ poftit mai mult, ca să ia și Crăiia Țărăi Leșăști de la Cazimir Craiul. Deci, făcu gătire mare, și aŭ cerut ajutor, de la Munteani, și de la Moldoveani, de la Cazaci, de la Șfeți, și toți i-aŭ dat; și aŭ întrat în Țara Leșască, și multe prăzi aŭ făcut, și mult loc aŭ încungiurat. Dar Craiul Cazimir, și cu toată boerimia Țărăi Leșăști, s'aŭ dat de o laturi cu

[1] „Și-și lepăda hainele lor cele dorobănțești, și se îmbrăca în ferfenețe calicești, și să jura că n'aŭ fost dorobanți" (Ludescu, p. 341). Afară de acest împrumut, povestirea e foarte bogată, bine lămurită și întemeiată pe informații personale.

[2] Mai mult după Ludescu, p. 342.

oastia lor, şi aŭ trimis la Hanul, de aŭ venit cu Tătarĭ ca la 80.000[1] (că Liaşăĭ singurĭ nu-ĭ cuteza luĭ Racoţ, că avia şi el oaste bună). Şi, împreunăndu-să Liaşăĭ cu Tătarăĭ, s'aŭ pornit cătră Ungurĭ, pănă i-aŭ apropiiat. Ajutoarele luĭ Racoţ: Sfeţiĭ, Rumăniĭ, Moldoveniĭ şi Cazaciĭ, văzănd atăta puteare de oştĭ ce le vin asupră, aŭ fugit, cineşĭ la ţărăle lor; şi aŭ rămas Racoţ numaĭ cu aĭ luĭ. Chimin Ianoş, Ghinărariul luĭ Racoţ, şi alţĭ boiarĭ aĭ luĭ, văzănd că va să le vie lucrul la răŭ, aŭ zis Craiuluĭ să iasă să să ducă la ţara luĭ, ca, de va scăpa el, să aibă şi de grija celor ce vor rămănea aciĭ: şi aşa aŭ făcut, că aŭ fugit. Iar oştile cu toată boerimia aŭ rămas, şi i-aŭ încungiurat Liaşăĭ cu Tătarăĭ de toate părţile, de le da războĭ în toate zilele. Şi, şăzănd cătăva vreame închişĭ, sfărşind bucatele, şi iarba, şi gloanţele, de nevoe s'aŭ dat robĭ Tătarălor, ducănd la Crăm, la Bugiac pre boiariĭ ceĭ marĭ, anume: Chimin Ianoş. Corniş Gaşpar, Beldi Pal[2], şi alţĭ mulţĭ boiarĭ, cariĭ nu să ştiŭ numele lor, şi de ceilalţĭ fără număr; careĭ maĭ pre urmă cu mulţĭ banĭ s'aŭ răscumpărat de la Tătarĭ. Într'acĭastă nenorocire aŭ umblat Racoţ în Ţara Leşască; carele, viind la ţara luĭ, aŭ găsit lucrurile Ardialuluĭ într'alt chip, nu cum li-aŭ lăsat. Că Bercia Ianoş, credincĭosul care îl lăsase Racoţ Caimacan în locul luĭ, purtător de grijă tuturor lucrurilor ţărăĭ, auzind de primejdiia luĭ, Racoţ de la Ţara Leşască, şi a oştilor luĭ, aŭ închinat Ardialul Turcilor, şi l-aŭ pus pre dănsul Craĭ. Acĭasta văzănd Racoţ, s'aŭ dus în ţara de sus, de-şĭ strănse oaste să vie asupra Turcilor careĭ păziia Ardealul, să-ĭ scoaţă şi să dobăndească iar la măna luĭ Ardialul[3].

[1] Cifra nu e în Ludescu, precum nicĭ rîndurile precedente.

[2] Afară de aceste nume, ce sînt luate din Ludescu, p. 343, restul e original.

[3] Se ştie că urmaşul luĭ Rákóczy fu Francisc Rhedey. Abia în Octombre 1658, după întoarcerea luĭ Rákóczy, se înfăţişă ca principe Acaţiu Barcsai, căruia aĭ noştri îĭ ziceaŭ Borcea Ianoş. Aşa-l pomeneşte şi Constantin-Vodă. V. *Studiĭ şi Doc.*, IV, p. 260 n. 1.

În vreame ce era Racoț în Țara Leșască, aŭ aflat și Hrizea-Vodă vreame ca să fugă den Ardial, cu gând ca acela să meargă la Turcĭ. Și, fiind 500 de Seimenĭ în Belgrad dușĭ de Racoț robĭ den războiul de la Șoplea, pre cari-ĭ lăsase Racoț să păzeaască Scaunul, cu aceștea vorbindu-să Hrizea-Vodă, cu toți vitejaște aŭ eșăt den Belgrad, și aŭ trecut muntele pre la Bistrița, și trăgia către Țara Turciască[1]. Iar Costandin-Vodă, prinzând veaste, trimise pre Preda Vornic Brâncoveanul, și pre Radul Stolnic Fărcășanul, și pre Ivașco Cepariul[2], cu oștĭ, și i-aŭ ajuns la Târgul Bengăĭ; și, făcând războĭ, aŭ biruit aĭ luĭ Costandin-Vodă, și pre Hrizea cu aĭ luĭ i-aŭ prins, de i-aŭ dus la Domnul săŭ. Și aŭ spânzurat pre Hrizea de o roată, cu alțĭ 12 căpeteniĭ; iar celoralalțĭ li-aŭ tăiat nasurile și urechile, și i-aŭ slobozit. Zic uniĭ că nu i-aŭ putut lua cu biruință, ci cu jurământ, și aŭ călcat jurământul de i-aŭ omorât[3].

Dorobanțiĭ dară, și alțĭ slujitorĭ răĭ, cariĭ s'aŭ știut în vină maĭ mare, și încă uniĭ căpeteniĭ fiind, trecând peste Dunăre, măcar că făcuse Costandin-Vodă cărțĭ de ertăciune, iar tot n'aŭ vrut să vie în țară, ci, făcându-să grămăzĭ multe, și într'alt chip văzând că nu vor strica Domnuluĭ, aŭ început a-l pără la Turcĭ, că iaste hain de spre Împărăție, și iaste una cu Racoț și cu Ștefan-Vodă[4]. Acĭastă veaste ducându-să și la Împărăție, aŭ mazălit pre Costandin-Vodă și pre Ștefan-Vodă de la Moldova, și-ĭ chema să meargă la Poartă, iar aceștĭ Domnĭ n'aŭ vrut, ci s'aŭ dus în Țara Ungurească. Și aicea în țară aŭ pus pre Mihnia-Vodă Domn, iar la Moldova pre Ghica-Vodă;

[1] Ultima afirmare e adausă fără dreptate de compilator la Ludescu, p. 343. Hrizea-Vodă voià Domnia Țeriĭ-Româneștĭ, nu fuga la Turcĭ.

[2] La 7 Septembre 1646, Mateĭ-Vodă scrie „voao Rumânilor lu Dumitrașco Postelnicul Cepariul. din Ceparĭ, den Tigvenĭ, den Dăneștĭ", ș. a., că aŭ fost „vândußĭ de Divan" boieruluĭ Bunea (Col. G. Gr. Cantacuzino).

[3] Numărul rebelilor executațĭ și observația cu „jurămîntul" nu se află în Ludescu.

[4] După Ludescu, p. 344, cu amplificărĭ.

carele, fiind capichehaià luĭ Ștefan-Vodă la Țarigrad, saŭ el aŭ poftit, saŭ Turciĭ den socoteaala lor i-aŭ dat Domniia. Decĭ, mergănd veaste luĭ Ștefan-Vodă că aŭ dat Domniia Ghicăĭ-Vodă, capichehaiaoa luĭ, și fiind Gligorie fecĭorul Ghicăĭ Agă-Mare la Ștefan-Vodă, dentăĭ l-aŭ băgat la închisoare, după aceaia, socotindu-să, într'alt chip că nu va putea face, numaĭ cu fuga, s'aŭ gătit cu casa luĭ și cu toată taifaoa, domnească, și aŭ luat și pre Gligorie Aga cu dănsul. Care, mergănd pănă la Tărgul-Frumos, aŭ chemat pre Gligorie Aga și l-aŭ îmbrăcat domneaște, cu haine, ișlic, surgucĭ, și l-aŭ încălecat pre cal Domnesc, și i-aŭ dat toată Curtea cu stiagurĭ, cu meterhaniao, tobe, trămbițe, slujitorĭ, și l-aŭ trimis la Iașĭ, ca pre un fecĭor de Domn; și i-aŭ zis: „Mergĭ, fătul mieŭ sănătos, dacă aŭ vrut Dumnezeŭ așa". Și ș'aŭ ales oamenĭ de aĭ luĭ, și cariĭ aŭ poftit să meargă cu dănsul, și căţĭ i-aŭ trebuit, și s'aŭ dus în Țara Ungurească, ca și Costandin-Vodă, Domnul Țărăĭ-Rumăneștĭ[1].

[1] După tradiție: corespunde povestiriĭ din Miron Costin, p. 358.— Unul din boieriĭ cu trecere la Constantin-Vodă dupa evenimentele din 1655, era Clucerul Barbu (v. *Studiĭ și doc.,* IV, p. CCLXXIII). La el se referă actul acestuĭ Constantin Şerban pentru locuitoriĭ din Orbĭ. „Pentru că aceștea megiaș ce scriŭ maĭ sus, din sat, din Orbĭ, fiind eĭ toț megiaș și cu ocinile, decĭ o samă de oamenĭ din satul lor, eĭ s'aŭ sculatŭ de s'aŭ văndutŭ cinstituluĭ dregătoriuluĭ Domnii Meale, jupăn Barbuluĭ Vel Clucĭariŭ. Într'aceaia ceștĭ care sănt scrișĭ tot pre anume, temăndu-se eĭ de rumanie, ca să nu-ĭ impresoare jupăn Barbul Vel Clucer, venit-aŭ la Divan înnaintea Domnii Meale, jăluindu-se cum că le iaste teamă ca să nu-ĭ rumănească dregătoriul Domnii Meale ce scrie maĭ sus. Decĭ cinstitul boiar al Domnii Meale jupăn Barbul Vel Clucĭariŭ mărturisit-aŭ naintea Domnii Meale și înnaintea cinstiților dregătorĭ aĭ Domnii Meale și înnaintea a tot Divanul Domnii Meale cum că nu are el nicĭ o treabă cu aceștĭ megiaș, nicĭ cu dănșiĭ, nicĭ cu ocinile lor. Drept aceaia Domniia Mia, pentru răpaosul lor, întăritu-le-am lucrul cu această carte a Domnii Meale, ca să fie nește oamenĭ pre bun pas pentru rumănia de către... Barbul...". Maiŭ 14, 7164. Chirca V. Ban, Stroe V. Log., Pîrvu V. Vist., Pană V. Spăt., Barbul V. Cluc., Radul V. Stol., Radul V. Comis, Danciul Vel Post. (Col. Tzigara-Samurcaș).

43. Domniia Mihnii-Vodă, 1t 7166.

Mihnia-Vodă să pune Domn. — Racoț vine în Ardial. — Racoț omoară pre Bărcea Craĭ. — Costandin-Vodă iar vine în țară, și Mihnea-Vodă fuge. — Costandin-Vodă iar fuge. — Ștefan-Vodă iar vine, ci-l bate Ghica-Vodă, și fuge. — Turciĭ și Domniĭ rumăneștĭ pradă Ardialul. — Boiariĭ și slujitoriĭ părăsc pre Mihnia-Vodă la Pașa. — Pîrvul Vistier și Istratie pier de Mihnea-Vodă. — Preda Brăncoveanul piere de Mihnea-Vodă. — Mihnea-Vodă omoară boeriĭ. — Mihnea-Vodă tae Turciĭ den Tărgoviște și den Bucureștĭ. — Racoț, rănit de Turcĭ, moare. — Mihnea-Vodă fuge den Giurgiul. — Costandin-Vodă fuge din Moldova. — Gheorghe Vornicul Băleanul rob la Tătarĭ. — Chimin Ianoș ese den robie. — Mihnea-Vodă fugind, țara robesc Tătariĭ. — Seidi-Pașa pradă Ardealul.

Mihnia-Vodă acesta, pre carele Turciĭ l-aŭ ales de l-aŭ făcut Domn Țărăĭ-Rumăneștĭ, numindu-să el pre sine că iaste fecĭor Raduluĭ-Vodă Mihnea, și slujănd lăngă Poarta Turciască la Chinan-Pașa (căruia zic uniĭ să-ĭ fie fost giuvan, fiind frumușăl), iar maĭ vártos Valedeliĭ aŭ slujit (că zic uniĭ să-ĭ fie căutat de treaabă căte odată), și învățănd turcește bine, den măniia luĭ Dumnezeŭ luă și el Domniia; carele viind în țară cu Turcĭ, cu Tătarĭ, multe reale aŭ făcut. Și, găsindu-ș dorobanțiĭ Domn după inema lor, îl povățuia tot spre jafurĭ și răotățĭ, precum povestia maĭ jos va arăta. Boiariĭ cariĭ maĭ rămăsease neucișĭ de dorobanțĭ, văzănd că Mihnea-Vodă aŭ luat pre dorobanțĭ înnainte, și ascultă ceale reale învățăturĭ, temăndu-să să nu pață ca și ceilalțĭ, aŭ fugit, uniĭ pen Țara Ungurească, alțiĭ pen munțĭ să ascundia. Atuncĭ aŭ trimis cărțĭ pre la toțĭ, cu jurămănt, că nu le va face răŭ, și aŭ venit toțĭ pre la casele lor în țară. Iar Mihnia-Vodă, avănd gănd să să rădice asupra Turcilor cu sabie, nimunuĭ dentăĭ n'aŭ spus, numaĭ gătire mare făcia: stiagurĭ de slujitorĭ, tunurĭ, erbăriĭ; și dorobanțiĭ, Seimeniĭ ceĭ stricațĭ de Costandin-Vodă pentru răotatia lor, îĭ îndrepta pre la stiagurĭ, făcănd căutărĭ tuturor slujitorilor țărăĭ[1]. Ci dar, în mij-

[1] Prescurtat din Ludescu, pp. 346-7.

locul vreamilor acestora, Racoţ Craiul, care să dusease în ţara de sus, să-ş strângă oştĭ, să vie la Ardial, pre carele închinase Bărcĭaĭ Ianoş Turcilor, pecum am scris îndărăt, aŭ străns cătă oaste aŭ putut (de vreame că-ş pierduse oastea dentăĭ în Ţara Leşască), şi aŭ venit în Ardial. Acolò aŭ găsit ţara închinată Turcilor cu tot nemeşugul, şi aŭ găsit pre Bărcĭaĭ Ianoş în Sighişoară închis; pre carele neputănd să-l scoaţă într'alt chip, i-aŭ făgăduit că-l va lăsa slobod şi în pace, numaĭ să să ducă la casa luĭ. Decĭ Bărcĭaĭ, încrezăndu-să în cuvintele luĭ Racoţ, aŭ eşăt numaĭ cu oameniĭ luĭ, el însuşĭ în carătă, să să ducă la moşăile luĭ; iar Racoţ Gheorghe aŭ gătit 40 de catane viteajĭ, cu arme gata, şi i-aŭ trimis ca, unde-l vor ajunge, să-l împuşce. Şi aşa aŭ făcut: îndată ce l-aŭ ajuns, unde şădea în carătă, aŭ tras toţĭ cu pistoalele, şi l-aŭ omorăt. Acest sfarşăt aŭ dat Bărcĭaĭ Ianoş[1]. Racoţ Craiul, măcar că aŭ făcut acĭasta, dar neameşăĭ şi boiariĭ ceĭ marĭ nicĭ cum n'aŭ vrut să-l maĭ priimească să le fie Craĭ ca maĭ nainte, de vreame că le făcuse mare pagubă cu oştirea ce s'aŭ făcut în Ţara Leşască, de i-aŭ dat robĭ Tătarilor: sumă mare de neameşĭ şi toate oştile; ci să ţinia tare de poala Turculuĭ, de la care ceria ajutoriul împotriva luĭ Racoţ.

Însă, într'acest an ce umbla Racoţ fulgerănd pen Ardial, fiind şi Costandin-Vodă şi Ştefan-Vodă acolò, s'aŭ rugat să le dia oştĭ, ca doar ar scoate pre Domniĭ cari-ĭ pusease Turciĭ în Ţara-Rumănească şi Moldova; şi, den căt aŭ avut, li-aŭ dat şi unuia şi altuia. Decĭ, viind Costandin-Vodă în ţară, Mihnia-Vodă, cu boerimia ce era lăngă dănsul, s'aŭ dus cătră Giurgiu. Costandin-Vodă aŭ venit în Scaun, şi s'aŭ dus pănă la Dobreanĭ. Mihnia-Vodă, cerănd Turcĭ de la Paşa, lăngă oastia ce avia el, aŭ purces cătră Bucureştĭ. Costandin-Vodă, înţelegănd că vine Mihnia-Vodă cu maĭ mare puteare decăt are el, n'aŭ aşteptat vre un războĭ, ci aŭ fugit în Ţara Un-

[1] Omorul luĭ Barcsai a fost ordonat de Kemény, nu de predecesorul acestuia, Rákóczy.

gurească; iar Mihnia-Vodă ș'aŭ luat Scaunul. Iar uniĭ zic că Costandin-Vodă s'aŭ tras de aŭ venit în țară, pentru că aŭ avut avuție înnecată în burie în heleșteul de la Dobrenĭ, și neluăndu-o, cănd s'aŭ dus întăĭ, acum aŭ venit de o aŭ luat. Ci aceasta iaste vorbă de la oamenĭ, iar adevărul nu să știe[1].

Ștefan-Vodă, den Țara Ungurească, luănd oștĭ căte aŭ putut, s'aŭ dus să scoață pre Ghica-Vodă den Moldova; ci, prinzănd Ghica-Vodă veaste, ș'aŭ străns ale sale oștĭ, maĭ bune și maĭ multe, și aŭ trimis pre fie-săŭ Gligorașco-Vodă cu oștile, de i-aŭ eșăt înnainte la Tărgul-Frumos, la Strungă[2]. Acolo avănd războĭ, aŭ biruit pre Ștefan-Vodă, și s'aŭ dus iar în Țara Ungurească[3]. Deci el n'aŭ vrut să maĭ facă zăbavă pre acolea întru deșărtăciunĭ, de vreame că vedia slăbiciune la Racoț Craiul și că l-aŭ biruit în Moldova de s'aŭ rușănat: s'aŭ dus în Țara Leșască, de acolo și la Moscu s'aŭ dus, și de acolo într'alte părțĭ, pănă s'aŭ sfărșăt; iar pre Doamnă-sa, den Țara Leșască, o aŭ trimis în Moldova, să șază la casile eĭ; că nu o iubiia, că avia țiitorĭ[4].

Iar Costandin-Vodă al nostru Rumănesc s'aŭ maĭ zăbovit după deșărtăciunĭ în Ardial cătăva vreame. Într'acest an ducăndu-să jalbă la Împărăție, de la Mihnia-Vodă den Țara-Rumănescă, și de la Ghica-Vodă den Țara Moldoviĭ, că nu pot să să odihneaască de Costandin-Vodă și de Ștefan-Vodă, că vin de calcă și strică țara Împăratuluĭ, cu ajutoriul luĭ Racoț Craiul; care auzind Împăratul. Sultanul Mehmet, și Chiupriuliul, Viziriul, îndată porunci

[1] „Vorba de la oamenĭ" înfățișează un adevăr; dar cronicarul nostru nu-l așează unde trebuie. În 1658, ni se spune, în adevăr, de Paul de Alep, că, întrerupînd retragerea sa, Constantin-Vodă „se îndreptă spre Bucureștĭ, ajunse lîngă heleșteul ce făcuse, unde se opri pentru popas"; trad. Cioran, p. 226; cf. p. 209.

[2] E răŭ înțeles locul din Ludescu, p. 347: „i-aŭ eșit înnainte la Tîrgul-Frumos, și l-aŭ lovit la Strungă".

[3] Pănă aicĭ e după Ludescu, *l. c.*

[4] Sînt știrĭ confuse, din tradiție, despre exiliul luĭ Gheorghe Stefan, care s'a petrecut în alte părțĭ.

de să gătiră Turcĭ, Tătarĭ şi Domniĭ Rumăneştĭ, să meargă în Ardeal să scoaţă pre Racoţ. Şi purceseră cu toată gătirea, de întrară în Ardial; iar Racoţ, avănd oaste puţină, s'aŭ tras iar către ţara de sus, ca să facă gătire maĭ mare. Dar Turciĭ şi Tătarăĭ, după cum le este obiceiul lor, aŭ stricat în ţara de jos multe cetăţĭ, mulţĭ oamenĭ aŭ robit, şi aŭ prădat ţara răŭ; atuncia aŭ luat şi Inăul, cetatea cia tare şi vestită[1]. Ci dar într'acĭastă mergere în Ardial, Mihnia-Vodă, fiind ajuns cu Racoţ şi cu Costandin-Vodă, să stea împotriva Turculuĭ cu sabie[2], şi avănd şi în găndul luĭ acĭasta ţintuită, cănd vria să triacă pe la Teleajăn, atuncĭ ş'aŭ arătat găndul luĭ boiarilor şi căpeteniilor, îndemnăndu-ĭ să tae pre Turciĭ cariĭ veniia cu un Paşă Saraschier şi cu Tătarĭ, să triacă pre la Teleajăn. Boiariĭ şi căpeteniile slujitorilor, auzind aceaste vorbe de nimic, se îngrozia şi să mira ce vor să facă, de vreame ce Turciĭ şi Tătarăĭ le era în spate-le; ci în faţa Domnuluĭ i-aŭ zis: „Bine, Doamne, noĭ să facem porunca Mărieĭ Tale, dar pre urmă cine den noĭ şi den copiiĭ noştri va scăpa de sabiia cea lungă a Turculuĭ?“. Care auzind Domnul, să mănię. Iar, dacă s'aŭ despărţit în laturĭ, s'aŭ sfătuit boiariĭ să fugă şi să-l lase pre dănsul; şi aşa aŭ făcut, că aŭ fugit care încătro aŭ putut[3]. Însă Părvul Visticriul Vlădescul, fiind maĭ îndrăzneţ, şi zicănd că iaste ştiut al Porţiĭ Otomăneştĭ, de nu vor îndrăzni să-ĭ facă vre un răŭ, cu căţĭva boiarĭ, şi cu multe căpeteniĭ de slujitorĭ şi cu slujitorĭ s'aŭ dus la Paşă îndărăt, de aŭ spus Paşăĭ ceale ce aŭ zis Mihnia-Vodă să facă[4]. Iar Mihnia-Vodă, văzănd acĭasta, s'aŭ întors şi el la Paşa, jăluindu-să de boiarĭ şi de oştĭ, că nu vor să

[1] Întăiŭ e dat un motiv neîndestulător pentru campania din 1658; scurta povestire a eĭ e după izvorul unguresc.

[2] Presupunere neîntemeiată: în Ludescu, p. 347 (izvorul), ea nu e exprimată.

[3] Se confundă sfatul cu boieriĭ înnainte de plecare (Ludescu, p. 348) şi cel de la Şoplea cu căpeteniile oştiriĭ (p. 348).

[4] Numele luĭ Vlădescu ca pîrîş nu se dă în izvor; p. 348.

meargă la slujba Împăratului, și fug ca neşte răĭ; iar el iaste slugă driaptă Împărăției, crescut în Curtea Împărătească, și n'are el gănd de hain nicĭ-o-dată. Paşa încă, uimindu-să după cuvăntul luĭ, nicĭ uniĭ părțĭ aŭ crezut, nicĭ altiia, ci i-aŭ împăcat ca să meaargă la slujba Împărăției. Iar Mihnia-Vodă, văzănd lucrurile de spre Paşa şi mergănd la conac, și întămplăndu-să de aŭ venit Părvul Vistieriul supt cortul Domnesc, poruncise maĭ nainte unor beşliĭ[1], daca-l vor vedea că vine Părvul Vistieriul la cort, să vie şi eĭ cu armele pre supt haine, să nu să vază. Ci îndată veniră beşliiĭ, cum le poruncise. Deciĭ, după perdia eşă Mihnia-Vodă, și zise beşliilor turceaşte: „vurşughidì"; şi îndată îl loviră cu sabiile de-l făcură fărăme, şi nu să maĭ socoti că iaste ştiut la Poartă, şi mutafaraca împărătească[2], şi-l rădicară de aciĭ făcut fărăme de sabiĭ. Iar Istrate Postelnic (carele multă vreame aŭ fost pribeag la Mateĭ-Vodă, şi mult aŭ cheltuit Mateĭ-Vodă să-l ià de la Turcĭ, şi n'aŭ putut)[3], fiind atuncĭ supt cortul luĭ, şi înțelegănd de patima Părvuluĭ Vistier, fiind aproape pădurea, aŭ fugit în pădure; dară poruncind Mihnia-Vodă dorobanților să-l prinză, aŭ întrat în pădure după dănsul, și, căutăndu-l cu amăruntul, l-aŭ găsit, şi, ducăndu-l la Mihnea-Vodă, l-aŭ tăiat. Și aŭ maĭ tăiat pre Radul Aga Bărsescul şi pre Vintilă Căpitan, şi pre Badea Vătaful, şi aŭ trimis pre Dinca Armăşelul Sărbul după Preda Brăncoveanul, de l-aŭ ajuns la Tărgovişte, şi în Casele Domneştĭ l-aŭ omorăt. Poruncit-aŭ şi Căpitanuluĭ Odor den Tărgovişte, de aŭ mers la Filipeştĭ, la Costandin Postelnic Cantacozinò şi la ginere-său Pană Spătariul, să-ĭ prinză şi să-ĭ omoare; ci eĭ aŭ fost prins veaste şi aŭ fugit prin munțĭ la Braşov, şi de acolea s'aŭ dus la Moldova. Decĭ, stămpărăndu-să pu-

[1] Unor Tatarĭ, după Paul de Alep, p. 253.

[2] *Mutefaraca* era o demnitate de Curte în preajma Sultanuluĭ, care se dădea numaĭ copiilor din însemnate familiĭ turceştĭ, saŭ chiar creştine.

[3] Pentru el v. *Studiĭ şi Doc.*. IV, p. CCLIV.

ţin cu moartia acestor boiarĭ, s'aŭ dus cu Turciĭ şi cu Tătarăĭ la Inăŭ, — cum s'aŭ scris maĭ sus, şi iar s'aŭ întors toamna la Scaun.

Atuncea de iznoavă îşĭ gătia trebile luĭ de a să rădica asupra Turcilor, şi aŭ trimis la Ţarigrad de aŭ luat banĭ împrumut, şi pre la Turciĭ după margine, pricinuind că iaste ţara săracă şi prădată, şi acum nu are de unde lua banĭ, până să va maĭ dreage, — deciĭ va plăti; şi maĭ pre urmă aŭ chiemat pre aceĭ Turcĭ datornicĭ la dânsul, ca să le plătească. Deciĭ, strângându-ĭ pre toţĭ, îĭ ţinia cu mertice, cu nafacale, cu lefĭ, până aŭ venit vreamea care o socotia el. Ci întăĭ aŭ cercat pre boiarĭ pentru rădicaria acĭasta; care zăticnindu-l să nu facă lucru ca acesta, ce nu-l va putia scoate la cap, şi pre urmă va veni peire ţărăĭ, — i-aŭ omorât pre toţĭ cu beşliiĭ luĭ, ce avia lângă dânsul, strângându-ĭ pre toţĭ la Curte într'o seaară; şi, având pre ucigaşĭ gata, câte pre unul-unul îĭ lua de-ĭ sugruma, şi-ĭ arunca den case jos pre ferestrĭ, şi tabulhanaoa zicea până i-aŭ isprăvit pre toţĭ [1]. Pe aceştea însă: Radul Vornic Cândescu şi doĭ fraţĭ aĭ luĭ, Negoiţă şi Moisi, Udrişte Spătar, Dicul Spătar [2] Buicescul, Radul Fărcăşanu Stolnic, Danciul Postelnic Părăianu, şi fie-săŭ Preda Logofăt, Badea Comis Comăneanul, Stroe Clucer Bârsescu, Vasile Câmpineanul [3] şi alţiĭ nenumiţĭ aicea. De care să bucura dărăbanţiĭ, călcându-ĭ şi batjocorindu-ĭ, făcându-le Mihnia-Vodă pre voia lor, de aŭ omorât şi pre ceĭ ce aŭ rămas boiarĭ neucişĭ de dânşăĭ în zilele luĭ Costandin-Vodă [4].

Acĭastă păgânătate săvârşând Mihnia-Vodă, vremea viind şi a oştiriĭ, să meargă Turciĭ împotriva luĭ Racoţ Craiul, cu carele avea înţelegere Mihnea-Vodă, când

[1] Singur acest amănunt e original. Restul e după Ludescu, lăsîndu-se ce priveşte pe Cantacuzinĭ.

[2] Clucer, în Ludescu. Spătar fusese el supt Constantin Şerban.

[3] „Vel Căpitan“ (Ludescu, p. 351).

[4] Apreciarea o adauge compilatorul.

vor fi oștile în Țara Ungurească asupra luĭ Racoț, atuncĭ și el să să pornească cu oștile țărăĭ asupra Turcilor după margine. Și, rănduind Racoț pre Costandin-Vodă să meargă cu oștĭ în Moldova să scoață pre Ghica-Vodă [1], deciĭ Mihnia-Vodă îșĭ strănse oștile la Tărgoviște, și puse călărimea împrejurul tărguluĭ, și pedestrimea o aŭ slobozit în tărg, de aŭ tăiat Turciĭ, cățĭ s'aŭ aflat acolo, pe toțĭ, așăjderia și în Bucureștĭ aŭ făcut, și trimise pre Gheorghe Vornic Băleanul în Moldova cu cătăva oaste ajutoriŭ luĭ Costandin-Vodă. Cum să veade, nebunește umbla și Racoț, ca și Mihnea-Vodă și Costandin-Vodă, că nu căuta să-ș isprăvească întăĭ treaba luĭ den Ardeal cu Turciĭ, apoĭ să să apuce de Domniile acestea, ci vria să facă multe trebĭ de o dată și pe urmă nicĭ una n'aŭ putut isprăvi. Că, rășchirăndu-șĭ oștile pen țărăle rumăneștĭ, și Racoț rămăind cu oaste puțină, avănd războĭ cu Turciĭ la Ghiula, l-aŭ biruit, și l-aŭ rănit în cap; care întrănd în cetatia Oradieĭ să să tămăduiască, peste cătăva vreme aŭ murit, și l-aŭ dus la Patac [2], cetatia luĭ, de l-aŭ îngropat.

Mihnia-Vodă pre aciastă vreame să dusease la Giurgiul de da războĭ cu Turciĭ, Costandin-Vodă încă la Moldova scosease pre Ghica-Vodă den Scaun. Iar după aceaia, viind Ghica-Vodă cu Tătariĭ, și războĭ avănd la Iașĭ, aŭ biruit pre Costandin-Vodă, ce era cu Unguriĭ și cu Rumăniĭ: pre toțĭ i-aŭ băgat în apa și în noroiul Bahluiuluĭ, puținĭ aŭ scăpat; și Costandin-Vodă, cu puțineĭ oamenĭ rămăind. aŭ fugit iar în Țara Ungurească. Atuncia și pre Gherghie Vornicul Băleanul, carele era trimis cu oștĭ ajutoriŭ de la Mihnia-Vodă luĭ Costandin-Vodă, l-aŭ prins Tătariĭ în Bahluĭ, înnoroit, și pre

[1] Informațiĭ nouă.

[2] Constantin Căpitanul prescurtează mult pe Ludescu, lăsînd la o parte întrevederea de la Rucăr a luĭ Mihnea cu Rákóczy. Cît despre înfrîngerea acestuia, ea s'a întîmplat între Gilăŭ și Feneș, și mortul a fost îngropat la Sárospatak (Șincaĭ, la anul 1660).

mulţĭ alţiĭ den Ţara-Rumănească; care peste doĭ anĭ aĭ robieĭ luĭ cu mulţĭ banĭ s'aŭ răscumpărat [1].

Aceaste veştĭ de bătae luĭ Racoţĭ la Ghiula şi luĭ Costandin-Vodă la Moldova, auzind Mihnia-Vodă, unde era, la Giurgiul, i s'aŭ tăiat toate puterile, şi aŭ început a să trage spre Rucăr, şi aŭ trecut în Ţara Ungurească: acolò s'aŭ prăpădit [2].

Într'aceste vremĭ şi Chimin Ianoş s'aŭ răscumpărat, ce-l robise Tătariĭ în Ţara Leşască, cum s'aŭ scris înnapoĭ, şi aŭ trecut pen Ţara-Rumănească la Ardial; care văzănd lucrurile Ardelenilor turburate şi Ungurimia toată îşĭ cerca să-ş pue Craĭ de la Turcĭ, nevrănd el să să supue sfaturilor Ardelenilor, s'aŭ dus în Ţara Ungurească de sus, şi s'aŭ supus Nemţilor.

Iar Mihnia-Vodă, fugind din ţară în Ardial, Turciĭ şi Tătarăĭ aŭ robit ţara foarte răŭ, pentru nebuniile ce făcuse Mihnia-Vodă; puind Domn ţărăĭ pre Ghica-Vodă den Moldova, iar la Moldova aŭ pus Domn pre Ştefăniţă-Vodă, fecĭorul luĭ Vasilie-Vodă. Carele, tănăr fiind, nebuneaşte aŭ chivernisit Domniia, precum să va scrie înnainte.

Iar Seidi-Ahmet-Paşa, după ce bătu pre Racoţ, şi pre oştĭ i le sparse, aŭ pornit Turciĭ şi Tătarăĭ de aŭ prădat Ţara Ungurească foarte răŭ, luănd şi mulţĭ robĭ [3].

44. Domniia Ghicăĭ-Vodă, l^t 7168.

Ghica-Vodă Domn Ţărăĭ-Rumăneştĭ. — Costandin-Vodă iar vine, şi fuge Ghica-Vodă. — Ghica-Vodă cu Turciĭ goneşte pre Costandin-Vodă. — Pre Ghica-Vodă îl iaŭ Turciĭ. — Alì-Paşa ia Oradia. — Apafi Mihaĭ Craĭ să pune. — Ştefăniţă-Vodă răŭ chiverniseşte pre Moldovenĭ. — Ştefăniţă-Vodă moare.

Venind Domn Ţărăĭ-Rumăneştĭ Ghica-Vodă, pre toţĭ îĭ chema cu blăndeaţe să vie la casele lor, şi tuturor

[1] Prescurtare din Ludescu, p. 353, afară de durata robieĭ Băleanuluĭ.

[2] Foarte mult prescurtat după Ludescu, pp. 353-4.

[3] Ştirile de istorie străină sînt, fireşte, originale, şi, de şi foarte generale, exacte.

s'aŭ arătat cu bine, nevoindu-să să îndrepteze țara, den fărămătura ce o fărămase oștile turcești și tătărăști, pentru nebuniile Rumânilor. Și, fiind vremia haraciului să să dea la Împărăție, aŭ făcut rânduială să strângă. Dar Costandin-Vodă iar n'aŭ lăsat în pace țara să să odihniască, ci iar i-aŭ făcut nevoe, că, văzând că pre Racoț l-aŭ bătut Turcii, și s'aŭ dat îndărăt rănit la Oradie, și de acolò l-aŭ dus mort la Patac, cetatia luĭ, de l-aŭ îngropat, neavând încotro maĭ face, cu câte oștĭ avia strânse cu banĭ, aŭ venit iar în țară, de aŭ gonit pre Ghica-Vodă la Giurgiul, și vrea să fie el Domn. Dar, înțelegând Turciĭ, aŭ trimis Turcĭ și Tătarĭ cu Ghica-Vodă, și l-aŭ gonit de aicea; și s'aŭ dus în Țara Căzăcească, că în Țara Ungurească loc nu avia. Decĭ, viind Ghica-Vodă iar la Scaun, și fiind aceaste turburărĭ de Costandin-Vodă, cum ațĭ auzit, n'aŭ putut să strângă haraciul, ca să-l trimiță la vreame la Bairam, după obiceĭ [1], ci s'aŭ mâniat Împăratul și l-aŭ făcut că nu iaste vrednic, și aŭ trimis pre Carà-Mustafà-Pașa den Dârstor ca să-l rădice den Scaun. Și, viind fără veaste în Bucureștĭ, l-aŭ luat de l-aŭ dus la Țarigrad, și aŭ dat Domniia fie-săŭ luĭ Gligorașco-Vodă. Pre acia vreame fiind multe răzmirițe de oștĭ, s'aŭ făcut foamete mare în țară, și, pentru cà să mâniese Dumnezeŭ pre Rumânĭ, de atâtia nebuniĭ și morțĭ ce făcuse, aŭ trimis și ciumă, de muria foarte răŭ [2].

Pre vreame ce aŭ luat Carà-Mustafà-Pașa pre Ghica-Vodă den Bucureștĭ, Șărban Logofăt, feciorul luĭ Costandin Postelnic Cantacozino, maĭ ficlian fiind decât alțĭ frațĭ, aŭ gătit un cal foarte frumos și l-aŭ dus de l-aŭ dăruit Pașăĭ despre dânsul, și i s'aŭ rugat să-ĭ fie slugă, și să-l aibă în gândul luĭ neuitat. Și, cu drag priimindu-l Pașa, i s'aŭ făgăduit că va ținea minte. Și adevărat aŭ fost, că, cu vreame îndelungată i-aŭ făcut mult

[1] Adaus acest termen. Restul e, mult prescurtat, după Ludescu, pp. 355-6.

[2] Știrea acestor calamitățĭ nu e în izvorul obișnuit.

bine, până și la Domnie l-aŭ rădicat, precum pre urmă se va arăta [1].

Într'aceste vremĭ Alì-Pașa și cu alțĭ Turcĭ și Tătarĭ aŭ mers la Oradie, de aŭ bătut 40 de zile, și o aŭ luat. Deciĭ tot nemeșugul Ardialuluĭ s'aŭ dus la Alì-Pașa cu Apafi Mihaĭ, de l-aŭ pus Craĭ Ardialuluĭ, îmbrăcându-l cu caftan, și dându-ĭ și steag de Domnie după obiceĭ, și s'aŭ întors la Ardial, la Scaun.

Ștefăniță-Vodă, fecĭor luĭ Vasilie-Vodă, fiind Domn la Moldova, și fiind tânăr dăzmierdat, făcia lucrurĭ copilăreștĭ, saŭ, să zic maĭ bine, nebuneștĭ; nu căuta trebile Domnieĭ, ci curviile, și cu parte fămeiască și bărbătească [2]. Că coconiĭ Moldovenilor ceĭ frumoș atâta s'aŭ împrumutat de la el, cât nu știŭ fi-să-vor maĭ plătit de aceia datorie. Maĭ avĭa și acĭasta, când eșa la primblărĭ, punia pre boiarĭ pre caiĭ luĭ ceĭ turceștĭ, și, eșând la câmp, punia de le lua frânele și le da câmpiia. Decĭ socotește ce vor fi făcut caiĭ, până a se domoli! Mulțĭ aŭ avut primejdiĭ de moarte. Deciĭ, era un heleșteŭ mare, care l-am pomenit și noĭ, și pre heleșteŭ foișor Domnesc. lângă casele Domneștĭ: de acolò pre mulțĭ boiarĭ îĭ arunca în heleșteŭ, și rădia, rădia, și, de aciĭ scoțându-ĭ, den apă, îĭ îmbrăca în haine Domneștĭ. Ca acestea și altele făcea Ștefăniță-Vodă; de care toțĭ îl urăse. Decĭ, viindu-ĭ poruncă să meargă la oaste, la Benderiŭ, acolò sosind, s'aŭ războlit, și aŭ murit; și l-aŭ adus la Iașĭ, de l-au îngropat lângă tată-săŭ Vasilie-Vodă. Zic uniĭ că l-au otrăvit boiariĭ; alțiĭ zic că pre acea vreame era la Ben-

[1] Șerban a ajutat pe Ghica în potriva luĭ Constantin-Vodă. V. *Studiĭ și doc.*, IV, pp. 271-2, nº CCIV.

[2] În legătură cu acest viciu al luĭ Ștefăniță e ciudatul document prin care el declară, la 28 Mart 1660, că: „am miluit pre șarba noastrî, pre Sohiica, cu o parte de ocinî din sat din Mândzăștĭ, ce iaste preste Prut, în Ținutul Iașilor“, cumpărată de la Frațiman biv Păh.; „pentru dereaptî slujbî cĭ-aŭ slujit cătăva vreame în casa Domnieĭ Meale“ (Bibl. Ac. Rom., doc. 100/LX).

der ciumă, şi de ciumă ar fi murit. Ci, orĭ una, orĭ alta, el tot aŭ murit. Şi aŭ pus pre Istratie Dabija Domn în locul luĭ [1].

45. Domniia luĭ Grigorie-Vodă de'ntăĭ, l[t] 7169.

Grigorie-Vodă Domn. — Chimin Ianoş vine cu Nemţiĭ la Ardial.— Chimin Ianoş taiat de Turcĭ. — Grigorie-Vodă şi Dabija-Vodă merg la oaste cu Chipriuliul. — Uivarul şi Galgoţul cetate să ia de Turcĭ. — Sfat ce s'aŭ făcut de pară asupra luĭ Grigorie-Vodă. — Alixandru fecĭor Gheormiĭ păraşte pre neşte boiarĭ la Grigorie de faţă. — Costandin Postelnicul Cantacozino iaste părât de Stroe Vornicul şi de Dumitraşco Vistierul. — Grigorie-Vodă omoară pre Costandin Postelnicul Cantacozino. — Grigorie-Vodă şi Dabija-Vodă merg la oaste către Nemţiĭ.— Montecuculi ghinărar bate pre Vizir.— Zuza Ghinărariŭ bate pre Turcĭ, pre Tătariĭ den Leva şi pre Rumânĭ. — Pacea între Turcĭ şi între Nemţiĭ s'aŭ făcut în 20 de anĭ. — Domniĭ să duc la ţărăle lor. — Grigorie-Vodă fuge în Ţara Nemţească. — Boiariĭ să duc în Ţarigrad să-ş ceară Domn. — Boiariĭ aleg să pue Domn pre Radul Leon.

Venind Grigorie-Vodă Domn în urma tătâne-săŭ, aŭ găsit ţara stricată, fărâmată de atâtea răotăţĭ ce-ĭ venise asupră, de nebuniile Rumânilor şi den rea chiverniseaala Domnilor. Costandin-Vodă o aŭ purtat-o răŭ, Mihnia-Vodă şi maĭ răŭ şi maĭ cumplit, şi datorie multă rămăsease de la Mihnea-Vodă făcută. Ci să mira ce să facă: haraciul împărătesc va să-l dia, aŭ datoriile va plăti, aŭ ţara va să îndrepteze; ci-ĭ era toate împotrivă. Ci într'acestia după nor vine şi senin; după multă răotate şi foamete ce era, şi ciumă, aŭ dat Dumnezeŭ pace, şi bişug în toate, şi sănătate,— că s'aŭ făcut grăŭ mult, meĭ mult, vin, şi alte bucate, cu care-şĭ rădică săraciĭ nevoile. Şi aşa pe'ncet cârmuia norodul bine, şi era Domnul judecător drept şi milostiv, şi gingaş întru toate lucrurile luĭ, şi nemăreţ [2].

Chimin Ianoş fiind întru aceste vremĭ la Ţara Ungu-

[1] După informaţiĭ orale.

[2] De aicĭ începe Cronica deosebită a luĭ Constantin Căpitanul.

rească de sus, şi strângând din oştile stăpânu-său luĭ Racoţ, ceale răsipite şi rămase fără stăpân, şi luând ajutor şi de la Neamţ, cu vorbă ca acĭasta: de va putia supune Ardialul, să-l închine Nemţilor; şi s'aŭ pornit spre Ardial. Apafi Mihaĭ Craiul cu Ardeleniĭ, acĭasta auzind, aŭ trimis la Turcĭ de le-aŭ dat ştire, şi aŭ cerut ajutoriŭ împotriva luĭ Chimin Ianoş, şi i-aŭ dat pre Cuciuc-Mahmet-Paşa, cu cătăva seaamă de Turcĭ: şi aŭ poruncit şi luĭ Grigorie-Vodă să trimiţă oaste ajutoriŭ. Trimiţând, cu Odevoianul[1], aŭ trimis şi den Moldova oaste. Deciĭ, Turciĭ fiind la Sighişoară, şi Unguriĭ, Chimin Ianoş aŭ venit la un sat ce era aproape de cetate, şi aŭ conăcit acolea cu oastia luĭ, şi era cuvinte între dânşăĭ, a doao zi să să lovească oştile; dar Turciĭ, prinzând veaste den iscoadele ce avia în tabăra luĭ Chimin Ianoş, cum şăd fără grijă, n'aŭ aşteptat până a doao zi, ci într'aceeaş zi, aŭ eşăt fără veaste cu toţiĭ, şi i-aŭ lovit la vreamia prânzuluĭ, şăzând Chimin Ianoş la masă; şi, fiind oştile răsăpite şi pe la otace, şi îndată ce văzură pe Turcĭ împresurându-ĭ, apucă Chimin Ianoş de încălecă, şi, grăbindu-l, nu avu încătrò maĭ face, ci deade peste un heleşteŭ îngheţat, să treacă, dar, alunecând calul, căzu cu el jos. Turciĭ încă îl împresurară, şă-l tăiară; aşăjderia pre oştĭ le tăiară, şi le împrăştiiară în toate părţile.

Decĭ, daca aŭ trecut doĭ anĭ aĭ Domnieĭ luĭ Grigorie-Vodă, făcut-aŭ Împăratul Sultan Mehmet gătire mare de oaste, şi aŭ trimis pre Chipriuliul Viziriul, cu oştĭ multe turceştĭ şi tătărăştĭ asupra Ţărăĭ-Ungureştĭ de sus, ca să o supue, neavând stăpân pre nimenĭ, de vreame că Racoţ Craiul, care o stăpânise, perise, Chimin Ianoş, care în urma luĭ vria să o urmeaze, încă ş'aŭ dat sfârşit, cum aţĭ auzit. Şi aŭ poruncit luĭ Grigorie-Vodă den Ţara-Rumânească şi Dabijăĭ-Vodă den Ţara Moldoviĭ de aŭ mers şi eĭ cu oştile lor pen Ardial, împreună cu

[1] Comandase pe Muntenĭ şi în luptele din Polonia (Miron Costin, p. 353).

Tătarăĭ. Atuncea cetatia Uivarul l-aŭ luat, chiemănd și pre Apafi Craiul la oaste Viziriul, de s'aŭ împreunat cu Turciĭ. Galgoțul și alte multe locurĭ aŭ luat în anul acela, și s'aŭ întors cu pace la țărăle lor[1].

Acolo în oastea luĭ Grigorie-Vodă, cum zic uniĭ, s'aŭ făcut neşte amestecăturĭ, adecă Șărban Logofăt feciorul luĭ Costandin Postelnicu Cantacozinò, și oare-care den frațiĭ luĭ ce era acolo, și Mareș, și Crețulescul[2], să fie umblat între căpitanĭ și între slujitorĭ, de îndemna să meargă să părască pre Grigorie-Vodă la Viziriul, de făcătoriŭ de răŭ, de hain și de altele, și pre urmă să ciară Domn la Viziriul pre Șărban Logofătul; care, dăn om în om mergănd vorba, aŭ ajuns și la Domn. Deciĭ, auzind, să păziia în taină, pănă ș'aŭ luat zioa bună de la Viziriul să vie în țară, ci dară purcegănd și apropiindu-să de țară, și, la un loc conăcind pentru odihna namieziĭ, aŭ poruncit luĭ Gheorghiță Moldoveanul, care era vătaf de Aprozĭ, să aducă pre aceĭ boiarĭ ce umblase să facă vicleșug; și-ĭ aduse înnainte luĭ, și începu a-ĭ mustra, pentru căcĭ fac așa, de aŭ vrut să-l ficlenească, și să-l părască la Viziriul: „ce răŭ li-aŭ făcut? Aŭ nu i-au boerit cu marĭ boerìĭ, aŭ nu i-aŭ miluit cu mile marĭ?". Care anume, le spunia. Iar Mareș, fiind maĭ slovesnic, și maĭ îndrăzneț, răspunse că nu sănt vinovațĭ nimic.

[1] La 2 Octombre 1694, Stanciul Logofătul și frațiĭ luĭ daŭ zapis „jupănuluĭ Saviĭ Căldărar, cum să-ș știe că ne-m tocmit de bun ă] voia nostră de e-m dat 1 vad de mor[ă], jum[ă]tate, să-șĭ facă dumnelor more, pentru că m'aŭ scos de la oste căndu aŭ fostu Glıgorie Voivod la Uivarŭ" (Bibl. Ac. Rom., doc. 108/XLIV).

La 15 April 1683, „eŭ jup[ă]neasa Ili[n]ca" scrie frateluĭ eĭ Radu pentru o datorie. „Datu-mi-aŭ cănd aŭ pus pre fii-mieŭ Mihalcia car[e] de oaste în zilele luĭ Grigorie Voevod, ce, ne ajungăndu-m[ĭ] cai la car[e] dă oaste, datu-mi-aŭ frate-mieŭ în prețul bun iape 2, de i-am pus la care drept fl. 18, și mi-aŭ dat la nunta fii-mieŭ Mihalciĭ mărămĭ 13 de sărma, mărama căte banĭ fl. 4". El are zălog „o crucișoară dă auru cu lănțișorul iar de aur" (doc. 49 XLV).

[2] Radu, cumnatul lor.

Grigorie-Vodă scoase vadnicii de faţă, căpitanii carii vorbise cu ei, întru care era şi Alixandru fecior Ghiormii Banul, şi începură a zice: „Aşa, Doamne, ni-aŭ zis să mergem să te părăm la Vizirul, şi să pue pre Şărban Logofătul Domn“. Iar Mareş răspunse: „Doamne, acest Alixandru în zilele Mihnii-Vodă fiind Postelnic-Mare, pre gura lui multă boerime s'aŭ omorăt, nefiind vinovaţi nimic; acum iar s'aŭ apucat de aceaia; ci, de-l vei asculta Măria Ta, fă cu noi ce vei vria, şi vei da seaama înnaintea lui Dumnezeŭ, iar noi nu săntem vinovaţi“. Şi dentr'acel cias i-aŭ dat Grigorie-Vodă în seaama Vatafului de Aprozi şi cu alţi slujitori, de i-aŭ adus tot în pază pănă aicea în ţară. Lăngă acestea, şi den ţară venise pără, de la Stroe Vornicul şi de la Dumitraşco Vistierul Cantacozinò, care era lăsaţi de Domn aicea Caimacani purtători de grijă, părănd pre Costandin Postelnicul Cantacozinò, că umblă pre marginea turciască oamenii lui hulind numele Domnului, de răŭ şi de hain, şi pre oamenii ţării îi zăticneaşte, de nu-i lasă să-ş dia dăjdile împărăteşti. şi cum că să laudă, că el aŭ popit pre Grigorie-Vodă, şi iară el îl va despopi, — şi ca acestea altele multe. Deci aceaste doao pricini: una den tabără, alta den ţară, înţelegăndu-să, aţăţară pre Grigorie-Vodă cu mare mănie, asupra casii lui Costandin Postelnicul. Şi, după ce aŭ întrat în ţară, şi înţelegănd Costandin Postelnicul de venirea Domnului şi de opreala feciorilor, aŭ alergat înnainte tocma către Craiova, şi, mergănd să să împreune cu Domnul, l-aŭ priimit de s'aŭ împreunat, dar i-aŭ arătat un chip foarte posomorăt. şi, vorbind cam alăturia cu calia, i-aŭ ponosluit pentru feciorii lui, că sănt răi şi ficleni, şi cum că aŭ îndemnat pre căpitani şi pre slujitori să-l părască la Viziriul, şi să rădice pre fie-săŭ Şărban Domn. Ca acestea auzind Costandin Postelnicul, tăgăduia că nu va fi aceaia, ci vor fi păr̆i mincinoase, să nu le creaază Măriia Saele. Cu ca de acestia viind Grigorie-Vodă la Scaun, pre ceialanţi boieri i-aŭ slobozit, iar pre Şărban Logofătul l-aŭ tăiat

la nas de o parte, pentru căcĭ să numise să fie Domn; iar pre tată-săŭ, Costandin Postelnicul, aŭ trimis pre căpitanĭ de la Ungureĭ cu dorobanțĭ, și l-aŭ luat noaptia, și l-aŭ dus la mănăstiria Sniagovuluĭ. Acolò nu l-aŭ zăbovit, ci i-aŭ poruncit de s'aŭ cuminecat, și l-aŭ dus în trapezare, și, de stălpul cel mare legăndu-l, l-aŭ sugrumat. Decĭ, făcănd știință jupăneasiĭ și coconilor, aŭ venit cu voia Domnuluĭ de l-aŭ rădicat de acolò, și l-aŭ dus la Mărgineni de l-aŭ îngropat.

Cănd aŭ fost după acĭasta la al doilea an, iar aŭ venit luĭ Grigorie-Vodă, Domnul Rumănilor Munteanĭ, poruncă, și Dabijăĭ-Vodă, Domnul Moldoveanilor, ca să meaargă iar la oaste spre Buda, și aŭ purces de s'aŭ dus după poruncă[1].

Si, mergănd la Seidi-Husein-Pașa al Budeĭ, i-aŭ luat și s'aŭ dus la Leva cetate, de o aŭ bătut, dar nimic nu putia să-ĭ strice, fiind acolo și Tătarĭ: un Sultan; iar Viziriul Chiuprilăul era la altă cetate ce-ĭ zic Singohard[2]. Decĭ acolo veniră o seaamă de oștĭ nemțeștĭ cu ghinărariul Montecuculi, iar la Leva, unde era Husein-Pașa și Domniĭ rumăneștĭ, cu o seaamă de Tătarĭ, veniră alte oștĭ, cu ghinărariul Zuza, și, cum zic, într'o zi să să fie bătut amănduao războaile; la care aŭ biruit creștiniĭ pre Turcĭ, și s'aŭ întors îndărăt. După ce fură biruițĭ Turciĭ, după cum ațĭ auzit, temăndu-să Vi-

[1] Din cursul acesteĭ campaniĭ, la 20 Maiŭ 1664, avem o danie de mănăstire pe pergament, cu pecete în capsă: de la Grigore. Divanul, Gherghe Ban, Stroe Vornic, Preda Vel Logofăt, Dumitrașco Vel Vistier, Toader Vel Spătar, Badea Vel Clucer, Preda Vel Stolnic, Papa Vel Comis, Costandin Vel Paharnic, Costia Vel Postelnic, Vîlcul Vel Logofăt. Scrie Dumitrașco Logofăt „ȣ кѡнак ȣ Кȣшлнр“.

Pe pecete supt vultur: „Acestŭ hrisovŭ făcutu-l-a Io Gligorie Ghica Voevod a toată Sfetagora, a 20 de sfinte mănăstirĭ ce săntŭ în prejurul sfăntuluĭ Munte Atonuluĭ, văleat 7172“. Pe cealaltă parte, stema și titlul, cu data 7170 Bibl. Ac. Rom., pec. 171).

[2] St-Gotthard.

ziriul de Împăratul, să nu paţă vre un răŭ, aŭ stătut la mijloc Panaiotache[1], care era dragoman Împărătesc pre acea vreame, şi aŭ făcut pace între amăndoĭ Împăraţiĭ, în 20 de anĭ. În războiul ce făcură la Leva cu Neamţiĭ, vrănd Grigorie-Vodă să-ş arate vitejia, aŭ năvălit asupra Nemţilor, de'ncotrò îĭ era oştile luĭ: măcar că, despre o parte, pe o roată de Nemţĭ o aŭ stricat de tot, iar biruinţa tot aŭ fost a Nemţilor, şi boiarĭ mulţĭ aŭ perit, şi slujitorĭ de ceilanţĭ, că să întămplase şi o tină în fuga lor, şi pre maĭ mulţĭ în noroiul acela îĭ împuşca Nemţiĭ. Decĭ, săvărşindu-să aşa războiul, Domniĭ amăndoĭ, de frica Viziriuluĭ n'aŭ cutezat să meaargă la dănsul, căcĭ îĭ bătuse Nemţiĭ, ci au venit cineşĭ la ţara luĭ. Şi iaste obiceĭ la Turc, fără ferman să nu să ducă nicăirĭ: Capichehaiaoa luĭ îĭ scriia să vie la Vizir, că pre urmă va fi răŭ. Însă Dabija-Vodă, avănd capichehaia pre Chiriţă Draco Ruset, carele maĭ pre urmă aŭ ajuns şi Domn, numindu-l Antonie-Vodă, şi scriindu-i să meargă, pre capul luĭ şi pre sufletul luĭ: ce răŭ îĭ va veni, să fie în sufletul luĭ, — aşa auzind Dabija-Vodă, s'aŭ învărtejăt înnapoĭ şi s'aŭ dus la Viziriul. Cam mustrăndu-l oarece, apoĭ i-aŭ dat Domniia iarăşĭ, şi s'aŭ dus la Moldova Domn. Iar Grigorie-Vodă al nostru nicĭ cum n'aŭ cutezat să meaargă, pentru că era boiariĭ ficlenĭ, şi uniĭ cariĭ era fugiţĭ la Ruşciuc şi ceĭ de lăngă dănsul, că-l speriia că vor să vie să-l ià, şi să-l ducă să-ĭ tae capul, şi alte reale. Decĭ, speriindu-să, s'aŭ rădicat cu totul şi s'aŭ dus în Ţara Nemţească, de aŭ şăzut acolo cătăva vreme[2].

După ce aŭ pribegit Grigorie-Vodă, boiariĭ ţărăĭ, cariĭ era pre acele vremĭ, s'aŭ străns cu toţiĭ, şi s'aŭ dus la Ţarigrad să-şĭ ceară Domn. Decĭ, pre cale mergănd, socotise, că, de le va da îndemănă, să pue pre

[1] Nikusios.

[2] Expunerea e foarte parţială pentru Grigore Ghica, despre înţelegerea căruia cu creştiniĭ nu se vorbeşte nimic. Pănă şi fuga luĭ se explică prin intrigĭ de ale „boiarilor ficlenĭ".

Dumitrașco Buzăianul de la Căpățănești[1], dar, acolo ajungănd, aŭ găsit pre Radul-Vodă fecĭorul luĭ Leon-Vodă rănduit de Turcĭ să-l facă Domn. Care văzănd boiariĭ așa, n'aŭ maĭ cutezat să maĭ zică de altul, temăndu-să că nu vor putea isprăvi, și va fi maĭ răŭ pre urmă, ci s'aŭ lipit lăngă Radul-Vodă, că și el trăgia pre boiarĭ cu cuvinte blănde, să nu facă vre-o turburare. Și, așa așăzăndu-să între dănșiĭ, aŭ dat Turciĭ Domniia Raduluĭ-Vodă.

46. Domniia Raduluĭ-Vodă Leon, 1t 7173.

Radul-Vodă Leon Domn. — Dabija-Vodă moare la Moldova, și pun pe Duca Vistierul Domn. — Iliiaș-Vodă să pune Domn la Moldova. — Iliiaș-Vodă să mazălește. — Duca-Vodă vine Domn al doilea. — Radul-Vodă logodeaște pe fiiu-săŭ cu fata Ducăĭ-Vodă. — Pehlivan Hindiŭ face multe jocurĭ la logodnă.— Radul-Voda mearge la Odriĭ, de înnoește Domniia. — Radul-Vodă merge la Țarigrad la primblare. — Radul-Vodă iar vine Domn în țară. — Boiariĭ să rădica asupra Raduluĭ-Vodă. — Boiariĭ să duc să părască pre Radul-Vodă. — Turciĭ trimit un Agă la Bucureștĭ. — Boiariĭ să făgăduesc luĭ Pavel să-l ciara Domn. — Boiariĭ trimit de olac la boiariĭ ceĭ den țară. — Turciĭ mazălesc pre Radul-Vodă. — Turciĭ pun pre Antonie Vornicul cu voia boiarilor Domn. — Spănzură pre Sofialăul la ocnă. — Turciĭ iaŭ cetatea Candia.

Puindu-să Radul-Vodă Domn, și viind aicea în țară, cu toțĭ boiariĭ ce-ĭ eșăse înnainte: boiarĭ, slujitorĭ, după obiceĭ, și cu pompă mare l-aŭ adus în Scaun, și i s'aŭ închinat luĭ toțĭ, ceĭ marĭ și ceĭ micĭ, și s'aŭ arătat cu blăndeațe și cu milă către toțĭ. Și avănd și pace, și nefiind oștire nicĭ într'o parte, petrecia bine, în primblărĭ, pre baltă la vănătorĭ, în ospețe pre la uniĭ alțiĭ, și era toțĭ veaselĭ, că dedese Dumnezeŭ și pace și bișug de toate bucatele,—și nu avia altă grijă, fără căt venia vreamia

[1] Personagiul e cu totul necunoscut. Ca Domn, ar fi fost un alt Antonie-Vodă.

haraciuluĭ, să-l străngă şi să-l dia Împărăţieĭ la vreame. Şi această pace a ţăraĭ nu venia dentr'alt ceva, fără căt Împăratul avia treabă de bătia Critul, şi, fiind departe de noĭ, nu aveam băntuială, ci pace. Şi era Radul-Vodă bun, şi cu boiariĭ, şi cu ţara.

Într'aciastă vreame, în ţara Moldoviĭ aŭ murit Dabija-Vodă: boiariĭ ţărăĭ s'aŭ dus cu toţiĭ la Poartă, împreună cu Duca Vistierul, pre carele îl socotise să-l pue Domn. Şi aŭ trimis maĭ nainte pre Stamate Postelnicul[1] cu darurĭ, să prinză porţile, ştiind şi turceaşte, să nu cumva alţiĭ să umble, să dia banĭ, să ia Domniia, şi să fie boiarilor ţărăĭ peste voe. Decĭ, mergănd toată boerimia acolò, şi mergănd la Viziriul şi rugăndu-să, să le dia Domn dentre dănşăĭ, le-aŭ dat voe Viziriul să-şĭ aliagă Domn, care le va fi voia. Şi, fiind socotit maĭ de nainte Duca Vistierul, l-aŭ îmbrăcat bine, şi l-aŭ îmbrăcat cu caftan, dăndu-ĭ Domniia. Decĭ, dănd pocloanele de Domnie ce-ĭ făcia, ş'aŭ luat zioa bună şi s'aŭ dus la ţara lor. Dar de acest rănd puţină Domnie aŭ domnit, numaĭ o jumătate de an, şi l-aŭ mazălit, — den ce pricină noĭ nu ştim. Şi aŭ pus pre Iliiaş-Vodă Domn, feciorul luĭ Alixandru-Vodă, carele, fiind sărac beizadia la Poartă, şi dator, aşa spun: cănd aŭ venit de la Poartă de-l chiema să-l facă Domn, şi neştiind el de aciasta, părăndu-i-să că sănt niscareva datornicĭ, s'aŭ ascuns în podul casiĭ, şi pănă nu s'aŭ dovedit bine că-l chiamă să-l facă Domn la Moldova, nu s'aŭ pogorăt den pod. Decĭ, făcăndu-să Domn şi mergănd în ţară, multe milosteniĭ făcia săracilor, şi mult bine ţărăĭ. Atăta aŭ fost de milostiv, căt, şăzănd la Divan, ducia şi punga cu banĭ lăngă dănsul, şi, de se întămpla să tragă vre un datornic vre un sărac, de nu avia cu ce să să plătească, scotia el banĭ de aĭ luĭ şi plătia. Ca acest fel de om aŭ fost Iliiaş-Vodă; dar ceĭ bunĭ nu trăesc mult cu norocire: den ce pri-

[1] V. pentru dînsul *Studiĭ şi Documente,* IV, tabla. Pare că era din Hios.

cină, numaĭ Dumnezeŭ știe; iar noĭ oamenii nu putem da nicĭ o socoteală. Precum și pre acesta curănd iar l-aŭ mazălit, și s'aŭ dus sărac la Țarigrad, iar cum aŭ fost: și în sărăcie aŭ murit, rămăindu-ĭ un făt și o fată, cariĭ trăiaŭ den mila creștinilor. Și în locul luĭ iar Duca-Vodă s'aŭ pus Domn de la Împărăție, umblăndu-ĭ umbletele cu mare meșteșug Cupariul Ruset cel bătrăn, de aŭ scos Domniia Ducăĭ-Vodă cu banĭ mulțĭ, și aŭ făcut nevoe bietuluĭ Iliiaș-Vodă.

Întru aceaste vremĭ, Radul-Vodă, avănd un cocon anume Ștefan, și Duca-Vodă den Moldova avănd o coconă anume Catrina, s'aŭ ajuns în cuvinte și aŭ logodit pre coconĭ. La care logodnă, aŭ fost aicea în țară cu mare veselie, aŭ făcut multe ospețe, multe jocurĭ; care se potriviia cu o nuntă Domnească, iar nu logodnă. Străns'aŭ toată boerimia țărăĭ cu toate jupăneasele, și aŭ întins corturile în dial de spre Mihaĭ-Vodă, în drumul Cotrăcenilor: acolò făcia ospețe în toate zilele. Adus-aŭ pehlivanĭ de ceĭ ce joacă pre funiĭ, și de alte lucrurĭ; adusease și un pehlivan hindiŭ harap, carele făcea jocurĭ minunate și nevăzute pre locurile noastre: iute om era și vărtos. Lăngă altele, de nu le putem lungi, făcia aceastea maĭ ciudat: punia de rănd 8 bivolĭ, și să răpeziia iute, și, sărind peste eĭ, să da în văzduh peste cap, și cădia în picioare de ceaia parte; alta, un cal Domnesc, gras, mare, îș lega chica de coadăĭ, să-l bătea Comișălul căt putia, și nu-l putia să-l mișce de loc; alta, un copac mare den pădure adusease, neated, și, înfipt, s'aŭ suit pre dănsul ca o maimuță: decĭ, după multe jocurĭ ce aŭ făcut sus în vărfu-ĭ, s'aŭ slobozit de acolò cu capul în jos, și aŭ dat în picioare; alta, un tulpan lung de mulțĭ coțĭ, îl ținia oamenĭ în măinĭ, căt era, și să răpăziia iute, și mergia călcănd pre tulpan, și nu să afunda; alta, să prindea mulțĭ oamenĭ căte doĭ în măinĭ, și făcea chip ca de o bute cu măinile, și maĭ lung, și să răpeziia iute, și întra cu capul pen gaura aceaia, și nu-l simția oameniĭ, și de

ceaia parte cădia în picĭoare. Ca acestea multe făcea, care nu le ţinem minte. În scurt, mare veselie s'aŭ făcut la acĭastă logodnă a coconuluĭ Raduluĭ-Vodă aicea la noĭ; în Moldova nu ştim ce va fi făcut Duca-Vodă[1].

Într'aceste vremĭ Turciĭ, văzând că Domniĭ ţărăĭ noastre să hainesc de către Împărăţie, aŭ poruncit să fie obiceĭ, de al treilia an să meargă Domnul la Poartă, să sărute măna Împăratuluĭ, să-şĭ înnoiască Domniia; şi acest obiceĭ multă vreame aŭ ţinut[2]. Ci dar, fiind poruncă la Radul-Vodă să meargă la al treilia an la Poartă, s'aŭ rugat boiarilor ţărăĭ să-l maĭ priimească să le maĭ fie el Domn, şi aŭ priimit boiariĭ să fie aşa; şi aŭ purces cu toţiĭ, împreună cu Domnul săŭ, la Odriiŭ. Şi maĭ nainte aŭ trimis pre Drăghicĭ Spătar să gătească banĭ de poclonul Domnieĭ după la prietenĭ, şi să dea în ştire că vine Domnul, cu toată boerimia, şi-l priimesc cu toţĭ iar să le fie Domn, lăudăndu-l că iaste bun cu ţara şi cu boeriĭ. Şi, mergănd Domnul acolò, n'aŭ făcut zăbavă multă, ci i-aŭ dat Domniia: şi, dăndu-şĭ poclonul de Domnie, s'aŭ rugat să-l lase să miargă pre la Ţarigrad să-şĭ vază casa, şi l-aŭ lăsat; dar nu-ĭ era pentru vederia casiĭ, ci pentru măndreţea, ca să să primble pen Ţarigrad cu pompă Domnească, să-l vază prieteniĭ[3]. Şi, slobozindu-l, aŭ mers pre la Ţarigrad, şi de acolò aŭ venit în ţară. Într'aceste vremĭ, fiind Drăghicĭ Spătariul la Ţarigrad cu Radul-Vodă, s'aŭ războlit şi aŭ murit; şi l-aŭ adus la Comana, la mănăstire, de l-aŭ îngropat. Zic uniĭ că l-ar fi otrăvit Greciĭ, iar alţiĭ zic că aŭ murit de ciumă, precum aŭ şi fost, dupre cum în urmă s'aŭ dovedit. Şi, viind Radul-Vodă în ţară, dupe cum s'aŭ zis maĭ nainte, iar aŭ

[1] V., pentru această căsătorie, *Studiĭ şi doc.*, IV., p. CCCXII.

[2] Până la Şerban Cantacuzino.

[3] Tonul acesta batjocoritor faţă de Radu, lăudat înnainte, se explică prin alianţa luĭ cu Cantacuziniĭ. V. pentru toate aceste lucrurĭ lucrarea mea „Despre Cantacuzinĭ“.

petrecut bine cu toții până la o vreame. Iar după aceaia iar aŭ început Cantacozinii a amesteca lucrurile, precum aŭ fost învățați, și a turbura pre unii den boiari, zicându-le că aŭ auzit că s'aŭ sfătuit oamenii Radului-Vodă, Sofialăul[1] Clucer și cu Balasache Păharnic și cu alții ca să-i omoare, și-i îndemna ca să să scoale asupra Radului-Vodă și asupra oamenilor lui, să-i scoață afară den țară (care aciasta nu o făcia de alt, fără cât să fie totdeauna ei mai mari). Și boiarii, alunecându-să cu firia că vor fi acelea care le zic Cantacozinii, aŭ scris pre la căpitani, și pre la iuzbași (fiind Spătar-Mare Șărban Cantacozinò), să să strângă toț la București, și Radul-Vodă nimic de aciasta nu știia. Și, strângându-să, numai într'o zi den Curtia Domnească aŭ făcut rădicare, și aŭ început a striga că va să-i omoare Radul-Vodă. Și aŭ eșăt boiarii și gloata, strângându-să la Mitropolie, la Vlădica Theodosie, spuindu-i jalba, cum aŭ vrut să-i omoare Grecii; ci, nu trecu vreame multă, veni și Radul-Vodă, și multă pricină aŭ avut cu boiarii, și să duse la Curte; iar boiarii să duseră de maseră noaptea cu pază bună, de frica Radului-Vodă, și s'aŭ gătit noaptia de cale, și a doao zi dânsde diminiață aŭ purces la Enișăr[2], unde era

[1] Nicola, din Sofia. V. iarăși lucrarea citată: „Despre Cantacuzini".

[2] Ienișer. Sînt două localități, cu acest nume: una în Asia, și cealaltă în Tesalia. De dînsa e vorba aici.

D. Iuliu Tuducescu îmi comunică acest document de o însemnătate escepțională, dat de boierii veniți la Ienișer, cari, în mijlocul tîrguielilor și intrigilor, găsiaŭ timp pentru a se gîndi la luminarea țerii lor:

† Adecă eŭ Radul Logofătul Năsturel scriŭ și mărturisesc cu acesta al meŭ zapis, ca să fie de bună credință. Încă fiind eŭ la Enișer, la Împărăție, dimpreună cu alți boeri de țară, cari am fost mers și pentru nevoile țărei, așa am socotit dimpreună cu toții, cum că țara noastră este o țară săracă și făr' de învățătură, și oamenii pentru sărăcie nu-'și pot da copiii lor la învățătură, ce ar fi bine să se facă o școală pentru învățătura copiilor, cum iaste la Câmpulung, căci este mai în laturi. Deci având eŭ un loc în oraș în Câmpulung, care l-am cumpărat de la Stroe Vornicul, eŭ l-am închinat și l-am

Împărăţiia, să părască pre Radul-Vodă şi pre Grecĭ. Radul-Vodă încă aŭ trimis pre Alixandru Armaş şi pre Dumitraşco Portariul Caramalăul de olac să ajungă la Caimacamul să-ĭ spue jalba, şi cum că fără nicĭ o vină s'aŭ rădicat boeriĭ asupră-ĭ cu pără. Şi, fiind Caimacamul prieten, s'aŭ şi măniiat pre boiarĭ, şi, mergănd boeriĭ la dănsul, i-aŭ mustrat răŭ, şi, de n'ar fi făcut boeriĭ un meşteşug supţire, n'ar fi putut să-l biruiască. Ci, necrezănd Turciĭ, nicĭ pre boiariĭ ţărăĭ, nicĭ pre Radul-Vodă, aŭ trimis un Agă la Bucureştĭ, să vie, să cearce lucrul, den ce li-aŭ venit gălcĭava, şi, cum va afla, să să ducă înnapoĭ, să spue. Decĭ boiariĭ să îngrijară, temăndu-să că, mergănd la Radul-Vodă, îl va apuca cu vorbe, cu darurĭ, şi să va întoarce lucrul spre răul lor; ci căuta om ca acela care să aibă priiteşug cu Aga, să-l apuce eĭ maĭ nainte cu darurĭ, să nu li să facă vre o peire. Şi găsiră pre un Pavel Grec, carele de multe orĭ cerca la Turcĭ să ià Domniia ţărăĭ: pre acesta aflăndu-l că iaste prieten cu acel Agă, s'aŭ rugat luĭ să grăiască cu Aga, mergănd acolo, să nu să asculte cuvintele Raduluĭ-Vodă, ci să grăiască de bine pentru boiariĭ ţărăĭ, şă-ĭ făgăduiră mulţĭ banĭ, iar luĭ Pavel îĭ

dat să fie de treaba şcoaleĭ, să se facă şcoală pre dănsul, şi nimenea să nu maĭ aibă treabă cu acel loc, ce să fie al şcoaleĭ stătător de moşie şi noauă pomană. Şi mărturie toţĭ boiarii căţĭ s'aŭ întămplat, cari îşĭ vor pune iscăliturile maĭ jos. Şi pentru maĭ adeverită credinţă pusu-mi-am pecetia şi iscălitura maĭ jos, ca să să crează. Az je Muşat ot Bucşanĭ napisah u Enişer. Pis Ghenarie 8 dni, leat 7177.

Pecetea.

Radul Năsturel Logofăt. — Gheorghe Băleanul biv Vel Ban. — Mareş Vornic, mărturie. — Şerban biv Spătar. — Neagoe Clucer. — Papa Comis, mărturie. — Pană Aga. — Pătraşco Vel Şetrar Bălăcianul. — Radul Banul. — Gheorghe Stolnicul. — Vălcul Logofăt. — Gheorghe Clucer. — Mateiŭ Spătar. — Barbul (?) Căpit. sna Danciul Postelnic, mărturie. — Ivaşco Postelnic, mărturie. — Radul Logofăt Ştirbeiŭ, mărturie. — Tudoran Clucer, mărturie. — Barbul Căpit. Bădeanul, mărturie. — Eŭ Antonie Vornicul. — Stroe Căpitanu. — Şerban Căpitanu Popescu. — Muşat Căpitanu, mărturie. — Ivan Logofăt Lăzureanul. — Pătraşco Căpitanu (Archivele Statuluĭ, *Cotrocenĭ,* LIX, 17 .

făgăduiră să-l cĭară pre el Domn. Acestea auzind Pavel, cu toată puteria luĭ aŭ împăcat pre Aga Turcul ce mergia în ţară, şi aciĭ pre loc între Turcĭ mare ajutorinţă aŭ făcut boiarilor, nădăjduind Domniia [1]. Decĭ boiariĭ trimise de olac la boeriĭ ce rămăsease în ţară, dăndu-le în ştire pentru Turcul ce vine, zicăndu-le să scoaţă ţară multă înnaintia Turculuĭ, să să jăluiască de Radul-Vodă şi de Grecĭ, şi aşa aŭ făcut. Aŭ scos de tot feliul, muerĭ, feate, careĭ zicia că li-aŭ ruşănat copiiĭ, şi că li-aŭ făcut acel lucru grozav; featele zicia că ş'aŭ bătut joc de dănsele; oameniĭ cariĭ zicia că i-aŭ prădat, i-aŭ căznit, şi altele. Decĭ, întorcăndu-să înnapoĭ Turcul şi spuind celor marĭ jalbele ce făcea ţara, aŭ dat vina Raduluĭ-Vodă, şi l-aŭ mazălit, şi boiariĭ s'aŭ îndreptat şi li-aŭ dat voie să-şĭ aleagă Domn care vor vria, şi să-l ducă să-l îmbrace cu caftan. Ci eĭ, după cale, mergănd, socotise pre Antonie Vornic de Popeştiĭ den Praova; ci-l gătiră şi-l îmbrăcară cu caftan Domnesc; iar Pavel, cel ce aştepta boiariĭ, după cum vorbise cu el, rămase în dăşărt, şi-ĭ deaderă boiariĭ o tiflă. Aceastea făcăndu-să, aŭ trimis Turcul de aŭ rădicat pre Radul-Vodă, şi aŭ prins pre doĭ boiarĭ grecĭ, cariĭ zicea că era maĭ zorbale, pre Sofialăul şi pre Balasache. Ci pre Sofialăul, ţiindu-l închis spre Ocnă cătăva vreame, l-aŭ spănzurat la Ocnă, iar pre Balasache l-aŭ dat în măinile unor dorobanţĭ de l-aŭ trecut Dunăria şi i-aŭ dat drumul Ţarigraduluĭ; iar pre ceilalţĭ Grecĭ maĭ micĭ, cum Pascale Grămăticul şi alţiĭ, atăta bătae le da slujitoriĭ, căt mă mir cum trăia; maĭ ales pre Pascale, că l-am văzut cu ochiĭ, cănd îl scotia din cămară şi-l ducia cu palme;

[1] În anul 7200 (1691-2), face o vînzare „jupăneasa Stanca de la Ogrezeanĭ, fata luĭ Pavlache Banul", care-şĭ avea această moşie, în Vlaşca, de la tatăl eĭ, „Pavlache Banul" (Bibl. Ac. Rom., 176/LXXIV; regest şi extrase în „Despre Cantacuzinĭ", V). „Jupăneasa Elina fata Banuluĭ Pavlachie" se mărită întăiŭ cu „Radul Post. snă Stroe Vornicul" Leurdeanu (Bibl. Ac. Rom., 103/XL; v. „Despre Cantacuzinĭ).

care palme, de dese și de multe, nu mai avea număr; altul iar, care i-am uitat numele, de multă bătae și palme gândia că va să moară, ci striga popa să-l cuminece. Ca acestia și altele mai multe aŭ pătimit Grecii la sfârșătul Raduluĭ-Vodă, den pricina și îndemnarea Cantacozinilor.

Întru aceaste vreamĭ, aŭ luat și Turciĭ cetatea cea mare Candiia a Crituluĭ, care pren multe vremĭ aŭ bătut-o, și nu putia să o ia, iar acum aŭ luat și ia săvărșit; și aŭ supus Turciĭ tot ostrovul Crituluĭ.

47. Domniia luĭ Antonie-Vodă, l[t] 7177.

Feciorii Postelniculuĭ Constandin Cantacozinò caută moartea tătâne-săŭ. — Închid pre Stroe Vornicul. — Călugăresc pre Stroe Vornicul fără voe. — Luĭ Neagoe Săcuianul îĭ tae nasul. — Badea Bălăcianul să scoate să-ĭ tae capul. — Antonie-Vodă merge la oaste la Bugiac. — Vrajbă între boiariĭ țărăĭ. — Mareș să duce la Craiova Ban cu mare pompă. — Mareș Banul bate pre boiarĭ la scară cu toiage. — Antonie-Vodă judecă pre boiarĭ. — Boiarĭ oare-cariĭ să surgunesc. — Cinste ce făcea luĭ Antonie-Vodă boeriĭ. — Moldoveaniĭ să scoală asupra Ducăĭ-Vodă. — Duca-Vodă iar să intoarce la Iașĭ. — Nemțiĭ iaŭ cetățile Ungurilor. — Nemțiĭ tae neşte Domnĭ marĭ ungureștĭ. — Antonie-Vodă merge la Țarigrad den poruncă turcească. — Grigorie-Vodă vine la Turcĭ den pribegie. — Boiarĭ mulțĭ să duc la pără la Turcĭ. — Gheorghe Vornicul era să să pue Domn. — Ficleșugul ce aŭ făcut Turciĭ luĭ Antonie-Vodă. — Mazălia luĭ Antonie-Vodă și închisoarea boerilor. — Șărban Spătarul fuge. — Grigorie-Vodă, luănd Domniia, scrie la Gherghe Banul de prinde boiariĭ. — Boiariĭ ceĭ închișĭ îĭ sloboade Banul Gherghe. — Ilie Armașul prins. — Sluga luĭ Ilie Armașul, îĭ tae capul Crețulescul. — Stroe Vornicul fuge la Odriĭ. — Pentru ce aŭ căzut Cantacoziniĭ la nevoe.

Luănd Domniia Antonie-Vodă de la Enișăr. cum s'aŭ zis maĭ înnapoĭ, aŭ venit în țară cu toțĭ boiariĭ, și i-aŭ făcut alaĭ după cum să cade Domnilor, și să bucura toțĭ de Domn bătrăn, de țară, nădăjduind de bine și de dreptate, și aŭ boerit boeriĭ care după cum le-aŭ venit rănduiala, și să așăzase lucrul țărăĭ bine și gălcevile despre toțĭ. Iar feciorii luĭ Costandin Postelnicul Canta-

cozino, Șărban Spătarul, Costandin Postelnicul Cantacozinò, Șărban Spătarul, Costandin Postelnicul, Mihaĭ Postelnicul, Mateĭ Cuparul și Iordache, găsiră vreame să caute moartia tătăne-său, den cine aŭ fost, și închiseră pre Stroe Vornic Leurdianul, vinuindu-l că el aŭ fost pricina de l-aŭ omorăt. Și l-aŭ scos la Divan. El tăgăduia că nu știe de acelia nimic; iar feciorii luĭ Costandin Postelnicul scoaseră niște răvășale, zicănd că sănt ale luĭ, care-ĭ scriia la Grigorie-Vodă. Și, fiind Costandin Postelnicul în părțile Apusuluĭ, de spre Nemțĭ, și la Vinețiia, și prentr'alte locurĭ, zicia să să fi împreunat cu Gligorie-Vodă, și avănd vorbă pentru moartia tătăne-săŭ, să-ĭ fie arătat aceale răvășale. Ci uniĭ zicea că li-aŭ dat Grigorie-Vodă, alțiĭ zicia că izvod aŭ luat după acelea, alțiĭ într'alt chip zicia; iar noĭ am văzut neşte răvășale: care, după ce aŭ închis pre Stroe Vornicul iar în pușcărie, și i-aŭ făcut judecată de moarte, și l-aŭ pus într'un car cu doĭ boĭ, numaĭ cu antiriul și cu nădragiĭ, și aŭ pus neşte privit la car, și i-aŭ spănzurat răvășalele acelia (ale cuĭ vor fi fost, Dumnezeŭ știe), și așa cu acia pompă l-aŭ trecut preu tărg, și l-aŭ dus la mănăstirea Sneagovuluĭ, dar nu l-aŭ omorăt, ci fără voe l-aŭ călugărit; că aŭ și strigat: „Doamne, Doamne, fără voe îmĭ iaste". Și, cănd vrea să-ĭ pue numele: Silivestru, iar el zicia: „Nu Silivestru, ci Mahmet". Într'acest chip fu călugăriia luĭ Stroe Vornicul. Maĭ închis-aŭ într'aceste vremĭ și pre Neagoe Postelnic Săcuianul, și i-aŭ tăiat nasul, den ce pricină noĭ nu știm — ceĭ ce l-aŭ părăt, vor fi știind de ce și cum; maĭ închis-aŭ și pre Badia Bălăcĭanul, și l-aŭ scos să-ĭ tae capul, apoĭ l-aŭ ertat, — den ce pricină iar eĭ vor ști [1]. Însă, într'aceste vremĭ venit-aŭ și luĭ Antonie-Vodă poruncă să miargă la oaste la Bugiac, să scoață pre Nohaĭ den Bugiac și den hotarăle Moldoveĭ, că să înmulțise, și făcea multe reale și Bugegenilor și Moldoveanilor. Decĭ, mergănd Sarascheriul cu mulțĭ Turcĭ și

[1] Pentru judecățile Cantacuzinilor trimit la lucrarea citată: „despre Cantacuzini".

Tatarĭ, și Duca-Vodă cu Moldoveniĭ, cu nevoe mare i-aŭ scos, maĭ mult cu cuvinte bune și cu pace decăt cu războiŭ, că să temia de eĭ, fiind mulțĭ și vitiajı; și de multe orĭ s'aŭ străns să dea războĭ cu Turciĭ și cu aĭ noștri, de aŭ fost toțĭ în mare grijă. În cea după urmă, s'aŭ lăsat eĭ, și aŭ trecut Nistrul de ceaia parte, și oștile s'aŭ întors, cineșĭ pre la casele lor; și Antonie-Vodă încă aŭ venit în țară-șĭ la Scaun [1].

Întru liniște veni și furtună: în pacea ce era în țară între boiarĭ, iată și vrajbă între dănșăĭ. Mareș Banul, Radul Crețulescul, Șărban Spătariul și frațiĭ luĭ să mărise, să împuternicise, căt trecea peste măsură, nebăgănd seaamă pre ceĭlalțĭ, și întru nimica socotindu-ĭ. Și după acĭasta să ia cineva seaama că să mărise: căcĭ, în vreame ce s'aŭ dus Mareș Banul la Craiova, nu s'aŭ dus ca alțĭ Banĭ de maĭ naintea luĭ, smerițĭ, ci cu mare pompă s'aŭ gătit, cu slujitorĭ mulțĭ, den Bucureștĭ, cu grapă (adecă stiag bănesc: așa să zice: grapă), cu trămbițe, tobe, surle, și după dănsul gloată, și cățva copii den casă cu sulițe; iar înnainte cățĭ-va povodnicĭ împodobiț, și altele ca acestia. Care mergănd la Craiova, la judecățile luĭ, de era vre un boiar saŭ vre-un fecĭor de boiar și vinovat, nu le veghia voe nimic, ci jos la scară cu toege îl bătea; și aicĭ în Bucureștĭ așăjderia făcea. Ca acestia văzănd boiariĭ, maĭ vărtos Mehedințiĭ, că era boerime multă, întru oare-ce chip le păria răŭ, și de necaz zicea căte un cuvănt împotrivă cu toțiĭ. Carele cuvinte auzindu-le Banul Mareș la Craiova, și Crețulescul și Șărban cu frațiĭ luĭ Postelniceștiĭ, li s'aŭ nălucit precum Banul Gherghe cu aĭ luĭ și cu ceilaltă boerime a țărăĭ făcură sfat între dănșăĭ să omoare pre Banul Mareș, pre Crețulescul șă pre Șărban Spătar și pre aĭ lor. Și să scoală Banul Mareș de aŭ fugit la Loviște, la Cornet, la mănăstiria luĭ, și scrie cărțĭ la Domn, și la ceilanțĭ aĭ lor, că de frică aŭ fugit el acolò, să

[1] Serascherul era Pașa de Silistra, iar expediția s'a făcut în 1668. V. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă,* p. 231.

nu-l omoară boeriĭ, părăndu-l mult. Antonie-Vodă i-aŭ scris să vie, şi, cu cine va avea judecată, îş va căuta; şi aŭ venit de acolò în Bucureştĭ, şi, împreunăndu-să cu ceilalţĭ aĭ lor, vorbitu-s'aŭ mult. Ce aŭ găsit cu socoteaala lor, eĭ vor fi ştiut, iar aceaia ce am văzut, ştim: că aŭ făcut Antonie-Vodă Divan şi aŭ eşăt aceĭ boiarĭ, jăluindu-să de Banul Gherghe Băleanul şi de aĭ luĭ, precum s'ar fi vorbit pre taină cu altă boerime a ţărăĭ, să-ĭ ucigă pre aceĭ boiarĭ cariĭ s'aŭ scris maĭ sus. Iar Banul Gherghe şi Hrizea Vistierul, gineri-săŭ, şi fie-săŭ, Ivaşco Băleanul, şi Staico Vistier Bucşanul, şi Radul Vistier Ştirbeĭ, şi alţiĭ, tăgăduind că nu le iaste în ştire, nicĭ aŭ avut eĭ gănd ca acesta să facă, ci le iaste năpaste, şi cu aceste vorbe s'aŭ spart Divanul. Dar după Divan aŭ eşăt poruncă să să ducă o seaamă de boiarĭ la ţară; şi-aŭ mazălit pre Hrizia Vistierul den Visteria cea Mare, şi pre Ivaşco fecĭor Banuluĭ Gherghe l-aŭ mazàlit den Agie, zicănd că nu trebue să fie slujitoriĭ pre măna lor, ci aŭ făcut pre Mateĭ Cantacozinò, fratele luĭ Şărban Spătar, Agă-Mare, pre Ivaşco Băleanul Comis-Mare, zicănd că, fiind tată-săŭ mazăl, să nu fie şi fii-săŭ. Acĭastă turburare ce s'aŭ făcut între boiarĭ, zicia uniĭ că n'aŭ fost den alt cevaşĭ, că nicĭ vre un sfat să fie făcut asupra Postelniceştilor, şi a luĭ Mareş, şi a Creţulesculuĭ, — n'aŭ făcut; numaĭ aŭ găsit eĭ acĭastă socoteaală, să o zică, şi să o facă, pentru ca să depărteaze pre toţ boiariĭ de pre lăngă Curte, şi să le ia boeriile, să le dia la aĭ lor, ca să fie numaĭ eĭ şi care să vor supune lor, boiarĭ la Curte, pentru ca să să facă ce le va fi voia; cum şi făcea, nu numaĭ boerilor, ci tocmaĭ şi ticăituluĭ Domnuluĭ Antonie-Vodă, — că atăta îĭ scurtase toate veniturile, căt nicĭ de măncare nu era sătul, şi de băutură, că-ĭ da căt vria eĭ: în zi de dulce, carne de vacă cu apă şi cu sare, în zi de sec, linte şi fasole cu apă şi cu sare; vin îĭ da împuţit, ci trimitia cu urcĭoarele în tărg Antonie-Vodă şi fie-săŭ Neagul-Vodă cu banĭ refenià, de cumpăra vin de bia; ci da fie-săŭ maĭ mult la refenià, căcĭ îĭ zicea tată-săŭ că el are Doamnă

şi coconĭ, ci să dia maĭ mult; şi aşa vieţuia bietul Antonie-Vodă [1].

Întru aceaste vremĭ s'aŭ sculat ţara la Moldova asupra Ducăĭ-Vodă, Domnul lor, fiindu-le Hăncul Sărdar cap, carele străngănd den jos, cariĭ să zic Josenĭ, aŭ venit la Iaşĭ, şi mare gălcĭavă aŭ făcut Ducăĭ-Vodă, măcar că şi Domnul Duca-Vodă ş'aŭ străns oaste căt aŭ putut, şi Hatmanul Sandul Buhuş, cumnatul Ducăĭ-Vodă, aŭ eşăt cu oştĭ înnaintea lor de s'aŭ bătut cu dănşăĭ, dar nimic n'aŭ isprăvit, ci i-aŭ căutat Ducăĭ-Vodă, să lase ţara, şi s'aŭ dus la Turcĭ peste Dunăre, şi aŭ scris la Împărăţie cum s'aŭ nebunit o seaamă de oamenĭ şă-ĭ fac gălcĭavă fără nicĭ o vină (scoţănd pre boiariĭ ţărăĭ mărturie), că era cu toţĭ cu Duca-Vodă. Într'aceaia Împărăţiia aŭ trimis Agă să să întoarcă la Scaun, şi aŭ scris şi Paşăĭ de la margine să-ĭ dia Turcĭ să gonească pre ceĭ răĭ şi nebunĭ. Decĭ, întămpinîndu-l veastea pre Duca-Vodă la Hagioglu-Pazargic în Dobrogia, şi viind şi o seaamă de Hănculeştĭ, de mergia după dănsul la Ţarigrad să-l părască, avănd Duca-Vodă pre Aga Turcul cu puteare, şi avănd şi ale luĭ oştĭ căteva, aŭ abătut în Hănculeştĭ, şi i-aŭ spart de i-aŭ trecut Dunăria, şi pre alţiĭ cariĭ maĭ găsise strănşĭ în ţară i-aŭ spart; şi s'aŭ dus Duca-Vodă iar la Scaun, şi pre zorbale i-aŭ prins, de i-aŭ omorăt. Doamna Duculiasă fiind în Ţara-Rumănească, la Drăgăneştĭ, pănă a fi acele turburărĭ în Moldova, daca s'aŭ aşăzat Domnu-săŭ la Scaun, s'aŭ dus şi iea la Iaşĭ [2].

Întru aceaste zile ale luĭ Antonie-Vodă, în Ţara Ungurească de sus aŭ trimis Împăratul Neamţuluĭ pre Ghinărariul Cămpuluĭ, anume Şpărcu, cu oştĭ, de aŭ băgat oştĭ pren multe cetăţĭ ale Domnilor celor marĭ Un-

[1] Cf. Neculce p. 194: „Şi-ĭ da nafacă pe zi, de cheltuială luĭ, cîte zece potronicĭ".

[2] Aceste lupte ale luĭ Duca-Vodă cu revoltaţiĭ se întîmplă în 1671. V. Iorga, *Doc. Bistriţeĭ,* II, pp. xxv, 23. În doc. 157 LXXXIII al Ac. Rom daŭ mărturie doĭ bătrînĭ, din cari unul îşĭ aminteşte „din dzileale Ducăĭ-Vodă", iar altul „din dzileale Hănceştilor".

gurĭ, vinuindu-ĭ că să sfătuesc să rădice cap, să să dăzlipească de lăngă Împărăţiia Neamţuluĭ, şi pentru acĭasta mare ghiuluş s'aŭ străns la Pojun, și pre mulțĭ Domnĭ marĭ ungureştĭ i-aŭ închis, şi unora şi le-aŭ tăiat și capetele, la Pojun şi la Becĭ, anume aceştia: Nadajdi Ferenţi, Zrîni Petre, Franghepan, Greţine Tatămbac, Boleş Ferenţi, și aŭ poruncit Împăratul de aŭ luat multe bisericĭ luterăneştĭ şi calvineștĭ den Țara Ungurească de sus, de li-aŭ făcut papiştăşăştĭ; și alte multe reale li-aŭ maĭ făcut.

Ale Țărăĭ-Rumăneştĭ lucrurĭ, precum am scris îndărăt, boiariĭ între dănșăĭ tot era cam învrăjbițĭ, și, cătăva vreame aşa petrecănd, veni poruncă de la Împărăţie să meaargă Antonie-Vodă la Poartă, la al treilia an, după cum făcuse Turciĭ obiceĭ, să sărute măna Împăratuluĭ și să-șĭ înnoiască Domniia. La Țarigrad încă sosise Grigorie-Vodă den pribegiia luĭ de la Vineţiia, iertăndu-l Împărăţiia pren mijlocul luĭ Panaiotache Dragomanul Împărătesc. Acestia auzind Domnul și boiariĭ, măcar că mergia la Poartă, că nu avia cum face într'alt chip, iar era îngrijaţĭ; ci trimiseră maĭ nainte pre Costandin Postelnicul Cantacozinò, și pre Gheorghe Vornicul să cearce porţile, să vază ce vor afla; iar Domnul și boiariĭ să gătiră de purceseră maĭ în urmă, şi lăsară Caimacam aicea la Scaun pre Creţulescul, iar pre Banul Gherghe, fiind boiar bătrăn, nu vrură să-l facă Caimacam, nicĭ îl socotiră întru ceva; de care foarte s'aŭ scărbit, unde nu-ĭ deaderă nicĭ o cinste. Decĭ, dentru boiariĭ ceĭ obidițĭ, Neagoe Săcuianul, cu nasul tăiat, și alţiĭ aŭ fugit de aicea den ţară, şi s'aŭ dus la Poartă şi, lipindu-să lăngă Panaiotache, părăia tare pre Postelniceștĭ, că fac multe nedreptăţĭ între boiarĭ şi între săracĭ, și altele. După ce ajunse Domnul la Dunăre, se întoarse Costandin Postelnicul de la Poartă șă-ĭ întămpină la Dunăre, şi, întrebăndu-l ce aŭ priceput la Poartă, aŭ zis „răŭ, că nu ne va fi pre voe ce găndim“, şi aŭ spus de Grigorie-Vodă toată povestea; iar Șărban Spatar, frate-săŭ, aŭ zis că va face

pod de pungĭ de la Saraiul Rumănesc până la al Viziriuluĭ, şi tot îĭ va fi pre voe. Aŭ zis: „Ci mergeţĭ dar, şi veţĭ vedea“. Aciĭ la Dunăre nu ştim ce socoteaală făcură, de ziseră, că aŭ făcut greşală de l-aŭ obidit pre Banul Gherghe Băleanul şi nu l-aŭ pus Caimacam; ci scrise de acolò Antonie-Vodă o carte, şi-l rândui să fie purtător de grijă cu Logofătul Radul Creţulescul în ce vor fi trebile ţărăĭ; şi purcease Domnul cu boiariĭ ţărăĭ la Odriiŭ. Acolò ajungând, cerca Mareş Banul şi Şărban Spătarul, cu ai lor, să pue pre Gheorghe Vornic Domn şi să lipsească Antonie-Vodă, zicând că iaste bătrân şi slab, şi trebue să fie maĭ tare, să poată sluji Împărăţieĭ la oaste, — că făcia Turciĭ gătire de oaste către Liaşĭ. Viziriul, auzind, aŭ zis: „Dacă le trebue lor om maĭ tare, le voĭ da eŭ Domn cu mână de fier“. Înţelegând boiariĭ de aciasta, să lăsară de socotiala cea de'ntăĭ, şi ceria iar pre Antonie-Vodă. Şi le făgăduiră în faţă Turciĭ să fie: „şi să vă gătiţĭ în cutare zi, să veniţĭ să îmbrace caftanul“. După altă parte trimisease la Grigorie-Vodă de-l aducea de la Ţarigrad, şi eĭ nu ştiia nimic. Dacă s'aŭ apropiiat Grigorie-Vodă de Odriiŭ, şi, aflând Turciĭ, trimiseră de chemară pre Antonie-Vodă, să meargă cu toţĭ boeriĭ, să-ĭ îmbrace cu caftan. Şi mearseră toţĭ; iar Şărban Spătariul, fiind conăcit la Cara-Agacĭ, s'aŭ făcut că-ĭ iaste răŭ, şi zăcia lângă foc, şi trimisease pre Ghinia Comis să vază ce vor să facă Domnul şi boiariĭ la Poartă. Decĭ, mergând Domnul cu boiariĭ la Viziriul şi aştepta caftane, începu a întreba: „Care iaste Mareş?“ Zise: „Eŭ sănt“. „Ia-l!“ Ci-l luară. „Care iaste Gheorghe Vornic?“ Zise: „Eŭ sănt“. „Ia-l!“ Ci-l luară. „Care iaste Şărban?“ Ziseră: „Nu iaste“. „Care iaste Mihaĭ Postelnicul?“ „Cesta iaste“. „Ia-l!“ Îl luară. „Care iaste cutare, cutare?“. Îĭ luară pre toţĭ, şi rămase Domnul singur cu ceĭlalţĭ boiarĭ. Şi zise Domnuluĭ: „Împăratul ti-aŭ mazălit“. Şi, întorcându-să către ceilalţĭ boiarĭ: Ivaşco Stolnic Hrizea Vistier, Radul Ştirbeĭ, şi alţiĭ cariĭ era aciĭ, le zise: „Voao v'aŭ dat Împăratul Domn pre Gli-

gorie-Vodă; păsați la dânsul". Deci, eșând boiarii de acii, încălecară, și-i eșără înnainte lângă Odriiŭ (că era aproape), și veniră cu dânsul în Odriiŭ. Iar Șărban Spătariul, fiind mai ficlean decât alții, aŭ scăpat, măcar că aŭ trimis să-l prinză, dar n'aŭ putut; că, îndată ce auzi Ghinia Comis: „ia pre cutare! ia pre cutare!" și-i lua, îndată s'aŭ dus de i-aŭ dat știre, și aŭ încălecat, și s'aŭ dus încătrò aŭ putut scăpa.

Grigorie-Vodă îndată scrise cărți la Gherghe Banul Băleanul, să-l știe că iaste Domn, și să prinză pre Radul Logofătul Crețulescul și pre frații lui Șărban Spătariul ce era la Bucureștĭ. Carii, viind noaptea, trimise de strânse iuzbașăi și căpitanii de slujitori, și pre boiarii carii să întâmplase acii: Radul Năsturel și alții, și, strângându-să, aŭ trimis pre Năsturel cu slujitori la Costandin Postelnicul, și la Aga Matei, și la Iordache, de li-aŭ ocolit casele, și i-aŭ chemat la Curte. Pre alții i-aŭ trimis la Crețulescul de l-aŭ chemat la Curte. Carii întreba: „Dar ce, ce?". Ei zicea: „Nu știm alt nimic, fără cât poruncă Domnească aŭ venit; veți vedea". Și mearseră la Curte. Acolò era Banul Gherghe și slujitori mulți, lumânări aprinse. Daca veniră, șăzură; și se sculă Banul și zise: „Boiari fraților, sănătate de la Măriia Sa Grigorie-Vodă, că l-aŭ miluit Dumnezeŭ și Împăratul cu Domniia: iată și cartia". Și o citiră. Mulțămiea ei lui Dumnezeŭ; însă acii dentre gloată fugi Iordache, și vru să fugă și Matei Aga, dar îi prinseră de veaste, șă-i întoarseră, și le zise Banul Gherghe: „Matei, căci faci copilărește de nu șăzi! Dar Domnul căci poruncească să fiț la opreaală, nu doar că va să vă omoară, ci numai până va veni Măriia Sa; deci bun iaste Dumnezeŭ: vă va ierta; nu vă teameți, ci șădeți; nu ne mai faceți noao rușâne". Acii, în cămările Domnești, era închiși de Crețulescul 24 de boiari, și în obezi, pentru năpăștile ce le făcea că sânt ficleni și răi, precum și mai îndărăt am scris. Ci îndată porunci Banul Gherghe de aduseră țigani, și le tăiară obezile, șă-i slobozi. Ci fieștecarele îș lua obezile și le ducea înnainte Crețulescului,

şi-ĭ zicea să şă le pue în gât, şi le lepăda jos. Decĭ, făcându-se zio, îĭ trimise pre boiarĭ pre la casele lor, şi slujitorĭ de pază, până ce aŭ venit a doao poruncă de la Grigorie-Vodă, de i-aŭ închis în turn. Boiariĭ ţărăĭ, necăjăţiĭ, care cum auziia, îndată încăleca, şi să ducea la Grigorie-Vodă la Odriiŭ. Iar bietul Ilie Armaş, înţelegând maĭ nainte, că va să-l închiză Creţulescul, ca şi pre ceilalţĭ, aŭ fugit către Ţara-Ungurească, să scape. Ci întâĭ i-aŭ prins o slugă a luĭ, care îĭ stătuse calul, şi-l aduseră la Creţulescul, şi îndată puseră de-ĭ tăiară capul, săracul. Pre urmă prind în munte plăiaşăĭ şi pre Ilie Armaş, şi, aducându-l păn la o cârciumă lângă Bucureştĭ, legat, iată şi veaste veni în toată ţara, că iaste Grigorie-Vodă Domn; care auzind Ilie Armaşul, aŭ început a înjura pre plăiaşĭ, de l-aŭ dăzlegat, şi aŭ legat pre dânşăĭ, şi le-aŭ dat bătae păn la moarte, şi i-aŭ dus legaţ la Bucureştĭ. Stroe Vornicul, carele îl călugărise la Sneagov, precum aţ auzit că am scris maĭ îndărăt, maĭ nainte, până a nu veni veaste de Grigorie-Vodă, numaĭ pentru turburările ce făcia în ţară Postelniceştiĭ cu aĭ lor, Mateĭ fii-săŭ aŭ gătit oamenĭ Rumânĭ de aĭ lor, şi pen meşteşug aŭ luat pre Stroe Vornic şi l-aŭ trecut în Ţara-Ungurească [1]. Acolo auzind de Gligorie-Vodă că s'aŭ pus Domn, îndată aŭ purces de s'aŭ dus la dânsul la Odriĭ, spuindu-şĭ patimile şi nevoile ce aŭ tras; şi nu numaĭ el se jăluise de patimĭ, ci toţĭ boiariĭ, cât să umpluse urechile luĭ Gligorie-Vodă de jălbile lor, cît să mira de nebuniĭ ce aŭ făcut. Câteva pricinĭ aŭ fost de aŭ căzut Postelniceştiĭ în mâna luĭ Gligorie-Vodă; una, că Gligorie-Vodă, când aŭ scris la Chiupriulioglu şi la Panaiotache de aŭ cerut ertăciune, foarte răŭ i-aŭ părut, precum eĭ l-aŭ înşălat de aŭ fugit în alte ţărĭ de supt mila Împăratuluĭ; a doao, să învrăjbise cu Panaio-

[1] Cum se poate vedea în „despre Cantncuzinĭ", Stroe fugi din Snagov cu mult timp înnainte de mazilia luĭ Antonie-Vodă. În adevăr însă Stroe avu un fiŭ Mateĭ Comisul, tatăl luĭ Radul Postelnicul Golescu (Bibl. Ac. Rom., 103/XL).

tache Dragomanul, căruia i să trecea cuvântul la Viziriul; a treia, îmboldise și pre boiarii țărăi cu multe fealiuri de riale, cu închisori, cu batjocuri, dentru carii fugind la Poartă, jalbe mari făcia la Turci, prin mijlocul lui Panaiotache, carele era vrăjmaș mare. Că, și când era Antonie-Vodă la Odrii, nemazălit, încă unii den căpitani și den slujitori umbla pre uliță, strigând și înjurând pre Panaiotache de muiare și de copii; și aciasta auzind Panaiotache, să mai ațâța în mânie. Ca aceste pricini aŭ fost de aŭ căzut Cantacozinii în mâna lui Gligorie-Vodă, iar în cea după urmă, și mai adevărat, putem zice că den păcatele lor i-aŭ dat Dumnezeŭ în pedepse ca acelea.

48. Domniia a doao a lui Grigorie-Vodă, l[t] 7180.

Grigorie-Vodă vine Domn și aduce pre boiari în obezi. — Doi căpitani tae Gligorie-Vodă. — Gheorghe Vornicul îl trimit la Ocnă. — Judecata boerilor la Gligorie-Vodă. — Sultan Mehmet să duce la Camenită. — Gligorie-Vodă îndeamnă pre Moldoveni să părască pre Duca-Vodă. — Duca-Vodă mazăl. — Turcii iaŭ Camenița de la Liași. — Turcii, Tătarăi pradă Țara Leșască pînă mai sus de Liov. — Gligorie-Vodă vine de la oaste bolnav. — Doamna lui Gligorie-Vodă vine de la Veneția. — Șerban Spătarul fuge din Moldova de frica lui Petriceaicu-Vodă. — Caimacamul scoate pre Postelniceștii de la Gligorie-Vodă. — Gheorghe Vornicul dus la Tismana: îi tae capul. — Gligorie-Vodă să gătește de oaste la Hotin. — Gligorie-Vodă trimite pe Doamna sa la Țarigrad pentru credință. — Turcii surgunesc la Crit pre Postelniceștii. — Petriceico-Vodă fuge la Liași. — Gligorie-Vodă să nevoiaște să nu-i piară oștile. — Boerii să tem că va să-i ficlenească Gligorie-Vodă. — Boerii fug la Liaș. — Seimenii rădică cap la Hotin. — Sobeschi vin asupra Turcilor cu Liașăi, șă-i bate. — Liașăi prind pre Gligorie-Vodă și oastea. — Gligorie-Vodă de la Liașăi să duce la Turci. — Gligorie-Vodă părăște pre Pașa la Vizir. — Vizirul face surgun pre Sarascher-Pașa. — Împăratul dă Domniia Ducăi-Vodă. — Gligorie-Vodă să duce la Țarigrad. — Banul Gherghe, Hrizea Vistierul și alți boeri pribegesc.

Purcezând Grigorie-Vodă de la Odrii cu toți boiarii, aŭ venit în țară în Scaunul Bucureștilor, Martie 20. Avea cu dânsul și pre boiarii cei închiși de la Turci, care

i-aŭ dat în măna luĭ, băgaţĭ în obezĭ: Mareș Banul, Radul Logofătul Creţulescul, Gheorghe Vornic, Gheţea Clucer, Mihaĭ Postelnic, Stoian Comis, Vasilie Căpitan și alţĭ Căpitanĭ; şi, după ce i-aŭ adus, i-aŭ închis în turnul după poarta Domnească. Ci n'aŭ trecut multă vreame, ci aŭ tăiat de naintia porţiĭ pre aceĭ doĭ căpitanĭ, pentru că înjurase pre Panaiotache de muere și de copiĭ; decĭ el aŭ îndemnat pre Grigorie-Vodă de i-aŭ omorăt. Iar pre Gheorghe Vornic l-aŭ trimis la Ocnă şi pre Gheţea Clucer; şi maĭ era și Stoica Logofăt Ludescul acolo cu dănșăĭ: ceĭlalţĭ toţĭ în Bucureştĭ era închișĭ. Și în cătева răndurĭ i-aŭ scos la Divan de-ĭ judeca, şi-ĭ pedepsia de stricaria ţărăĭ, și cum că aŭ făcut datorìĭ multe la Turcĭ, la 1000 de pungĭ de banĭ, și le zicia: cănd s'aŭ dus Domnul den ţară în Ţara Nemţească, numaĭ 50 de pungĭ de banĭ aŭ lăsat ţara datoare, iar acum o găseaşte 1000 de pungĭ, şi dăjdĭ aŭ scos multe, carele anume le spunia, şi le zicea: ce aŭ făcut baniĭ, de n'aŭ plătit datoriile? Ca acestea zicăndu-le, iar îĭ băga la închisoare, şi aŭ poruncit să plătească de la casele lor acea datorie ce o aŭ făcut eĭ; și dentr'ănsa aŭ şi dat, dar cu bătae pre talpe şi cu legăturĭ. Ci dar, în zilele acestuĭ Domn, măcar că era striin, numaĭ aceştĭ boiarĭ era întristaţĭ, pentru închisoarea lor, și căcĭ le ceria banĭ, iar alţĭ boerĭ, și slujitorĭ, şi birnicĭ, toţĭ era veaselĭ de venirea luĭ Gligorie-Vodă, că era om bun cu toţĭ, și dăjdile ţăreĭ ușoare, căt avia toţĭ bucurie, lăudănd pre Dumnezeu de binele ce le-aŭ dat. Șărban Spătar Cantacozinul, după ce scăpase de la Odriĭ, de nu l-aŭ prins cu ceĭlalţĭ, s'aŭ dus la Moldova, la Duca-Vodă; care Grigorie-Vodă auzind, aŭ trimis sol la Duca-Vodă de-l ceria; iar Duca-Vodă zicea, că adevărat aŭ venit, dar nu l-aŭ priimit pentru vrajbă, ci s'aŭ dus den Moldova, şi nu-l ştie în cătro să va fi dus. Dar n'aŭ fost aşa, ci-l ascunsease la mănăstire, la Hangu; ci pre urmă aŭ înţeles Grigorie-Vodă că l-aŭ ascuns Duca-Vodă în ţara luĭ; pentru care multă părere de răŭ aŭ avut pre Duca-Vodă.

Viind dar vara, aŭ facut Împăratul mare gătire și s'aŭ dus în Țara Leșască cu oastea luĭ, la Camenița, și aŭ poruncit luĭ Gligorie-Vodă, de aŭ mers și el cu oștile luĭ, care străngăndu-șĭ den toate breslile: călărașĭ, dorobanțĭ, roșăĭ, visterniceĭ, spătăreĭ, postelniceĭ, stolniceĭ, vorniceĭ, păhărniceĭ, le-aŭ facut steagurĭ și li-aŭ dat tuturor sulițe văruite, și cu prapore fealiurĭ-fealiurĭ, fieștecare după breasla lor, și aŭ facut oaste frumoasă, atăta căt, mergănd și făcănd halaĭ înnaintia Împăratuluĭ, s'aŭ mirat și Împăratul și toțĭ Turciĭ de oștĭ ce avea Grigorie-Vodă frumoase.

Acolo viind și Duca-Vodă, Domnul Moldoviĭ. după cum îĭ poruncise Împăratul, și avănd Grigorie-Vodă pizmă pre dănsul, pentru Șărban Spătar, căcĭ nu i l-aŭ dat, aŭ îndemnat pre boeriĭ moldovenĭ de l-aŭ părăt la Împărăție de om răŭ, și măncător, și spărgător de țară. Măcar că și Moldoveaniĭ aŭ fost supărațĭ de Duca-Vodă, și să îndemna singurĭ, dar și Grigorie-Vodă i-aŭ îndemnat și le-aŭ și ajutat până l-aŭ surpat pre Duca-Vodă. Și aŭ vrut Împăratul să-ĭ tae capul, dar aŭ avut noroc cu doao blane de vulpe de mosc, foarte neagre și frumoase; amănduao făcea 40 de pungĭ de banĭ; ci una aŭ dat Împăratuluĭ, alta Viziriuluĭ, și aŭ scăpat de moarte; iar den Domnie l-aŭ scos, și aŭ pus Domn pre Ștefan Petriceico-Vodă.

DeciĭÎmpăratul, mergănd la Camenița, în puținteale zile o aŭ bătut, și o aŭ luat; că nicĭ oaste într'ănsa n'aŭ fost multă, fără puținteĭ Nemțĭ, dragonĭ, cariĭ, văzănd puteare mare turcĭască și temăndu-să și de Craiul lor, s'aŭ dus ofițiriĭ cu slujitoriĭ lor în turnul unde era iarba de pușcă, și aŭ dat erbiĭ foc, de s'aŭ prăpădit cu toțiĭ, și s'aŭ spart și cetatea, de aŭ întrat Turciĭ cum aŭ vrut; și aŭ băgat oaste și alte rănduele ce aŭ trebuit, și aŭ dres bine pre unde să stricase. Și de acolo Împăratul s'aŭ întors îndărăt, iar pre cățva Pașĭ și cu Domnul Grigorie-Vodă, cu Hanul, cu Tătarăĭ, i-aŭ trimis în Țara Leșască, de aŭ ars, aŭ prădat pre den sus de

Leov. Decĭ, viind toamna şi răcindu-să vremea, şi multe ploĭ recĭ fiind, nu le-aŭ dat îndemănă să bată Livovul pănă-l vor lua, ci l-aŭ lăsat şi s'aŭ întors. Şi căcĭ şi pre Tătarĭ, la un loc maĭ sus de Leov, iĭ găsise o seamă de oştĭ leşăştĭ, şi foarte răŭ i-aŭ tăiat, şi le-aŭ luat toate plianurile şi caiĭ lor, de veniia pedestri şi despueţı, ca vaĭ de dănşăĭ: flămănzie încă să făcuse în tabără. Ci, acestia toate reale întămplăndu-să, le-aŭ căutat a veni înnapoĭ; careĭ viind pănă la Hotin, i-aŭ împresurat şi iarna; decĭ s'aŭ dus fieştecine pre la locurile lor. Grigorie-Vodă încă aŭ venit în Scaun pre la Sfeti Nicolae, şi i-aŭ eşăt înnainte Gherghe Banul, Stroe Vornic, Sturzea Spătar [1], fratele Doamniĭ luĭ Grigorie-Vodă, fiind aceştĭ boiarĭ Caimacamĭ; cu mare pompă aŭ întrat în Bucureştĭ; numaĭ atăta: era cam slab Domnul, că să bolnăvise la Hotin, de aŭ zăcut multă vreame în cetate,— căt să speriese că va şi muri. Însă, daca aŭ venit în Scaun, s'aŭ bucurat, că aŭ găsit pre Doamna venită de la Vineţiia. Că, după ce aŭ luat Domniia la Odriĭ, aŭ trimis pre Sturzea Spătar, cumnatu-său, de aŭ adus pre Doamna de la Vineţiia; şi, fiind şi Grigorie-Vodă la oaste, aŭ fost sosit şi Doamna: căriia i-aŭ fost eşăt înnainte multe jupănease la Dunăre, şi cu cinste o aŭ adus la Bucureştĭ. Doamna era îmbrăcată în haine frănceştĭ foarte frumoase şi într'acela chip aŭ fost pînă aŭ intrat în Bucureştĭ; decĭ aŭ lepădat hainele acelea şi aŭ luat rumăneştĭ [2]. Ci dar, cum am zis, găsind Domnul pre Doamnă-sa şi coconiĭ, s'aŭ bucurat; şi aşa domniià cu pace, şi cu linişte.

Iar Şărban Spătar, de unde era, la Hangu, temăndu-să de Ştefan-Vodă Petreceico, să nu-l dia în mi-

[1] Teodor.

[2] Între nişte ştirĭ venite la Roma din Veneţia (còpiĭ în col. Vladimir Ghica, la Ac. Rom.) se cuprind lămurirĭ asupra călătorieĭ. La 19 Mart se scrie că Sturdza e aşteptat pentru a lua pe Doamnă, care e îngreunată; la 24 Maiŭ că el a sosit; la 28, că a visitat Arsenalul şi i s'a oferit un brigantin; la 3 Iunie că aŭ plecat amîndoĭ; la 23, că aŭ plecat la 6 din Spalato, unde aŭ fost găzduiţĭ în Palat.

nile luĭ Gligorie-Vodă, mazălindu-să Duca-Vodă den Moldova, aŭ trecut în Țara Ungurească la Ghiurghiŭ, la un Lazăr Iștvan, boiar mare al locului aceluia, și, fiind prieten cu Cantacozinii den țara Moldoviĭ, verii luĭ, pren mijlocul lor l-aŭ ținut la casa luĭ în bună socoteaală până despre primăvară[1]; deci s'aŭ dus la Betlen Ianoș, canțelariul țărăi Ardealuluĭ, și aŭ cerut voe să-l lase să treacă în țara turcească; și i-aŭ dat voe, și s'aŭ dus pren Hațag, pre la Cavaransebeș, pre la Rușava, deci la Odriĭ la Carà-Mustafà-Pașa Caimacanul, fiindu-ĭ prieten de'nceput, den zilele Ghicăi-Vodă, cum am scris acolò, și, maĭ încoace încă întărindu-l, l-aŭ făcut desăvărșit prieten. La ale căriia picioare căzănd, s'aŭ rugat pentru frații luĭ ce era închiși la Gligorie-Vodă, să facă mod ca acela, cum va ști, să-ĭ scoață de acolo. Caimacanul aŭ chiemat pre Chiupriulioglu Viziriul, de l-aŭ ospătat și l-aŭ și dăruit după obiceiurile lor; lăngă acealea l-aŭ rugat, să facă bine să-ĭ sloboază, că le ajunge pedeapsa cătă aŭ avut într'un an; și altele aŭ zis. Deci Viziriul aŭ făgăduit că va face. Caimacanul, încă ficlean, ca să nu să zăbovească lucrul, să să afle cumva, îndată aŭ chemat iazagiŭ, și aŭ scris ferman la Grigorie-Vodă, să-ĭ dia în măna Turculuĭ, să nu facă într'alt chip; și rândui și Agă ca să meargă. Și, cum s'aŭ dus Viziriul de la ospăț, îndată trimise Caimacanul pre Aga cu fermanul, și l-aŭ învățat să meargă drept la Domn, la Curte, și să lase 2 slugĭ la ușa turnuluĭ unde era frații luĭ închiși (pentru ca să nu-ĭ maĭ mute alt undeva), și așa aŭ făcut. Dacă aŭ sosit Aga, el aŭ mers drept la Domn, și aŭ lăsat 2 slugĭ la ușa turnuluĭ, și, dăndu-ĭ fermanul, nu avea cum face într'alt chip, ci i-aŭ scos și i-aŭ adus înnainte luĭ Grigorie-Vodă, și i-aŭ dat în măna Turculuĭ, de i-aŭ dus la Țarigrad. Ci Mareș Banul n'aŭ vrut să meaargă den voia luĭ, ci aŭ rămas în țară la casa luĭ, și Gheția, socrul luĭ Șărban Spătariul, fiind la Ocnă, aŭ poruncit

[1] Exactitudinea acestor spuse se dovedește și prin izvoarele ungurești întreb iințate în despre „Cantacuzini".

de l-aŭ slobozit şi s'aŭ dus la Nicopoe; iar pre Gheorghe Vornicul l-aŭ luat de la Ocnă, şi l-aŭ dus la Tismana la închisoare. Acolo şăzănd cătăva vreame (saŭ pentru că i să rădicase nume de Domn, saŭ pentru alte pricinĭ, care Dumnezeŭ ştie), aŭ trimis Gligorie-Vodă pre Iacşa Căpitan, cu slujitorĭ, şi cu Preda, Armaşul al doilea, şi, scoţăndu-l den mănăstire peste răŭ, i-aŭ tăiat capul.

Gligorie-Vodă, aceste întămplărĭ, ce fără nădejde i-aŭ venit, văzăndu-le, s'aŭ turburat foarte; însă, viindu-ĭ poruncă să meargă la oaste la Hotin cu Husein-Paşa Seidi-Oglu pentru paza Cameniţiĭ, să gătiia de oaste. Ci, într'aceaste întămplărĭ, boiariĭ cari-ĭ luase Turcul de-ĭ dusease la Ţarigrad, pără pre Domn că va să să hainească şi nu ĭaste într'alt chip. Decĭ Turciĭ, temăndu-să de o primejdie ca acĭasta, aŭ poruncit Domnuluĭ să-şĭ trimiţă Doamna cu coconiĭ la Ţarigrad, şi, măcar cu necaz, o aŭ trimis. Întăĭ aŭ purces Domnul de s'aŭ dus la oaste, după aceaia şi Doamna s'aŭ dus la Ţarigrad, cu Toader Sturzea Spătar, frate-săŭ. Iar Domnul, mergănd la Hotin, s'aŭ împreunat cu Paşa, şi multă vreame aŭ şăzut acolo.

Întru acea vreame, socotind că nu să va odihni de Postelniceştĭ, fiind în Ţarigrad în toată vremia lăngă Poartă, aŭ trimis de la ţară jalbă pentru dănşăĭ, şi pre lăngă jalbă şi banĭ, căţ aŭ socotit că vor trebui, şi s'aŭ rugat Viziruluĭ să-ĭ gonească de lăngă Poartă, să nu maĭ facă amestecăturĭ ţărăĭ. Decĭ Viziriul, văzănd jalba şi baniĭ, aŭ făcut surgun pre Şerban Spătariul, pre Radul Creţulescul, pre Costandin Postelnicul fratele luĭ Şărban Spătar, la Crit. Iar la Hotin, fiind oştile pănă dăspre toamnă, au venit veaste că vine Sobetschi Hatmanul cu multe oştĭ leşăştĭ. Turciĭ, îngrijăndu-să, aŭ chiemat pre Gligorie-Vodă Paşa, să cĭară de la dănsul sfat ce va să facă. Măcar că bine l-aŭ sfătuit, dar Paşa n'aŭ ascultat: i-aŭ zis să iasă înnaintia lor, să să bată în cămp; decĭ, de vor birui, bine; de nu, să vor da înnapoĭ, şi să vor împreuna cu Hanul, cu Tătarăĭ (că venia şi el, dar

n'aŭ ajuns la vreame), și al doilea rănd să vor maĭ bate. Pașa zicia să facă șanțurĭ să să îngroape, și de acolo să să bată. Gligorie-Vodă zicea că Turcilor nu le iaste obiceiul să să bată den șanțurĭ, fără numaĭ Nemților; ci să iasă la cămp, și, ce va vria Dumnezeu. Pașa nicĭ cum n'aŭ vrut. Era și acest Pașă hursuz, că și la Leva, în Țara Ungurească, și într'alte locurĭ, unde aŭ fost trimis cu oștĭ, tot aŭ pierdut războiul. Ci n'aŭ avut ce maĭ face nicĭ Gligorie-Vodă: l-aŭ lăsat de ș'aŭ făcut șanțurĭ și s'aŭ îngropat; care pre urmă i-aŭ fost de peiria oștilor [1]. Ștefan-Vodă Petriceico de la Moldova, fiind la Hotin cu oastia luĭ, neputănd plini o poruncă a Pașăĭ, și măniindu-să Pașa pre dănsul, ca un slab de inemă, și avănd sfeatnicĭ răĭ lăngă el, și văzănd că vin oștile leșăștĭ, părăndu-i-să (ca unuĭ prost de minte), că, dacă vor bate Liașăĭ pre Turcĭ, piere toată Împărățiia Turculuĭ, — acest gănd avănd, s'aŭ sculat cu o seaamă de boiarĭ și aŭ fugit la Liașĭ. Iar Gligorie-Vodă aŭ șăzut lăngă Turcĭ; numaĭ, fiind căit de ceaia ce aŭ făcut la Leva, în Domniia de'ntăĭ, de aŭ dat războĭ tare cu Neamțiĭ, cıt aŭ perit mulțĭ boiarĭ, și multă oaste aŭ pierdut, — socotindu-să să nu facă și acum așa, s'aŭ vorbit cu boeriĭ să trimiță la Liașĭ pre ascuns să-șĭ așaze cu dănșăĭ, și să-șĭ spue și semnu care vor avia în șanț, unde vor fi închișĭ cu Turciĭ, rugăndu-să să poruncĭască Sobetschi Hatmanul oștiĭ ce va fi spre acea parte, să nu dea să-ĭ strice oastea; și aŭ așăzat cuvăntul să fie așa. Și aŭ zis Domnul, că, după ce va face scrisoarea, va chiema pre boerĭ de le va arăta, dar (saŭ den uitare, saŭ den nebăgare de seamă), făcănd cartia, o aŭ trimis Domnul, și boerilor nu le-aŭ maĭ arătat, socotind că poate fi că nu iaste mare lucru: a arăta, și a nu arăta. Iar boeriĭ, înțelegănd că aŭ trimis cartia și lor nu le-aŭ arătat ce scrie într'ănsa, aŭ luat (ca nește oamenĭ fără minte), lucru că este mare, și va să-ĭ ficlenească Domnul, să-ĭ

[1] Constantin Căpitanul reproduce aicĭ dezvinovățirile șirete ale luĭ Ghica

piarză, ca şi pre boerii de la războiul Levii. Dar aŭ greşăt ticăiţii, că cu sfaturile lor pre urmă ş'aŭ pierdut şi Domniia, şi casele lor, pecum să va arăta maĭ jos. Aceste gândurĭ de nimic având boiariĭ, l-aŭ ficlenit pre Gligorie-Vodă, şi s'aŭ sculat cu toţiĭ den tabără, şi pen Nistru aŭ dat, de aŭ eşăt afară, şi aŭ fugit la Liaşĭ (că era tabără legată de catră uscat, de nu putia să iasă fieştecine). Badia Bălăcĭanul, fiind hoţ răŭ, fiind la un sfat cu toţĭ boiariĭ, încălecănd ceilalţĭ şi dându-ĭ ştire şi luĭ, el s'aŭ lăsat de acel sfat şi s'aŭ dus de aŭ spus luĭ Gligorie-Vodă că fug boiariĭ: şi îndată porunci slujitorilor să meargă să-ĭ împuşce. Dar n'aŭ făcut nimic, că apucase de eşăse den tabără. şi, noapte fiind, aŭ scăpat. Acĭastă întâmplare maĭ mult aŭ întristat pre Gligorie-Vodă decăt nebuniia Seimenilor, ce făcuse maĭ în trecutele zile, iar acolia la Hotin, cariĭ (dentr'a cuĭ îndemnătură, nu să poate şti), să rădicase cu gălcĭavă asupra Domnuluĭ; ci Domnul, cu ceilaltă slujitorime a ţărăı, gătindu-să şi cu tunurĭ, aŭ mers asupra lor. Eĭ, văzănd oastea gata, şi maĭ vărtos că să temia de tunurĭ, aŭ lepădat armele, şi i-aŭ prins pre toţĭ; ci pre ceĭ maĭ răĭ, maı zorbale, i-aŭ băgat în butucĭ, ca la 80 de oameni, şi cu cară i-aŭ trimis de i-aŭ băgat în Ocnă, iar pre ceilalţĭ i-aŭ slobozit iar la stiagurile lor, puindu-le alte căpeteniĭ. Ci, cum am zis, nu atat aŭ turburat pre Domn nebuniia acestor Seimenĭ, căt aŭ turburat a boerilor nebunie, de aŭ fugit de la Domnul săŭ la Liaşĭ. Care, Turciĭ de s'ar fi potrivit, ar fi dat ţara în robie pre faptele lor; dar, iar Domnul chivernisind (măcar că Domniia aŭ pierdut o), iar din oastea luĭ nicĭ-unul n'aŭ pe rit, nicĭ ţara nu s'aŭ robit. Lăngă acĭastă fugă, ce aţĭ auzit, a boerilor, Liaşăĭ încă să apropiese de Turcĭ. Turciĭ, auzind, aŭ întrat în şanţurĭ. şi aŭ băgat şi pre Gligorie-Vodă cu oastia luı, şi gătiră tunurile şi altă gatire. Sobetschi, viind cu oştile, cu bună rănduială, au început a să bate den tunurı, den puşcĭ, dar nu facia Turciĭ nimic, pentru că era şi Turcĭ puţinĭ, şi Liaşĭ mulţı;

care văzănd că într'alt chip nu-ĭ va putea să-ĭ răzbească, aŭ rănduit husariĭ, cariĭ sănt cu fier îmbrăcațĭ, și după dănșăĭ panțiriĭ, cariĭ sănt cu zale, și aŭ dat năvală în șanțurĭ, de jungliia pre Turcĭ ca pre neşte rămătorĭ. Vărsare multă de sănge s'aŭ făcut, căt, care scăpa den oaste, de Nistru nu scăpa, că să înneca; iar, care scăpa den Nistru, de oştile dupeste Nistru nu scăpa, că era mulțĭ și de aĭ noştri, amestecaț cu Liașăĭ; den boiarĭ, și Badea Bălăcĭanul Contoș, de-ĭ omorăia [1]. Maĭ nicĭ unul n'aŭ scăpat; făra numaĭ Pașa cu oare-cățva Pașĭ, avănd caĭ bunĭ, aŭ scăpat în Camenițǎ. Iar pre Domn și pre oastea luĭ i-aŭ prins Liașăĭ, și i-aŭ dus la Sobetschi Hatmanul, și în cinste l-aŭ priimit, zicănd să rămăe în protecțiia Crăieĭ lor; dar el i-aŭ răspuns că nicĭ cum nu va fi acĭasta, de vreame ce Doamnă-sa și coconiĭ sănt în măna Turculuĭ; ci s'aŭ rugat să facă bine, să sloboază oştile să să ducă la casele lor, și pre dănsul să-l lase să să ducă la Viziriul; că, de nu va mearge curănd, pot să-ĭ zică că iaste hain de către Împărăție, și vor trimite Tatarĭ de vor robi țara, — și va fi un păcat prea mare. Ca aceastia zicănd, li-aŭ dat voe, și s'aŭ dus Gligorie-Vodă la Viziriul, unde era, la Babă; pre carele văzăndu-l Vizirul, i-aŭ părut bine, și l-aŭ întrebat cum aŭ fost povestia de s'aŭ pierdut atătia oştĭ? El aŭ zis, că „Sarascheriul aŭ greșat, n'aŭ ascultat pecum l-am învățat"; și, fiind neşte Pașĭ scăpațĭ aciĭ lăngă Viziriul den oaste, i-aŭ scos mărturiĭ, că aŭ auzit cum aŭ zis Gligorie-Vodă, să nu să închiză în șanț, și Paşa n'aŭ vrut. Viind de față, aŭ mărturisit, că, de ar fi ascultat Sarascheriul de Gligorie-Vodă, nu s'ar fi prăpădit atăta

[1] Badea Bălăceanul e numit „Contoş" numaĭ în acest scriitor. „Contoș" era o familie moldoveneasca în secolul al XVII-lea. Acest nume n'are nimic a face cu titlul de „conte", pe care, îndemnat de motive ce nu se arată, îl admite d. Hasdeŭ încă din 1654 pentru Bălăcenĭ. D-sa citează *(Magnum Etymologicum,* II, col. 2985) „Cronica muntenească", în Șincai, III, p. 98: e, de fapt, cronica noastră cf. Neculcea, p. 88). Titlul de conte s'a dat numaĭ luĭ Constantin Bălaceanul, fiul Badeĭ, după 1688.

bunătate de oaste. Şi, încredinţându-sĭ Viziriul într'aciasta, pre Sarascher l-aŭ făcut surgun, şi luĭ Gligorie-Vodă i-aŭ dat iară Domniia. Şi, îndată ce mearse la conac, trimise de olac în ţară la Caimacamĭ, la Gherghe Banul Băleanul, la Stroe Vornic, la Hrizea Vistier, să ştie că i-aŭ dat Domniia iarăşĭ.

N'aŭ trecut vreame multă, ci veniră de la Împăratul olacĭ la Viziriul, şi, lângă alte treblĭ, ce vor fi avut, de ale lor, i-aŭ dat ştire şi de aciasta, că aŭ pus Împăratul Domn Ţăraĭ-Rumâneştĭ pre Duca-Vodă (aciastă treaabă, de grab de aŭ pus pre Duca-Vodă, aŭ fost faptele Caimacamuluĭ, luĭ Carà-Mustafà, pentru Şărban Spătar şi pentru voia banilor ce aŭ luat de la Duca-Vodă), după ce, zice, aŭ auzit că aŭ robit Liaşăĭ pre Gligorie-Vodă. Decĭ Viziriul chiemă pre Gligorie-Vodă, şi-ĭ spuse întâmplarea cum aŭ fost, şi cum că n'are cum să facă într'alt chip, de vreame că iaste poruncă împărătească: iar el să meaargă la Ţarigrad, să-ş vază fameia şi copiiĭ, şi curând iar îĭ va da Domniia (precum ar fi fost, de ar fi trăit). Aşa dar fiind, ş'aŭ luat zioa bună, şi s'aŭ dus la Ţarigrad, şi i-aŭ făcut ferman să-ĭ sloboază pre Doamna şi coconiĭ den închisoare, că-ĭ închisease. Iar în ţară, la boeriĭ Caimacamĭ, cum s'aŭ zis maĭ sus, că trimisease Gligorie-Vodă carte că vine Domn, nu peste multă vreame veni Costandin Căpitanul, feciorul Stoicăĭ Ludescul, cu cărţi de la Duca-Vodă, că vine Domn de la Poartă; şi scoate tunurile de dă cu ele după obiceĭ, şi vesteşte în ţară Domnie noao. Iar boiariĭ Caimacamĭ, văzând cărţĭ de spre o parte, cărţĭ de spre alta, cu Domnie noao, şi neştiind adevărul, pun neşte slujitorĭ de bagă pre Costandin Căpitanul în fiară, şi-l pun într'o cuhnie cu şase caĭ, şi-l purced cu boeriĭ în sus spre mănăstirea Argeşuluĭ. Acolo maĭ viind adevărate veştĭ, că vine Duca-Vodă Domn fără îndoială, l-aŭ slobozit den închisoare şi den fiară, şi s'aŭ dus la Bucureştĭ; iar boiariĭ aŭ trecut în Ţara Ungurească la Sibiĭ, anume aceştea: Gherghe Banul, Stroe Vornic, Ivaşco Logofăt. Hrizea

Vistier, Neagoe Banul Săcuianul, Ilie Armaș, Pârvul Fărcășan, Hrisoscul Vătaf, și mulți boeri Mehedinți aŭ fugit în Hațag[1].

49. Domniia Ducăi-Vodă, 1^t 7182.

Duca-Vodă vine Domn. — Duca-Vodă să nevoește să aducă boerii pribegi cu sila. — Apafi Craiul nu va să dea pre boiari. — Duca-Vodă să duce cu Împăratul !) la Cazaci. — Duca-Vodă trimite la pribegi cu jurămănt să vie. — Hrizea Vistier crede pre Duca-Vodă și vine în țară. — Duca-Vodă omoară trei boeri. — Stroe Vornic și Radul Dudescul pătimesc răŭ de Duca-Vodă. — Turcii merg la oaste în Țara Leșască cu Duca-Vodă. — Duca-Vodă tae un căpitan la codrii Iașului în mânie. — Hrizea Vistier vine den oaste în țară să rănduiască haraci. — Oiumă cumplită a fost în acest an. — Duca-Vodă închide pre Cantacozini la Cocorăști, și îi lasă iară. — Beldi Pal și Groful Ciachi Iștfan și alții pribegesc la Turci. — Apafi Craiul trimite neameși împotriva Beldii la Turci. — Beldi Pal în Edicula moare. — Pricina pentru ce s'aŭ învrajbit Beldi cu Craiul. — Banfi Deneș i să tae capul. — Dumitrașco-Vodă Moldoveanul mazăl, și pun pre Antonie-Vodă Ruset. — Duca-Vodă merge la oaste la Juravna la Liași. — Ospățul Ducăi-Vodă și al lui Antonie-Vodă ce aŭ făcut la Iași. — Sobetschi, Craiul leșesc, lovește fără veaste pre Tătari. — Turcii, Tătarii încungiură pre Leași. — Liașii fac șanțuri împrejur. — Liașii fac pace cu Turcii. — Duca-Vod[a] cu cinste să întoarce la Scaun. — Duca-Vodă își înoește Domniia. — Duca-Vodă merge cu Turcii la Cehrin. — Duca-Vodă iar merge la Cehrin cu Cară-Mustafă Viziriul. — Turcii bat Cehrinul. — Aŭ venit Moscalii la Cehrin vitejaște. — Ramadanoschi Moscalul lasă de iaŭ Turcii Cehrinul. — Paraschiva Bolișteanu fu prins de Duca-Vodă. — Lațcarache Spatarul închis de Viziriul. — Radul Logofat Crețulescu fuge la Ardial. — Șărban Logofăt fuge la Turci. — Șărban Logofat iă Domniia, și Duca-Vodă merge la Moldova.

După ce să mazăli Gligorie-Vodă, cum s'aŭ scris îndărăt, veni Duca-Vodă cu Cantacozinii boeri dela Țarigrad (că unii era surguni la Crit). Care viind la Scaun, găsiră țara cam turburată, o seaamă de boeri fugiți în Țara Ungurească, cum mai îndărăt am scris, altă

[1] Toate aceste știri se întăresc prin cele de izvor ardelean. V. povestirea din *Despre Cantacuzini*.

siamă de boerĭ fugițĭ pen munțĭ, iar oamenii ceĭ proștĭ iar fugițĭ pen pădurĭ, pen munțĭ (pentru o veaste, ce venise, că vor să robească țara Tătarăĭ). Ci Duca-Vodă aŭ făcut cărțĭ de pace, și aŭ trimis în toate laturile țărăĭ, chiemându-ĭ pre toțĭ să vie pre la casele lor fără nicĭ o frică.

Trimis-aŭ și la boeriĭ pribegĭ să vie, ci n'aŭ venit de acia dată; iar boiariĭ care era în țară pen munțĭ, și alalțĭ toțĭ, s'aŭ coborât pre la casele lor, și au mers de s'aŭ închinat Domnuluĭ. Chieltuit-aŭ Duca-Vodă la Poartă de aŭ adus și pre boeriĭ ceĭ surgunițĭ la Crit de Gligorie-Vodă, viind pre la casele lor. Dar tot nu să odihniia pentru boeriĭ ceĭ pribegĭ, văzând că nu vin, ci așa s'aŭ sfătuit cu boerii luĭ, ca să trimiță sol la Craiul Ardialuluĭ, ca să-ĭ dia să-ĭ aducă fără voia lor în țară. Și aleseră pre Pârvul Logofăt, fecior lui Drăghicĭ Spătar [1], de-l trimiseră sol. Carele trecând pe la Brașov, și găsind pre Neagoe Ban și pre Ilie Armaș[2], cu prieteșugul Sasilor, ce era maĭ mariĭ cetățĭ Brașovuluĭ, li-aŭ făcut mult val, și i-aŭ și închis (dar, fiind fără știrea Craiuluĭ, li-aŭ venit Sasilor necinste, și i-aŭ slobozit). Și, trecând Pârvul Logofăt la Craiul, și, multe amestecând, aŭ trimis Craiul de-aŭ chiemat pre boiarĭ la dânsul, și le-aŭ spus că-ĭ poftește Domnul să meargă în țară; iar Banul Gherghe Bălianul, maĭ bătrân de alalțĭ fiind, aŭ zis: de iaste voia Mării Sale, să-ĭ dea legațĭ, așa, — vor merge; iar, de voie, nu; și, iarășĭ, de socotește Măriia Sa că fac vre o pagubă țărăĭ Ardialuluĭ, să facă bine să le dea carte de cale, și să vor duce în alte țărĭ. Aceastea și altele ca acestea auzind Craiul (fiind și om bun), le-aŭ zis: că, de voe de vor vrea, iar nu silițĭ; „că nicĭ vom strica noĭ", zice „obiceiul cel bătrân al țărălor, să vă dăm fără voe să mergețĭ". Decĭ i-aŭ slobozit de s'aŭ dus fieștecare pre unde avia gazde;

[1] Cantacuzino: el se întorcea înnapoĭ la 14 Ianuar 1674 (*Socotelile Brașovuluĭ*, p. 109).

[2] Eĭ sosesc la Brașov în ziua de 24 Februar 1674 (*ibid.*).

iar Pǎrvul Logofǎt, luǎndu-șĭ rǎspunsul, cǎ nu-ĭ va da pre aceĭ boiarĭ sǎ meargǎ fǎrǎ voia lor, s'aŭ întors la Domn în dǎșǎrt.

Și, trecǎnd iarna aceaia așa, și viind primǎvara, i-aŭ venit poruncǎ Ducǎĭ-Vodǎ sǎ sǎ gǎteascǎ sǎ meargǎ la oaste cu Împǎratul, la Țara Cǎzǎceascǎ, și s'aŭ dus. Atuncĭ aŭ luat Împǎratul Ledijna, Humaniĭ și alte cetǎțĭ, și aŭ robit țara foarte, cǎt zicia toțĭ, cǎ va rǎmǎnia de acum innainte acel pǎmǎnt pustiiŭ. Și s'aŭ întors despre toamnǎ cineșĭ la țara luĭ, nestǎndu-le nimenĭ împotrivǎ[1].

Dupǎ ce aŭ venit Duca-Vodǎ la Scaun[2], iar nu sǎ odihniia pentru boiariĭ pribegĭ, ci aŭ fǎcut cǎrțĭ de iznoavǎ cu jurǎmǎnt, și aŭ trimis de-ĭ chiema, zicǎndu-le: sǎ nu sǎ tiamǎ de nimic, nicĭ de Cantacozinĭ. Cǎcĭ eĭ le era vrǎjmașǎĭ lor, de careĭ sǎ temea boiariĭ pribegĭ, cǎ, ascultǎndu-ĭ Duca-Vodǎ întru vorbele cele reale, le va face vre un rǎŭ, pizmuindu-ĭ eĭ și vinuindu-ĭ cǎ patima ce aŭ luat dela Gligorie-Vodǎ, sǎ fie fost dela aceĭ boiarĭ. Dar greșiia, cǎ n'aŭ fost aceia, ci avia Gligorie-Vodǎ pizmǎ pre dǎnșǎĭ de multe unele altele, ce-ĭ zisease șĭ-ĭ fǎcuse în Domniea de'ntǎĭ. Și el, ca un om de necaz, apucǎnd iar puteria la mǎnǎ, aŭ fǎcut cu dǎnșǎĭ ce aŭ vrut: i-aŭ închis, i-aŭ bǎtut

[1] Expediția se face în 1674. Se iea Ladyszyn în August, iar Umanul la 4 Septembre. Dupǎ cronicarul turc Rașid, Domnuluĭ muntean i se dǎdu grija drumurilor și podurilor (Hammer, cartea a LVI-a). Zvonul luǎriĭ acesteĭ din urmǎ cetǎțĭ ajunse în Constantinopol pe la 28 Septembre. dar, neflind sigur, nu se fǎcurǎ serbǎrĭ (raport olandes din 28 Septembre 1674). Lagǎrul era, dupǎ niște scrisorĭ italiene în corespondența olandesǎ, la 25 Iulie la Țuțora, iar la 10 August la Soroca.

În ultima se spune cǎ oastea mergea cu greŭ, „per la quantità de'carri di proviggioni". O scrisoare a Domnuluĭ muntean datatǎ din Ladyszyn, 8 Septembre, se aflǎ în *Török-Mag. Állam-Okm.,* V., pp. 261-2.

[2] Oștile pleacǎ îndǎrǎt pe la jumǎtatea luĭ Septembre (Hammer, *l. c.).* Cf. și scrisoarea din 13 a Domnuluĭ Moldoveĭ, în *Torok-Mag. Áll.-Okm., l c,* pp. 264-5.

i-aŭ prădat, i-aŭ dat la pedepse, iar nu i-aŭ omorât. De acĭasta luănd știință bine Duca-Vodă, și văzănd și pre Cantacozinĭ, că să înnalță iarășĭ și să măresc, și poftesc pre Domn să facă cele necuvioase, peste voea și peste putința luĭ, în oare-ce chip nu-ĭ vedea cu ochĭ curațĭ; și vria cu toată inima să aducă pre pribegĭ. Și, cum am zis maĭ sus, de iznoavă aŭ scris Domnul cu jurămănt, de spre partia luĭ, și Cantacozinilor încă li-aŭ zis de le-aŭ scris, de spre partia lor, cum, de acelea ce le-aŭ făcut Gligorie-Vodă, nu vor bănui pre dănșăĭ în veacĭ, nicĭ vre o judecată nu vor cerca, cunoscăndu-șĭ și eĭ cu a lor cunoștință pricinile pentru care i-aŭ pedepsit Gligorie-Vodă; iar nu din îndemnaria boerilor. Și, așa ducăndu-să cărțile la boiarĭ, în multă socotială aŭ fost: să vie aŭ să nu vie. Însă Hrizea Vistier, ginerele Băleanuluĭ, s'aŭ încredințat și aŭ venit cu toată casa luĭ (pentru că și Stroe Vornic venise maĭ nainte, și să afla în cinste și în pace), și, Hrizea Vistier viind, cu cinste l-aŭ priimit, și aŭ avut pace. Iar Băleanul, cu fie-săŭ, și cu alțĭ boiarĭ, maĭ rămase păn la anul; deaciĭ aŭ venit. Într'acĭa vreame aŭ omorât Duca-Vodă pre treĭ boiarĭ: Papa Vistier, Negoiță Vistier, Voico Postelnic, părăndu-ĭ acest Voico Postelnic că fac sfat să fugă la Turcĭ și să părască pre Domn de răŭ, și altele, și, scoțăndu-ĭ la Divan, li s'aŭ răspuns să piară. Și într'o noapte aŭ eșăt Duca-Vodă la mănăstirea luĭ Sfeti Gheorghie, de s'aŭ dus cu slujitorĭ, de i-aŭ scos den temniță; și denaintea porțiĭ i-aŭ sugrumat, și pre părățĭ și pre părăș. Zic uniĭ, care și eŭ am auzit den gura unor oamenĭ foarte de credință, că pre Papa Vistier, frate-săŭ Mihaĭ l-aŭ părăt, că va să fugă; ci, orĭ cum aŭ fost, eĭ aŭ luat moarte cumplită.

Întru anul de'ntăĭ al Ducăĭ-Vodă, fiind încă neveniţĭ boiariĭ den prebegie: Banul Gherghe, fie-săŭ Ivaşco Logofăt, gineri-săŭ Hrizea Vistier, și alțiĭ, să întămplase de venise Stroe Vornic maĭ nainte în țară, la Domn, și-l priimise bine. Dar Postelniceștiĭ, ce

era atuncĭ pre lăngă Domn credincĭoșĭ, aŭ vrut să facă nevoe luĭ Stroe Vornic și Raduluĭ Dudescul, ce era ginere luĭ Gherghe Banul Bălcanul, și așa scoaseră o mărturie mincinoasă, mărturisind cum că l-ar fi trimis boiariĭ pribegĭ cu cărțĭ la Stroe Vornic și la Radul Dudescul, și sfredelind un cĭomag, zicănd ca acolo au fost cărțile. Pre carele ducăndu-l la Duca-Vodă, și auzind ca aceastia, aŭ închis pre aceĭ boiarĭ năpăstuițĭ; și, scoțăndu-ĭ la Divan, și eșănd mărturiia mincinoasă, s'aŭ măniiat Domnul, și multe pedepse le-aŭ făcut boerilor acestora, — maĭ vărtos că pre Dudescul l-aŭ muncit cu hiară arsă pre piept, pănă lăngă moarte. Decĭ, pe'ncet dovedindu-să, tocma și la Domn, că aŭ fost minciunĭ, și îndemnăturile altora, ce li-aŭ fost vrăjmașĭ, — i-aŭ slobozit. Și, trecănd cătăva vreame, i-aŭ și cinstit; și nu maĭ asculta minciunile lesne. Ci, la aceste cazne și altele, era Nica dela Grădiște Armaș-Mare.

Întru al doilia an al Domnieĭ Ducăĭ-Vodă, iar aŭ făcut Turciĭ gătire de oaste spre Țara Leșască, la Bar, la Zbaraj, la Trămbovlea[1], și la alte cetățĭ. Și aŭ mers și Duca-Vodă la oaste; ci puțin folos aŭ făcut Turciĭ, de cetățĭ a lua; numaĭ robĭ pe den afară aŭ făcut, și aŭ luat mulțĭ[2]. Într'aciastă călătorie a Ducăĭ-Vodă, la un conac ce avia în țara Moldoveĭ, grăbind să triacă zaharaoa codrul, și neputănd de ploĭ, și de noroae, și de frăntul carălor, viind un căpitan de la margine, care era ispravnic pre cară, și spuind Ducăĭ-Vodă că s'aŭ frănt carăle, și nu pot treace codrul, — atăta s'aŭ măniat de tare, căt îndată aŭ pus de i-aŭ tăiat capul: acest fel de mănie avia Duca-Vodă. Decĭ, vrănd Duca-Vodă să să întoarcă dela oaste, și viind vremea haraciuluĭ, aŭ trimis pre Hrizea Vistier maĭ nainte în țară, să facă rănduiala haraciuluĭ, să să străngă. Aicia în țară era lăsațĭ Caimacamĭ: Stroe Vornic, Radul Crețulescul, Vălcul Vis-

[1] Zbaraz și Trembowla.

[2] Cel maĭ însemnat act din această campanie fu asediul, în August 1675, al Lembergului.

tier; careĭ fugind den loc în loc de frica ciumiĭ (că într'acia vară era în toată țara), i-aŭ găsit Hrizea Vistier pre Caimacamĭ la Făntăneale, și acolò aŭ facut așăzămănt de haracĭ. Iar de spre toamnă, viind și Duca-Vodă de la oaste, necutezănd să meargă la Bucureștĭ, pentru ciumă, s'aŭ dus la Cocorăștĭ: acolò pănă la Bobotează aŭ șăzut; deciĭ s'aŭ dus la Bucureștĭ, că să potolise ciuma. Decĭ dar, la Cocorăștĭ încă fiind, nu știŭ ce aŭ auzit Duca-Vodă, că umblă Cantacozinii împotriva Domnieĭ, ci, pre cățĭ s'aŭ întămplat aciĭ lăngă el, i-aŭ închis. Iar Șărban Spătar era la Drăgăneștĭ. Ci aŭ trimis pre Drosul Sărdar, și pre Gheorghiță Căpitan Ciudin, de l-aŭ luat în zioa de Sfeti Nicolae, și l-aŭ dus la Cocorăștĭ. La Mihaĭ Spătar, la Filipeștĭ, aŭ trimis pre Socol Logofăt, și l-aŭ prins; dar li-aŭ scăpat și aŭ fugit în Țara Ungurească. El așa se auziia că va să-ĭ omoare, dar Dabijoae, soacra Ducăĭ-Voda, și Doamnă-sa aŭ stătut tare pentru dănșăĭ, și i-aŭ slobozit. Dar să rănise inema lor și să răcise de către Domn, — căt în cia după urmă aŭ făcut răŭ Ducăĭ-Vodă, precum istoriia maĭ nainte va arăta[1].

După ce aŭ venit Duca-Vodă în Bucureștĭ, de la Cocorăștĭ, den Ardial aŭ prebegit Beldi Pal[2] și Cĭachi Groful și alțĭ boerĭ ungurĭ, și aŭ trecut la Turcĭ, să parască pre Apafi Mihaĭ, Craiul Ardealuluĭ, de mult ce zicia ei că li-aŭ făcut nedreptate. Cariĭ, împreunăndu-se cu Duca-Vodă, și întrebăndu-l de sfat, li-aŭ zis să nu meargă la Turcĭ, că sănt răĭ și mitarnicĭ, și nu vor folosi cu dănșăĭ, și maĭ mult va putia o țară, cu Craiul lor, decăt eĭ singurĭ; ci-ĭ îndemna să rămăe lăngă dănsul, și, saŭ pace să facă cu Craiul și să să întoarcă la casele lor, saŭ de aicea să cerce pre Turcĭ cu scrisorĭ, să vază ce răspuns vor lua, și pre acela să urmeze;

[1] Acest episod e povestit mult mai pe larg în Ludescu, pp. 14-7.
[2] Un act al luĭ Duca pentru „două slugĭ" ale luĭ Beldi Pál. in *Torok-Mag. Állam-Okm.*, V, pp. 387—8. Forma luĭ romănească am tipărit-o în *Studiĭ și Doc.*, IV, pp. 60-1, no. LVII.

dar n'aŭ vrut nicĭ cum, ci aŭ purces de s'aŭ dus la Țarigrad. Iar Apafi Mihaĭ Craiul, cu ceĭlanțĭ boiarĭ, aŭ gătit pără mare de spre toată țara, și aŭ trimis boiarĭ marĭ la Turcĭ, împotriva Beldiĭ și a luĭ Cĭachi. Care, și cheltuind banĭ, și părăndu-ĭ de răĭ și ficlenĭ țărăĭ, i-aŭ băgat Turciĭ la Edicula, și Beldia acolò s'aŭ sfărșit vieața, iar Cĭachi Iștfan aŭ scăpat de acolò tărziŭ, și pre aicia aŭ trecut și s'aŭ dus în Țara-Ungurească de sus (că avia și acolo moșăĭ); iar pre Beldioae o aŭ închis într'o cetate în temniță, și acolò și-aŭ sfărșăt viiața. Pricina acĭasta aŭ fost, că, fiind un boiar mare, anume Bamfi Deneș, carele era cumnat cu Apafi Mihaĭ, — ținia amăndoĭ doao surorĭ, — și, întamplăndu-să de să făcuse nocĭagoș de curănd, deciĭ să trufise, să mărise, și făcea și zulumurĭ țărăĭ; iar Beldi Pal, fiind și el boiar mare, și văzănd măndria luĭ Banfi Deneș, îl pismuia, și pe'ncet pe'ncet i-aŭ găsit căteva vinĭ, care era împotriva pravililor țărăĭ. Și, cu voia Craiuluĭ străngăndu-șĭ ghiulușĭ den toată țara, i-aŭ arătat toate vinele înnaintia țărăĭ; și țara l-aŭ găsit că trebue să moară, după pravilile lor. Și îndată aŭ luat Beldia carte de la Craiŭ și de la țară ca să-l omoară, și aŭ trimis de grab pre neşte catane la cetatea unde era Banfi Deneș, și le-aŭ poruncit, în cĭas ce vor sosi, să încue cetatea, și să-ĭ tae capul; și, de ar și veni cineva pre urmă să-l sloboază, să nu dășchiză cetatia păn nu-l vor tăia. Și așa aŭ făcut: i-aŭ tăiat capul. Ci Crăiasa, neştiind de acest sfat, în urmă prinzănd veaste, s'aŭ dus la Craiul, plăngănd și ucigăndu-să; l-aŭ făcut de aŭ făcut carte să nu-l omoare, și de grab aŭ trimis cartea la cetatia aceaia. Dar nu i-aŭ lăsat să între în cetate, cum s'aŭ zis maĭ sus, pănă aŭ omorăt pre Banfi, — că încă era viŭ cănd aŭ sosit olaciĭ de la Crăiasa; dar, Beldia învățănd într'alt chip, n'aŭ folosit nimic. Decĭ dentr'acĭasta s'aŭ ațățat mănia Crăieseĭ asupra luĭ Beldi Pal, și pe'ncet plecase pre Craiŭ să omoară pre Beldia și pre Cĭachi, cariĭ făcuse îndemnătură de moartea luĭ Banfi, cumnatu-său. Acestea

văzând Beldia cu aĭ luĭ, aŭ fugit la Turcĭ ca să găsească folos, dar n'aŭ găsit, ci, cum am scris maĭ sus, ș'aŭ pierdut viiața în streinătate, și jupăneasa luĭ în închisoare, și casa luĭ în jaf. Că aŭ făcut (după obiceiul lor) tot ce aŭ avut el: sate, cetățĭ, avuție, în treĭ părțĭ le-aŭ făcut; ci doao părți le-aŭ dat fecĭorilor, că avea doĭ, iar a treia parte, care aŭ socotit a luĭ Beldi Pal, o aŭ luat țara, și le-aŭ dat cuĭ aŭ vrut[1].

Într'al doilia an al Ducăĭ-Vodă, aŭ mazălit Turciĭ pre Dumitrașco-Vodă, Domnul Moldoviĭ[2], și aŭ luat Domniia Antonie-Vodă Roset, care-ĭ zicea Chiriță Draco; carele avea un fecĭor aicea în țară la noĭ, și, auzind de tată-său că s'aŭ domnit, mult aŭ plâns, prorocind cu plânsul realele ce vor să pață pre urmă; — precum aŭ și fost, care la rânduelele lor să vor scrie. Ci dar, Grec fiind, nu ș'aŭ lăsat firia ce aŭ toțĭ Greciĭ; că, dacă aŭ încetat Iordache Beizadià din plâns, atât să mărise, cât nu maĭ puteam nicĭ noĭ vorbi cu el: și maĭ nainte eram cu el la un conac, fugind cu Caimacaniĭ den loc în loc, pentru ciumă[3], cu glume, cu răsurĭ; iar atuncĭ, așa cum auzițĭ.

După ce veni Duca-Vodă către al treilea an, primăvara, i-aŭ venit veaste să meargă la oaste în Țara Leșască cu Turcĭ, cu Tătarĭ. Carele mergând la Iașĭ, aŭ pus conacul de spre mănăstirea Galata: acolò aŭ șăzut cătăva vreame. Aŭ chemat Antonie-Vodă pre Duca-Vodă, de l-aŭ ospătat în casele domneștĭ în Iașĭ, așàjderea aŭ ospătat Duca-Vodă pre Antonie-Vodă la Ce-

[1] Omorul luĭ Banffy s'a făcut în 1674 V. Șincaĭ, III, p. 186. Moartea luĭ Beldy se întîmplâ între 1679, cînd el fu aruncat în temniță de Turcĭ *(Studiĭ și Doc.*, IV, p. 63, No. LIX) și 1680. Ladislaŭ Csáky se stabili ceva maĭ tîrziŭ numaĭ în Țara-Românească. V. *ibid.*, pp. c XIV-V și ultima notă de acolo.

[2] La întoarcerea din expediția de la 1675.

[3] În 1675 decĭ. Cellalt fiŭ al luĭ Antonie-Vodă se chema Alexandru (N. Costin, p. 14; doc. 23 LXV al Ac. Rom.). Iordachi a luat pe o fată a luĭ Grigore Ghica Îl găsim în relațiĭ de afacerĭ cu jupăneasa Rada a cronicaruluĭ nostru. V. *Ist. lit. rom.*, I, pp. 105, 343; II, p. 620 și n. 2.

tăţue, în zioa de Sămpietru, fiind şi hramul mănăstireĭ; de acolo aŭ purces la Țuţura: acolo aŭ făcut halaĭ înnainte Saraschieruluĭ. Deci cu toţiĭ aŭ purces, şi aŭ trecut Nistrul, și s'aŭ dus în Țara Leşască: luat-aŭ căteva cetăţĭ, Ioholniţa, Iazloveţul, Boceciul, Haliciul[1], şi altele, dar robiĭ ce-ĭ lua dentr'ănsele nu-ĭ robiia, ci-ĭ da Ducăĭ-Vodă de-ĭ ţinia. Iar într'o zi, scoţăndu-să robiĭ den cetatea Haliceĭ, veni veaste la Turcĭ, de la Tatarĭ (că eĭ mergia înnainte), precum, pen vărsatul zorilor, aŭ lovit Craiul Sobetschi cu oaste multă leșască pre Tatarĭ, şi puţin aŭ fost să prinză pre Sultanul, feciorul Hanuluĭ celuĭ bătrăn ce era atuncia, și mulţĭ Tătarĭ aŭ perit, pănă s'aŭ îndreptat. Aciastă veste auzind Turciĭ, aŭ lăsat toate, şi s'aŭ dus de s'aŭ împreunat cu Tătarăĭ, şi cu toţiĭ aŭ început în Liaşĭ; şi pe'ncet îĭ îmbulziia, pănă i-aŭ înghesuit la Juravna cetate[2], unde era Nistrul, și peste Nistru un dial mare, pietros, de nu să putea sui nicĭ pedestri. Și. încungiurăndu-ĭ pre Liașĭ de toate părţile, pănă seară sta rănduiţĭ ca de războĭ, și cu tunurile să apăra. Decĭ, pănă a aduce tunurile turceştĭ, și altă gătire de bătae, aŭ înserat, şi peste noapte s'aŭ îngropat Liaşăĭ în șanțurĭ: dimineaața îţĭ păria că sănt băgaţĭ în cetate. Decĭ treĭ săptămănĭ s'aŭ bătut den tunurĭ, şi de multe orĭ eşa Liaşăĭ de să bătia cu Turciĭ și cu Tătarăĭ, de la obraz, uniĭ cu alţiĭ; dar îĭ înfrăngia grozav pre Liaşĭ: de abiia apuca de întra în şanţ. Și încă tunurile le ajuta, că împrăștiia pre Tătarĭ pănă întra; iar ar fi păţit răŭ Liaşăĭ. Acolo, cum spunia, era Sobetschi Craiul leşăsc, cu Hatmanul de Letfa, Hatmanul Coroni, Hatmanul Polni[3], şi multă boerime cu oaste, ca la 30 000, saŭ şi 40.000 vor fi fost. Însă, trecănd treĭ săptămănĭ, aŭ flămănzit şi eĭ și caiĭ lor, și aŭ făcut pace cu Turciĭ[4], aŭ legat să le dia Podoliia Cameniţiĭ, sem-

[1] Jocholnicz (?, Jazlowecz, Buczacz, Halicz.

[2] Żurawna.

[3] Hatmanul Coroaneĭ și al Poloniei.

[4] La 27 Octombie 1676.

nănd în scrisorĭ şi hotarăle pe unde să fie, şi le aŭ dat Liaşălor şi robiĭ dupen cetăţĭ; şi s'aŭ întors Turciĭ îndărăt, şi Liaşăĭ pre la casele lor. Ci dar Duca-Vodă, nevoindu-să în tot chipul să facă slujbă Turcilor să le placă, şi aciasta aŭ făcut: că, îndată ce s'aŭ isprăvit pacea, aŭ gătit pre Mateĭ Căpitanul Cărămidă, şi l-au trimis la Împăratul să dia ştire de pace, învăţăndu-l să să nevoiască în tot chipul, să ajungă maĭ nainte de oameniĭ Paşăĭ Sarascher[1] şi de aĭ Hanuluĭ. Şi aciasta i-aŭ zis: mergănd pen Moldova, de-l va chema Antonie-Vodă la Iaşĭ, să-l întrebe pentru oştĭ, cum să află (că nu să maĭ ştiia nimic de oştile turceştĭ, maĭ mult de o lună de zile), să-ĭ spue altele, iar nu adevărul. Şi i-au dat banĭ, unde-ĭ vor sta cai, să cumpere alţiĭ, şi aşa aŭ făcut. Că, mergănd la Iaşĭ, l-aŭ chemat Antonie-Vodă de l-aŭ întrebat: el aŭ spus că aŭ încungirat Liaşăĭ pre Turcĭ, de nu să ştie maĭ scăpa-va vre unul. Deciĭ iar s'aŭ dus înnainte, şi aŭ ajuns la Odriĭ, unde era Împăratul. Ci, mergănd cu cărţile la Viziriul Chipriulioglu, cum putia, fiind idropicos[2], aŭ cetit cărţile, şi, de bucurie ca s'aŭ facut pace, l-aŭ dăruit cu 200 de galbenĭ de aur, şi îndată l-aŭ trimis la Împăratul cu cărţile, şi aşăjderea l-au dăruit. După căteva ciasurĭ dar, i-aŭ venit cărţĭ de la Antonie-Vodă, în care scriia poveştile ce le auzise de la Mateĭ Căpitan Cărămidă: decĭ iar chemă pre Căramida de-l maĭ întrebă; el, deci-ĭ spuse adevărul şi cum că el aŭ spus acele vorbe luĭ Antonie-Vodă. Decĭ aciiaşĭ vin cărţĭ şi de la Sarascheriul, şi de la Hanul, scriind tot de pace, ca şi ale Ducăĭ-Vodă; şi au rămas de ocară Antonie-Vodă, făcăndu-l *şcher-oglan,* mincinos; iar Duca-Vodă aŭ rămas lăudat. Şi în scurtă vreme s'aŭ întors la Scaunul luĭ. Întru aciastă oştire, pentru neşte lemne de pod, ce rănduise şi pre Tudoran Clucerul să le a-

[1] Şişman-Ibrahim.

[2] Vizirul moare la 30 Octombre, decĭ el n'a putut primi vestea de pace. Era abia de 42 de anĭ. Cf. Hammer şi Brosch, *Geschichten aus dem Leben dreier Grosswesire,* Gotha, 1899, p. 185.

ducă, şi, neputăndu-le aduce curănd[1], la vreame, l-aŭ îngenuchiat Duca-Vodă să-ĭ tae capul; dar l-aŭ ertat; iar el, viind în ţară, s'aŭ călugărit: n'aŭ vrut să maĭ fie mirian. Caimacamĭ aicea în ţară lăsase pre Gherghe Banul Băleanul, pre gineri-săŭ Hrizea Vistier, pre Staico Păharnic; carii aŭ eşăt înnaintea Domnuluĭ cu slujitorime, şi cu cinste aŭ întrat în Bucureştĭ.

Întru acest an ş'aŭ înoit Duca-Vodă Domniia de al treilia an, după cum era obiceiul, aducăndu-ĭ caftanul Laţcarache Ruset, el şi cu un Agă mare; înnaintia căruia i-aŭ eşăt Domnul cu boiariĭ, cu slujitorimia, aducăndu-l cu cinste în Bucureştĭ; şi, îmbrăcănd caftanul, după ce aŭ cetit baratul de Domnie, aŭ dat cu 12 tunurĭ, şi slujitorimia cu puşcile.

Decĭ, aşa trecănd anul cu pace, primăvara veni poruncă Domnuluĭ să meargă cu Turciĭ la oaste la Cehrin, ce era cetate supt măna Moscalilor. La care ducăndu-să puţin, o aŭ bătut; ci aŭ venit Cazacĭ, Muscalĭ, ca nisipul; cărora neputănd să le stia împotrivă, aŭ lăsat cetatea, şi noaptia aŭ fugit cum aŭ putut, venind cineş pre la locurile lor[2].

Decĭ, trecănd al patrulea an aşa, primăvara iar fac Turciĭ maĭ mare gătire de Cehrin, şi merge însuşĭ Viziriul Carà-Mustafà-Paşa, şi porunceaşte şi Ducăĭ-Vodă să meaargă, şi Antonie-Vodă de la Moldova. Şi aicia în ţară lasă Caimacamĭ pre Şerban Logofăt Cantacozino, pre Hrizea Vistier, pre Iordache Ruset Postelnic, şi pre Staico Paharnic[3], să poarte grijă ţăraĭ, şi de poruncile împărăteştĭ. Că Împăratul Sultan Mehmet venise în vara aceia la Dărstor, pănă s'aŭ isprăvit cu Cehrinul. Decĭ, mergănd Duca-Vodă la Tighina, aŭ găsit pre Viziriul dencolo de Nis-

[1] Nu poate fi Moldoveanul „Toader Fliondor", apoĭ Mare-Armaş (Neculce, p. 215), din causa amănuntuluĭ călugărieĭ.

[2] Pentru campanie, v. *Socotelile Braşovuluĭ,* pp. 111-12. S'a păstrat un ordin Domnesc din 23 Iunie 1677 de la „conacul de la Piepteştĭ" (cartonul I al doc. Ghenadie de Rîmnic, la Ac. Rom.).

[3] Numele ispravnicilor sînt maĭ bine date decît în Ludescu, p. 17, unde luĭ Ruset i se zice „Laţcarache", ca frateluĭ săŭ. Acolo, în loc de Staico, se dă Gherghe Băleanu.

tru, şi i-aŭ făcut halaiŭ cum s'aŭ căzut; şi l-aŭ îmbrăcat Veziriul cu caftan, şi pre boiarĭ. Deciĭ n'aŭ şăzut mult, ci aŭ purces preste câmpiĭ fără leamne, fără apă, până aŭ ajuns la Buh, la Coiŭl-Ghecet: acolò s'aŭ găsit apă; de acolò iar n'aŭ găsit apă până la Cehrin. Daca aŭ sosit acolò, o aŭ început a bate cetatia cu tunurĭ. cu cumbarale: dar şi den cetate vitejiaşte să bătea, — cât 63 de zile aŭ ţinut. Ci iată că simţiră oştile moschiceştĭ venite la Nipru: să auziia tunurile, că den Cehrin până în Nipru este cale ca de treĭ ceasurĭ. Ci făcuse Rumâniĭ doao podurĭ, Moldoveaniĭ iar doao, peste apa Tismenul, ce era lângă Cehrin, băltoasă şi noroioasă; pre acelia aŭ trecut oştile turceştĭ şi tătăraştĭ, ca să-ĭ oprească pre Moscalĭ, până vor lua cetatea; dar n'aŭ putut, — că-ĭ împuşca, îĭ omorăia, şi niciĭ cum nu putea sta înnaintia lor; ci aŭ dat dosul, să treacă la pod. Dar Viziriul pusease pază la pod: Iniceri-Paşa, Domniĭ amândoĭ, să nu-ĭ lase; dar, strângându-să oştile toate, aŭ dat năvală preste ceilalţĭ Turcĭ, şi aŭ trecut podul dencoace; Tătarăĭ, ca diiavoliĭ, da pen Tismen: şi trecea uniĭ, alţiĭ se înneca. Şi aŭ venit Moscaliĭ lângă Cehrin, fiindu-le cap Ramadanoschi, şi o săptămână aŭ şăzut Moscaliĭ dencolo de apă, şi Turciĭ dencoace, de spre cetate, bătând-o; şi, la săptămâna. Duminecă în amiazăzi, aŭ luat Turciĭ cetatia. Zic ceĭ maĭ mulţĭ, că aŭ luat Ramadanoschi banĭ mulţĭ de la Veziriul şi aŭ lăsat de aŭ luat cetatea. Care înţelegând Ţariul Moscalul, aŭ topit aur, şi i-aŭ vărsat pre gât; şi acel sfârşit aŭ dat Ramadanoschi. Iar Viziriul s'aŭ întors bucurându-să, trimiţându-ĭ Împăratul călăcĭ şi caftan.

Ci, la întoarcere, turburase Cantacoziniĭ pre oameniĭ ţărăĭ, îndemnându-ĭ să pârască pre Duca-Vodă şi pre Grecĭ la Vezir, că mănâncă ţara, şi altele. Şi avea pre uniĭ pribegĭ, de-şĭ înţelegia cu eĭ: Banul Milescul, Dumitraşco Corbeanul, Paraschiva Boliştean, cariĭ venise cu Cuciuc-Imbrohorul înnaintea Veziriuluĭ, la Ledijna lângă Buh. Ceilalţĭ s'aŭ păzit maĭ bine, iar Bolişteanul, umblând cam

blestemățește, l-aŭ prins Duca-Vodă, și l-aŭ băgat în obezĭ, și l-aŭ mustrat; apoĭ l-aŭ slobozit, după ce aŭ venit în țară. Însă, dacă aŭ trecut Nistrul pre la Soroca, pre o câmpie, să ceru Duca-Vodă să-l lase să miargă la Scaun; și l-aŭ slobozit: pre carele îmbrăcându-l cu caftan, și pre boiarĭ, li-aŭ dat cale în țară. Iar pre Lațcarache Spătar l-aŭ închis Veziriul, de multe jălbĭ ce auzise de la Cantacozinĭ, și de la alțĭ ce era cu Cantacoziniĭ la o vorbă; și cu chieltuială l-aŭ scos Duca-Vodă de aŭ venit în țară. Duca-Vodă, mergând până la Iașĭ, veni veaste den țară, că Radul Crețulescul, cu toată casa lor, aŭ fugit în Ardial; de acolia den tabără fugi și Vintilă Corbeanul Păharnicul. și Pârvul Postelnic, fecĭor Crețulescululĭ, în Ardial, trecând pre la Trotuș. Aceaste turburărĭ văzând Duca-Vodă, găteaște pre Costandin Brâncoveanul, ce fusease vtori Logofăt maĭ nainte, și-l trimite cu cărțĭ la Crețulescul, să-l întoarcă. Carele viind până la Sărata, îl întâmpină un pârcălab al luĭ Șărban Logofăt, de-ĭ spunia ca aŭ fugit Șărban Logofăt cu toată casa luĭ la Rușciuc; ci lasă Brâncoveanul calea Ardealuluĭ, și să duce după unchi-săŭ Șărban Logofăt. Duca-Vodă viind până la Bârlad, iată alțĭ olăcarĭ vin de spun ca aŭ fugit Șărban Logofăt cu toată cimetiia lor. Decĭ, viind mâhnit până la Focșanĭ, trimete pre Costandin Stolnicul cu cărțĭ, să munciască, să întoarcă pre frate-săŭ Șărban Logofătul. și i-aŭ dat și pre Iane Roșca, om al Ducăĭ-Vodă, cu multe făgăduele. Care, mergând acolò și împreunându-să cu frațiĭ, aŭ dat răspunsul, că nicĭ uniĭ nu să vor maĭ întoarce, ci să vor duce la Veziriul. Căcĭ că aceste umblete de de mult le umbla Cantacoziniĭ, de turbura oamenĭĭ țărăĭ, de pârăia pre Domn, și eĭ încă făcuse jalbă la Veziriul Carà-Mustafà-Pașa, prin mijlocul unuĭ Turc ce-ĭ zicea Fetfagiul; carele și răspuns i-aŭ dat luĭ Șărban Logofătul, ca să să ducă să-l facă Domn, — pentru că-ĭ era prieten, cum am scris îndărăt. Decĭ, îndată ce aŭ mers, i-aŭ făgăduit să-l pue Domn, și să mute pre Duca-Vodă la Moldova, — că mazălise Turciĭ

pre Antonie-Vodă Ruset, căci nu vrusease să dia banĭ unuĭ Agă al Viziriuluĭ, când i-aŭ cerut. Carele, ajungând Chehaiaoa Viziriuluĭ, i-aŭ făcut aciasta, de l-aŭ mazălit. Duca-Vodă, încă, neştiind că va să pue Domn pre Şărban Logofătul, aŭ trimis boiarĭ cu pâră asupra luĭ Şărban Logofătul[1]; dar nimic n'aŭ folosit; că, îndată ce aŭ sosit Veziriul la Odriĭ, i-aŭ dat Domniia, şi pre Duca-Vodă l-aŭ mutat la Moldova[2]. Boiariĭ dar ce era trimişĭ de Duca-Vodă, ceĭ maĭ mulţĭ s'aŭ închinat luĭ Şărban Logofătul, neştiind ceale ce vor să paţă pre urmă; iar Ivaşco Cluceriul Băleanul şi cu Staico Păharnicul aŭ fugit la Moldova. Iar Şărban-Vodă aŭ venit Domn în Scaun, pre la Bobotează.

50. Domniia luĭ Şărban-Vodă, l[t] 718 7.

Şărban-Vodă Domn. — Doamna luĭ Şărban-Vodă vine la Bucureştĭ. — Ivaşco Clucer Băleanul, Staico Pah. pribegesc. — Şărban-Vodă să duce la oaste, la Dogan-Ghecet. — Drosuluĭ îĭ tae capul Şarban-Vodă. — Duca-Vodă găteşte ospăţ luĭ Şărban-Vodă la Iaşĭ, iar el nu priimeşte. — Şărban-Vodă închide pre Vâlcul Vornicul; pre Pătraşco, muncit, îl spânzură la Sneagov. — Şărban-Vodă pre Vâlcul Vornic îl omoară la Sneagov. — Moldoveniĭ să sfătuesc să omoare pre Duca-Vodă. — Duca-Vodă prinde pre treĭ boiarĭ cĭ-aŭ fost maĭ nainte vinovaţĭ, să-ĭ tae. — Şărban-Vodă închide pre Hrizea Vistier, şi-l pradă. — Şărban-Vodă căzneaşte şi omoară pre Hrizea Vistierul. — Vistiereasa Hriziĭ Vistier cu coconiĭ fuge la Moldova. — Şărban-Vodă spânzură pre Radul Vistier Ocnarul. — Şărban-Vodă aruncă într'o ocnă pustie pre feciorul Drosuluĭ Sărdar. — Şărban-Vodă grele dăjdĭ scoate în ţară. — Şarban-Vodă multe reale face în ţară. — Duca-Vodă den Moldova să duce la Ţarigrad de-şĭ înnoieşte Domniia şi ià şi Hătmăniia Cazacilor. — Duca-Vodă vrea să dea pre fii-sa unuĭ Grec. — Duca-Vodă dă pre fii-sa fără voe după Ştefan Beizadeà. — Boiariĭ să duc să părască pre Şărban-Vodă. — Şărban-Voda înnoeşte Domniia. —

[1] Numele lor se daŭ de Ludescu: sînt Neagoe Vornicul Secuianul, Staico Păharnicul Bucşanul şi Ivaşco Băleanul (pp. 18-9).

[2] Duca trece la Iaşĭ încă de Sf. Neculaĭ 1678, dar Şerban soseşte în Bucureştĭ abia la 6 Ianuar 1679 (Ludescu, p. 19; N. Costin, p. 18). O scrisoare a luĭ Şerban, din 21 Ianuar 1679, în *Torok-Mag. Allam-Okm.*, VI, p. 36.

Tucheli face oaste spre Nemți cu ajutorul Turcilor. — 1683: Sultan Mehmet rădică oaste asupra Nemților. — Veziriul bate Becĭul. — Craiul Leșesc vine ajutor Nemților. — Nemțiĭ, Leașiĭ bat pre Turcĭ la Becĭ. — Sultan Mehmet sugrumă pre Veziriul. — Divan ce aŭ avut Șărban-Vodă cu Duca-Vodă înnaintea Veziriuluĭ. — Petreceico-Vodă vine la Moldova Domn de la Liașĭ. — Oștile leșăștĭ încungiură pre Duca-Vodă. — Robesc Liașăĭ pre Duca-Vodă. — Tătarăĭ gonesc pre Cazacĭ, pre Moldovenĭ den Bugeac. — Dumitrașco-Vodă să pune Domn la Moldova. — Foamete mare la Moldovă. — Duca-Vodă să tocmește să să răscumpere. — Duca-Vodă moare de grab. — Baniĭ Ducăĭ-Vodă îĭ iaŭ Unguriĭ. — Papa Buicescu pârăște la Turcĭ pre Șărban-Vodă. — Șărban-Vodă merge la oaste la Camenița cu Suliman-Pașa. — Nemțiĭ iar bat pre Turcĭ la Ostrogon. — Apafi Mihaiŭ Craiul înnoește Crăiia pre fiiu-săŭ. — Șarban-Vodă măzălește pre Dumitrașco-Vodă den Moldova. — Cantemir să pune Domn Moldoviĭ.

Mare și întunecat nor, și plin de fulgere și de trăsnete, aŭ căzut pre Țara-Rumânească Șărban-Vodă, carele, ca cu nește trăsnete, cu răotatia luĭ aŭ spart și aŭ dăzrădăcinat nenumărate case de boiarĭ, și de slujitorĭ, și de săracĭ, și pre mulțĭ aŭ omorât cu multe feluri de cazne, și i-aŭ sărăcit cu multe feliurĭ de pedepse, precum istoria maĭ jos va arăta. Ci dar, pentru păcatele oamenilor, saŭ pentru alte judecățĭ, care singur Dumnezeŭ știe, aŭ luat Șărban-Vodă Domniia Țărăĭ-Rumâneștĭ. Ci maĭ nainte aŭ trimis pre Costandin Brâncoveanul, nepotu-săŭ, cu Schimni-Aga, ca să apuce Scaunul și să rădice pre Duca-Vodă, să-l ducă la Moldova: și poruncise să fie Caimacam, cu Badia Vornicul Bălăceanul și cu Hrizea Vistierul, și să îmblânzească norodul, atât pre ceĭ marĭ, cât și pre ceĭ micĭ, și să să bucure, și să să veselească toțĭ de venirea Domnuluĭ. Și așa aŭ făcut, că cu toțiĭ să bucura, și mulțĭ (cum auziam), care nu avia vin, bia apă pentru sănătatia luĭ Șărban-Vodă, și juca, și chiuiia, atât îĭ amăgise pre toțĭ în boeriia luĭ, cât îĭ orbise de nu știia ce fac; ci bucuriia lor s'aŭ întors îndășărt și la mare întristare. Însă, viind Brâncoveanul, cum s'aŭ zis, și ducându-să Duca-Vodă den Scaun, aŭ trimis Caimacamiĭ de aŭ venit Doamna luĭ Șărban-Vodă și mumă-sa, Doamna Ilinca, de la Rușciuc, eșându-ĭ boiariĭ și jupă-

nease înnainte. După aceia şi Domnul aŭ venit, pre la Boboteaază, de aŭ întrat în Scaun, cu pompă mare, precum iaste obiceiul Domnilor. Deci, de'ntăi cu blăndeaţe s'aŭ arătat tuturor, boerind şi pre ceĭ ce nu-ĭ iubiia, pentru pricina aciasta, ca doar ar aduce şi pre Ivaşco Clucer Băleanul şi pre Staico Paharnicul, pribegiĭ ce era în Moldova; şi aşa aŭ trecut cătăva vreame.

Deci primăvara i-aŭ venit poruncă să meargă la oaste. să facă o cetate Dogancalè, şi, gătindu-să, s'aŭ dus cu Turciĭ, şi făcăndu-să cetatia, s'aŭ întors îndărăt la Scaun.

De acum înnainte să încep durerile. Că, la întoarcere, aŭ zis Drosuluĭ Sărdariul, să să gătească să meargă în ţară maĭ nainte cu trebĭ; şi s'aŭ gătit, şi i-aŭ dat cărţı şi slujătorĭ, şi pre Aleverde[1] Tatarul, cu căţiva Tătarĭ, tot tălharĭ, şi-l învăţa în taina, să-l ducă pănă la Bărlad, şi să-l dia în laturĭ de drum, să-ĭ tae capul, şi să-ĭ ià capul pentru credinţă, şi să să facă Aleverde că aŭ pribegit în Bugiac, şi, pănă nu-l va chiema Domnul cu cărţĭ, să nu vie: şi, viind, să zică catra boiarĭ, că aŭ fugit Drosul Sărdar. Acest meşteşug facia, ca să nu să sparie boiariĭ, să fugă. După ce aŭ sosit Şărban-Vodă la Iaşĭ, l-aŭ poftit Duca-Vodă să-l ospeteze, încă de pre cale, la întoarcere, şi făgăduise Şărban-Vodă că va merge la ospăţ. Şi s'aŭ gătit Duca-Vodă de ospăţ, cum s'aŭ căzut; iar, când aŭ fost în zioa aceaia, s'aŭ rădicat Şărban-Vodă şi aŭ purces spre Ţară, şi n'aŭ priimit ospăţul. Pricina aciasta era: că avia nădejde să ià pre pribegĭ, orĭ cu voe, orĭ în puteare; dar Duca-Vodă, nevrănd să facă obiceĭ răŭ ca să-ĭ dia, li-aŭ dat cale de s'aŭ ascuns. Aciasta auzind Şărban-Vodă, că nu sănt în Iaşĭ, ci s'aŭ ascuns la ţară, n'aŭ priimit nicĭ ospăţul; ci aŭ venit în ţară. Duca-Vodă încă ş'aŭ străns boiariĭ luĭ, de s'aŭ ospătat toată zioa aceaia, cu zicăturĭ, cu tunurĭ. Iar Şărban-Vodă, viind la Focşanĭ, aŭ poruncit de aŭ închis pre Vălcul Vornic la Bucureştĭ, şi, după ce aŭ venit în

[1] Alì-berdi.

Scaun, aŭ trimis pre Ghinia Căpitan, cu 30 de slujitorĭ, de aŭ luat pre Pătrașco Căpitan Urzicĭanul, de l-aŭ dus la Sneagov mănăstire: acolo, cu muncĭ groaznice muncindu-l, l-aŭ spănzurat. Iar pre Vălcul Vornic l-aŭ judecat în multe rändurĭ; dar fără nicĭ o cuviință era judecățile, că vină nu-ĭ afla nimic, precum nicĭ altora. Și, după căteva judecățĭ ce i-aŭ facut, l-aŭ mutat la Sniagov, și acolò l-aŭ omorăt, cu multe cazne[1].

Într'aceste vremĭ, și Duca-Vodă la Moldova aŭ avut gălcĭavă despre boiariĭ luĭ, care cu îndemnăturile luĭ Șărban-Vodă (precum pre urmă s'aŭ dovedit), s'aŭ sfătuit boerimia, să să scoale asupra Domnu-săŭ, să-l omoare pre dănsul și pre toată casa luĭ. Și, făcănd pecetia luĭ Dumitrașco-Vodă, care era mazăl în Țarigrad, și aŭ pecetluit cărțĭ, și scriia călărașălor și altor slujitorĭ, ca de spre partia luĭ Dumitrașco-Vodă, cum i-aŭ dat Împăratul Domniia, ci să meargă, să prinză pre Duca-Vodă, să-l închiză la Sucĭavă. Și aŭ mers un Bogdan cu cărțile, și alt boiar, de le-aŭ dat Lepușneanilor și Orhiianilor; și s'aŭ rădicat cu toțiĭ de aŭ venit păn la Țuțora. Acolo tăbărănd, și s'aŭ dus căpitaniĭ să întreabe pre Hatmanul Buhuș; ce învățătură va să le dia, și, fiind Hatmanul cumnat cu Duca-Vodă, și neștiind de lucrul acista nimic, îndată s'aŭ dus la Domn, și i-aŭ spus povestia. Și, auzind Duca-Vodă de la Hatmanul, pricepură că iaste ficleșug, și, întrebănd cine i-aŭ rădicat, eĭ aŭ spus: cutare boiarĭ și cutare. Decĭ găteaște Duca-Vodă pre Gheorghiță Stolnic Ciudin să-l trimite cu mulțĭ slujitorĭ, și prind pre aceĭ boiarĭ, și, înțelegănd de la dănșiĭ că Ghioca Vistierul cel Mare aŭ fost capul sfatuluĭ, îl închide și pre dănsul, — macar că toțĭ era amestecațĭ,

[1] V. spusele călugăruluĭ catolic, în Engel, I, pp. 110-11 saŭ *Magazinul istoric,* V, p. 40. Aicĭ Vîlcu e numit „Valculus Bunis", adecă Vîlcu al luĭ Bunea Grădișteanu, descendență care — îmĭ spune d. Iuliu Tuducescu — se constată și din documente interne. Călugărul vorbește și de moartea luĭ Drosu, ce ar fi fost săgetat de TatariĭI carĭ-l îngropase în pămînt pănă la brîŭ.

afară de Hatmanul Buhuş şi Miron Logofăt; dar, pentru să nu să facă zarvă mare, i-aŭ tăcut pre aceia: numaĭ pre aceştĭ treĭ boiarĭ, care am scris maĭ sus că i-aŭ închis, pre aceştia i-aŭ judecat, şi i-aŭ scos înnaintea porţiĭ, de li-aŭ tăiat capetile. Acolo, când vrea sa-ĭ tae, aŭ zis aceĭ doĭ: să tae întăĭ pre Ghioca, ca el aŭ făcut acĭasta, şi el vria să fie Domn; şi aşa aŭ făcut. că întăĭ pre dănsul l-aŭ tăiat, apoĭ pre acei doĭ boiarĭ. Decĭ ceĭlanţĭ toţĭ s'aŭ aşăzat[1].

Iar aicea în ţară Şărban-Vodă, pre la Sfeti Teodor, în săptămăna cea mare a lăsatuluĭ de sec, de postul cel mare, aŭ închis şi pre Hrizea Vistier, puindu-ĭ pricina ca să-ĭ ià seaama de Visterie, şi nădăjduind că va găsi banĭ măncaţĭ aĭ ţărăĭ la el. Care, luăndu-ĭ boiariĭ luĭ Şărban-Vodă seaama, în cătăva vreme, s'aŭ aflat aĭ Hriziĭ Vistier banĭ chieltuiţĭ pentru ţară fl. 30 000. Care văzănd Şărban-Vodă că nicĭ cu aciasta nu-l poate dovedi, să-ĭ facă răŭ, aŭ început alta: aŭ zis de zahariaoa ce s'aŭ dus la Cameniţă, precum ar fi fost ria; şi, orĭ bună, orĭ ria de aŭ fost, o dedese boiariĭ şi rudele luĭ; iar el numaĭ Hriziĭ Vistier îĭ găsia vină; şi i-aŭ dat poruncă să plinească aceĭ t[1] 41.000 de la casa luĭ, şi-l îngrozia cu muncĭ groaznice. Decĭ, ce să facă ticăitul? De nevoe, s'aŭ îndatorat, şi aŭ dat al luĭ ce avia; şi ş'aŭ văndut satele, şi moşăile, şi ţiganiĭ; şi aŭ plinit baniĭ. După ce aŭ dat Hrizea Vistier acĭastă sumă de banĭ, ce s'aŭ zis maĭ sus, l-aŭ scos de la închisoare (cu ce socoteală, Şerban-Vodă va şti, şi sufletul luĭ), şi numaĭ 11 zile l-aŭ lăsat slobod, dar cu pază de departe, să nu să pricĭapă, şi iar l-aŭ închis; şi la a doao închisoare maĭ multe cazne i-aŭ făcut, şi multe otrăvĭ i-aŭ dat, să-l omoare; dar nu-l putia omoră cu otrăvile, — precum într'o scrisoare a Hriziĭ Vistier s'aŭ văzut, scrisă cu măna luĭ, căte feliurĭ de otrăvĭ i-aŭ dat, şi nu-l putia omoră. Care văzănd că cu acestea nimic nu-şĭ poate face voia luĭ, cu

[1] La 2 Octombre st. v. 1679. V. N. Costin, p. 19; Neculce, p. 214; *Vita Constantini Cantemyrii*, în „Operele luĭ Dimitrie Cantemir", p. 14.

altă moarte groaznică l-aŭ omorăt[1], de ș'aŭ plinit voia tirănieĭ luĭ. Jupăneasa dar și copiiĭ rămăind în sărăcie, iar nu i-aŭ lăsat în odihnă, ci totdeauna să afla în pază de slujitorĭ, și zioa și noaptia, și le ceria banĭ pen trăg. Eĭ, văzănd că nu vor maĭ putia trăi, și încă aflănd uniĭ-alțiĭ că vor să piară, aŭ luat pre Dumnezeŭ într'ajutoriŭ și, pre'ntre paznicii ce era împrejurul casiĭ lor, aŭ eșăt; și nu i-aŭ priceput, orbindu-ĭ Dumnezeŭ; și aŭ încălecat de cu seară, și pre la miezul nopțiĭ aŭ trecut Dunăria pre ghiață, în Țara Turcĭască. A doao zi, înțelegănd Șărban-Vodă de fuga lor, s'aŭ turburat foarte, ca un lup turbat, și în toate părțile aŭ trimis căpitanĭ cu slujitorĭ, să-ĭ prinză, saŭ să-ĭ omoare, orĭ unde-ĭ va ajunge; dar trecuse, cu ajutoriul luĭ Dumnezeŭ, și nu i-aŭ găsit; măcar că și în Țara Turcĭască aŭ trimis gonacĭ, și făgăduele la Pașĭ, la Muselimĭ, la Cadiĭ, — ca, de-ĭ vor prinde, să le dia marĭ darurĭ. Dar, unde va Dumnezeŭ să păzească, omul nu poate să strice, ci aŭ scăpat, și s'aŭ dus pre la Odriĭ, și la Țarigrad, și de acolo la Moldova, la Duca-Vodă, și la ceĭalțĭ boiarĭ pribegĭ ce era acolo, fugițĭ de frica luĭ Șărban-Vodă.

Acĭastă așa trecănd, Șărban-Vodă nu înceta de a face răŭ cu morțĭ; că, într'al doilia an, acesta, aŭ trimis și pre Radul Vistier Ocnar de l-aŭ spănzurat în Tărgul Ocneĭ, de poarta casiĭ luĭ; și aŭ trimis și pre fecĭorul Drosuluĭ Sărdar, tănăr săracul, la Ocnă, și legat l-aŭ slobozit în ocnă pustie: acel sfărșăt aŭ luat ticăitul, — fiind găde Cobza Dumitrașco Căpitan. Maĭ avea o fată Drosul, ci, pentru ca să-ĭ stingă neamul luĭ, și pre aceaia o aŭ omorăt, trimițănd neşte Seimenĭ hoțĭ de aĭ luĭ. De acestia multe făcea Șarban-Vodă, care de, s'ar fi scris căte una, pare-mi-să că n'am avia hărtie să le rănduim toate. — că de om nicĭ cum nu-ĭ era milă, ca de o pasăre: îndată îl

[1] Hrizea muri în țapă, prin Mart 1680; v. *Despre Cantacuzinĭ; Documentele Cantacuzino,* pp. 99-100; *Magasinul istoric,* V, p. 40; *Studiĭ și Doc.,* V, pp. 188-9. El lăsă doĭ fiĭ: Radul Clucerul (cronicarul Popescu) și Gheorghiță Post. (condica Horezuluĭ, la Academia Romînă, p. 43).

omorăia: orĭ de aŭ avut vre o pizmă pe dânsul den boieria luĭ, orĭ de i s'aŭ părut ceva bănuială pre cineva, orĭ l-aŭ pârât cineva, precum mulţĭ oamenĭ răĭ sânt în Ţara-Rumânească, îndată, fără întrebare. fără judecată, îĭ omora tirăneaşte. Pentru dăjdĭ, ce să zic?! Care maĭ nainte, fără cât ştiŭ foarte bine că în anul de'ntâĭ aŭ luat den ţară 2.000 de pungĭ de banĭ, iar al doilia 3.000, al treilia şi maĭ mult, — cât răsuflu boeriĭ, slujitoriĭ, birniciĭ nu maĭ avea: bătuţĭ, căzniţĭ în toată vremea, îşĭ vindia moşăile, ţiganiĭ, viile şi tot ce avia, de le cumpăra Şărban-Vodă, şi aĭ luĭ; iar săraciĭ plângia şi pliniia tot ce le ceria, că era legaţĭ de stâlpiĭ ce era înfipţĭ la puşcărie, înlăuntru şi afară, de-ĭ batia cumplit: pre boiarĭ, pre căpitanĭ, pre slujitorĭ, — păn i-aŭ sărăcit pre toţĭ; şi, care cum scăpa, umplia ţărăle, careĭ nu muriia de bătăĭ saŭ de necazurĭ. Însă ceĭ ce era fugiţĭ în Moldova, boiarĭ, căpitanĭ, slujitorĭ, s'aŭ rugat Ducăĭ-Vodă, fiind Domn Moldoviĭ, să le fie într'ajutoriŭ, şi eĭ să meargă la Turcĭ, să facă jalbă de jafurile ce face Şărban-Vodă ţărăĭ; şi le-aŭ dat ajutor banĭ şi oamenĭ, să-ĭ poarte, şi s'aŭ dus la Ţarigrad. Dar n'aŭ folosit nimic, — că într'alt chip aŭ curs lucrurile, precum maĭ jos istoria va arăta.

Într'aceaste vremĭ[1] aŭ venit poruncă Ducăĭ-Vodă den Moldova, să meaargă la Poartă să-şĭ înnoiască Domniia, şi să-ĭ dia şi Hătmăniia Ţărăĭ Căzăceştĭ, ca să strângă pre Cazacĭ după unde vor fi răsipiţĭ, şi să-ĭ aşaze pre la locurile lor; că cu Hatmanĭ Cazacĭ nu folosiia Turciĭ. — că une orĭ să închina, alte orĭ rădica cap, şi odihnă nu maĭ avia. Ci aŭ socotit de [i-]aŭ dat pe seaama Domnuluĭ Moldoveĭ. Carele, mergând la Ţarigrad, şi Domniia Moldoviĭ i-aŭ înnoit, şi Hătmăniia Cazacilor i-aŭ dat, şi cu multă cinste s'aŭ întors la ţara luĭ. Numaĭ mâhnire avia pentru fie-sa Catrina, care fusease maĭ nainte logodită după Ştefan, feciorul Raduluĭ-Vodă Leon, că, trecând vreame multă logodiţĭ, şi murind Radul-Vodă, au-

[1] Iunie 1681. V. Iorga, *Călătorĭ, ambasadorĭ şi misionarĭ,* p. 15 şi urm. Pentru stăpînirea luĭ Duca în Ucraina, *Studiĭ şi doc.,* V, p. 47 n.

ziia Duca-Vodă că Ștefan-Vodă, logodnicul featei, are proastă politie ci vria să strice logodna, și să dea pre fie-sa altuia; și încă adusease pre un Iordache Muselim, Grec de la Țarigrad, ca să o dia după acela, fiind bogat, și să facă nunta. Ci, acĭasta înțelegănd Ștefan Beizadeà, că va să i să mărite logodnica, aŭ dat jalbă la Împăratul, și aŭ făcut ferman la Duca-Vodă, să-ĭ dia pre fie-sa luĭ, daca s'aŭ logodit, și să o ducă la Țarigrad; și, cănd aŭ mers Duca-Vodă la Țarigrad, i-aŭ căutat să ducă și pre fie-sa, cu moașă-sa, Dabijoae. Și aŭ nevoit Duca-Vodă în tot chipul să o măntuiască de Ștefan Beizadeà, dar n'aŭ putut, ci, la întoarcere, cănd au venit la Moldova, l-aŭ luat și pre dănsul. Deci, mergănd în țară, aŭ făcut nuntă domnească, dupre cum s'aŭ căzut, toată țara, fiind solĭ de la Liașĭ, de la Ungurĭ, de la Muntenĭ, și i-aŭ împreunat după lege, precum era și logodițĭ. Întru acĭastă ducere a Ducăĭ-Vodă la Țarigrad, și boiariĭ muntenĭ, slujitoriĭ, căpitaniĭ, făcăndu-să ca la 300 de oamenĭ, cu ajutoriul Ducăĭ-Vodă, dăndu-le banĭ și călăuz pre Armaș Burnaz Alixandru, aŭ purces de s'aŭ dus la Țarigrad, să facă jalbă pentru răotățile ce făcia Șărban-Vodă țărăĭ. Iar Șărban-Vodă, înțelegănd de acĭasta, aŭ trimis boiarĭ de aĭ luĭ cu cărțĭ, de părăia pre Duca-Vodă, că nu-l lasă în pace, ci strănge marghiolĭ și-ĭ trimite cu baniĭ luĭ, să-l părască; și altele ca acestia. Decĭ Vizirul, fiind prieten maĭ bun luĭ Șărban-Vodă decăt Ducăĭ-Vodă, aŭ poruncit prin Caimacamul Ducăĭ-Vodă, să întoarcă oameniĭ înnapoĭ, să nu iasă să părască pre Șărban-Vodă, că pre urmă nu-ĭ va fi bine. De acĭasta înfricoșăndu-să Duca-Vodă, aŭ poruncit tuturor de s'aŭ întors iar la Moldova. Decĭ Șărban-Vodă, înnoindu-șĭ Domniia, aŭ rămas iar Domn. Duca-Vodă den Moldova, după ce aŭ făcut nunta fie-sa Catriniĭ, s'aŭ dus în Țara Căzăcĭască, la Nemirova, unde iaste Scaunul Hatmanilor; acolò aŭ pus polcovnicĭ, judecătorĭ, logofețĭ, după obiceiurile lor, și, peste toțĭ maĭ mare, pre

un Iane Grecul (adecă în locul luĭ)[1], carele ştiia limba lor căzăcĭască pria bine; şi l-aŭ numit Hatman, de care lucru s'aŭ bucurat foarte Cazaciĭ; şi până la un an s'aŭ străns, de aŭ umplut satele, tărgurile de oamenĭ. Duca-Vodă, după aşăzămăntul ce li-aŭ făcut, s'aŭ întors iar la Iaşĭ.

Întru aceste vremĭ, şi Emericus Tucheli Groful s'aŭ rădicat cu o seaamă de Ungurĭ împotriva Nemţilor; care, cerănd de la Turcĭ ajutoriŭ (cu făgăduială că va închina ţara ce o va dobăndi), i-aŭ dat Turciĭ ajutor, şi den Ţara Muntenească oştĭ, cu Ianoş Sărdar Coţofeanul, şi den Ţara Moldoveĭ oştĭ, cu Ghiorghiţă Ciudin Sardar. Care multe cetăţĭ ale luĭ aŭ luat, şi maĭ multe ale luĭ Racoţ (ţiind acest Tucheli muerea luĭ Racoţ Ferenţi), şi le-aŭ supus supt ascultaria luĭ; decĭ, viind toamna, s'aŭ întors cineşĭ pre la locurile lor[2].

După aceaia, cănd întra al cincilia an al Domnieĭ luĭ Şărban-Vodă, aŭ rădicat Sultan Mehmet Turcul oaste mare împotriva Nemţilor, fiind Împărat nemţesc Leopold, poruncind Hanuluĭ să rădice toată Tătărămia dupretutindenea, aşăjderia Turciĭ, de la Răsărit, de la Apus, aŭ rădicat. Decĭ Domniĭ Rumănĭ amăndoĭ, Craiul Unguresc şi Tucheli Groful, cu oastia luĭ; şi toţĭ s'aŭ împreunat la Beligradul turcesc. Acolo aŭ rămas Împăratul Turcul, iar Carà-Mustafà Veziriul, luănd toate oştile, s'aŭ dus drept la Becĭ, unde iaste Scaunul Chesariuluĭ Leopold, şi de toate părţile bătea cetatia. Iar pre Tătarĭ i-aŭ slobozit în pradă, — căt aŭ ajuns cale de treĭ zile maĭ sus de Becĭ, şi mulţime de oamenĭ aŭ tăiat şi aŭ robit; că era Nemţiĭ neînvăţaţĭ de a vedia robiĭ, ci şădia toţĭ pen casele lor; pre carele, găsindu-ĭ, tăiaĭ, robia-ĭ cumplit. Leopold Chesariul, văzănd această nevoe

[1] Se iscălia Ene Draghinicĭ *(Studiĭ şi Doc., l. c)*. Era al doilea Postelnic (N. Costin, p. 21). Neculce, care ştie că el stătea şi la Ţicunovca, îĭ zice greşit: „Gredinevicĭ" (p. 215). În Muste *(Letopisiţĭ*, III, p. 20), numele e dat bine.

[2] Cf. Şincaĭ, III, p. 209.

mare ce căzu pre țara luĭ, neîncredințăndu-să numaĭ în oștile luĭ, aŭ trimis de grab la Sobetschi Craiul Leșăsc și la toțĭ Leașăĭ, cu rugăciune, să facă bine să-l ajute la acĭastă primejdie ce i-aŭ venit. Și îndată s'aŭ rădicat Craiul, cu 30.000 de Liașĭ, oaste aliasă, și aŭ venit de s'aŭ împreunat cu oștile nemțeștĭ. Fiind cap tuturor oștilor Craiul, s'aŭ pornit către Turcĭ; pre cariĭ găsindu-ĭ supt Beciŭ, prinzănd și Turciĭ veaste, s'aŭ gătit de răzbоĭ; și le-aŭ eșăt înnainte, să nu-ĭ lase să vie la cetate, până vor lua cetatia, — că o slăbise răŭ, cu tunurĭ, cu lagomurĭ, ce-ĭ dedease în 63 de zile. Dar nu i-aŭ putut opri, ci, dănd răzbоĭ tare, în 5, 6 cĭasurĭ aŭ biruit creștiniĭ pre Turcĭ; și aŭ început a fugi, și a lăsa toate căte aŭ avut: corturi, avuțiĭ, zahareale, dobitoace, și altele. Acolò aŭ rămas și Iniceriĭ în șanțurĭ; pre cariĭ găsindu-ĭ oștile, pre toțĭ i-aŭ omorăt, ca pre nește dobitoace. Decĭ, după izbăndă, aŭ intrat Craiul în cetate, și mare cinste i-aŭ făcut oștile; și, împreunăndu-să cu Chesariul, s'aŭ sărutat, și îndoită mulțămită i-aŭ făcut de ajutoriul ce i-aŭ dat; și, dăruindu-l bine, împărătească, s'aŭ dus la țara luĭ; iar Turciĭ de abiia aŭ aflat odihnă la Beligrad. Creștiniĭ n'aŭ încetat, ci aŭ maĭ luat de la Turcĭ atuncĭ Ostrogonul, Hatvanul, Secetul[1]. Împăratul Turcul, fiind la Odriĭ, și înțelegănd de acĭastă nenorocire ce aŭ avut oștile luĭ la Becĭ, puind vina Viziriuluĭ (care și oastia acĭasta cu îndemnaria luĭ s'aŭ fost făcut, și isprăvĭ după poftă n'aŭ avut, nicĭ n'aŭ făcut),— aŭ trimis ferman de l-aŭ sugrumat[2], și i-aŭ belit capul, ducăndu-l pentru credință, să-l vază cu ochiĭ luĭ; iar în locul luĭ aŭ pus Vizir pre Carà-Ibraim-Pașa Caimacamul. Și oștile s'aŭ răsipit în ernatic.

Maĭ nainte dar de periria Veziriuluĭ, Șărban-Vodă și Duca-Vodă, pacea și dragostea cia mincinoasă ce o ținia într'ascuns, atuncĭ aŭ eșăt la ivială,—că Șărban-Vodă aŭ tras la judecata Veziriuluĭ pre Duca-Vodă, arun-

[1] Szecsen.
[2] La 25 Decembre 1683.

căndu-ĭ prihănĭ, că aŭ luat den ţară multe pungĭ. Duca-Vodă încă aŭ muncit de s'aŭ îndreptat; şi aŭ rămas Şărban-Vodă în deşărt, şi l-aŭ închis şi Veziriul pentru o seaamă de banĭ; şi, neavănd să-ĭ dia, aŭ facut zapis la măna Veziriuluĭ, cum, mergănd în ţară, să-ĭ trimiţă: şi aşa l-aŭ slobozit den închisoare; iar Duca-Vodă s'aŭ dus pen Ardial la ţara luĭ. Ci şi ţara nu o aŭ găsit precum o aŭ lăsat, — că Moldoveaniĭ ş'aŭ adus Domn den Ţara Leşască pre Petreceico-Vodă, şi s'aŭ nebunit cu toţiĭ; adus-aŭ şi Cazacĭ, de s'aŭ făcut mare grămadă: şi s'aŭ dus în Bugeac (fiind Hanul cu Tătarăĭ la Becĭ), de aŭ facut multe reale: pre Doamnă-sa o aŭ găsit fugită la Brăila, de nevoia răzmiriţilor ce să aţăţase în ţară. Duca-Vodă încă nu cuteza să meaargă la Scaun, fiind Petreceico-Vodă cu oştile acolò, ci şădia la Domneştĭ, la satul soacră-sa Dabijoaiĭ: pre carele fără veaste aŭ venit oştĭ de la Petreceico-Vodă, de l-aŭ lovit în ziua de Crăciun, cănd şădia la masă. Şi, fiind oştile luĭ răsipite pen sat, pre la gazde, şi negata, l-aŭ luat de l-aŭ dus în sus spre Ţara Leşască. Cap oştilor era Dimidenschi, reghimentariul de la Snetin, şi Bainschi, nepotul luĭ Petreceico-Vodă. Într'o sanie cu pae l-aŭ pus, avănd numaĭ un covor, şi o perină, şi 2 caĭ răĭ: unul negru, altul alb; hamurile, de teĭ: den toată averea luĭ, cu atăta l-aŭ dus în Ţara Leşască. Doamnă-sa venise la Focşanĭ, ci, auzind de luarea Domnu-săŭ, s'aŭ dus în Ţara Munteneaască. Acest sfărşăt aŭ dat şi Duca-Vodă.

Iar Hanul, viind den oastea Beciuluĭ în Bugiac, şi văzănd nebuniile Moldovenilor şi ale Cazacilor, ce făcuse în Bugiac, aŭ trimis pre fie-săŭ cu Tătarĭ, şi i-aŭ îmbulzit pre Moldovenĭ şi pre Cazacĭ lăngă Prut: acolò i-aŭ tăiat, i-aŭ robit, i-aŭ înnecat în Prut. Ceĭ puţinĭ ce aŭ scăpat cum aŭ putut, s'aŭ dus la Iaşĭ, la Petreceico-Vodă; care cu toţiĭ de frică aŭ luat calia Suceviĭ fără zăbavă, şi s'aŭ dus în Ţara Leşască. Acíastă isprava aŭ făcut Moldoveniĭ cu Petreceico-Vodă, — că aŭ făcut nevoe ţărăĭ, iar nicĭ un folos n'aŭ făcut.

Turcii, auzind că s'aŭ robit Duca-Vodă, aŭ pus Domn Moldovii pre Dumitrașco-Vodă, care și maĭ nainte aŭ fost Domn la Moldova. Dar rea chiverniseală făcia țărăĭ, — că era un om fără frica luĭ Dumnezeŭ: jacaș, curvar, mincinos, și alte reale avia într'ănsul; că oștile, umblănd pen țară, aŭ adus țărăĭ mare foamete, — căt și om pre om mănca. Ceĭ ce aŭ văzut, mi-aŭ spus că aŭ văzut carne de om friptă în cuptoriŭ, și vria să o mănănce nește oamenĭ, de ceĭ ce nu avia ce mănca; și aŭ fost adus înnaintia Domnuluĭ, și pre oameniĭ aceia ce vria să mănănce, și carnea acea friptă de om. Și nicĭ o umilință nu avia Domnul asupra noroduluĭ, ce maĭ cumplit s'aŭ făcut; că, întru acea mare foamete, trimitia slujitorĭ, și, unde găsia păine, orĭ de ce fel, o lua de o băga în Curtia Domnească, și de acolò o vindia cu mare preț. Ci ceĭ săracĭ, neputănd ajunge prețul cu baniĭ, că nu-ĭ avia, muriia de foame (cum am văzut și noĭ cu ochiĭ noștri, aceastia ce scriem), și nu să temia nimic de păcat. De ar fi luat păine de la ceĭ ce avia den destul, și să dia celor ce n'aŭ, — aceaia ar fi fost dumnezăiască iconomie, și i-ar fi ertat Dumnezeŭ păcatele căte ar fi avut; dar nu făcea așa, ci munciia să facă avuție cu nedreptate, și lăsa săraciĭ de muria de foame.

Duca-Vodă, fiind rob în Țara Leșască, s'aŭ tocmit cu Craiul într'o sută de pungĭ de banĭ, cu scule ce-ĭ va da, și să-l sloboază; și aŭ trimis la Țarigrad, la Doamnăsa, pre Anastasie Vistier, și pre nepotul Ducăĭ-Vodă, pre Cărstea Vătaf [1], ca să facă aceĭ banĭ cu sculele, și să-ĭ aducă de grab, și să-l scoață den robie. Doamnăsa aŭ umblat can cet (den ce pricină, ea va ști); Șărban-Vodă încă i-aŭ zăticnit, de i-aŭ zăbovit multă vreme la Bucureștĭ (că trimisease pre Ghinia Căpitan la Liașĭ, să

[1] S'ar putea crede că e fiul Mareluĭ-Vameș Cărstea, fratele luĭ Duca (v. Iorga, *Studiĭ și Doc.*, III, p. 41). Dar N. Costin ne lămurește că acest Cărstea, Vătav de Aprozĭ, era, „nepot de vară primare a Ducăĭ-Vodă“ (p. 28). Cf. și *An. Ac. Rom.*, XVII, secția ist., p. 199.

pue nevoință să omoare pre Duca-Vodă), și tarziŭ i-aŭ slobozit, de s'aŭ dus în Ardial, la Bistriță. Acolo aŭ ramas Anastasie Vistierul cu baniĭ; iar Cărstia Vătaf s'aŭ dus cu cărțile și cu vestea banilor, să spue că aŭ adus baniĭ: că vria să dia baniĭ la hotar, și să ià pre Duca-Vodă iar la hotar,—să nu-ĭ facă înșălăciune. Însă, cum aŭ sosit Cărstia la Liov, unde era Duca-Vodă, și i-aŭ dat cărțile, și aŭ început a citi păn la a treia carte, numaĭ aŭ căzut pre laviță, și aŭ început a să văeta; dar limba îĭ perise, și măinile nu putia să le mișce. Deciĭ l-aŭ rădicat, de l-aŭ pus în pat: acolia treĭ zile aŭ zăcut, și aŭ murit[1]. Ceĭ maĭ mulțĭ zic că Șărban-Vodă, pen mijlocul unor Liașĭ, să-l fie otrăvit. Cu acĭastă moarte s'aŭ sfărșăt și acest Domn. Iar baniĭ și sculele, ce era la Bistrița Ungurească, i-aŭ luat Unguriĭ, de i-aŭ măncat toțĭ, și n'aŭ maĭ căutat nimenĭ, — că n'aŭ maĭ putut[2]. Ghinia, Căpitanul luĭ Șărban-Vodă, ce era trimis la Liașĭ, și ispravă ca acĭasta făcănd, aŭ purces să vie în țară, dar la Ardial l-aŭ lovit boala fără liac, și, la Făgăraș zăcănd în cătăva vreame, negrindu-ĭ măinele și picioarele, și tot trupul de viŭ, ș'aŭ dat sufletul draculuĭ. Pre acest Ghine îl avia Șărban-Vodă ucigătoriŭ de boiarĭ; carele, cănd muriia, văzăndu-șĭ trupul negru, aŭ fost zicănd că șĭ veade păcatele cu ochiĭ[3]. 'Αιώνιαι του αἱ κολάσεις.

Întru aceste vremĭ și Papa Boicescul, unindu-să cu

[1] V., maĭ ales, N. Costin, pp. 32-3.

[2] În 1700 Anastasia Duca, cu copiiĭ eĭ: Constantin, Ștefan, Safta și Anastasia, reclamă de la Împăratul suma, ce era de „vre-o 18 000 de galbenĭ" (Hurmuzaki, VIII, p. 360. În traducerea de firmane a luĭ Mamucca Della Torre, tipărită pe la 1860; (ms. în Bibl. Museuluĭ Național din Pesta, Italica, 4to, 28, pp. 228-9), se cuprinde ordinul din 1685 către principele Ardealuluĭ, ca baniĭ să nu se maĭ dea în Polonia, ci Ageĭ ce se trimite. Scrisoarea luĭ Duca-Vodă către Apaffy, cerînd voie a trimite pe Anastase Dimulacovicĭ (Jaworow, 15 August 1684), se află în *Török-Mag. Állam-Okm.*, VI, pp. 476-7. Cf. și *Monumenta Comitialia Transylvaniae,* la această dată.

[3] Ghinea avu o misiune în Ardeal la 1682 (*Török-Mag. Állam-Okm.*, VI, pp. 204-5).

câțiva boerinași de ai țărăi, s'aŭ dus la Odrii să pârască pre Șărban-Vodă, de hain și de răotățile ce făcea țărăi; iar Șărban-Vodă, având pre Carstia Postelnicul Scordoc Capichehaiia, i-aŭ scris să cheltuiască cât va putia și să-l ià. Și, mergând Papa Paharnic la Veziriul, câte aŭ știut, li-aŭ zis: dar aŭ biruit banii, și l-aŭ dat legat, și pre el și pre ceilalți, de i-aŭ dus la Șărban-Vodă; ci pre Papa l-aŭ ertat (aŭ den porunca Veziriuluĭ, aŭ den rugăciunia surorii luĭ, Marica Filipeasca[1]), și l-aŭ lăsat viŭ, iar pre ceilalți, i-aŭ omorât.

Întru acest an[2], aŭ venit poruncă luĭ Șărban-Vodă, să meargă cu Suliiman-Pașa Sarascher la Camenița, că venise Liașăĭ. Deci, purcegînd, cu mare grijă mergia, cât s'aŭ și bolnăvit, eșându-ĭ la Turci numele de ficlean; iar, slujindu-ĭ norocul și banii, nici un răŭ n'aŭ pățit, ci încă prieten pria bun l-aŭ făcut, — cât în multe trebi i-aŭ fost ajutor, și, cât aŭ fost Sarascher, și după ce s'aŭ pus Vezir. Și cu bună seaamă am adevărat că aŭ fost poruncă la Sarascherul, întâlnindu-să cu Șărban-Vodă, să-l ià și să-l trimiță la Poartă; dar apoi, împrietenindu-să, i-aŭ dres lucrul de spre Poartă, cu scrisorile luĭ. Și aŭ venit iar la Scaun veasel.

Într'acest an, având Turcii războĭ cu Nemții, iar îi bat Nemții, și le i-aŭ multe cetăți; maĭ numite acestia: Visegrad, Vacinul[3], Peștea.

Iar întru acest an Apafi Mihaĭ, Craiul Ardialuluĭ, aŭ cerut de la Turc de aŭ înnoit Crăiia pre fie-săŭ, carele îl chema iar, pre numele tătâne-săŭ, Apafi Mihaĭ; și, strângându-să toată țara la Belgrad, și viind Turcul cu caftan și cu carte împărătească, și cu darurĭ, mare

[1] Mama cronicaruluĭ.

[2] 1685. Despre pîra luĭ Boicescul nu știm nimic. Dar în Mart Domnul Moldoveĭ se plîngea că Poloniĭ daŭ drumul pribegilor corespondența olandesă). E greșit pusă aicĭ și expediția de la Camenița, care s'a făcut în 1686. V. *Vita Constantini Cantemyrii,* p. 31, Hurmuzaki, V[1], p. 112; Cantemir, *Ist. imperiuluĭ otoman,* p. 214 nota.

[3] Vácz.

cinste i-aŭ făcut, și, pentru bucuriia ce avia, în toată țara aŭ poruncit ca să dea cu tunurile la 12 ciasurĭ, vreame de namiazăzi, când aŭ îmbrăcat caftanul; și așa aŭ facut. După aceia, dându-ĭ darurĭ ce s'aŭ căzut, l-aŭ trimis iar îndărăt.

Neamțiĭ creștinĭ iar bat pre Turcĭ la Ostrogon, și aŭ luat cetatia până a doao zi, cu mare vărsare de sânge, și aŭ maĭ luat și Uivarul. Iar întru acest an, în Țara Ungurească de sus, multe cetățĭ aŭ luat Nemțiĭ de la Turcĭ: Sonlocul[1], Aradul, și altele, ce nu s'aŭ numit aicea.

Pre aceste vremĭ învrăjbindu-să Șărban-Vodă cu Dumitrașco, vără-săŭ, den Moldova, aŭ fost îndemnat Șărban-Vodă pre o seaamă de boiarĭ moldovenĭ de aŭ fugit aicea în țară: Gavrileștiĭ, cu Sărdariul Cantimir, și alțiĭ.

Decĭ Șărban-Vodă, pren mijlocul luĭ Suliiman-Pașa Sarascher, aŭ mazălit pre Dumitrașco-Vodă, și aŭ pus Domn Moldoviĭ pre Cantimir Sărdariul, care aŭ îmbrăcat caftan de Domnie de la Babà, de la Sarascheriul, și aŭ fost Domn șapte anĭ, și aŭ murit în Domnie[2]. Întru aceste vremĭ încungiură Nemțiĭ cetatia Buda, și de treĭ părțĭ o bat, și, făcand multe meșteșugurĭ, în scurta vreame, și cu multă vărsare de sânge, o aŭ luat de la Turcĭ, — stăpânindu-o Turciĭ 145 de anĭ până acum [1686], ci o aŭ luat Nemțiĭ. Aciastă cetate aŭ fost Scaun Crailor Ungureștĭ.

După aceaia Turcul iar aŭ făcut gătire de oaste împotriva Nemților, și aŭ trimis pre Suliiman-Pașa Veziriul cu mulțime de Turcĭ, și, găsindu-să cu Neamțiĭ în Câmpiĭ Mohaciuluĭ, atât l-aŭ bătut pre Veziriul, cât n'aŭ știut cum s'aŭ întors. Carele mergând la Țarigrad, i-aŭ tăiat Împăratul capul. Iar Nemțiĭ aŭ luat cetatia Osecul, și, mergând Ghinărariul Dunevald la Slovenĭ, toată Slove-

[1] Solnocul.

[2] Adaus tărziŭ. Numirea luĭ Cantemir se face la 25 Iunie st. n. 1685.

nimia o aŭ luat de la Turcĭ, și cetățĭ: Petrevaradin, Valpot, Oracoviț, Poșega; și Lotaringul Herțegul cu mare oaste aŭ venit în Ardial, și pen toate cetățile aŭ pus oștĭ împărăteștĭ [1687]. Și într'acĭastă vreame Iosif, fiiul luĭ Leopold Împăratul Nemțesc, la Pojun strângându-sa ghiuluș, den toată țara, s'aŭ încoronat Craiul Unguresc; și aŭ luat oștile luĭ Egherul și Muncaciul. Iar, al doilea an după coronație, aŭ luat creștiniĭ Secheșfeirvar, care-ĭ zic sîrbeaște Stol-Belgrad [1688]. Tot într'acest an Carafa Gheneral aŭ luat cu bătae Lipova, și Bavarul Herțeg, cu bătae și cu multă vărsare de sânge, aŭ luat Belgradul Turcesc. Și, tot într'acĭastă vară, Badensis Herțeg, la Bosna, mare tabără turcĭască aŭ bătut, aŭ spart, și partia cea maĭ multă de Bosna o aŭ supus creștinilor [1688].

Întru acest an, Șărban-Vodă aŭ făcut nuntă mare și cinstită, măritănd pre fie-sa Smaragda după Gligorie Postelnic Băleanul, aducănd sol den Ardial pre Betlen Elec, de spre partia Craiuluĭ, și, den Moldova, de la Cantimir-Vodă, Velicĭco Hatmanul, fratele luĭ Miron Logofăt; cu cariĭ mare veselie aŭ avut. Pentru că acĭastă fiica a luĭ Șărban-Vodă, fiind și frumoasă și înțeliaptă, foarte o iubiia tată-său; și s'aŭ nevoit prin multe vremĭ ca să-ĭ găsească soț aseamenea cu ia, de bun neam, frumos, înțelept, și, negăsind aicĭ în țară, fiind acest cocon de boer den țară pribiag în Ardial, iar pentru frica luĭ Șărban-Vodă, și fiind în casa luĭ Apafi Mihaĭ Craĭ Postelnic, auzindu-i-se politiile, și frumuseația, și înțelepciunia, aŭ pus în gând să-l aducă, să-l facă ginere. Și, trimițănd pre Costandin Căpitan Filipescul (fiind văr cu muma luĭ Grigorie Băleanul), acolò unde era, lăngă Craĭ, l-aŭ pornit și l-aŭ adus în țară, și i-aŭ dat pre fie-sa nevastă. Cariĭ atăta să potrivise amăndoĭ în toate, căt gura nu poate spune frumuseția lor și înțelepciunile lor, și toțĭ îĭ fericiia. Dar scurtă bucurie aŭ avut săraciĭ, că în cincĭ lunĭ numaĭ aŭ fost amăndoĭ. Decĭ,

viind Zmaragdeĭ boală grea, și fără liac, aŭ murit, și o aŭ îngropat cu cinste mare la mănăstire, la Cotrăcenĭ; iar Gligorie Postelnic Bălianul aŭ rămas întristat și în cerneală, cu tot neamul luĭ[1].

[1] V. *Socotelile Brașovuluĭ*, p. 126: „Die 19 Februarii, zu Morgen, kam Betthlen Samuel von des Vajvoden Hochzeit auss Bleschland, selb 25 Personen". În pomelnicul Mitropolieĭ din Tîrgoviște la Bibl. Ac. Rom.) se pomenește Șerban, Doamna sa și aceștĭ copiĭ: Gheorghe, Elena, Maria (Bălăceanu), Zmaragda (Băleanu), Casandra (Cantemir), Bălașa (Vlastò). D. Tuducescu îmĭ comunică inscripția de pe piatra, aflătoare la Mihaĭ-Vodă, a tatăluĭ luĭ Grigore: „Ivașco Vel Vornic ot Bălenĭ", mort la 30 August 1679, „în zilele lu Io Duca-Vodă", — decĭ în Moldova.

TABLA NUMELOR

Notă. În această tablă nu se cuprind numele fără nicĭ o legătură cu istoria Romînilor, precum nicĭ acelea ce se află în partea cronicĭ resumată după izvoare cunoscute, ca Ureche, Phrantzes, etc. Domniĭ nu sînt pomenițĭ decît afară din capitolul ce li e consacrat.

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

R

S

T

U

V

Z

ERRATĂ

La p. 164. rîndurile 1-3 de sus, a se suprima repetarea: „Şărban Spătarul, Costandin Postelnicul Cantacozino".